

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**KAMU EKONOMİSİ AÇISINDAN
YOLSUZLUKLAR VE
YOLSUZLUKLA MÜCADELE**

MUSTAFA UZUN

2502551130

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MURAT ÇAK**

İSTANBUL - 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MUSTAFA UZUN

Numarası : 2502551130

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : MALİYE

Danışmanı : PROF. DR. MURAT ÇAK

Tez Savunma Tarihi : 12.11.2018

Saati : 11.00

Tez Başlığı : KAMU EKONOMİSİ AÇISINDAN YOLSUZLUKLAR VE YOLSUZLUKLA
MÜCADELE

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. MURAT ÇAK		KABUL
2- PROF. DR. NAZAN SUSAM		Kabul
3- DOÇ. DR. SELMAN YILMAZ		Kabul
4- DOÇ. DR. İDRİS SARISOY		Düzeltilme
5- DR. ÖĞR. ÜYESİ KEMAL CEBECİ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BİNHAN ELİF YILMAZ		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ENGİN CAN		

ÖZ
KAMU EKONOMİSİ AÇISINDAN YOLSUZLUKLAR VE
YOLSUZLUKLA MÜCADELE
MUSTAFA UZUN

Tarihin her döneminde varolan Yolsuzluk; kamu yetki ve gücüne sahip olanların emanet edilmiş görevin verdiği yetkiyi ve gücü kendine veya başkalarına özel çıkar sağlamak amacıyla kullanmasıdır. Yolsuzluk ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarına göre farklılık gösterdiğinden, her zaman ve her yerde geçerli bir tanımının yapılması mümkün değildir. Gelişmekte olan ülkelerde daha çok görülen yolsuzluk, Türkiye’de siyasette, kamu kuruluşları, belediyeler ve bankalarda devamlı gündemde yer almıştır.

Yolsuzluk Dünya’da en başta gelen küresel sorun olarak kabul edilmektedir. Küresel ekonomide büyük yolsuzluk, ülke içinde ve dışında; siyasette, ekonomik kalkınmada, bilimde, medyada, tıpta ulusal ve uluslar arası her yerde görülmekte ve önlenememektedir. Uluslararası yolsuzluk özellikle zararlı olduğundan, küresel yönetişimin başarısız olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu sonuçta küresel yönetişime katkıda bulunan başka faktörlerin de tesiri bulunmaktadır. Bu duruma göre küresel yolsuzluğun önlenmesi için yeni bir düşünce ve eylem tarzına ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada yolsuzluğun tanımı, çeşitleri, nedenleri, etkileri ve önlenmesi konuları incelenmiştir. Yolsuzluğun sosyal, hukuki, siyasi ve ekonomik çeşitli nedenleri olduğu, az gelişmiş ülkelerde daha yaygın bulunduğu gibi, bu ülkelerde rüşvetle bazı işlerin hızlandırıldığı ve sınırlı yarar sağladığı fakat genelde ülkelere ve topluma büyük zararı dokunduğu görülmüştür.

Türkiye’nin yolsuzluk sıralamasındaki durumu kötü olup bu durum son yıllarda bir düzelme göstermemiştir. Türkiye 2015 yılında yolsuzluk algılama

endeksi sıralamasında 1 inci sıradaki ülkenin puanı 9,10 iken 168 ülke arasında 4,20 puanla 66 ıncı sıradadır. En az güven duyulan kurumlar: Politikacılar, Siyasi Partiler, Basın, Hükümet (Merkezi Yönetim) dir. Kamu iş ve işlemlerinde en fazla yolsuzluk: İhalelerde, İmarıda, Gümrükte, Dış Ticarete, Ruhsat, Vergi ve Tapu işlemlerinde görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk Çeşitleri, Yolsuzluk Nedenleri (Sosyal, Siyasal, Ekonomik), Yolsuzluğun belirlenmesi, önlenmesi.

ABSTRACT

CORRUPTIONS FROM THE ANGLE OF PUBLIC ECONOMY AND THE FIGHT AGAINST CORRUPTION MUSTAFA UZUN

Every period of history existing corruption; public powers and authority of the tasks entrusted to those who have the power and the power of special interests in order to ensure the use of self or others. Corruption in countries' social, cultural and economic conditions that vary depending on, making a valid definition of anytime, anywhere is possible. Corruption, which is more common in developing countries, has always been on the agenda in politics, public institutions, municipalities and banks in Turkey.

Corruption is one of the most important global problems in the world. Major corruption in the global economy is within and outside the real country; Politics, economics, science, media, national and international are seen everywhere and can not be prevented. As international corruption is more harmful, it is understood that global governance has failed. However, other contributing factors to global governance also play a role. It is therefore clear that there is a need for global governance in a new mode of thinking and action to prevent global corruption.

In this study, the definition of corruption, types, causes, effects and prevention issues are examined. Corruption social, legal, political and economic causes that several causes, as is more common in less developed countries, these countries where corruption accelerate some jobs and provides limited benefits, but in general has been shown to cause great harm to the country and society.

Situation is worse in the corruption ranking, Turkey showed an improvement in this situation last year. In 2015 corruption perception index ranking 1st in the country's score, while in 9,10, Turkey's points 4,20 and 60th among 168 countries. At least confiding institutions: are Politicians, Political Parties, Media,

Government (Central Government). Most corruption in public works and transactions: are in the Auctions, Reconstruction, Customs, Foreign Trade, Licenses, is seen in tax and real estate transaction.

Key Words: Types of Corruption, Reasons of corruption, (Social, politics, economic), measuring of corruption, prevention of corruption.

ÖNSÖZ

1968 yılında müfettiş yardımcısı olarak girdiğim Tekel Genel Müdürlüğü'nde müfettişliğe ilaveten ekonomik araştırmalar ve müesseselerde yönetici kadrolarda 30 yıla yakın hizmet verdim. Üniversite ve iş hayatının dayanışma içinde müşterek çalışmalarda bulunmasının yararlarını görerek, kurumuma katkıda bulunabilmek için bilimsel çalışmaların içinde yer alırken, TEKEL'le ilgili konuları seçmeye özen gösterdim. Üniversite yetkililerinden de bu konuda her zaman destek gördüm.

“Kamu Ekonomisi Açısından Yolsuzluklar ve Yolsuzlukla Mücadele” isimli Tez konusu, özellikle zamanımızda çok güncel olup devletleri, tüm toplumu ve bireyleri ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Bir kanser virüsü gibi toplumları saran, bu konuda uluslararası birçok kuruluşun, kamu biriminin ve Sivil Toplum Örgütünün kesin kararlı olmalarına, yoğun çalışmalarına rağmen önlenememesi nedeniyle araştırılmasına öncelik verilmesi gereken konular arasındadır. Sayın Danışman Hocam Prof. Dr. Murat Çak'ın ve Üniversite Yönetiminin bu seçimi ve tasvipleri çok anlamlı olup, benim kamuda müfettişlik ve üst düzey görevlerde bulunmuş, İhale Komisonlarında başkan olarak görev yapmış olmam nedeniyle Özel Sektör Kuruluşları ile ticari işlemlerde bizzat yer almış olmam da bu seçimin isabet derecesini kuvvetlendirmektedir.

Yolsuzluk konusunda; ilişkisi bulunan sosyal, siyasi, hukuki, ekonomik konulara, din ve ahlaka, ülkelerin zenginliklerine, yoksulluklarına, yönetim biçimlerine, ülkeler arası münasebetlerin derecesine, Uluslararası Kuruluş faaliyetlerine, demokrasinin gelişme durumuna, yargının bağımsızlığına, medyanın tarafsızlığına, Sivil Toplum Kuruluşlarının gelişmesine, nüfusun eğitim ve sağlık durumuna zorunlu olarak girilmektedir. Bu bakımdan Tez Konusu çok yönlü olup, gelişmelere ve tartışmalara açıktır.

Tez konusunun seçiminde ve çalışmalarında kıymetli zamanını ayırmış olan başta Danışman Hocam Prof. Dr. Murat Çak'a, Tez İzleme Komitesi Üyeleri Prof. Dr. Nazan Susam ve Doc. Dr. Selman Yılmaz'a şükranlarımı sunarım.

Öğrencilik döneminden uzun süre sonra bu düzeyde bir çalışmaya zaman ayırmama sabırla katlanan eşim Sumru Uzun'un ve yazım işlerinde yardımları bulunan oğlum Ali Emin Uzun'un anlayış ve destekleri Tez'in bu safhaya ulaşmasında önemli olmuştur.

Tez süresince zaman zaman Üniversite'de temasta olduğum her düzeyde görevlinin anlayış ve yardımlarını da takdir ve teşekkürle zikretmem gerekir.

İstanbul – 2018
MUSTAFA UZUN

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xvii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xviii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xx
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUK VE ÇEŞİTLERİ

1.1.Genel Olarak Yolsuzluk	4
1.2.Kavramsal Açıdan Yolsuzluk.....	7
1.2.1.Yolsuzluk Kavramının Anlamı	8
1.2.2. Ortaya Çıktığı Çevreye Göre Yolsuzluk	12
1.2.2.1.Siyasal Yolsuzluk.....	13
1.2.2.2. Bürokratik Yolsuzluk	14
1.3. Yolsuzluk Çeşitleri.....	15
1.3.1.Doğrudan Cezai Yaptırıma Bağlanan Yolsuzluklar.....	15
1.3.1.1.Zimmet	15
1.3.1.1.1.Basit Zimmet	16
1.3.1.1.2. Nitelikli (İhtilâsen) Zimmet	16
1.3.1.2. Rüşvet.....	17
1.3.1.3. İrtikap	19
1.3.1.4.Kara Paranın Aklanması.....	19
1.3.1.5. Dolandırıcılık	20
1.3.1.6. Emniyeti Suistimal	20
1.3.1.7. İçerden Öğrenenlerin Ticareti (İnsider Trading).....	21
1.3.2. Dolaylı Olarak Ceza Yaptırımına Bağlanan yolsuzluklar.....	22

1.3.2.1. Kayırmacılık.....	22
1.3.2.1.1. Akraba Kayırmacılığı (Nepotizm)	22
1.3.2.1.2. Eş-Dost Kayırmacılığı (Kronizm).....	23
1.3.2.1.3. Siyasal Kayırmacılık (Partizanlık ve Siyasal Yandaşlık)	23
1.3.2.2. Patronaj ve Hizmetsiz Memuriyetlik.....	24
1.3.2.3. Hizmet kayırmacılığı.....	24
1.3.2.4. Oy Ticareti (Logrolling) ve Oy Satın alma	25
1.3.2.5.Rant Kollama.....	25
1.3.2.6.Lobicilik	26
1.3.2.7. Kamu Sırlarını Sızdırma ve Vurgunculuk.....	26
1.3.2.8.Gönül Yapma (Suvasyon)	27
1.3.2.9.Siyasal Dalavere (Siyasal Manüpülasyon).....	28
1.3.2.9.1.Aşırı Vaatte Bulunma ve Yalan	28
1.3.2.9.2. Propaganda	28
1.3.2.9.3. Aşırı Bilgi Sunma.....	29
1.3.2.9.4. Gizlilik ve Örtbas	29
1.3.2.10. İktidarın Kişiselleşmesi, Parti Disiplini ve Lider Diktası ...	30
1.4. Yolsuzluğun Belirlenmesi	30
1.4.1.Yolsuzluğun Ölçülmesi	30
1.4.2.Uluslararası Saydamlık Örgütü (Transparency International)	32
1.4.3.Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabetçilik Raporu	34
1.4.4.Dünya Bankası Küresel Yönetişim Göstergeleri.....	34
1.4.5. Türkiye’de Kamu’da Yolsuzluğun Görünümü	38

İKİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUĞUN NEDENLERİ VE ETKİLERİ

2.1. Sosyal Faktörler.....	42
----------------------------	----

2.2. Sosyal Sınıflar ve Suç Eğilimleri	44
2.2.1. Sosyal Sistem Açısından Yolsuzluk.....	46
2.2.2. Sapma Davranış Olarak Yolsuzluk	46
2.2.2.1. “Sosyal Çözülme” ve Yolsuzluk	47
2.2.2.2. Yolsuzluklara Yol Açan Yozlaşma Ortamı.....	48
2.2.2.3. Zihniyet ve Ahlaki Açından Yolsuzluk.....	49
2.2.2.4. Toplum Kültürü ve Dini Açından Yolsuzluk.....	51
2.2.2.5. Cinsiyet Açısından Yolsuzluk	53
2.2.2.6. Etnik Farklılık Açısından Yolsuzluk.....	54
2.3. Hukuki Faktörler	55
2.3.1. Hukuk Sistemi	55
2.3.2. Hukuk Devletinin Oturmamış Olması.....	56
2.3.3. Uluslararası Hakem Kurumu'nun Eksikliği.....	56
2.4. Denetim Yetersizliği	57
2.5. “Ombudsman” Tesisi	58
2.6. Basın-Ahlak Yasası ve Medya	60
2.6.1. Yolsuzlukla Mücadelede Medyanın Rolü	60
2.6.2. Yolsuzlukla Mücadele ve Medyanın Sorunları.....	61
2.6.3. Yolsuzlukla Mücadelede Medyanın Etkinliğinin Artırılması	61
2.6.4. Son Yıllarda Türkiye’de Medyanın Durumu	62
2.7. Sık Sık Çıkan Aflar	63
2.8. Demokrasi ve Politik Haklar	63
2.9. Siyaset	65
2.9.1. Siyasal Yozlaşmanın Tanımı ve Özellikleri.....	66
2.9.2. Siyasetin Yozlaşması: Ahlaki Çöküntü.....	66
2.9.3. Siyasal Yozlaşmanın Nedenleri	67
2.9.3.1. Geçiş Dönemi Fırsatları	68
2.9.3.2. Popülist Politikalar	70

2.9.4. Gayri-ahlaki Durumlara Karşı Anayasal Kurallar	71
2.10. İdari Yapı ve Bürokrasi	71
2.10.1. Bürokrasi	71
2.10.2. Kamu Çalışanlarının Ücretlerinin Yetersizliği.....	72
2.10.3. Bürokrasinin Amaçlarından Kaynaklanan Durum	75
2.10.4. Hukuk Devleti Kurmak: Yasal-Rasyonel Bürokrasi ve Niteliği.....	75
2.11. Eğitim	78
2.12. Şeffaflık	80
2.13. İktisadi Faktörler	81
2.13.1. Doğal Kaynak Zenginliği	81
2.13.2. Gelişmişlik Düzeyi	82
2.13.3. Kişi Başına Düşen Gelir ve Yolsuzluk.....	83
2.13.4. Gelir Eşitsizliği.....	85
2.13.5. Vergi ve Yolsuzluk.....	88
2.13.6. Ticari Açıklık	90
2.13.7. Yabancı Yatırımlar ve Yolsuzluk İlişkisi.....	91
2.13.8. Rekabetçi Piyasa Unsurlarının Eksikliği.....	92
2.13.9. Teknoloji ve Yolsuzluk	93
2.13.10. Devletin Ekonomideki Payı	94
2.13.11. Kaynakların Etkin Kullanımı	96
2.13.12. Zorunlu Tasarruf Hacmi Yaratmak	98
2.13.13. Kamu Hizmeti Uretmek	99
2.13.14. İşletme Ölçeği	101
2.13.15. Kayıt Dışı Ekonominin Varlığı	102
2.13.16. Terörizm, Ekonomi ve Yolsuzluk	104
2.13.17. Savaş ve Yolsuzluk	106
2.13.18. Ekonomik Özgürlük, Refah ve Yolsuzluk	109

2.14. Yolsuzluğun Ekonomiye Etkileri	110
2.14.1. Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeyi Olumlu Etkilediği Sonucuna Ulaşan Çalışmalar	111
2.14.2. Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeyi Olumsuz Etkilediği Sonucuna Ulaşan Çalışmalar	112
2.15. Yolsuzluğun İstihdama Etkileri.....	115
2.16. Yolsuzluğun Fiyatlara ve Kaliteye Etkisi.....	117
2.17. Yolsuzluğun Kamu Mali Dengesine Etkisi.....	118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YOLSUZLUK VE YOLSUZLUKLA MÜCADELE

3.1. Türkiye'de Yolsuzluk.....	121
3.1.1. Osmanlı Döneminde Yolsuzluk	121
3.1.2. Cumhuriyet Döneminde Yolsuzluk.....	123
3.1.2.1. Türkiye'de Finansal Liberalizasyon, Kırılganlık ve Krizler	127
3.1.2.2. Türkiye'de 2000 ve 2001 Bankacılık Krizi.....	128
3.1.2.3. İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Batan Şirketler ..	129
3.1.2.4. Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporları	130
3.1.2.4.1. Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporu (Kamu Yönetimi)	130
3.1.2.4.2. Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporu (Yargı ve Temel Haklar)	131
3.1.2.4.3. Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporu (Yolsuzluk ve Denetim)	132
3.2. Yolsuzluğun Önlenmesi Çalışmaları.....	133
3.2.1. Yolsuzluğun Nedenlerinin Belirlenmesi	133
3.2.2. Türkiye'de Siyaset ve Yolsuzluk İlişkisi	135
3.2.2.1. Devlet Yönetiminin Sınırsız Yetkisi, Seçmen ve STÖ Yetersizliği	137

3.2.2.2. Türkiye’de Siyasetçi-İş Adamı ilişkisi.....	138
3.3.Yolsuzlukla Mücadelede Etkin Denetim.....	138
3.3.1. Teftiş Kurulları Zamana Uyum Sağlamalıdır.....	139
3.3.2. Teftiş Kurulları Uluslararası Denetim Standartlarına Uyum Sağlamalıdır	140
3.3.3. Kamuda Yolsuzlukla Mücadelenin Tek Bir Kurum Tarafından Yürütülmemesi	141
3.3.4. Türk Denetim Sisteminin Güncel Sorunları.....	141
3.3.5. Denetim Sisteminde 2011 Yılında Yapılan Köklü Değişiklik ...	142
3.4. Türkiye’de Ençok Yolsuzluk Görülen Alanlar	145
3.4.1. Kamu İhale ve İnşaatları	145
3.4.2. İthalat, İhracat ve Gümrük.....	146
3.4.3.Finans Sektörü.....	147
3.4.4. Enerji Sektörü.....	148
3.4.5.Sağlık Sektörü	149
3.4.6. Silah ve Savunma Sanayi Sektörü.....	152
3.5.Yolsuzluğun Vergisel Araçlarla Önlenmesi.....	153
3.5.1. Vergi Oranlarının Düşürülmesi	154
3.5.2. Vergi Muafiyetlerinin Sınırlandırılması.....	154
3.5.3.Kaynakta Vergilendirme ve Beyan Esası.....	154
3.5.4. Mevzuatın Sadeleştirilmesi	156
3.5.5. Vergi Cezaları ve Yargısı	156
3.5.6. Vergi Denetiminin Etkinliği.....	157
3.5.7.Yolsuzluğun Önlenmesinde Servet Vergisi	158
3.6.Yolsuzlukla Mücadelede Kollektif Eylem Yaklaşımı.....	159
3.7.Yolsuzlukla Uluslararası Mücadele	164
3.7.1. Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası Kuruluşlar.....	165
3.7.1.1. Birleşmiş Milletler.....	165

3.7.1.2. Dünya Bankası	169
3.7.1.3. Uluslararası Para Fonu	171
3.7.1.4. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	172
3.7.2. Yolsuzlukla Mücadelede Bölgesel Ölçekli Kuruluşlar	172
3.7.2.1. Avrupa Birliği	173
3.7.2.1.1. Avrupa Parlamentosu Yolsuzlukla Mücadele Kararı...	173
3.7.2.1.2. Avrupa Dolandırıcılıkla Mücadele Bürosu (OLAF)	173
3.7.2.1.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)	174
3.7.2.1.4. AB Sayıştayı.....	174
3.7.2.1.5. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Yönetişimin ve İdarenin Geliştirilmesine Yönelik Destekleme Girişimi (SIGMA)	175
3.7.2.1.6. Yolsuzlukla Mücadele Amacıyla 10 Tavsiye.....	176
3.7.2.2. Avrupa Konseyi.....	176
3.7.2.2.1. Avrupa Koseyi Yolsuzlukla Mücadelede Yirmi Temel İlke Kararı	177
3.7.2.2.2. Avrupa Koseyi Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi	178
3.7.2.2.3. Avrupa Koseyi Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi	178
3.7.2.2.4. Avrupa Konseyi Standartlarını izleyen Birimler	179
3.7.2.2.4.1. Avrupa Koseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO).....	179
3.7.2.2.4.2. Karaparanın Aklanmasıyla Mücadele Komitesi	180
(MONEYVAL)	180
3.7.2.2.4.3. Yolsuzlukla Mücadeleyi Destekleyen Programlar	181
3.7.3. Uluslararası Saydamlık Örgütü	181
3.7.4. Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları	185

3.7.5.Uluslararası Ticaret Odası.....	186
3.8.Yolsuzluğun Önlenmesinde Ülkemiz Şartlarında Alınması Gereken Önlemler	187
3.8.1. GSYH Yükseltilmeli, Gelir Dağılımı İyileştirilmelidir.....	187
3.8.1.1.İşsizlik Azaltılmalıdır	189
3.8.1.2.Tasarruflar Artırılmalıdır.....	189
3.8.2. Bütçe Dengesi Sağlanarak, Kısıtlamalar Önlenmelidir.....	190
3.8.3. Dış Ticaret Açıkları Önlenmelidir.....	196
3.8.4. Sosyal Yardım Gerekmeksizin Yoksulluk Önlenmelidir.....	200
3.8.5. Terör ve Aşırı Güvenlik Harcamaları Önlenmelidir	202
3.8.6. Devlet Adaletli, Doğru ve Popülizmden Uzak Uygulamalarla Topluma Güven Vermelidir.	203
S O N U Ç	206
KAYNAKÇA	219
ÖZGEÇMİŞ.....	251

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Saydamlık Örgütü, Dünya Ekonomik Forumu ve Dünya Bankası Ülkelere Göre Yolsuzluk Derece ve Puanları 2011 (2010)	35
Tablo 2: Türkiye'nin 1995-2015 Devresindeki Yolsuzluk Algılama Endeksi	36
Tablo 3: 2015 Yılında Yolsuzluğun Enaz ve Ençok Olduğu Ülkeler ve Türkiye....	36
Tablo 4: 2011 Yılı Rüşvet Verenler Endeksi Sonuçlarına Göre Ülkelerin ve Türkiye'nin Yolsuzluk Sıralama ve Skorları	37
Tablo 5: Kurumlara Duyulan Güven (0 – 10 Puan Esasına Göre).....	38
Tablo 6: Kurumların Yolsuzluk Dereceleri.....	39
Tablo7: Kamu İş ve İşlemlerinde Yolsuzluk (0 ile 10 Arasında Notla Değerleme) ..	40
Tablo 8: Yolsuzluğun Nedeni Faktörler ve Etki Dereceleri (0 ile 10 arası Değerleme).....	41
Tablo9: Ülkelerin 2013 Yılı Nüfus, GSMH ve % Payları ile KBGSMH	85
Tablo10: % 20'lik Gruplar Olarak 2015 Yılı Türkiye'de Gelir Dağılımı.....	85
Tablo11: Gelir Dağılımı-Kamu Sektörü Büyüklüğü İlişkisi.....	85
Tablo12: Türkiye'de Devletin Ekonomideki Payı	93
Tablo13: 2011 Yılı Bazı Ülkelerde GSMH, KBG, Borç Yükü ve Tasarruf oraları ..	97
Tablo14: 2005 Yılında Ençok Askerî Harcama Yapan Ülkeler.....	106
Tablo15: İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Batan Şirketler	129
Tablo16: Uzman ve Denetim Görevlileri Sayısı (2003- 2013).....	144
Tablo17: Türkiye 2013 Yılı Kamu Sağlık Harcamaları ve % Payları	152
Tablo18: Gelirin Yüzde 10'luk Nüfus Dilimlerine Göre 2005-2012 % Dağılımı ..	187
Tablo19: Yurtiçi Tasarrufların ve Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYH'daki payları.....	189
Tablo20: 2014-2015 Merkezi Yönetim Bütçesi Gerçekleşmesi ve Oranları	191
Tablo 21: Türkiye 1995-2016 Devresi GSYİH, Dış - İç Borçları ve Faiz Ödemeleri.....	194
Tablo 22: 2014 Yılı Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi.....	195
Tablo 23: Türkiye 1995-2016 Devresi Yıllık İhracat, İthalat ve GSYH'ya Oranları	196
Tablo 24: Türkiye 2013 Yılı Mal Gruplarına ve Ülkelere Göre İhracat-İthalat.....	195

Tablo 25: Türkiye 2015 Yılı Mal Gruplarına ve Ülkelere Göre İhracat-İthalat.....	196
Tablo 26: Cinsleri ve Yerli - İthal Ayrımına Göre Enerji Kaynakları Yüzde Payları	197
Tablo 27: Turizm Gelirinin GSYH ve İhracata Oranı ve Turist Sayısı	198
Tablo 28: Yıllar İtibariyle Sosyal Yardım Harcamaları ve GSYİH'ya Oranı.....	198

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** Ücret Ve Yolsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişki..... 73
- Şekil 2:** Ulusal Bütünlük Sistemi..... 184

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BI	: Business International (Uluslararası Ticaret)
bs.	: Baskı
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
BM	: Birleşmiş Milletler
BPI	: Rüşvet Ödeyenler İndeksi
BYDK	: Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurumu
CPI	: Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Topluluğu
FB	: Fert Başına
GCR	: Dünya Rekabet Raporu
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
INSTOSAI	: Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Teşkilatı
İEF	: Uluslararası Ekonomik Forum
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
KDV	: Katma Değer Vergisi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
LAFTA	: Latin Amerika Serbest Ticaret Antlaşması
KİK	: Kamu İktisadi Kuruluşu

MASAK	: Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
ÖYK	: Özelleştirme Yüksek Kurulu
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
SSDF	: Savunma Sanayii Destekleme Fonu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TAPDK	: Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu
STÖ	: Sivil Toplum Örgütü
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TI	: Transparency International
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Deneği
WEF	: Dünya Ekonomi Forumu
WGI	: Küresel Yönetişim Göstergeleri
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
VDKB	: Vergi Denetim Kurumu Başkanlığı
VİKK	: Vergi İnceleme Koordinasyon Kurulu

GİRİŞ

Temel olarak merkezinde bireyin olduğu bilinmekte olan Yolsuzluk; kamu yetki ve gücünün maddi menfaat, güç, statü kazanma, veya geleceğe dönük beklentiler elde etmek için kullanılmasıdır.

Yolsuzluk: ekonomik büyüme ve kalkınmayı engelleyen, vergi gelirlerini ve yabancı sermaye girişini azaltan, gelir dağılımını bozarak yoksulluğu artıran, kamu kaynaklarının israf edilmesine yol açarak eğitim, sağlık, güvenlik gibi zorunlu kamu yatırımlarını olumsuz etkileyen, kamu kurumlarına, yöneticilerine ve adalet sistemine duyulan güveni zedeleyen en önemli unsurlardan kabul edilmekte, toplumun tüm kesimlerini olumsuz etkileyerek, ahlaki ve manevi değerlerini yok ederek, çalışma, yardımlaşma, dayanışma, güven duygusu ve gücünü zaafa uğratmaktadır.

Tez çalışmasının amacı: kamu görevinin kötüye kullanılması olarak adlandırılan ve özellikle 1980 sonrası önemli bir kavram olarak ortaya çıkan yolsuzluklarla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sıkça karşılaşılmaması, boyut ve etkilerinin, planlı, etkin ve sürekli önlemler alınmadığı takdirde telafisi mümkün olmayacak sosyal ve ekonomik zararlara yol açması, ayrıca Türkiye’de de her dönemde güncel ve çok önemli bir konu olması açısından; yolsuzluğun tanımı, çeşitleri, ortaya çıkış nedenleri, etkileri ve önlenmesi için yapılan çalışmalar ve alınması gereken önlemlerin araştırılmasıdır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yolsuzluk sorununu kamu ekonomisi açısından özellikle mali ve ekonomik boyutlarıyla incelemek, yolsuzluğun çeşitleri, nedenleri ve önlenmesi için yapılan çalışmalar ve alınması gereken tedbirlerin araştırılmasıdır.

Hipotezimiz; Türkiye’de yolsuzluk ile kamu kuruluşlarının ekonomik, mali, yönetsel ve denetsel sistem ve uygulamaları arasında bir ilişki olup olmadığının belirlenmesidir.

Çalışmada yolsuzluk konusunda yapılmış çalışmalardan ve mevcut olan Türkçe ve İngilizce literatürden yararlanılacaktır. Elde edilecek veriler uygun olacak yöntemlerle değerlendirilecektir. Yolsuzluk düzeyinin belirlenmesiyle ilgili yapılan uluslararası çalışmalar sonucunda, Türkiye’deki yolsuzluk seyrinin yönü, derecesi ve nedenleri tahlil edilecektir.

Birinci bölümde: bilim adamları ve çeşitli kuruluşlara göre kavramsal açıdan yolsuzluğun tanımı, çeşitleri ve yolsuzluğun belirlenmesine yer verilecektir.

Yapılan çalışmalarda yolsuzluğun farklı tasnife tabi tutulduğu görülmekle beraber, genelde üzerinde mutabık kalınan ve önemli görülen yolsuzluk çeşitleri ele alınacaktır. Yasalarca suç sayılan yolsuzluklar: (Rüşvet, İrtikap, Zimmet, Emniyeti suiistimal, Kara para aklama, Devlet Sırlarının Açıklanması, Kaçakçılık ve Dolandırıcılık) Yasalarca suç sayılmayan yolsuzluklar: (Kayırmacılık, Rant Kollama, Lobcilik, Oy Ticareti, Patronaj)

İkinci bölümde yolsuzluğun ekonomik, Sosyal, Siyasal ve Hukuki nedenleri ve etkileri olarak aşağıdaki ve diğer konular incelenecektir.

Yolsuzluğun nedenleri ve etkileyen unsurlar olarak: Kamu Harcamalarının ve Gelirlerinin Büyüklüğü; Milli Gelirin Yetersizliği, Gelir Dağılımının Dengesizliği ve Yoksulluk Oranının Yüksekliği; Ahlaki Değerlerde Gerileme (Yolsuzluğa karşı toplum bilincinin oluşturulamaması, toplumun duyarsızlığı ve etkinsizliği); Çalışanlarla İlgili Personel İşlemlerinin Yetersizliği (Çalışanların Seçimindeki hatalar, Yetki ve Sorumlulukların iyi belirlenmemesi, Ücret Düzeyinin Yetersizliği, Mevzuatın Sıkça Değiştirilmesi ve karmaşık olması, kadroların siyasallaştırılması); Yönetimde Merkezîyet ve Ademi Merkezîyet tercihindeki hatalar; Caydırıcı olacak Denetim Sisteminin Etkin Çalıştırılmaması;

Bürokratik İşlemlerde Aşırı Kırtasiyecilik; Fazla veya Noksan İstihdam; Vergi Mevzuatında ve Uygulamalarındaki Yanlış Tercihler; Adli Sistemdeki Yetersizlikler; Toplumun Yapı ve Değişimindeki Olumsuzluklar; Ekonomi Politikaları, Yatırım, İç-Dış Ticaret Kararları ve Uygulamalarındaki Hatalar; Kayıt Dışı Ekonomi ve Haksız Rekabet; Siyasal Politikada Yapılan Hatalar, Girişimciliğin Önündeki Normal Prosedür Dışı Engeller sayılabilir.

Yolsuzluğun nedenleri olarak görülen unsurlar ile yolsuzluğun etkileri genelde birbirine karşılıklı tesir etmektedir. Örneğin: ahlaki değerlerde gerileme yolsuzluğa neden olurken; yolsuzluktaki artış da ahlaki gerilemeyi artırmaktadır. Keza: yetersiz gelir ve dengesiz gelir dağılımı ve yoksulluk yolsuzluğa neden olurken; yolsuzluk da gelirin düşmesine, dengesiz gelir dağılımına ve, yoksulluğun artmasına yol açmaktadır.

Bir kısım bilim adamı yolsuzluğun ekonomiye olumlu etkileri olduğunu, yasal boşlukları doldurarak bazı dar boğazların aşılmasını ve işlerin hızlandırılmasını sağladığını ileri sürmektedir. Etkin yağlama olarak adlandırılan bu yaklaşımların daha çok az gelişmiş ülkeler için geçerli olduğu belirtilmektedir. Yolsuzluğun olumsuz etkileri yanında olumlu etkilerine de çalışmada yer verilecektir.

Üçüncü bölümde Türkiye’de yolsuzluk ve yolsuzlukla mücadeleye; tarihsel gelişimi içinde yer verilerek, yolsuzluğun önlenmesinde siyasi kurumların, denetimim, vergisel araçların ve Uluslararası kuruluşların konumu ve önemi belirtilecektir. Türkiye’de en çok yolsuzluk görülen alanlar ve alınması gereken tedbirler açıklanacaktır.

Bu bölümde: Yolsuzlukla mücadele eden Uluslararası Kuruluşlar (Dünya Bankası, IMF, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Önde Gelen diğer Örgütler) ile Türkiye’de Kamu - Özel Kurum ve Sivil Toplum Örgütlerinin çalışmaları da incelenecektir

BİRİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUK VE ÇEŞİTLERİ

Bu bölümde bilim adamları ve çeşitli kuruluşların tanımlamaları ile yolsuzluğun çeşitlerine yer verilecektir.

1.1.Genel Olarak Yolsuzluk

Yolsuzluk sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve dinsel unsurları içeren karmaşık bir yapıya sahip olup, kamu gücünün özel çıkarlar için kötüye kullanılmasıdır. Yolsuzluk, ülkeleri ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan negatif etkileyen bir “kanser”, “virüs”, “salgın hastalık” olup, ekonomik yapının işleyişini bozmakta, vergi gelirleri ve kamu yatırımlarını azaltmakta, kanunlara ve kurumlara duyulan güveni zedelemekte ve yaşam kalitesini düşürmektedir. (Otusanya, 2010: 3-18). Bazı bilim adamlarının, yolsuzluğun ekonomik faaliyetler üzerinde pozitif etkileri bulunduğu görüşlerine rağmen, genel kanı; yolsuzluğun ülkelerin refahını azalttığı yönündedir. (Amundsen, 2006; Underkuffler, 2005; Klitgaard, 2000). (Taner Güney, Mustafa Durman, 2014: 253-254).

1970’li yıllarda başlayan küreselleşme sürecinde sosyal yaşam, ekonomik ve politik ilişkiler önemli derecede etkilenmiş, toplumlar ve kültürleri değişime uğramıştır. Artan ve yaygınlaşan ekonomik krizin ve yolsuzlukların ana sorumlusu sosyal güvenlik hizmetleri harcamaları ve suistimalleri gösterilmiştir. Çözüm için, “devletin elinde dağıtılacak az kaynak bulunması” görüşüyle, özelleştirmeye girişilmiştir. Ancak, neoliberal politikalarla, sosyal güvenlik, sağlık, ve eğitimin özelleştirilmesine rağmen yolsuzluk azalmamıştır. (Ayfer Gedikli, 2011:172).

1980’lere kadar yolsuzlukla ilgili bilimsel çalışmalar sosyoloji, siyaset bilimi, tarih, kamu yönetimi ve ceza hukuku alanlarıyla sınırlı tutulmuşken, daha sonra ekonomistlerin ilgisinin ekonomik performansa çevrilmesi nedeniyle yolsuzlukla

ilgili araştırmalar çoğalmış, ekonomi, maliye ve sosyal bilimlerle uğraşan bilim adamlarının incelediği konular arasında yolsuzluğun önemi ve payı artmıştır. (George T.Abed; Sanjeev Gupta, 2002).

Kamu harcamaları kontrol altına alınmasına rağmen genelde azalma olmamış, sadece kamu harcamalarının dağılımı değişmiştir. Eğitim ve sağlık harcamaları azalırken, yoksulların yaşamını olumsuz etkileyen borç ve faiz ödemelerinin payı artmıştır. (Gedikli, 2011:172).

Yolsuzluk Dünya’da en önemli küresel sorunların başında gelmektedir. Küresel ekonomide büyük yolsuzluklar, gerek ülke içinde ve gerekse ülke dışında; siyasette, ekonomide, bilimde, medyada ulusal ve uluslar arası her yerde görölmekte ve önlenememektedir. Uluslararası yolsuzluk daha zararlı olduğundan, küresel yönetişimin başarısız olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu sonucta küresel yönetişime katkıda bulunan başka faktörlerin de rolü bulunmaktadır. “Küresel yolsuzluğun önlenmesinde yeni bir paradigmaya, küresel yönetişime ihtiyaç bulunmaktadır.” (Peter Eigen, 2013: 1287-1308).

Yolsuzluk olan ölkelerde eğitim ve yatırım oranları daha düşük, krediler pahalıdır. Yolsuzluk ekonomik büyümeyi önlemez, ancak bu ölkeler daha saydam olan ölkelere göre daha yavaş büyürler. Yolsuzluğun önemli derecede yüksek olduğu ölkelerde muhtemelen ekonomik özgürlük ve rekabet zarar görecektir. Diğer taraftan ölkeler ve birlikler yolsuzluk olan ölkelerle münasebetlerinde daha ihtiyatlı davranmakta ve toplumsal kural ve yaptırım uygulamaktadır. Örneğ olarak 2010 yılında Avrupa Birliği Bulgaristan ve Romanya’nın şengen Anlaşmasına katılımını, yargı sistemi ve yolsuzlukla mücadeledeki yetersizlikleri nedeniyle ertelemiştir. (Zuzana Dancıkova, 2012: 9).

Rekabette sınırsız davranışlar, bazılarına göre sistemin çalışmasında “etkin yağ” görevini yapan yolsuzluklara zemin hazırlamıştır. Hantal bir devlet yerine, ölkeyi “şirket” gibi idare eden piyasa temelli stratejiler ve özelleştirmeler önem kazanmıştır. Bireylerin ve şirketlerin faydasını yükseltecek yolsuzluk dahil her şey

kabul görmüştür. Bu durum toplumda ahlaki aşınmaya ve ekonomide sorunlara yol açmıştır. Bu özelliklere sahip Neo-klasik yaklaşım, yapısal etkileri önde tutarak devleti küçültme gayretine girmiş, askeri gücün yerine ekonomik gücü benimseyerek küresel pazarlarla ve teknolojilerle entegrasyona gitmiştir. Bu amaçla, ekonomik ve siyasi sistemlere, Dünya Ticaret Örgütü, OECD, Avrupa Birliği ve NAFTA gibi ticari pakt ve siyasi kuruluşlara iştirak etmiştir. “Transparency International’ın Başkanı Peter Eigen, yoksul ülkelere yönelik ihalelerin toplam bedelinin 1/3’nün rüşvete gittiğini açıklamıştır. GOÜ şirketlerinin, işlerini daha çabuk görmeye rüşvete başvurdukları iddia edilmektedirler. (Gedikli, 2011: 172-173).

“Yolsuzluk negatif dışsallık yayan toplumun bütününe maliyet yükleyen ve bedeli genellikle kamusal ödentiler ile karşılanan ulusal ve uluslararası düzeyde kamusal kötülüktür.” Yolsuzluğu bireyler tek başına önleyemez, toplumsal çaba ve işbirliği gerekir. Yolsuzluk, ekonomik entegrasyonların artması, sermaye akımlarının, mal ve hizmet hareketlerinin hızlanması nedeniyle küresel bir sorun haline gelmiştir. Yolsuzluğun, ekonomik ve siyasi ilişki ile yayılabilmesi, küresel mücadeleyi gerektirmektedir. Dünya Bankasına göre yolsuzluk; “resmi devlet yetkisinin kamu çıkarına karşı kullanılması veya kamu gücüne dayalı olarak özel çıkar elde edilmesi faaliyetidir”. (Shah, 2006: 2) Diğer taraftan kamu çalışanlarının görevini adil olmayan şekilde ve ahlak dışı yapması, edindiği bilgileri kötüye kullanması da yolsuzluk tanımına girer. Ancak, fiil kasıt unsuru içermelidir. Yolsuzluk özel kesimde de meydana gelmektedir. (Mustafa Çelen, 2008:159- 160).

Ekonomik, sosyal ve siyasal dinamiklerin meydana getirdiği yolsuzluğu $C=M+D-E$ (Yolsuzluk = Monopol + Takdir Yetkisi – Hesap Verilebilirlik) denklemiyle ifade edebiliriz. “Tekel gücü ve takdir yetkisi yolsuzluğun artışına, hesap verebilirlik ise azalmasına yardımcı olur.” Kamusal regülasyonların fazla olduğu ekonomilerde tekel gücü; idari kurallar ve düzenlemelerin yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde ise takdir yetkisi yaygındır. “Tekelci yapıların azaltılması, takdir yetkilerinin belli kurallara bağlanması ve şeffaflığın artırılması yolsuzlukları azaltacaktır.” Görevlilerin bazıları, rüşvet çok büyük, yakalanma riski az ve cezalar yetersiz ise, cazip teklifleri kabul edebilmektedir. (Robert Klitgaard, 1998: 36).

Kamu ve özel sektör yöneticilerinin iktisadi kararlarında, kişisel ve ailesel ilişkiler etkili oluyorsa; yolsuzluktan söz edilebilir. Devletler, kurumlar ve bireyler arasındaki ilişkilerde piyasa kurallarının geçerliliği kabul edilir. Ancak, iktisadi kararlar çeşitli faktörlerin etkisindedir. Devletin belirlediği koşullar yolsuzluğun nedeni olabilir. Vergiler, çeşitli yükümlülükler ve düzenlemelerle koşulların ağırlaştırılması, bazı kamu görevlilerine haksız kazanç sağlamanın yolunu açabilir, yolsuzluğu yaygınlaştırabilir. Bu durumda, devletin gelir dağılımında adaleti ve kaynak dağılımında etkinliği sağlaması ve ekonomik istikrarı koruması engellenir. (Tanzi, 1994) (Çelen, 2008: 160).

Ahlaki çöküntüye neden olan yolsuzluk, GOÜ’de, bazı bireylerce yoksulluktan kurtulmanın yolu görülebilir. Ülkelerin devrik liderlerinin mal varlıkları da bu algıyı desteklemektedir. Örneğin yoksul ülkelerden Filipinler’i yolsuzluğa sürükleyen Ferdinand Marcos’un ülke dışındaki büyük serveti bu durumu doğrulamaktadır. Türkiye’de 1980’lerde küreselleşmenin artması, açık ekonomi politikaları ve diğer ülkelerle artan ticari faaliyetler, kamuda ve özel sektörde yolsuzluğu artırmıştır. TESEV’in Kasım 2000 araştırmasında, “rüşvet ve yolsuzluk” Türkiye’nin çözülmesi gereken ve üçüncü sırada yer alan sorunları arasındadır. Türkiye’de 2001 krizinin topluma ödettirilen maliyeti 45 milyar dolardır. Batan bankaları kurtarmaya 12 milyar dolar verilmiştir. (Gedikli, 2011:169-170).

1.2.Kavramsal Açından Yolsuzluk

Yolsuzluk ekonomi ve politikada yapısal bir problem, “kültürel ve bireysel anlamda da ahlaki bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda yolsuzluk, etik açıdan, sosyolojik bir olgudur.” Toplumsal gelişmeye etkileri sebebiyle de ekonomik bir olgu olarak ele alınmaktadır. Yolsuzluk olgusu literatürde iki farklı yönden açıklanmaktadır. “Birincisi; yolsuzluğu sosyolojik ve politik açıdan ele alan bölgesel ve kültürel farklılıklara göre açıklamalar yapan görüşlerdir.” İkincisi, yolsuzluğu ekonomi bilimi açısından yorumlamaktadır. “İlk görüşe göre; bireyin davranışlarını ve aktivitelerini, bağlı olduğu farklı sosyal yapılardaki değerler, normlar belirlemektedir.” İkinci görüşe göre, rasyonel birey varsayımı altında yapılan fayda-

maliyet analizi bireyin davranışlarını belirler. Bireyin yaptığı fayda-maliyet analizi sonucu elde edeceği kazanç, yolsuzluk için çok cazipse birey yolsuzluk yapabilir. (E.Alper Güvel, A.Yılmaz Ata, 2011: 156). Yolsuzluğun bireye sağlayacağı fayda büyükse, yakalanma riski de az ise, ahlaki zafiyeti olan birey yolsuzluk yapar.

Kötülüklerin başında yer alan yolsuzluğun; Ekonomik, sosyal ve siyasi bakımdan yol açtığı toplumsal maliyetleri; gelişmiş-azgelişmiş, kapitalist-komünist ya da monarşik-demokratik toplumlarda farklı boyutlardadır. Yolsuzluğun iktisadi kalkınmanın ve sosyal gelişmenin önünü tıkaması, “Temiz Toplum” talebini ve yolsuzluka mücadeleyi kuvvetlendirmiştir. Yolsuzlukla mücadele için, yolsuzluğa yol açan nedenlerin bilinmesi gerekmektedir. Yolsuzluk bulaşıcı özelliğe sahiptir. Haksız kazanç sağlayan rakipleriyle rekabet edebilmek için dürüst bireyler de hileli eylemlere başvuracağından yolsuzluk yapanlar artmaktadır. (Esfender Korkmaz, vd.,2001: 15).

1.2.1.Yolsuzluk Kavramının Anlamı

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Sözlüğünde; yolsuzluk yetkiyi, görevi kötüye kullanma, nizamsızlık, suiistimal şeklinde tanımlanmıştır. İngilizce karşılığı Corruption kelimesi Redhouse Sözlüğünde; irtikap, rüşvet yeme, fesat, kötü yol, çürüklük ve küf olarak geçmektedir. Yolsuzluk, devlet yetkisinin kamu aleyhine kullanılması veya kamu gücü vasıtasıyla özel çıkar elde edilmesidir. Kamu yetkilileri karar verirken kişisel ilişkiler söz konusu ise; yolsuzluk yapılması mümkündür. Rüşvet, çok bilinen ve yaygın yolsuzluk şeklidir. Yolsuzluk. sosyal bilimcilerin benimsediği bir tabirdir. (Çelen, 2007:23-27).

Dünya Bankasına göre; Yolsuzluk, “kamu otoritesinin kişisel çıkar sağlamak amacıyla kötüye kullanılmasıdır.” Toplumun tümünü ilgilendiren yolsuzluk; kaynakların yanlış kullanılmasına, gelir dağılımının bozulmasına, rekabetin aksatılmasına, verimliliğin düşmesine, ahlaki değerlerin zaafa uğramasına, hukukun çiğnenmesine ve benzeri sosyal sorunlara yolaçar. Yolsuzluğun önlenmesinde her

kesime görevler düşmektedir. Toplumların sosyal yapısı, gelenekleri ve gelişmişlik düzeyine göre yolsuzluk, farklı boyutta ve statüde görülür. Nye'e göre yolsuzluk; maddi kazanç, özel çıkar, statü edinme amaçlarıyla kamu yetkisinin saptırılmasıdır. Huntington'a göre "kişisel çıkar sağlamak amacıyla kamu otoritesinin kabul görmüş davranış biçimlerinden sapmasıdır." Ancak yolsuzluğu, "resmi görevlerin ve toplumda kabul görmüş davranış biçimlerinin özel çıkar ve statü kazanılması için kullanıldığı saptırılmış bir kamu otoritesi davranışı", şeklinde tanımlamak daha yerindedir. Yolsuzluk özel sektörde de mevcut olup, yasada "hırsızlık" olarak yer almaktadır. (Korkmaz, vd., 2001: 15-16).

M.S. 1020-1086 yılları arasında yaşayan Çinli Wang An Shih'e göre: yolsuzluğun "Kötü Kanun, Kötü İnsan" şeklinde formüle edilmiş iki temel kaynağı mevcuttur. Maddi manevi çıkar veya "bir duygunun tatmini (sadakat, intikam, gösteriş) amacıyla karşılığında adli-idari yaptırım öngörülen" suç ve kabahat veya idari soruşturma gerektiren disiplinsizce hareket ya da toplumda kınanan, etik dışı her türlü usulsüz haksız davranış yolsuzluktur.(Hüsamettin Uğur,2012: 303,306).

Yolsuzluğu Uluslararası Saydamlık Örgütü (Transparency International) "emanet edilmiş yetkinin özel çıkar için kullanılması" şeklinde tanımlamaktadır. Menfaatin başkasına kullandırılması da bu kapsamdadır. (Çelen, 2007:26).

Karmaşık yapıya sahip olan yolsuzluk çok sayıda faktörle açıklanabilir. Yolsuzluğu teşvik edici faktörler iki grupta yer alır. Bunlar; Doğrudan faktörler: (vergileme yapısı, harcama kararları, piyasa fiyatının altında mal ve hizmet sunumu, hukuki düzenlemeler, izinler) ve Dolaylı faktörler: ceza sistemi, bürokrasinin niteliği, kamu sektörü ücret düzeyi gibi. (Filiz Giray, 2005:111).

Globalleşmede; ekonomik entegrasyonlar, sermaye, mal ve hizmet hareketlerinin artmasıyla küresel sorun haline gelen yolsuzluk, ilişkiyle diğer ülkelere de yayıldığından mücadelede küresel işbirliği gerekir. (Çelen, 2007:23)

Yolsuzlukla mücadele sadece ahlaki bir konu değildir. Dünyada yoksullukla mücadelede temel bir araç olmuştur. Yolsuzluk skandalları kamu oyu ve medyanın ilgisini çeken önemli bir kaynaktır. Yolsuzluk kendisine emanet edilen kamu görevini şahsi çıkar sağlamak için suiistimal etmektir. (Berdan, 1997). Politik yolsuzluk, kamu görevlisinin mali kazanç veya politik destek elde etmek için resmi kuralların ihlalidir. (Nye,1967; Robinson, 2004). Yolsuzluk üç ana formda kategorize edilebilir: arizi (bireysel), enstürümantal (örneğin kamu hizmeti) ve sistematik (toplumsal). Sistematik durumda yolsuzluk tüm topluma yayılır ve bu süreçte rutinleşerek günlük işlerin yürütülmesi için bir araç olarak kabul edilir. Sistematik yolsuzluk kurumları ve siyasetin her kademesinde bireysel davranışları etkiler. (Edward Fokuoh Ampratwum, 2008:77).

Literatürde üzerinde uzlaşılan yolsuzlukla ilgili bir tanım mevcut değildir. Yolsuzluk maddi kazanç, özel çıkar, ya da statü edinme amaçlarıyla kamu görevinin mevcut formel yapısından saptırılması şeklinde açıklanmıştır (Nye, 1968: 106-115). Kamu görevine atfedilen formel standart yapının zamanla değişme özelliği belirtilerek bu tanım eleştirilmiş ve yolsuzluğun toplumun değer yargılarıyla yakından ilgili olduğu açıklanmıştır.(Ackerman,1978:6). Yolsuzluğun tanımına kamu yararından bakan bazı düşünürler yolsuzluğu karar verme gücüne sahip olanların, parasal ya da farklı şekillerde yasal olmayan ödüller karşılığı şahıslar lehine yetkilerini kullanarak kamu çıkarına zarar vermeleri şeklinde açıklamıştır (Fredrick,1966:74). Kamu görevlisinin aldığı hediyein hangi durumlarda yolsuzluk sayılacağı ve ölçü alınacak kriterlerin bilinmesi gerekir. “Bazı toplumlarda hizmetin bedeli dışında bir hediyein verilmesi geleneksel olabilir. Bu nedenle yolsuzluğun uluslararası genel bir tanımı yapılamaz.” Verilen hediyein değerinin büyüklüğü, karşılığında talep edilen hizmet önemlidir. (Anand, Knack; Young, Azfar; 2001:44). Hediyein verildiği zamanı da, dikkate almak gerekir. (Ackerman, 1999: 91-111). Toplumdaki hukuk kuralları da önemlidir. Nitekim; bazı ülkelerde seçimlerde siyasi partiye maddi destek verilmesi hukuk kurallarına aykırı değildir. “Bu durumda yolsuzluk; kamu gücüne sahip olanların özel çıkar ve statü kazanabilmek için yetkilerini toplumdaki örf, adet, gelenek, görenek ve hukuk kurallarına aykırı” olarak kişi ve gruplar lehine kullanmalarıdır.(Mehmet Karakaş; Murat Çak,2007: 76-77).

Tüm ülkelerde yaygın olan yolsuzluk çalışmaları sadece ahlaki değerleri dikkate almamakta, politikacıların ve siyaset bilimcilerinin zıt fikir ve çatışmalarını da incelemektedir. Yolsuzluk ve adam kayırma ilerici politikaları geciktirir. Geçmişte yolsuzluk ABD ve Rusya ekonomik gelişmesinde ve dengesinde pozitif rol oynamıştır. ABD ve İngiltere'nin politik gelişmesinde, kabine sisteminin kurulmasında ve 18. ve 19. Yüzyılda milyonlarca göçmenin ulusal entegrasyonunda önemli olmuştur. Yolsuzluk az gelişmiş ülkelerde, servet ve gelir dağılımındaki büyük eşitsizlik nedeniyle daha yaygındır. Siyaset merkezi zenginliğe erişmede en önemli vasıtaadır. Ahlaki değerlerin değişimindeki çatışmalar, toplumsal ve kamu icra mekanizmalarındaki yetersizlik, toplumsal millibirlik duygusundaki zafiyet ve boşluk, devlet kurumlarının meşruluk zayıflığı bu duruma yol açmaktadır. Aynı zaman diliminde hükümette yolsuzluk yaygın ise siyasi gelişme tamamen tatminkar olamaz. En azından ekonomik gelişmenin olması ve kişi başına gelirin büyümesi belli bir yarar sağlayabilir. (S. Nye,1967:417-418).

Mal ve hizmet sunumunda belirlenen prensiplerin dışına çıkılması halinde yolsuzluk ortaya çıkar. (Carvajal, 1999: 337). “Aikin yolsuzluğu, kamu görevini ihlal edecek bir faaliyet veya kişisel para, güç ve prestij elde etme karşılığında ahlâki standartlardan ayrılma olarak tanımlamıştır.” Ancak yolsuzluk fiili, kanun dışına çıkmadan da yapılabilir. Zenginlere yönelik çıkarılan vergi teşvikleri ile de kamu kaynağının faydasız sarfedilmesi yolsuzluktur. (Carvajal, 1999: 337). McMullan yolsuzluğu; kamu görevlisinin herhangi bir faaliyeti yapması veya yapmamasıyla görevli olduğunda, bunların aksine davranarak, karşılığında menfaatler sağlaması biçiminde tanımlamıştır. (McMullan,1961:183-184). “Dünya Bankasına göre yolsuzluk, özel çıkarlar için kamu gücünün suiistimalidir.” Bu durum şahsi çıkar yanında, aileye, yakınlara, partiye çıkar sağlanmasını da. Kapsar (Giray, 2005: 113).

Toplumsal fayda ve ekonomik gelişme için başka olanak yoksa ve uygulanmaması halinde önemli kamusal zarar olacaksa, bazı yolsuzluklara, aynı zamanda düzeltici rol oynayacağından başvurulabilir. Örneğin özel sermaye yetersizse ve hükümet, köylü ve işçiler dışında ek vergi kapasitesinden yoksunsa yurt dışında tutulan kaynakların ekonomiye kazandırılması bu şekilde sağlanabilir.

Yapılan işlem aslında bir teşvik olayıdır. Aksi halde ekonominin ihtiyacı olan bu kaynak İsviçre bankalarında atıl kalacaktır. Bürokrasinin yetersiz olduğu az gelişmiş ülkelerde, pazar mekanizmasına karşı önyargı taşımakla beraber zorunlu olarak yabancı firmalarla kar ortaklığı tercih edilebilir. Gelişmeyi geciktirmesi söz konusu ise aşırı denetimler, ülke yararına ölçülü bir hale getirilebilir. Girişimcilik ve teşvikler ekonomik büyümede hayati bir faktördür. Eğer ülkede teşviklere karşı ideolojik önyargı varsa, bu takdirde yolsuzluk gelişmekte olan ülkelerde zorunlu olarak başvurulmuş önemli bir vasıta. Girişimci bu şekilde iş yapabilmek için ayrımcılık ve politik kararları elde eder. Örneğin Doğu Afrika'da Yolsuzluk ekonomik varlığa dayalı yaşamı sağlarken, Asya'da azınlık girişimci dışında siyasi karar alınabilmesi geçmişte mümkün olamamıştır. (Nye,1967:419-420).

Türkiye'de de çıkarılan periyodik aflarla Maliye toplayamadığı vergiyi, bir miktar gelir sağlamayı teminen ek beyan imkanı vererek, yolsuzluk yapan mükellefin kaçıracağı vergi ve cezaların büyük bölümünü almaktan vazgeçmektedir. Örneğin beyan edilen ek gelirden cüzi bir vergi (%3 gibi) olarak vergi borcu ve cezasını affetmekte ve denetim dışı tutmaktadır.

1.2.2. Ortaya Çıktığı Çevreye Göre Yolsuzluk

Yolsuzluk toplumda bozulmalara ve toplumsal değerlerin yok olmasına neden olur. “Yolsuzluk bazen yozlaşma anlamında da kullanılmaktadır. Yozlaşma bir dizi yolsuzlukların ve normal olmayan durumların yol açtığı olumsuzlukları ifade eden dinamik bir süreçtir. Yozlaşma sürecine işlerlik kazandıran yolsuzluk kavramı, genellikle anlamını siyasal süreçte bulur.” Siyasal çevre yolsuzluğun en çok yapıldığı ve yaşandığı yerdir. Politikacıların ve bürokratların hukuki, ahlaki ve kültürel normlara aykırı hareket ederek haksız kazanç sağlaması tipik yolsuzluk örneğidir. Yolsuzluk genel olarak bir tekel oluşturmayla ve kamu otoritesi ve gücünün keyfi kullanımıyla ilişkilidir. (Korkmaz, v.d.,2001:16-17).

1.2.2.1.Siyasal Yolsuzluk

Siyasal yolsuzluklar, siyasi yozlaşma olan lobicilik vasıtasıyla yapılmaktadır. Bazı çıkar grupları (ticaret ve sanayi odaları ve mesleki birlikler, işçi ve işveren sendikaları, holdingler, şirketler gibi.); partileri, bürokratları ve seçmenleri etkileyerek, kamu yararına kararlara mani olur. Kamu gücünün kullanılması ve güçlü sivil toplum kuruluşlarının varlığı yolsuzlukların önlenmesinde önemli rol oynar. Ülkemizde son zamanlarda, büyük sermaye sahipleri, ele geçirdikleri medya vasıtasıyla hükümeti ve meclisi etkileyerek, ekonomik menfaatler sağlamaktadır. Siyasal yolsuzluklar uluslararası boyutta da görülmektedir. Uluslararası kuruluşlar, devletler ve şirketler çeşitli yollarla bazı yasaları çıkartarak, kendilerine ve bazı gruplara çıkar sağlayabilirler. (Kemal Özsemerci, 2003:13-15).

Bütçenin hazırlanmasında siyasi kararlar hakimdir. Bu safhada rasyonel olmayan yozlaşmış davranışlarla kamu kaynakları saptırılarak toplum refahının düşmesine yol açan iktisadi karar ve faaliyetler siyasi yolsuzluktur. Siyasal kararlarda yetkili ve etkili olanlar özel çıkar sağlarken, toplumun hukuki, ahlaki, kültürel yapıları çok olumsuz etkilenir. “Kayırmacılık, oy satın alma (logrolling), lobicilik, kronizm ve popülizm demokrasilerde yaygındır. Siyasi partileri kurumsallaşmamış, seçmenleri gerekli bilgiden ve bilinçten yoksun ülkelerde bu durum yolsuzluğu besler”. Siyasetçilerin ekonomik kararları kaldırabilme, etkileme ve değiştirebilme kudretleri siyasi yolsuzluğun derecesini belirler. Siyasal yolsuzluk daha çok seçim ve yasama süreçlerinde görülür. Adayların seçilmek için yaptığı harcama veya şirket ve çeşitli grupların üslendiği giderler, seçildikten sonra bunların kolanması ve sağlanan menfaatlerin gerekçesi görülür. Siyasal yolsuzluk, kamu ihtiyaçları ve öncelikleri, iktisadi etkinlik dikkate alınmadan belirlendiğinden kaynak dağılımını saptırır. Siyasal yolsuzluk bazen, rakip siyasi gruplar dışlanarak, devlet kaynaklarının grup üyelerine ve yakınlarına imtiyazlı şekilde dağıtılması haline gelir. (Korkmaz, v.d.,2001:17-18).

Kamu hukukçuları devleti yasama, yürütme ve yargı olarak tanımlar. Devlet kavramı ile yasama organı çoğunluğunu ve Hükümeti ayrı düşünen bir zihniyetin ürünü olarak ülkemizde tanımlanması çok güç bir devlet politikası kavamı ortaya çıkmaktadır. Çağdaş liberal demokrasilerde temel hak ve özgürlüklerin korunması, gözetilmesi ve uluslararası antlaşmalar ile sınırlı olması gereken “devlet politikası” ülkemizde çok geniş bir uygulama alanı bulabiliyor. Ülkemizde siyaset içi manevra alanlarının dar olması nedeniyle yetişmiş kadrolar siyasete girmede isteksizdir. Bu durum seçilmiş siyasetçilerin ülkemizin çok önemli konularında egemenliklerini sınırlamaktadır. Bazı önemli alanların tabu konular olması nedeniyle, iyi işi olan ve kendini kanıtlamışların siyasete ilgi duymaması doğaldır. Ancak, bu koşulları kabullenerek siyasete atılanlar da vardır. Bunları üçe ayırabiliriz. Birincisi kısıtlamalara rağmen iyi niyetle bir şeyler yapmak isteyenler. İkinci grup bu kısıtlamaları kaldırmak için siyaset yapanlar. Bunların hem sayısı hem etkinliği çok sınırlıdır. Üçüncü grup ise ihale takipçiliği gibi işler için her şeyi kabullenen kötü ve sevimsiz siyasetçi tipidir. (Eser Karakaş, 2004:11-15)

1.2.2.2. Bürokratik Yolsuzluk

Bürokratların takdir yetkisi ve bürokrasinin gizliliği yolsuzluğa uygun ortam hazırlar. Bütçenin hazırlanmasında ve harcama gruplarında yapılan değişikliklerde yolsuzluk gizlenir. Sağlık ve eğitim harcamaları düşük tutularak lüks tüketim harcamaları ve yatırımlar artırılabilir. Politikacılar yol ve köprü yapımlarını kendi çıkarları doğrultusunda değiştirebilir. Politikacılar ve bürokratların lobiler oluşturarak yatırımları kendi seçim bölgelerine kaydırmaları, yatırımların fayda-maliyet analizi dışında ve verimlilikten uzak gerçekleşmesine neden olmaktadır. Mal ve hizmetlerin satın alma kararları da önemli yolsuzluk alanlarındandır. Dış yardımların denetimden uzak özel hesaplarda amacı dışında kullanılması, kamu mallarının ve kullanım haklarının satılmasında da yolsuzluk olmaktadır. (Korkmaz v.d.,2001:18-19).

1.3. Yolsuzluk Çeşitleri

Başlıca yolsuzluk çeşitleri; rüşvet, irtikap, zimmet, nüfuz suistimali, görevi kötüye kullanma ve kayırmacılıktır. Bir kısmı ceza hükmü içeren yasalarda yaptırıma tabi iken, bir kısmı suç tanımına girmemektedir. (TEPAV, 2006: 25-26).

Yolsuzluk çeşitleri, yasalarca suç sayılan ve sayılmayan başlığı altında açıklanacaktır.

1.3.1.Doğrudan Cezai Yaptırıma Bağlanan Yolsuzluklar

Bu kısımda TCK'nda ve ceza hükmü içeren kanunlarda suç olan yolsuzluk eylemleri açıklanacaktır.

1.3.1.1.Zimmet

Zimmet, “emanet edilen şeyden aşırılmak”, “kendi malı gibi kullanmak” anlamı taşımaktadır. Zimmet, kamu yetkililerinin para ve/veya mal hükmündeki kamusal bir varlığı yasalara aykırı tarzda kişisel yararı için harcaması veya kullanmasıdır. Mesela, kamu görevlisinin devlete ait bir daktiloyu özel ihtiyacına tahsis etmesi, zimmet fiiline örnektir. Kamu çalışanının özel otomobilinin benzin ihtiyacını, yetkisinden yararlanarak devlet kaynağından sağlaması da zimmet suçunu oluşturur. Zimmet bu bakımdan “Hırsızlık” ile eşanlamlıdır. Zimmet fiili, hileli bir şekilde işlenirse İhtilas suçunu oluşturur. İhtilas, zimmet suçunun mevsuf (Nitelikli) şeklidir. (Çoşkun Can Aktan, Siyasal- Ahlak, 2001: 57)

Zimmet suçu ve yaptırımı 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 247, 248 ve 249'uncu maddelerinde yer almaktadır. Görevi nedeniyle zilyedliğine sahip olduğu veya korumasında bulunduğu “malı kendisinin veya başkasının zimmetine geçiren kamu görevlisi, beş yıldan oniki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” Zimmet suçunun, açığa çıkmaması için hileli davranışlarla yapılması hâlinde, ceza yarı oranında artırılır. (Rezzan İtişgen, 2013:639-640)

1.3.1.1.1.Basit Zimmet

Kamu görevisinin zilyetliği verilmiş veya koruması altındaki malları zimmetine geçirmesi veya başkasına vermesi basit zimmet suçudur. Zimmet, mala malik gibi tasarruf etmedir. Suç, malın sahiplenilmesi, tüketilmesi ve amaı dışında kullanılması veya satılması biçiminde işlenebilir. “Zimmete geçirme, icrai olarak gerçekleşeceği gibi ihmali olarak da gerçekleşebilir.” Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararına göre, “Bu suçta korunan; mülkiyet değil kamu hizmeti ve görevidir.” Zimmet suçunun TCK’da, Devlete ve Millete Karşı işlenen suçlar bölümünde Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar arasında yer alması da kamu görevlilerine duyulan güvenin korunmasının esas alındığını gösterir.

Zimmet suçu kamu görevlisi tarafından işlenebilir. Kamu görevlisi olmayanların zilyetliği kendisine verilmiş malı edinmesi güveni kötüye kullanma suçudur. Suçun görev dışında, tatilde, mesai saatleri dışında işlenmesi, veya sonradan kamu görevlisi sıfatının kaybedilmesinin bir önemi yoktur. Türkiye’de görevli yabancı kamu görevlileri zimmet suçunun faili olamaz. (Volkan Aslan, 2013: 44-50).

1.3.1.1.2. Nitelikli (İhtilasen) Zimmet

Zimmet suçunun, açığa çıkmaması için hileli davranışlarla işlenmesi hli, Nitelikli (İhtilasen) Zimmet olup, daha ağır cezayı gerektirir. Hile, kişinin alışdığı daireye yönelik olmalı ve suç açığa çıkarılmadan önce yapılmalıdır. Hileli davranışların suçun işlenmesinden önce veya sonra gerçekleşmesi önemli değildir. Diğer bir görüş; zimmet suçu işlendikten sonra yapılan hileler zimmeti gizlemeye yönelik olsa dahi nitelikli zimmeti oluşturmaz. Koşullarının bulunması durumunda basit zimmet suçuna ilaveten belgede sahteciliği gösterir. Nitelikli zimmet için hileli davranış, basit bir araştırmayla anlaşılmamalıdır. (İtişgen, 2013: 649-650).

1.3.1.2. Rüşvet

Yolsuzluğun en bilinen ve yaygın şekli olan rüşvet; kamu görevlilerinin kamusal mal ve hizmet alanlara maddi çıkar karşılığı yetkilerini kötüye kullanarak ayrıcalıklı hizmet vermesidir. Rüşvet; niteliğine göre hizmeti hızlandırmaya yönelik yasal çabuklaştırıcı (hafif) rüşvet ve yasalara aykırı çarpıtıcı (ağır) rüşvet olarak iki şekilde işlenir. (A.Ümit,Berkman, 1983: 26-28).

Rüşvet suçu ya kamu görevlisinin isteği ile, yada hizmet talep edenlerin teklifi ile olur. Edimi kamu görevlisinin başlatması “rüşvet isteme” olayını, hizmet talep edenlerin başlatması ise “rüşvet kabul etme” olayıdır. “irtikap” kavramı “rüşvet isteme” olayını ifade eder. Rüşvet talebinde, kamu görevlisi aktif durumundadır. “Aktif Rüşvet” şeklinde adlandırılan bu durum “Haraç” olayını gösterir. Rüşvet ile haraçın ayırımı açık ve net değildir. Kamuda işi olanların işlemlerin öncelikle bitirilmesi için görevlilere para teklifi çabuklaştırıcı rüşvet; görevlinin işleri yavaşlatacağı tehdidi ile para istemesi haraçtır. (Berkman, 1983: 24).

Rüşvet yasal olmayan bir mübadele olup iki tarafın katılımı ile gerçekleşir. Her iki taraf lehine sonuçlanan bir edim ve karşı edimin karşılaşması ile rüşvet piyasası oluşmaktadır. Rüşvetin fiyatı rüşvetin niteliğine göre oluşur. Çarpıtıcı rüşvetin (ağır rüşvet) fiyatı daha yüksek, çabuklaştırıcı rüşvetin (hafif rüşvet) fiyatı daha düşüktür. Ayrıca, yapılacak kuraldışı işlemin tespit edilebilme riskinin ve cezasının fazla olması rüşveti yüksektir. (Berkman, 1983; 24). Rüşvet doğrudan veya aracılar vasıtasıyla işlenir. Rüşvetin bir kısmı Aracılara ödenir. (Aktan-Siyasal Ahlak, 2001: 53-56).

Yolsuzluk, demokrasisi gelişmiş ülkelerde daha az görülür. Rüşvetin ödenmesini ve kabulünü zorlaştırmak mücadelede etkili bir yoldur. Rüşvet kontrol edilemezse yaygınlaşır ve önlenmesi güç bir hale gelir. (Sera Öner, 2005:39).

Siyasal yozlaşma türü olan rüşvetin ortaya çıkmasında sosyo-ekonomik yapı önemli role sahiptir. Ekonomi olanaklarının yetersizliği, kişileri rüşvet vererek

işlerini geliştirmeye, kamu görevlilerini ise rüşvet alarak gelirlerini arttırmaya sevk eder. Fırsatlar cazipse ve rekabet varsa rüşvet eğilimi artar. Sosyo-ekonomik yapıda hızlı değişim, rüşvete müsait alanları oluşturur ve rüşvet eğilimlerini arttırır. Karar ve uygulamaların belli esaslara bağlı olması rüşvet ortamı yaratır. Ekonominin kaynaklarını ele geçirmek için rekabet varsa, (parlamento kontrolü, kamuoyu ve basın gibi) kontrol mekanizmalarının etkisiyle rüşvet eğilimleri azalabilir. (Aktan-Siyasal Ahlak, 2001:53-56).

Rüşvette anlaşma yapılmışsa cezası, suç tamamlanmış gibidir. Rüşvette maddi değerler (para, mal, hediye vb.) açıkça memurlara verilebildiği gibi, dolaylı yollarla da çıkar sağlanabilir. (memurun malının değerinden fazlaya alınması gibi). Trafik suçu işleyene işlem yapılmaması ve karşılığında çıkar sağlanması rüşvet suçuna örnektir. (Aydın ve Yılmaz, 2010) (Mehmet Fatih Gür, 2014: 198-199).

Bireyler ve firmalar maliyetlerini düşürüp, rakiplerinin ulaşamayacakları fırsatlar elde etmek için kamu otoritesine sahip görevliye rüşvet verirler. Kamu görevlisiyle anlaşma yapmış olurlar. Rüşvet, devlet mekanizmasının verimli ve olumlu çalıştırılmasını da sağlamış olur. Rüşvet, daha çok hediye kılıfı içerisinde verilir. Ancak, hediye karşılık aranmazken, rüşvette karşılık vardır. Rüşvet, İhalelerin kazanılması amacıyla yönelik olabilir; Devlet yardımlarının dağıtımında görülebilir; Vergi gibi yükümlülüklerin hafifletilmesinde kullanılabilir; Kanuni bir süreci lehine sonuçlandırmaya yönelik olabilir (Korkmaz, v.d.,2001:20-21).

Rüşvet, toplumda işlerin yapılmasını kolaylaştırabilir. Bazı yazarlar rüşveti, veren kişiye adil olmayan avantajlar sağlayan illegal bir iş eylemi şeklinde tanımlamaktadır. (Pacini, Swingen, Rogers; 385-407). Kamuda ücret seviyesinin düşük olması, saydamlığa riayet edilmemesi, bürokrasinin çok olması, medyadaki sansürler, yabancı yatırımlarındaki artışlar gibi birçok nedenle ortaya çıkan rüşvet, kamu görevlisine verildiğinde, adeta bir kontrat etkisi oluşturur. (Turrow, 249-251) Bazı akademisyenler rüşveti ekonomik gelişmeye karşı büyük engel olarak görmektedir. “2002 yılında yapılan bir çalışma dünyada her yıl yaklaşık 80 milyar dolar rüşvet verildiğini göstermiştir. (Ferrel vd., 2002).” Tanzi ve Davoodi rüşvet ve

yolsuzluğun verimsiz alanlara yapılan kamu harcamalarını arttırırken, verimli alanlara yapılanları azalttığını belirtmiştir. (Karakaş; Çak,2007:77-78).

1.3.1.3. İrtikap

İrtikap rüşvet suçunun özel bir şeklidir. “Rüşvet, memurun görevine giren ve yetkili olduğu konuda karşı tarafla serbest iradelerinin ürünü olan karşılıklı rızaya dayalı bir anlaşma” olduğu halde, Cebri irtikap (zorla yiyicilik) suçunda; karşı tarafın rızası bulunmamaktadır. İrtikap, memurun yetkisini kötüye kullanarak zorluk çıkarması nedeniyle ferdin haksız işlemi önleyebilmek ve daha fazla zarara uğramamak için, memurun isteğine boyun eğmesidir (Aktan-Siyasal Ahlak, 2001:56).

İrtikap; “haraç, aktif yiyicilik ve aktif rüşvet olarak da ifade edilmektedir”. Taraflar arasında bir gizli sözleşme bulunmamaktadır. Görevli, karşı tarafın güç durumundan yararlanarak icbar veya ikna yoluyla menfaat temin etmektedir (Aydın ve Yılmaz, 2010). (Gür,2014:199-200).

1.3.1.4.Kara Paranın Aklanması

Yasadışı faaliyetlerden edinilen gelire kara para, bunun temiz kazanç gibi yasal ekonomiye sokulmasına kara para aklama denilmektedir. Kara paranın aklanması 13.11.1996 tarihli 4208 sayılı yasaya göre suçdur. Yasa, kara paranın aklanmasının önlenmesi için çıkartılmış olup uygulama esaslarını belirtmektedir. Karapara ve suç sayılan fiiller ve ilgili yasalar aşağıda açıklanmıştır:

a) Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair 1918 Sayılı Kanun; b) Ateşli Silahlar ve Bıçaklar Hakkındaki 6136 Sayılı Kanun; c) Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkındaki 2238 Sayılı Kanun; d) Kültür ve Tâbiat Varlıklarının Korunması Hakkındaki 2863 Sayılı Kanun; e) “213 Sayılı Vergi Usul Kanununun 359/b maddesindeki fiiller”; f) TCK’nun “Devletin Şahsiyetine Karşı İşlenen Cürümler” ve g) TCK’nın bazı maddelerinde sayılan suçlardır. Bu maddelerdeki fiiller; ağır dolandırıcılık, hileli iflas, kalpazanlık, sahte para ve resmi bilet ticareti,

resmi mühür, damga ve evraklarda sahtekarlık, uyuşturucu madde ticareti, yağma, yol kesme, şantaj, fuhşa aracılık, adam kaçıırma, silah kaçakçılığı, ve 2 Ocak 2003 tarih ve 4782 sayılı kanun ile getirilen uluslararası ticarî işlemlerde yabancı kamu görevlilerine rüşvet verilmesidir (R. Bülent Tarhan,1987 :10-11).

ABD’de meydana gelen 11 Eylül 2001 olaylarından sonra 1999 tarihli Terörün Finansmanının Önlenmesine Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin konusu olan “terörün finansman’ı” kavramı, karapara aklama ile mücadeledeki bütün uluslararası kuruluşların faaliyet alanına dahil edilerek, “karapara aklama ve terörün finansmanı ile mücadele” şekline dönüşmüştür.(Oktay Üstün, 2010:19).

1.3.1.5. Dolandırıcılık

Dolandırıcılık suçu, daha çok modern sanayi toplumlarında malvarlığı güvenliğini tehdit eden ve toplumsal huzura yönelik ihlallerdendir. Suçun dinamik yapısı ve gelişen teknoloji, icrasını kolaylaştırmakta, kitle iletişim araçlarıyla görüşmeler dahi tehdit şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Ekonominin ve sanayiinin gelişmesi ve artan insan trafiği suç oranını artırmıştır. 2011 yılında 82.412 olan dolandırıcılık suçu 2013’de 103.687’e ulaşmıştır. (Volkan Maviş, 2015:597-626).

Dolandırıcılık suçu, “TCK’da hileli davranışlarla bir kimseyi aldatıp, onun veya başkasının zararına olarak, kendisine veya başkasına bir yarar sağlamak olarak tanımlanmaktadır.” Suçun farklı yöntemler kullanılarak veya Dini inanç ve duyguların istismarıyla işlenmesi ağır yaptırıma tabi nitelikli dolandırıcılıktır. (Gür, 2014 :202).

1.3.1.6. Emniyeti Suistimal

Emniyetin (güvenin) kötüye kullanılması TCK’nda malvarlığına karşı işlenen suçlardan olup basit ve nitelikli şekilde işlenmektedir. Muhafaza etmek veya kullanmak için zilyedliği verilmiş mal üzerinde, kendisinin veya başkasının yararına, zilyedliğin devri dışında tasarruf eden veya devir verildiğini inkar eden kişi basit emniyetin kötüye kullanılması suçunu işlenmiş olur. “Suçun, meslek ve sanat, ticaret

veya hizmet ilişkisi ya da başkasının mallarını idare etmek yetkisinin gereği olarak tevdi ve teslim edilmiş eşya hakkında işlenmesi halinde ise nitelikli emniyetin kötüye kullanılması suçu işlenmiş olur.” (Serkan Meraklı, 2009:1658-1659,1710).

Görevi kötüye kullanma TCK’nda, ayrıca suç olarak tanımlanan haller haricinde, görevinin gereklerine aykırı hareketle, kişilerin veya kamunun zararına neden olan veya kişilere haksız menfaat sağlayan kamu görevlisinin faaliyeti şeklinde tanımlanmıştır. TCK’da suç olarak belirtilen haller dışında, “görevinin gereklerini yapmakta ihmal veya gecikme göstererek, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olan ya da kişilere haksız bir menfaat sağlayan kamu görevlisinin faaliyeti de görevi kötüye kullanma suçudur.” Görevi kötüye kullanma suçunda, kamu görevlilerinin yetkilerini kamu yararı aleyhine kullanmaları nedeniyle, kamu hizmeti alanlar zor duruma düşebilmektedir. Aydın ve Yılmaz (2010) görevi kötüye kullanma suçunun nedenlerini: Kamuda davranış kuralları ve hizmet standartlarının açıkça belirlenmemesi, hizmetlerin monopolcü bir yaklaşımla sunulması, Denetimin yetersizliği, Hak arama bilincinin gelişmemesi, ve cezaların caydırıcı olmaması şeklinde açıklamıştır (Gür,2014:202-203).

1.3.1.7. İçerden Öğrenenlerin Ticareti (İnsider Trading)

2499 sayılı Kanununun 47 nci maddesine göre, sermaye piyasasında işlem gören çeşitli araçlarının (hisse senedleri gibi) henüz kamuya açıklanmamış ve değerini etkileyebilecek bilgilerini, kendisine veya üçüncü kişilere menfaat sağlamak için kullanarak fırsat eşitliğinin bozulmasına sebep olarak yarar sağlamak veya bir zararı önlemek, içerden öğrenenlerin ticaretidir. Bu yolsuzluk türü özellikle sermaye piyasası işlemlerinde spekülörler tarafından işlenmektedir. (Gür, 2014:203).

1.3.2. Dolaylı Olarak Ceza Yaptırımına Bağlanan Yolsuzluklar

Bu bölümde, “TCK’nda veya ceza hükmü içeren diğer kanunlarda suç olarak tanımlanmayan, ancak unsurlarının mevcudiyeti halinde görevi ihmal ya da görevi suiistimal suçlarının kapsamına girecek yolsuzluk eylemleri açıklanacaktır.”

1.3.2.1. Kayırmacılık

Siyasal karar alma sürecinde ortaya çıkan Adam Kayırmacılık (İltimas) siyasal yozlaşma türüdür. Adam Kayırmacılık, Türkçe’de kullanılan Arapça kökenli "İltimas" ile eş anlamlıdır. İltimas "haksız yere ve yasa dışı kayırma, arka çıkma" anlamlarına gelmektedir. Kayırmacılık, kamu görevlisinin, yakınlarına haksız ve yasalara aykırı arka çıkmasıdır. Kayırmacılığın değişik türleri bulunmaktadır. (Tarhan,1987: 13).

“Akraba kayırmacılığı(nepotizm), eş-dost kayırmacılığı(kronizm), siyasal kayırmacılık(partizanlık) ve hizmet kayırmacılığı” kayırmacılığın başlıca türleridir. Akraba ve eş-dost kayırmacılığında, birinci derecede kişilerin akraba ya da eş-dost olmasına bakılmakta, kişinin liyakati birinci derecede tercih sebebi değildir, Siyasal kayırmacılıkta ise siyasal yakınlığı olan kişilere öncelik (iltimas) sağlamaktadır. Hizmet kayırmacılığı ise; iktidar partisinin oy alabilecekleri bölgelere daha çok hizmet götürerek seçim yatırımı yapmasıdır. (Gür,2014 :205).

1.3.2.1.1. Akraba Kayırmacılığı (Nepotizm)

Eğitim düzeyi, bilgi, beceri, tecrübe ve başarı gibi objektif kıstaslar dikkate alınmaksızın kişilerin politikacı, bürokrat ve kamu görevlilerinin akrabalık ilişkisi esas alınarak göreve alınması nepotizm (akraba kayırmacılığıdır). Toplumlarda yakınları kayırmanın, bir erdem olarak görülmesi ve saygınlık kazanması, buna uymayanların, çevresinin baskılarına maruz kalmaları, nepotizm’in yaygınlaşmasına neden olmaktadır. (Korkmaz, v.d.,2001:22).

“Akraba kayırmacılığı (Nepotizm) aslında bir tür çıkar sağlamadır. Halk arasında çokça duyduğumuz işe göre adam değil, adama göre iş ayarlanmasıdır (Boadi, 2007).” Bu yolsuzluk türü; rüşvet, zimmet, ihalelere fesat karıştırma gibi diğer yolsuzluk çeşitlerine nazaran kamuoyunda daha az tepki çekmektedir. Geleneksel bağların daha kuvvetli olduğu az gelişmiş ülkelerde daha yaygındır. Nepotizm’de kamu görevlisinin çıkarı olmadığı ileri sürülmekle beraber, gerçekte, mevkiinin sağladığı olanaklarla “itibar görme”, “takdir edilme” gibi toplumsal ve psikolojik kazanç elde etmekte ve maddi çıkar sağlamaktadır. (Tarhan,1987:13).

1.3.2.1.2. Eş-Dost Kayırmacılığı (Kronizm)

Kronizm(Eş-Dost Kayırmacılığı) yakın arkadaşları da kapsadığından, nepotizmden daha geniş anlamda kullanılır. İhaleler ve işe alımlarda yakın çevre gözetilmektedir. Benzer bir tanım olan Clientelism, kamudaki kaynakların ve rant taşıyan zenginliklerin ihaleler ve özelleştirmelerle siyasal yandaşlara ve arkadaş çevresine dağıtılmasıdır. (Keefer,2003:5). (Karakaş, Çak ,2007:78).

Kronizmde, kamuya eleman alınmasında eğitim düzeyi, bilgi, beceri, tecrübe, ve yeterlilik gibi objektif kıstaslar yerine eş, dost ilişkileri esas alınmaktadır. Nepotizmden farkı, kayırılan kişi akraba değildir (Korkmaz, 2001:22-23).

Türkiye’de yaygın olan “Hemşehri kayırmacılığı” da kronizmin özel bir türüdür. (Tarhan,1987:13).

1.3.2.1.3. Siyasal Kayırmacılık (Partizanlık ve Siyasal Yandaşlık)

Siyasi kayırmacılık yolsuzluğun en çok görünen şeklidir. Kamu görevlerine atamalar, objektif kurallar yerine sübjektif kıstaslara (siyasal, etnik ve dinsel yakınlığa) göre yapılır. (Çelen,2007:206).

Siyasal partiler, kendilerini destekleyen seçmenlere desteğin devamı için ayrıcalıklı davranarak haksız menfaat sağlar. Yandaşlarını (partilileri) seçimdeki yardımlarına karşılık ödüllendirirler. Siyasal kayırmacılık, kamu kaynaklarının israfına yol açar. Aşırı partizanlık, daha çok mahalli kamu hizmetlerinde yaygındır. Siyasetçinin partilileri kollaması çok ülkede yaygındır. Partiler, iktidara geldiklerinde kadroları boşaltarak, yandaşlarını istihdam eder. (Aktan-Siyasal Ahlak, 2001:58).

1.3.2.2. Patronaj ve Hizmetsiz Memuriyetlik

Patronaj üst durumdaki tarafından kullandırma veya desteklenmedir. En karlı ihaleler siyasiler vasıtasıyla rekabetçi normlar aşarak istenilen tarafa verilir. Siyasal süreçte partiler iktidara geldiğinde “üst düzey bürokratları” görevden alarak yerine siyasal yandaşlık, nepotizm-kronizm ve ideoloji gibi faktörlere bakarak yandaşlarını atamaları yaygındır. Literatürde bu duruma “Patronaj” denilmektedir. Bakanların danışman istihdamı, atama gibi konularda sınırsız yetki ve güce sahip olması siyasal yozlaşmanın en yaygın türü ve aşırı patronaj örneğidir. Ülkemizde “Arpalık” tabir edilen yozlaşma, “Hizmetsiz Memuriyetlikler” olarak da tanımlanan patronaj uygulamasına örnek olup, iktidar mensuplarının, partililere, akrabalarına ve yakınlarına makam ve mevkileri dağıtmasıdır. (Tarhan,1987:13).

Patronaj, kamu çalışanlarının bulunduğu düzen içinde gelişmiştir. Bu düzende lisanslar ödüllendirme ya da şantaj olarak kullanılacağından, mal ve hizmetlerin kullanımının izne tabi olması (lisanslanması) esastır (Korkmaz, 2001: 23).

1.3.2.3. Hizmet kayırmacılığı

Hizmet kayırmacılığı siyasal iktidarın seçimlerde oylarını maksimize edebilmek ve iktidarda kalabilmek için bütçe ödeneklerini, seçim bölgelerine tahsis etmesidir. İktidar partileri, en fazla oy aldığı yerleşim bölgelerine, Başbakan ve bakanlar da kendi bölgelerine seçilebilmek için daha fazla ödenek ayırır. Etkinlik ve ihtiyaçlar dikkate alınmamış olur. (Aktan-Siyasal Ahlak, 2001:58-59).

1.3.2.4. Oy Ticareti (Logrolling) ve Oy Satın alma

Oy Ticareti (Logrolling) bir siyasal yozlaşma türüdür. Siyasal partiler parlamentoya sunduğu kanunları menfaatleri istikametinde karşılıklı destekleyebilir. Bu durum karar alma sürecini kolaylaştırdığından yararlı olabilmektedir. Milletvekili maaşlarının yükseltilmesi gibi ortak “Çıkar” olunca siyasal partiler anlaşabilmekte ve birlikte oy kullanabilmektedir. Logrolling mekanizmasına dahil diğer bir konu ise “Oy Satın Alma” dır. Siyasal partiler, kanun tasarılarının onaylanmasında bazen diğer parti milletvekillerine nakdi ve aynı menfaatler sunabilirler. Oy satın almanın daha geniş şekli; milletvekilinin, seçim sonrasında para ve diğer menfaat karşılığı başka siyasal partiye transferidir. “Milletvekili Satın Alma” şeklinde de açıklanan bu yozlaşma türü yaygındır. (Aktan-Siyasal Ahlak,2001:59-60).

Logrolling (Oy değişimi), iktidar partisi milletvekillerinin mecliste alınmasını istedikleri karar için diğer parti milletvekilleri ile onların istedikleri konuda olumlu oy vermeleri karşılığında anlaşmaları ve karşılıklı oylarını birbirlerini destekleyecek şekilde kullanmalarındır. (Fisher, 2002: 686). Bu şekilde her iki grup milletvekillerinin istedikleri kararlar elde edilmiş olur. Diğer taraftan Parti Liderlerine yönelik çeşitli suçlamalar da, karşılıklı olarak milletvekilleri oylarıyla aynı yöntemle aklanabilmektedir. (Karakaş; Çak, 2007:78).

1.3.2.5.Rant Kollama

Rant kollama, “çıkar ve baskı gruplarının, devlet tarafından suni olarak yaratılmış bir ekonomik transferi elde etmek için giriştikleri faaliyetlerdir.” Ekonomik faaliyetlerin devlet tarafından sınırlandırılması veya düzenlenmesi suni rant yaratır. Rant kollamanın bazı türleri:

a) Monopol kollama: Devletin imtiyaz hakkı verdiği monopolü baskı ve çıkar gruplarının ele geçirme faaliyetleri. b) Tarife kollama: Yurtiçi piyasalarda karlarını yükseltmek için çıkar gruplarının bazı malların ithalini yasaklaması veya vergi konulması çalışması. c) Lisans Kollama: İthalattaki kotalardan lisans belgesi alma

çalışmaları. d) Kota Kollama: İthalattaki kota ve kontenjanlardan kişi ve kurumların kotalarını artırma çalışmaları. e) Teşvik kollama: Çıkar gruplarının, devletten mali yardım alma çalışmaları (düşük faizli krediler, destekleme alımları, vergi istisna ve muafiyetleri gibi). f) Sosyal yardım kollama: Çıkar gruplarının devletten sosyal amaçlı mali yardım alma faaliyetleri (işsizlik ve fakirlik gibi). (Tarhan,1987:12).

Rant kollama değişik şekillerde olabilmektedir. Mesela devlet ve kamu kuruluşları çeşitli sınırlamalarla oluşturduğu tekelleri ve imtiyaz haklarını özelleştirebilir. (Khan, 12-21). Bu süreçte baskı grupları imtiyazların kendi veya yandaşlarına verilmesi için rüşvet ve lobicilik gibi yasal ve yasa dışı yollarla rant kollar. Piyasa hareketlerini kota, lisans gibi araçlarla sınırlandırıp, bazı firmalara tam bir serbestiyet tanınması devlet eliyle rant alanları oluşturur (Karakaş; Çak, 2007:77).

1.3.2.6.Lobicilik

Lobicilik, çıkar gruplarının iktidar ve muhalefet partileri ile bürokratları etkileyerek, kendi menfaatleri doğrultusunda karar alınması çalışmasıdır. Çıkar grupları seçimlerde bir siyasal partiye çeşitli şekilde yardım edip, seçimlerden sonra milletvekillerinin kendilerini gözetmesini sağlarlar. (Özsemerci, 2003:22).

Şirketler, sendikalar, ticaret ve sanayi odaları, mesleki birlikler gibi çıkar ve baskı grupları seçimlerde bir siyasal partiye çeşitli şekillerde yardımda bulunurlar. Seçim sonrasında destekledikleri parti iktidarı kazandığında, iktidarın ve milletvekillerinin parlamentoda çıkarları doğrultusunda hareket etmesine çalışırlar. Bir milletvekili veya bürokratin çıkar grupları lehine bir tür "gezgincilik" (peddling) yaparak diğer milletvekilleri ve bürokratları etkilemesi mümkündür. "Gezginciler", nüfuzlu, sözü geçen, iş bitirenlerden seçilir. (Aktan-Siyasal Ahlak, 2001: 60-61).

1.3.2.7. Kamu Sırlarını Sızdırma ve Vurgunculuk

Devlet "kamu sırları"nı oluşturan bazı yasama, yürütme ve yargı faaliyetlerini kamuoyunun bilgisi dışında tutar. İstihbarat teşkilatları, enformasyon toplama,

değerleme ve muhafaza işlemlerini yürütmektedirler. Enformasyonlar genelde kamuoyunun bilgisi dışında ve kamu sırrı olarak muhafaza edilmektedir. Bu bilgilerin, görevlilerin maddi ve/veya manevi çıkar sağlaması karşılığında kişi ve kurumlara verilmesi suç teşkil eder. (Musa Hikmet Yavuziğit,1996:19).

Milli savunmaya ait bilgi ve belgeler menfaat karşılığı sızdırılabilir. Alınacak bir kararın bakanlar, milletvekilleri ve bürokratlar tarafından çıkar karşılığı gruplara ve spekülörlere sunulması mümkündür. Devletin ekonomide düzenleyici ve müdahaleci rolünün fazlalığı bu çeşit siyasal yozlaşmayı artırmaktadır. Devlet kuruluşlarının ürettiği bazı mal ve hizmetlere yapacağı fiyat ayarlamalarını menfaat karşılığı sızdırması, haberdar olan kişi ve kurumlara önemli miktarda kazanç sağlayabilir. Halk diliyle bu tür yozlaşma "vurgunculuk"dur. (Aktan- Siyasal Ahlak, 2001:62).

1.3.2.8.Gönül Yapma (Suvasyon)

Adam ve hizmet kayırmacılığının değişik bir türü de "Gönül Yapma" (suvasyondur). Siyasal iktidarın seçimde kendisine yardımcı olan gruplara, seçim sonrasında devletin imkanlarını kullanarak daha fazla menfaat sağlamasıdır. (Stanbury ve Fulton, 1984). Politikacılar için oy kaybetmemek çok önemlidir. Bu nedenle çıkar gruplarının isteklerine mümkün mertebe uyarlar. (Yavuziğit,1996:19).

Örneğin; belediye seçimlerinde maddi destek sağlayan şirket seçim sonrasında önünden geçen yolun asfaltlanmasını belediye başkanından talep ettiğinde, öncelik sırasına bakılmadan bu talep karşılanır. Diğer taraftan siyasal iktidar, kendisini destekleyenlere (sübvansiyonlar) yoluyla çıkar sağlayabilir. Siyasal yandaşlarına benzer imkanlar sağlamak amacıyla "Kamu Çıkar Grupları" denilen çoğunlukla genel bütçe dışında takip edilen kurumlar oluşturabilir. "Bütçe dışı fonlar" ve "Vakıf"lar buna örnektir. (Aktan-Siyasal Ahlak,2001:62-63).

1.3.2.9.Siyasal Dalavere (Siyasal Manüpülasyon)

Siyasal yozlaşmanın bir diğer şekli, politikacıların seçmenlerini yanıltarak oylarını maksimize etmek için “siyasal dalavere”ye başvurmalarıdır. “Siyasal dalavere: aşırı vaatte bulunma, yalan, propaganda, aşırı bilgi sunma ve gizlilik şeklinde ortaya çıkmaktadır.” (Yavuzyiğit,1996: 20).

1.3.2.9.1.Aşırı Vaatte Bulunma ve Yalan

Politikacılar, başarı için oylarını muhafaza etmek ve artırmak zorundadır. Bu nedenle siyasal partiler seçim öncesinde, medya araçlarından da yararlanarak seçmeni ziyaret eder, toplantılar yaparak programlarını seçmene sunarlar. Oylarını maksimize ederek seçilmek için; aşırı vaatte bulunup, yalan ve dolana başvururlar. Seçimi kazandığında kamunun imkanlarına sahip olurlar. (Aktan-Siyasal Ahlak,2001: 63).

1.3.2.9.2. Propaganda

Siyasal partilerin yürüttükleri seçmeni etkileme faaliyetlerine siyasal propaganda adı verilmektedir. Seçmenlerin kararları ve tercihleri çeşitli değişkenlerin etkisindedir. Siyasi partiler propaganda denilen faaliyetler ve çalışmalarla seçmenleri etkilemeye ve oylarını almaya çalışırlar. (Cemal Baltacı; Erdal Eke, 2012: 117).

Propaganda, dalaverenin bir diğer şekli olup, siyasal partilerin seçmeni etkileme çalışmalarıdır. Yalandan farkı; yalanda gerçek dışı bilgi seçmene verilirken, propagandada tek taraflı gerçek enformasyon sunulur. Seçimlerde iktidar partisi, devletin olanaklarını da bir şekilde kullanacağından, radyo ve televizyon üzerinden daha fazla propaganda yapabileceğinden daha avantajlıdır. (Aktan-Siyasal Ahlak,2001: 64).

1.3.2.9.3. Aşırı Bilgi Sunma

İktidar partisince kamuoyuna aşırı ve kompleks bilgiler sunulması siyasal dalaverenin bir diğer türüdür. Bu şekilde, yasalara aykırı ve usulsüz yürütülen faaliyetleri kamuoyunun anlaması güçleştirilir. “Aşırı bilgi sunma bir nevi yasal gizliliği ifade eder.” (Aktan-Siyasal Ahlak,2001: 64)

1.3.2.9.4. Gizlilik ve Örtbas

"Yasal Gizlilik kavramı, bürokrasinin önemli bir keşfidir. Bürokrasi, hiçbir şeyi gizlilik kadar fanatik bir tarzda savunmaz" (Max Weber). Demokratik sistemin, açıklık ilkesi içermesine karşın siyasal yaşamda bazı bilgilerin gizli tutulması gereklidir. Politikacı ve bürokratların siyasal dalaverede bulunmalarının bir yöntemi gizlilik ve örtbas olup, bu şekilde siyasal yozlaşma yaygınlaşabilir. Ülkenin savunmasına ait bazı bilgi ve belgelerin kamuoyuna sunulması doğru değildir. Buna karşılık, devlet bütçesi açık ve anlaşılır olmalıdır. Vergilerin ne şekilde harcandığını vatandaşlar bilmelidir. “Rasyonel seçmen bilgisizliği; Rasyonel seçmen ilgisizliği; Rasyonel seçmenin bilgiye ve katılıma olan ilgisinin yok edilmesi” siyasal dalavereye imkân sağlayan en önemli faktörlerdir. Seçmenlerin kamusal mal ve hizmet tercihinde yeterli enformasyona sahip olmaması, rasyonel seçmen bilgisizliğidir. Seçmenin oylamaya ilgisiz kalması, rasyonel seçmen ilgisizliğidir. Devletin bilinçli politikası da olabilen bu durum kamu ekonomisinde optimum karar alınmasını da engeller. Depolitizasyon (bilgiye ve siyasal katılıma ilginin yok edilmesi) siyasal dalavereye imkan sağlar. Politikacı ve bürokratlar; yalan, dolan, aşırı vaatte bulunma, aşırı bilgi sunma, propaganda, bazı bilgileri kamuoyunun bilgisi dışında tutarak siyasal dalaverelerle oylarını maksimize edebilir.(Aktan-Siyasal Ahlak,2001:64-65).

Devlet sırlarına ait işlem ve faaliyetler, denetim ve şeffaflık ilkelerine istisna teşkil eder. Hangi bilgilerin sır olacağını idare belirler. Ancak devlet sırrı olacak bilgileri tesbitte geçerli kanuni ölçülerin bulunması gerekir. Devlet sırlarına karşı suçlarda yaptırımlar arttığından, kamu yararı gözetilmeli, fakat vatandaşlara karşı

kullanılan silah haline dönüşmemelidir. (Zeki Hafizoğulları; Özgür Küçüktaşdemir, 2016: 167)

1.3.2.10. İktidarın Kişiselleşmesi, Parti Disiplini ve Lider Diktası

“İktidarın kişiselleşmesi” Siyasal yozlaşma türlerinden biridir. Birçok ülkede kuvvetler ayrılığı ilkeleri ve uygulaması yürütme organı lehine değişmektedir. Diğer taraftan, yürütme organının güç, yetki ve “takdir hakkı”nın artması, giderek; mevcut müesseseleri pasifleştirerek kararların lidere ait olduğu “İktidarın kişiselleşmesi” sistemini gündeme getirmektedir. (Kuzu, 1987: 124) İktidarın kişiselleşmesinde kitle iletişim araçlarının ve parti disiplininin rolü büyüktür. Parti Disiplininde milletvekilleri, genel başkanlarının isteklerini sorgulamaksızın kabul eder. Aksi halde pasifize edilir ve partiden ihraçlarına gidilir. Yazılı basının karizmatik lider yaratma kabiliyeti vardır. Karizmatik lider büyük kurtarıcı olarak benimsenir. Kişisel iktidar, otokratik bir devlet yönetiminin sonucu olup, Diktatörlük rejimlerinde görülürken, “İktidarın kişiselleşmesi demokratik yönetimlerde” ortaya çıkan bir yozlaşma türüdür. (Aktan-Siyasal Ahlak,2001 :65-66).

1.4. Yolsuzluğun Belirlenmesi

Bu bölümde yolsuzluğun ölçülmesi, Uluslararası Saydamlık Örgütü, Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabet Raporu, Dünya Bankası Küresel Yönetişim Göstergesi, Türkiye’de Kamu’da Yolsuzluğun Görünümü açıklanacaktır.

1.4.1.Yolsuzluğun Ölçülmesi

Ülkelerdeki yolsuzluğun durumunu anlayabilmek ve gerekli tedbirlerin alınması için yolsuzluğun belirlenmesi gereklidir. Ancak yolsuzluğu tam olarak ifade edebilecek bir ölçüt olmadığından yaklaşık ölçütler kullanılmaktadır. “Dünya Bankası, yolsuzluğu ölçmede dört çeşit ölçüt tanımlar: i) Net Varlık Değerlendirmesi ii) Tutuklanmalar ve mahkumiyetler iii) Anket yöntemi iv) Makroekonomik ampirik çalışmalar.” Berg (2001) yolsuzluk ölçütlerini: nesnel

ölçütler ve öznel ölçütler olarak ikiye ayırır. “Nesnel ölçütler, doğrulanabilir verilere dayanan ölçümlerdir. Çoğunlukla, ülkedeki yolsuzluk suçlarından hüküm giyenlerin sayısı yolsuzluğu ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Öznel ölçütler algı veya deneyime dayalıdır ve veriler anket yapılarak toplanır.” Çin’de yolsuzluk seviyesindeki değişiklikleri tahminde yolsuzluk şikayetlerinin sayısı kullanılmaktadır. Berg(2001), belli bir devrede ödenen toplam rüşvetin aynı devredeki toplam gelire oranı olan “rüşvet oranı” ölçütünü önermektedir. Ençok kullanılan ölçütler, uluslararası kuruluşlar ve araştırmacıların yaptığı anket çalışmalarıdır. “Ekonomik İstihbarat Birimi (Economic Intelligence Unit), Politik ve Ekonomik Risk Danışmanlığı (Political & Economic Risk Consultancy), Dünya Bankası (World Bank), Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum), Özgürlükler Evi (Freedom House), Uluslararası Saydamlık Derneği (Transparency International) Economic Intelligence Unit),” gibi kuruluşlar, ülkelere çeşitli yolsuzluk araştırmalarını sağlamaktadır. Yolsuzlukla ilgili ampirik çalışmalar; bulunması zor olan sosyal, siyasi ve ekonomik değişkenlerin de ölçümlerini gerektirmektedir. (Jain,2001). (Güzin Bayar, 2010:107-108).

Yolsuzlukların ölçülmesinde önemli güçlükler bulunmaktadır. Yolsuzluktan çıkar elde edenler bilgileri gizleyeceğinden, bilgi ve veriye ulaşılamaz. Yolsuzluk suç kapsamına giren fiilleri de içerdiğinden bilgilerin saklanması esastır.

Yolsuzlukların ölçülmesinde veri sağlayan ana unsurlar yolsuzluk göstergeleridir. İyi bir yolsuzluk göstergesi; güvenilir, geçerli, doğru ve kesin olmalıdır. Güvenilirliğin sağlanması için göstergeleri hazırlayanlar objektif olmalı, nesnel öğelerden hareket etmelidir. Geçerlilik; verilerin tam olarak ölçülmesini gerektirir. Doğruluk: ölçüm hatalarından kaçınılmasını, standart sapmaların azaltılmasını ve örnekleme sayısının artırılmasını öngörür. Kesinlik: ölçülen değerler konusunda herkesin aynı görüşe varmasını, öznel değerlendirmeden kaçınmasını gerektirir. (Erlend Berg, 2001:4-5). ([http:// archive. ismmmo.org.tr,t.y.:77](http://archive.ismmmo.org.tr,t.y.:77)).

“Ampirik çalışmalarda en çok kullanılan öznel ölçüt türü olan algılamaya dayalı göstergeler genellikle geçerli ve güvenilirdir. Ancak, doğruluğu ve kesinliği olmayabilir.” Algılanan yolsuzluk, zaman açısından gerçek yolsuzluğu geriden takip edebilir, bu nedenle politika değişikliklerine karşı göstergelerin hassasiyeti düşüktür. Ayrıca basının oluşturduğu gündem, (büyük skandallar gibi) algılamayı tecrübelerden çok etkiler. Göstergeler halkın yolsuzluk hakkında bilgisine dayanır. Büyük yolsuzluklar ise gizlilik içinde yapılır. Anketler bürokratik yolsuzluğu ölçer, siyasi yolsuzluk dikkate alınmaz. Yolsuzluk kültüre özgüdür. Bir ülkede yolsuz sayılan olay, diğerinde normaldir. Yine, anket çalışmalarını yapan uzmanların hükümleri anket sonuçlarını etkileyebilir. Göstergeler, kişilerin ve kuruluşların yolsuzluk tecrübelerine dayanmaktadır. Algılamaya dayalı göstergeler Uluslararası karşılaştırmalarda daha uygundur. Anket doğru uygulandığında güvenilir göstergeler elde edilebilir. Nesnel göstergeler kesinliğe, doğruluğa ve güvenilirliğe, sahiptir. Ancak, düşük geçerliliği nedeniyle ülkeler arası karşılaştırmalara uygun değildir. (Bayar,2010:109-110).

Uluslararası kuruluşlar farklı yöntemlerle yolsuzluk algısı ölçümü yapmaktadır. Bunlardan bazıları: “Uluslararası Saydamlık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi; Uluslararası Saydamlık Örgütü Rüşvet Verme Endeksi; Uluslararası Saydamlık Örgütü Küresel Yolsuzluk Barometresi; Uluslararası Risk Danışmanlığı Yolsuzluk Endeksi; Opasite Endeksi; Global Rekabet Endeksi ve Uluslararası İş Şirketi Yolsuzluk Endeksidir.” (Furkan Başel,2014:1).

1.4.2.Uluslararası Saydamlık Örgütü (Transparency International)

Uluslararası Saydamlık Örgütü Berlin'de 1993 yılında kurulmuş, çok sayıda ülkede faaliyeti olan uluslararası sivil toplum örgütüdür. Türkiye'deki temsilcisi “Toplumsal Saydamlık Hareketi Derneği'dir”. Temel amacı yolsuzluklarla mücadele ve saydamlığın geliştirilmesidir (Transparency International, 2007). Ülkelerdeki temsilciler ulusal düzeyde yolsuzlukla mücadele ederler. Saydamlığı teşvik ve geliştirmek için hükümetten, iş ve medya dünyasından, sivil toplumdan temsilcileri

bir araya getirirler. Mali ve kurumsal açıdan merkezden bağımsızdır. “Her yıl Yolsuzluk Algılama Endeksi ve Rüşvet Ödeyen Ülkeler Endeksi yayımlar.” Global Yolsuzluk Raporları hazırlar ve öneriler sunar. (Karakaş; Çak,2007:95).

Yolsuzluk kamunun, hükümetlerin ve işletmelerin ilgisini çekmektedir. Şeffaflığı desteklemek ve iyileştirmek için uluslararası kuruluşlar yolsuzluğu ölçmektedir. Bunların en belirgin olanları Uluslararası Saydamlık Örgütü, Dünya Ekonomik Forumu ve Dünya Bankasıdır. Uluslararası Saydamlık Örgütü, Yolsuzluk Algılama Endeksi’ni (Corruption Perception Index, CPI) 1995’ den beri ülkelerin sıralamasını, yöneticileri ve akademik uzmanlarının algılamasına göre derler. Ülkelerin çok sayıda kuruluşu tarafından yapılan yolsuzluk çalışmalarının (anket ve derlemelerin) birleştirilmesinden meydana gelir ve Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) olarak adlandırılır. Bu çalışmalarda kamuya ait alım ve ihalelerde, komisyonlarda görevlilerin rüşvet alması yada kamu fonlarını zimmete geçirmeleri üzerine odaklanılır. Ülkeler 1 ile 10 arası ölçeğine göre sıralanır. 10 en düşük, 1 en yüksek yolsuzluğu gösterir. CPI Dünya’da en yaygın kullanılan yolsuzluğu ölçen kaynak haline gelmiştir. (Dancikova,2012: 4).

“Yolsuzluk ile ilgili çalışmalarda genellikle (Corruption Perception Index, CPI) kullanılmaktadır. Yolsuzluk Algılama Endeksi, kamu görevlileri ve politikacılar arasında var olduğuna inanılan yolsuzluğun derecesine göre ülkeleri sıralamaktadır.” CPI’nın hazırlanmasında yolsuzluğun idari ve siyasi yönlerinin tesbitine; kamu gücünün özel çıkarlar sağlamak için kullanılmasına; yolsuzluğun önlenmesine yönelik sorulara yer verilmektedir. Ülke skoru ülkede algılanan yolsuzluk düzeyini gösterir. Ülke sırası ise endekse dahil edilen ve çıkarılan ülkeler nedeniyle değişebilir. “Yüksek skor, anketleri cevaplayanların ülkelere iyi puan verdiğini, düşük skor kötü puan verdiklerini göstermektedir. Listedeki En düşük CPI skoru, yolsuzluk algılamasının en yüksek olduğu ülkeyi göstermektedir. Ancak bu ülke yolsuzluğun en yüksek olduğu ülke değildir.” En düşük skorlu ülke de, yolsuzluğun en çok olduğu ülke olmayıp, yolsuzluk algısı en yüksek ülkedir. Halen Dünyada’ki 200’den fazla ülkeden 180’i endekste yer almaktadır. (Başel, 2014:1-2).

1.4.3.Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabetçilik Raporu

Dünya Ekonomik Forumu kar amacı gütmeyen uluslararası bir kuruluş olup yolsuzlukla ilgili çalışmalar ve ölçümler yapmaktadır. Küresel (Dünya) Rekabet Raporu (Global Competition Report) GCR bu kapsamdadır. Ülkeler derecelerine göre sıralanır ve yolsuzluk göstergelerinden biri olan rekabet derecesi ölçülür. Yolsuzluk dereceleri rekabetçi iş ortamının en önemli göstergelerindedir. Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yürütülmekte olan Global Competition Report (GCR) yolsuzlukla ilgili verileri dünyadaki firmalardan (ülke başına ortalama 98 firma) kendi ülkelerindeki rüşvetin derecesi, yolsuzluğun maliyeti veya fonların saptırılması gibi anket sorularıyla tesbit ederler. Puanlama 1 ile 7 arasındadır. Ortaya çıkan skor (puan) ülke verilerinin bir ortalamasıdır. WEF'in derecelendirmesi çok önemlidir ve uluslararası saydamlık derecesinin bulunmasını destekler. TI dahi CPI'yi derlerken WEF verilerinden yararlanır. WEF'in GCR değerleri ile TI'nin CPI değerleri birbirine çok yakındır. 2010-2011 yolsuzluk skor ve derecelendirmesinde lider 5 ülkenin skorları ve dereceleri değişmemiştir. (Dancikova, 2012: 5-6).

1.4.4.Dünya Bankası Küresel Yönetişim Göstergeleri

Dünya Bankası 1966 yılından beri dünya çapında yolsuzluk hakkında bilgi sunan ve iyi bilinen Küresel Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators) WGI, düzenlemektedir. WGI toplu anketlerden ve aynı zamanda uzmanlardan alınan verilerin Dünya Bankası'nca iyi yönetişimin toplam göstergeleridir. Göstergelere siyasi istikrar, şiddet, hükümetin etkinliği ve yolsuzluğun denetimi dahildir. Hesaplama yolsuzluğu etkileyen faktörlerin herbirine % (yüzde) belli bir puan ağırlığı verilir. WGI en son 2010 yılında 210 ülke bilgilerini derleyerek bulunan sonuçla TI'nin CPI ve WEF'in GCR değerlerine yakındır. Beş lider ülke listedeki yerlerini korumuştur. (Dancikova,2012: 5-6).

Tablo 1: Saydamlık Örgütü, Dünya Ekonomik Forumu ve Dünya Bankası Ülkelere Göre Yolsuzluk Derece ve Puanları 2011 (2010)

ÜLKELER	TI CPI*		WEF GCR	WB WGI	
	DERECE	PUAN	PUAN**	PUAN	DERECE
Y.Zellanda	1	9,5	9,6	10,0	2
Danimarka	2	9,4	9,4	10,0	1
Fillandiya	3	9,4	9,1	9,8	5
İsveç	4	9,3	9,3	9,0	3
Singapur	5	9,2	9,3	9,0	4
Hollanda	7	8,9	8,7	8,0	6
Almanya	14	8,0	8,3	8,3	15
Fransa	25	7,0	7,6	8,3	24
Silovenya	35	5,9	5,9	8,1	52
Türkiye	61	4,2	5,0	6,0	89
Slovakya	66	4,0	4,9	6,6	75
Hırvatistan	66	4,0	4,8	5,8	86
Karadağ	66	4,0	6,3	5,0	111
Mekodonya	69	3,9	5,4	5,6	92
Sırbistan	86	3,3	4,3	5,2	102

Kaynak:Dancikova,2012: 6, Tablo: 1. (CPI 2011; WGI, 2011; GCR Report 2011-2012 yıllarına ait,*BütünPuanlar 1=Enyüksek yolsuzluk, 10=Endüşük yolsuzluğu göstermektedir.**Puanlar 1-7 yerine 1-10 olarak düzeltilmiştir ***2010 puanları 1-100 ölçeği yerine 1-10 olarak düzeltilmiştir.

Tablodan görüldüğü gibi Uluslararası Saydamlık Örgütünün CPI, Dünya Ekonomik Forumu'nun GCR ve Dünya Bankasının WGI olarak her yıl düzenledikleri ülkeler itibariyle yolsuzluk endeksleri birbirine çok yakın çıkmıştır. Türkiye'nin yolsuzluk dereceleri 61 ve 89, puanları ise 10 üzerinden 4,2-6 arasında ve orta sıralardadır. En az yolsuzluk puanı 10'a göre Türkiye'nin bu konuda çok daha ciddi tedbirler alması gerekmektedir.

Tablo 2: Türkiye'nin 1995-2015 Devresindeki Yolsuzluk Algılama Endeksi

YIL	SKORU	ÜLKE SAYISI	SIRASI
1995	4.10	40	27
2000	3.80	90	50
2005	3.50	158	69
2010	4.40	178	56
2011	4.20	182	61
2012	4.90	174	54
2013	5.00	175	53
2014	4.50	175	64
2015	4.20	168	66

Kaynak:<https://www.transparency.org/cpi2015/results>.

Türkiye'de 1995 yılına göre yolsuzluğun 2005 yılına kadar artış gösterdiği, 2010-2013 devresinde azaldığı, ancak 2014 ve 2015'de arttığı, 2015'de 4,20 skor değeri ve 168 ülke içinde 66 sırasına gerilediği görülmektedir.

Tablo 3: 2015 Yılında Yolsuzluğun Enaz ve Ençok Olduğu Ülkeler ve Türkiye

ÜLKE	SIRASI	SKORU	ÜLKE	SIRASI	SKORU
Danimarka	1	9,10	Türkiye	66	4,20
Yenizellanda	1	9,10	Brezilya	76	3,80
Finlandiya	3	9,00	Hindistan	76	3,80
İsviçre	4	8,90	Çin	83	3,70
Norveç	5	8,80	Rusya	119	2,90
İsviçre	6	8,60	İran	130	2,70
Almanya	11	8,10	Irak	161	1,60
İngiltere	11	8,10	G. Sudan	163	1,50
A.B.D.	16	7,50	Afganistan	166	1,10
Japonya	18	7,80	Sudan	165	1,20
Fransa	23	7,00	K.Kore	167	0,80
İtalya	61	4,40	Somali	167	0,80

Kaynak:<https://www.transparency.org/cpi2015/results>

Tabloya göre Türkiye'nin 2015 yılında yolsuzluk sıralamasında 168 ülke arasında 10 üzerinden 4,20 puan ile 66' ıncı sırada yer aldığı görülmektedir. Danimarka 9,10 puanla 1 inci sırada, Almanya 8,10 puanla 11 inci, A.B.D. 7,50 puanla 16 inci, Japonya 7,80 puanla 18 inci, Çin 3,70 puanla 83 üncü Rusya 2,90 puanla 119 ıncı ve Somali ve K.Kore 0,80 puanla 167 inci (son sırada) bulunmaktadır. Bu durum Türkiyenin yanı sıra gelişmiş veya Dünya'da söz sahibi ülkelerin yolsuzlukla ilgili çalışmalarının yeterli olmadığını da göstermektedir. Türkiye 2015'de 2014'e göre sıralamada 2 basamak, skorda 0,30 puan gerilemiştir.

Rüşvet Verme Endeksi (Bribe Payers Index, BPI), Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından hazırlanmış olup “dünyanın 22 ülkesinin en zengin ve ekonomik açıdan güçlü şirketlerinin yurtdışında rüşvet verme durumunu göstermektedir.” Endeks bu ülkelerin şirketlerinin 2742 üst düzey yöneticisinden, iş ilişkisindeki yabancı firmaların, ülkelerinde rüşvet isteme ihtimalleriyle ilgili sorulara alınan cevaplara göre hazırlanmaktadır. BPI’da analiz edilen 22 ülkeye Türkiye’nin 2011’de dahil olmasıyla üye sayısı 28’e yükselmiştir. Ankete katılan yöneticilere; merkezi bu ülkede bulunan firmaların rüşvete hangi sıklıkla bulaştığı sorulmaktadır. “Rüşvet verme endeksi 0 ile 10 arasında derecelendirilmiştir. Skorun 10’a yaklaşması rüşvet verme eğiliminin azaldığını 0’a yaklaşması rüşvet verme eğiliminin arttığını göstermektedir.” Rüşvet verme endeksi her yıl yayınlanmamaktadır. İlk endeks 1999’da sonrakiler 2002, 2006, 2008 ve son olarak 2011 yılında yayınlanmıştır. (Başel, 2014:4)

Tablo 4: 2011 Yılı Rüşvet Verenler Endeksi Sonuçlarına Göre Ülkelerin ve Türkiye’nin Yolsuzluk Sıralama ve Skorları

Sıralama	Ülke	Skor	Sıralama	Ülke	Skor
1	Hollanda	8,8	15	Honkong	7,6
1	İsviçre	8,8	15	İtalya	7,6
3	Belçika	8,7	15	Malezya	7,6
4	Almanya	8,6	15	G.Afrika	7,6
4	Japonya	8,6	19	Türkiye	7,5
6	Avustralya	8,5	19	Hindistan	7,5
6	Kanada	8,5	19	Tayvan	7,5
8	Singapur	8,3	22	Sudi Arabistan	7,4
8	İngiltere	8,3	23	Arjantin	7,3
10	A.B.D.	8,1	23	B.A.Emirliği	7,3
11	Fransa	8,0	24	Endonezya	7,1
11	İspanya	8,0	26	Meksika	7,0
13	G.Kore	7,9	27	Çin	6,5
14	Brezilya	7,7	28	Rusya	6,1

Kaynak:Bribe Payers Index, 2011:6, <http://bpi.transparency.org/bpi2011/results>.

Son olarak, 28 ülke için 2011’ hazırlanan Rüşvet Verme Endeksini incelediğimizde Hollanda ve İsviçre’nin 8,8 skor değeri ile en az rüşvet verilen ülke olduğu, Belçika, Almanya ve Japonya yolsuzluğun en az olduğu 5 ülkeye dahil olduğu, A.B.D. nin 8,1 skor derecesiyle 10 uncu, Çin’in 6,5 ve Rusya’nın 6,1 skor değerleriyle en fazla rüşvet veren ülkeler arasında, bulunduğu, Türkiye’nin ise

ortalama denebilecek düzeyde 7,5 skorla 28 ülke içinde 19. sırada olduğu görülmektedir.

1.4.5. Türkiye’de Kamu’da Yolsuzluğun Görünümü

TESEV'in katkısıyla Türkiye’de hane halkı ve iş dünyası anketi yapılmıştır. “Hane halkı anketinde belediye sınırları içindeki 18 yaş ve üzeri 3021 kişinin yüz yüze görüşme yoluyla kamu kurumlarıyla ilişkileri araştırılmıştır. İş dünyası anketi de 12 ildeki 1200 firmayla yüz yüze görüşme yoluyla yapılmıştır.” (Bayar,2010:117).

Tablo 5:Kurumlara Duyulan Güven (0 – 10 Puan Esasına Göre)

Kurumlar	2000 Yılı	2004 Yılı	2008 Yılı
Silahlı Kuvvetler	7,7	8,2	8,3
İlk-Orta Öğrenim	5,4	6,8	6,5
Polis	5,0	6,1	6,4
Mahkeme-HukukSistemi	5	6,4	6,2
Üniversite	5,6	6,6	6,2
Valiler		6,5	6,0
Muhtarlar	5,3	5,7	5,5
TBBM	3,2	6,1	5,4
Belediye/ YerelYönetim	4,4	5,2	5,1
MerkeziYönetim/Hükümet	3,9	6,2	4,9
Sendikalar	4,5	4,8	4,3
Gazeteler	4,0	4,8	3,8
Televizyon Kanalları		4,7	3,8
Siyasi Partiler	2,1	3,8	3,2
Politikacılar		3,4	2,9

Kaynak:TEPAV,2009: 18.

Tablodan görüldüğü üzere: 2008 yılında en yüksek güven puanını Silahlı Kuvvetler 7,7-8,3 puanıyla almakta, bu kurumu 1,5-2 puan geriden İlk-Orta Öğrenim; Polis; Mahkeme-Hukuk Sistemi; Üniversite; Valiler; takip etmektedir. Muhtarlar; TBMM; Belediye/Yerel Yönetim; Merkezi Yönetim/Hükümet 4,9-5,5 puan; Sendikalar; Gazeteler; Televizyon Kanalları 3,8-4,3 puan aralığında yer almaktadır. Siyasi Partilerin 3,2 ve ve Politikacıların 2,9 puanla en güvensiz kurumlar olduğu anlaşılmaktadır.

Uluslararası Şeffaflık Derneğinin 24.02-19.03.2015 tarihleri arasında yaptığı kamuoyu araştırmasına göre katılımcıların % 67 si Türkiye’de son iki yılda

yolsuzluğun arttığını, % 18' i azaldığını, % 15'i aynı kaldığını belirtmiştir. katılımcıların % 54'ü yolsuzluğun artacağını, % 25'i azalacağını, % 21'i aynı kalacağını bildirmiş, diğer taraftan katılımcıların %55'i hükümeti yolsuzlukla ilgili mücadelede etkisiz görmüştür. Cezasızlık ve dokunulmazlığın yolsuzlukla mücadeleyi etkisiz kıldığını açıklamıştır. Desteklediği partiye göre son iki yılda yolsuzluğun arttığını AKP li katılımcıların % 26'sı CHP li katılımcıların % 88'i, MHP'li katılımcıların % 88'i, HDP'li katılımcıların % 80'i söylemişlerdir. Ayrıca AKP'li katılımcıların % 18'i, CHP'li ve MHP'li katılımcıların % 75'i, HDP'li katılımcıların % 63'ü yolsuzluğun artacağını belirtmiş, AKP'li katılımcıların sadece % 12'si hükümeti yolsuzlukla ilgili mücadele cabasında etkisiz bulurken, CHP'li katılımcıların % 86'sı, MHP'li katılımcıların % 82'si, HDP'li katılımcıların % 84'ü etkisiz bulmuştur. (Uluslararası Şeffaflık Derneği,2015:8-11). AKP'li katılımcılar son iki yılda yolsuzluğun azaldığını, daha da azalacağını ve hükümeti yolsuzlukla ilgili mücadele cabasında etkili bulurken, diğer partili katılımcılar tam tersine son iki yılda yolsuzluğun arttığını, daha da artacağını ve hükümeti yolsuzlukla ilgili mücadele cabasında etkisiz bulmuştur. Bu durum İktidar ve muhalefet partili seçmen ve taraftarların objektif değerlendirme yapamadıklarını göstermektedir.

Tablo 6: Kurumların Yolsuzluk Dereceleri

Kurum	Yolsuzluk Derecesi	Kurum	Yolsuzluk Derecesi
Yerel Yön./ Belediye	%50	Yargı	%29
Siyasi Partiler	%50	Özel Sektör	%28
Kamu Hizmetleri	%47	Emniyet ve Eğitim Kur.	%26
Meclis	%37	Dini Kurumlar	%25
Sağlık Kurumları	%34	Sivil Toplum Kur.	%23
Medya	%30	T. Silahlı Kuvvetler	%21

Kaynak: Uluslararası Şeffaflık Derneği, 2015: 17.

Tabloya göre katılımcılar %31-50 nispetinde yolsuzluğun Yerel Yönetimler/Belediye, Siyasi Partiler, Kamu Hizmetleri, Meclis ve Sağlık Kurumlarında olduğunu, % 21-30 Medya, Yargı, Özel Sektör, Emniyet Teşkilatı ve Eğitim Kurumları, Dini Kurumlar, Sivil Toplum Kurumları ve Türk Silahlı Kuvvetlerde yaygın bulunduğunu belirtmiştir.

Tablo7:Kamu İş ve İşlemlerinde Yolsuzluk (0 ile 10 Arasında Notla Değerleme)

Kamu İş ve İşlemi	Yolsuzluk Derecesi	Kamu İş ve İşlemi	Yolsuzluk Derecesi
Kamu İhaleleri	% 8,14	Vergi İşlemleri	% 7,89
İmar İşlemleri	% 7,97	Tapu İşlemleri	% 7,84
Gümrük/Dış Ticaret	% 7,95	Bankacılık İşlemleri	% 7,77
Ruhsat İşlemleri	% 7,94	Diğer İşlemler	% 7,73

Kaynak: Uluslararası Şeffaflık Derneği, 2015: 22.

Kamunun iş ve işlemlerinde yolsuzlukta; Kamu İhaleleri, İmar İşlemleri, Gümrük/Dış Ticaret, Ruhsat İşlemleri %7,94-8,14 derecesi ile; Vergi- Tapu- Bankacılık ve Diğer İşlemler %7,89-7,73 derecesi ile sıralanmaktadır.

Büyüyen bir ekonomiye sahip Türkiye küresel ekonomiye entegre olmasına rağmen Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2014 ve 2015 yılları Yolsuzluk Algılama Endeksi'nde en büyük düşüşe sahiptir. Puanı 50'den önce 45'e, 2015'de 42'ye düşmüş ve sıralamada önce 2014'de 175 ülke arasında 53'ten 64'e, 2015'de 168 ülke arasında 66'ya gerilemiştir. "Yolsuzlukla mücadelede en etkili uluslararası sözleşmeler olan OECD Konvansiyonu ile BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'ni imzalayan Türkiye, her iki sözleşmenin uygulamasında "az ya da hiç uygulama kaydedemeyen" ülkeler arasında yer almaktadır." Türkiye'nin üyesi bulunduğu GRECO (Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu'nun) son raporuna göre daha önceki tavsiyelerde ilerleme kaydedilmediğinin belirtilmesi ve "ölçülebilir ilerlemenin mümkün olan en kısa sürede" tamamlanmasının istenmesi dikkate alınması gereken bir diğer hususdur. (Uluslararası Şeffaflık Derneği, 2015:12).

Tablo 8: Yolsuzluğun Nedeni Faktörler ve Etki Dereceleri (0 ile 10 arası Değerleme)

Yolsuzluk Nedeni	Yolsuzluk Derecesi	Yolsuzluk Nedeni	Yolsuzluk Derecesi
Dokunulmazlık/Cezasızlık	%8,14	Yargının Tarafsız Olması	%7,77
Siyaset-Sermaye İlişkisi	%7,97	Şeffaflık/Hesap Verme Noksanlığı	%7,73
İhale Sistemleri	%7,95	Yolsuzluğun Kabul Görmesi	%7,71
Medya-Sermaye İlişkisi	%7,94	Etik Kültürün Eksikliği	%7,46
Toplumsal Bilinç Eksikliği	%7,89	Bürokratik İşlem Çokluğu	%7,45
Yetersiz Denetim	%7,84	Kamu Ücret Yetersizliği	%6,78

Kaynak: Uluslararası Şeffaflık Derneği, 2015: 13.

Taboda görüldüğü gibi Yolsuzluğun nedeni olan faktörlerin başında (%8,14 yolsuzluk derecesi ile) Dokunulmazlık/Cezasızlık gelmekte, Siyaset-Sermaye İlişkisi, İhale Sistemi ve Medya- Sermaye İlişkisi (% 7,94-% 7,97 yolsuzluk derecesi ile) ön sırada yer almaktadır.

“Son 1 yıl içinde usulsüz ödeme yapmanız/hediye vermeniz istendiye, bu konuda yasal bir şikayette buldunuzmu/ihbar ettiniz mi?” sorusuna katılımcıların %88’i hayır cevabını vermiştir. Nedeni sorulduğunda, katılımcıların %60’ı yasal şikayette bulunmanın bir faydası olmayacağını belirtmiştir. Bu cevap, kuşkusuz yolsuzluğun nedenlerinde ilk sırada bulunan “cezasızlık ve dokunulmazlık” ile yakından ilişkilidir. Katılımcılar, yolsuzlukla ilgili şikayet/itiraz yollarına başvurulduğunda bunun faydası olmayacağını düşünmektedir. (Uluslararası Şeffaflık Derneği, 2015:27).

İKİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUĞUN NEDENLERİ VE ETKİLERİ

Yolsuzluğa sebep olan faktörler, yolsuzluğun nedenleri ve etkileri iyi araştırılıp, tahlil edilmeden çözüm bulunamaz. Bu bölümde yolsuzluğa neden olan sosyal, hukuki, siyasi, iktisadi ve çeşitli faktörler üzerinde durulacak ve etkileri açıklanacaktır. Böylece farklı disiplinlerin konuya bakış açıları genel ve Türkiye gerçeğinde ortaya konulacaktır.

2.1. Sosyal Faktörler

Suç olan yolsuzluk ülkemizde çok önemli bir sosyal sorundur. Yolsuzluğun önlenmesi, toplumda suça duyulan tepkinin çok güçlü olmasına bağlıdır. Ortak bilinç ve tepki arttıkça, suç ortadan kalkmaz, fakat şekil değiştirir. Toplumda kolektif tipten farklılık gösteren bireylerin arasında suç işlemeye yatkın karakterler bulunur. Toplumda ortak bilinç kuvvetli ise, küçük farklılıklar dahi suç olarak ortaya çıkar. Toplumsal yaşamın bir parçası olan suç sosyal yapının temel koşullarına bağlıdır. Suç, toplumdaki bireyleri paylaştıkları sosyal değerlerden haberdar ederek sosyal dayanışmaya katkıda bulunur.(Durkheim, 1986: 185)(Korkmaz v.d., 2001:29)”.

Yolsuzluk her toplumda bulunur ve tamamen önlenemez. Kararlı yapıdaki toplumlarda, daha iyi çalışan mekanizmalarla yolsuzlukları sınırlandırmak mümkündür. Bürokrasi içinde veya dışındaki kontroller; hukuk, ahlak ve kültür gibi norm sistemlerin etkinliği ve kamu kontrolleri yolsuzluğu önlemede daha başarılıdır. Modernleşme hızı ile yolsuzluk eğilimleri arasında sıkı bir etkileşim vardır. Değişmenin hızlanması yolsuzlukları artırır. Değişme hızının azalması sistemde bir kararlılık yaratır ve yolsuzluğa karşı uygulamaların etkinliği artar. (Gencay Şaylan,1975:95)

Suçlu dar sınırlar içinde değerlendirmek doğru değildir. Suç belirli bir düzeyin altına indiğinde bu toplumsal karışıklıkla açıklanmalıdır.(Durkheim, 1986:119).

Toplum hayatında görülen nisbi kuralsızlık durumlarını belirtmede Emile Durkheim ve Robert Merton gibi sosyologlar anomi kavramını kullanmıştır. “Merton da toplumun belirlediği hedeflere ulaşmada, toplumun belirlenmemiş davranışların kullanılmasının zorunlu olduğunda, sosyal ve kültürel yapı arasındaki zıtlığı açıklamada anomi kavramını kullanmıştır. Merton'un anomi kuramına göre, insanlar kültürlerinin cazip olarak belirttiği şeylere sahip olmak ister.” Yasal yollardan amaçlarına ulaşamadıklarında, sapma davranışların görülmesi olasılığı yüksektir (Kızılcılık, 1994:471). Anomi yerleşmiş sosyal norm ve değerlerin aşınması, güvenilirliklerin kaybedilmesiyle ortaya çıkar. Toplumda faydacı yönü öne çıkan insan tipi ve faydacılık bir sosyal norm haline gelmektedir. Kültürel değerler bireylere toplumun aşılacağı, isteklerden oluşan hedefler verir. Toplumun bireylere tanıdığı olanaklarda değişme olması halinde, önceki hedeflere tekabül eden normlarla uyuşan davranışlar beklenen toplumsal ödülleri veremeyeceğinden, birey mücadele gücünü kaybeder ve toplumun beklentilerinden vazgeçtiği görülür (Merton, Robert K. 1994). (Korkmaz v.d.,2001: 29-30).

“Merton sapmayı, anomi kavramından hareketle, bireysel davranışlar düzeyinde ve toplumsal nedenleriyle açıklar.” Bu nedenle, Merton’da anomi kavramının hangi anlamda kullanıldığını belirtmek gerekir. “Merton’a göre anomi, kültürel norm ve amaçlar ile bireyleri bunlara uygun ve uyumlu davranışlarda bulunmaya zorlayan toplumsal yapı arasında ki kopma halidir.” Bu kopmalar nicel ve nitel yönden önem kazandığında, kültürel yapı (değer, norm ve amaçlar) yıkılma tehlikesi ile karşılaşır (Tolan, 1983: 66). “Merton, toplumsal yapı ile kültürel yapı arasındaki uyumsuzluk ve gerilimlerin, fonksiyon dışı nitelik taşıyıcılar dahi, toplumsal değişme aracı olabileceğini belirtir.(Sezen Ayan, 2006:195).”

“Merton’a göre toplumsal dengeden söz edebilmek için toplumsal yapı ve kültürel yapı arasında uyum olması gerekir.” Ancak bu iki yapı arasında devamlı bir denge olmayabilir. Kültürel yapı, toplumsal yapıyı geriden izler ve değişim süreci yavaş gerçekleşir. Değişme hızlarına göre bu yapılar arasında farklılaşma olur ve “Merton’cu anlamda, toplumdaki değerler sisteminin bozulması ve çözülmesini ifade eden bir sosyal hastalık olan anomi ortaya çıkar. Anomi toplumun değişmesini

sağlayan bir itici güçtür. Toplumun varlığını sürdürmesi yolsuzluğu ortaya çıkaran, teşvik eden problemlerin çözülmesi ile mümkündür. (Kızılcılık, 1994:470). “Toplumun olanakları adaletli dağıtılmadığında, benimsetilmeye çalışılan normlardan sapan davranışlar ortaya çıkar. Bu durumda toplumsal ve ekonomik güç kazanmak, kültürel hedeflere ulaşmak için illegal yollara başvuranların sayısı artar” ve bu davranış toplumda yaygınlaşır. (Giddens, 2000:183). “Konunun bürokrasi ve sosyal sınıflar açısından da incelenmesi gerekmektedir.” (Korkmaz v.d.,2001: 31).

2.2. Sosyal Sınıflar ve Suç Eğilimleri

“Suçlar suçlunun suç işleme nedenlerine ve toplumun suça karşı gösterdiği tepkinin niteliğine ve şiddetine göre sınıflandırılır (Dönmezer, 1994:53). Dönmezer’e göre suçun sınıflandırılmasında uluslararası düzeyde uzlaşma sağlandığı takdirde karşılaştırmalar yapılabilir. (Bal, 2003: 210).” Suçlar Özkalp’e göre: Adam öldürme ve şiddet; mala karşı suçlar; organize; profesyonel kişilerle işlenen; mağduru olmayan suçlar şeklinde sınıflandırılır. Mağduru olmayan suçlar: kumar oynama, uyuşturucu kullanma gibi doğrudan başkalarına zarar vermeyen suçlar olup, kamu esenliğine karşı işlenen suçlar sınıfına dahildir. Organize suçlar; yasa dışı örgütlerin (mafya gibi) işlediği suçlardır. Profesyonel suçlar ise; suç işlemeyi meslek edinmiş bireylerin suçlarıdır. (Özkalp, 1993: 370), (Arzu Yıldırım, 2014:4).

Sosyolojinin diğer alanları gibi yolsuzluğun da toplumsal sınıflar itibariyle değerlendirilmesi gerekir. “Toplumda varlıklı kişilerin işlediği suçları Edwin Sutherland, ilk kez beyaz yakalı suçlar şeklinde açıklamıştır. Beyaz yaka suçluluğu genelde, yüksek görevlerde olan kişilerin, sahip oldukları toplumsal nüfuzdan yararlanarak, güveni kötüye kullanıp suç işlemeleridir.” Bu tür suçlar varlıklı konumdaki insanlarla sınırlıdır. Beyaz yakalı suçları ile güçlülerin suçlarını ayırmak gerekir. Beyaz yakalı suçlarında, orta sınıfın yasa dışı davranması söz konusudur. Güçlülerin suçlarında ise, sosyal statüye sahip kişilerin, statülerini, sosyal rollerini ve otoritelerini suç işlemeye kullanmalarıdır. “Beyaz yakalı suçlarının maliyeti çok yüksek olup aşağı sınıf suçlarına göre çok fazla insanı etkilemektedir (bankaların içinin boşaltılması gibi).” Ayrıca, daha çok yoksul insanların gerçekleştirdiği;

hırsızlık ve soygun gibi çapı ve etkileri dar adi suçlar vardır. Buna karşılık zimmete para geçirme ve vergi kaçırma gibi suçlar, genelde varlıklı insanlarla sınırlıdır. Çapı ve etkileri geniş bu suçların, gözden kaçırılması için küçük memurun aldığı rüşvet, öne çıkarılır. “Ward’a göre toplum endüstriyel ve endüstriyel olmayan iki temel sınıftan meydana gelir. Sayıları daha fazla olan endüstriyel sınıf çalışan, üretim yapan insanlardan oluşurken, parazitler tabir edilen endüstriyel olmayan sınıf ise endüstriyel sınıfın sırtından geçinir.” (Korkmaz v.d.,2001: 36-38).

Sosyal bir olay olan yolsuzluğun oluşmasında, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik gelişmesi, bürokratik gelenekleri, uygulanan politikalar ve ekonomik sistem önemli tesire sahiptir. Ancak işin moral, ahlaki ve sosyal yanı, toplumun ele alış şekli ve uygulanan yaptırımlar da önemlidir (Hasdemir, 2006). Hukuk sistemi, demokrasi ve eğitim sistemi güçlü ise yolsuzluk daha az görülür. Din faktörü de yolsuzluğu etkiler. Protestan nüfusun yaşadığı toplumlarda yolsuzluk daha düşük seviyededir. Ayrıca, etnik farklılık da yolsuzluğu besler. “Siyasi yapıdaki demokratikleşme (insan hakları, siyasi özgürlükler, seçim sistemleri, siyasi partiler yasası vb.) merkezi yönetim, yargı bağımsızlığı ve hukuk devleti gibi alanlarda yoğunlaşan sorunlar” siyasi kirlenme ve istikrarsızlık yolsuzluklarının nedenidir. Demokrasilerde seçilmişlerin yetkilerini kamu çıkarlarına kullanması; denetim, teşvik ve yaptırım mekanizmalarının güçlü olmasına bağlıdır. Yolsuzluk karmaşık bir olgu olup tek bir nedenle açıklanamaz. Tanzi (1998). Başarı için mücadele tüm alanda yürütülmeli ve uzun yıllar alabileceği bilinerek gevşeme gösterilmemelidir. Yolsuzluğu önlemede; ücretleri yükseltmek, cezaları artırmak yeterli değildir. Arz ve talebi belirleyen politik, ekonomik, hukuki ve sosyo-kültürel faktörler, yolsuzlukla mücadelede çıkış noktası olmalıdır. (Güvel; Yılmaz, 2011:179-181).

Sosyal bir hastalık olan yolsuzluk Sosyolojideki "organizmacı" yaklaşıma göre de açıklanabilir. Toplumlar organizmanın özelliklerini taşır. Organizmadaki bir parçanın fonksiyonunu yapamaması hayatiyetini sona erdirir. Toplumda ise kurumların iç ve dış dinamiklerden kaynaklanarak görevlerini ifa edememesi hayatını sona erdirmeyip, düzensizliklere sebep olur. Bu durumda Kurumlar, toplum yapısına uyumlu hale getirilmelidir. (Korkmaz v.d.,2001: 38-39).

2.2.1. Sosyal Sistem Açısından Yolsuzluk

“Örf, adet, töre, yasa gibi çeşitli biçimler alan ve farklı düzeylerde kurumsallaşan toplumsal değerler; toplumdaki güç dengeleri, çekişmeler, modernleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler sonucu etkilenmekte, zamanla yeni normlar ortaya çıkmaktadır.” Ancak, değerler belirsizleştiğinde genellikle, kural dışı davranışlar için daha uygun bir ortam oluşabilmektedir. Böyle ortamlarda yolsuzluk suçu daha kolay işlenebilmektedir. (Erol Turan, 2014: 14).

Toplumda sosyal sistem birbirleriyle ilişkili alt sistemlerden oluşan fonksiyonel bir bütündür. Sosyal sistem sosyal yapının hızlı değişmelere uğradığı geçiş dönemlerinde dengesini kaybedeceğinden İstikrar bozulur. Yeni dengelere kavuşturulana kadar toplumda düzensizlikler görülür. Değişmeye karşı uyum arttıkça sistemin düzenli işleyebilmesi gerçekleşir. Hukuk, kamu yönetimi, iktisadi hayat ve aile alt sistem örnekleridir. Yolsuzluk ve bozulma farklı rejimlerde ve sistemlerdeki toplum dinamizminin olumsuz yanlarıdır. (Fındıkoğlu, 1971; Jary,1991). Hastalığa “bütüncü” açıdan bakılarak hangi kurumlarda olduğunun, sebepleriyle tespit edilmesi halinde sorun daha kolay çözülür. Yolsuzluk ve sorunlar toplumun genel yapısından ayrı ele alınamaz ve kapsamlı değerlendirmeyi gerektirir. Yolsuzluk ve diğer yapısal bozulmalar, “sosyal yapı ile kültürel yapı arasındaki mesafenin büyümesi anomi veya fonksiyon dışılık olarak da ifade edilir.” “İdeal” ile “gerçek” arasındaki fark büyüdükçe, toplumda sosyal hastalıklar görülür (Korkmaz v.d.,2001: 39-40).

2.2.2. Sapma Davranış Olarak Yolsuzluk

“Sosyal sapma Sosyolojinin temel kavramlarından. Sosyal düzenin devamı, kolektif dayanışma ve devamlılığı destekleyen grup duygusunun tekrar tekrar onaylanması veya pekiştirilmesi gibi temel süreçleri ve sosyal değişimin dinamiklerini içerir.” Sosyal tabakalaşma hiyerarşisi önemlidir. Birey ve gruplar rakiplerini alta almaya, düşük statüde ve güçte görmeye, kendi statü ve gücünü ise üste çıkarmaya odaklanır. “Yani, sapma, çoğunluğun fikrinden farklı düşünen veya

davrananların kontrol edilmesi ve güçsüzleştirilmesinin bir aracıdır.” (Özden Özbay, 2007:1-24).

Yozlaşma ve yolsuzluk “sapma davranıştır.” Sapma davranış ise, kabul görmeyen, yadırganan, tepki çeken davranış şekilleridir. Sapma davranış toplumlara göre görecelidir. Nitekim bir toplumda sapma olarak kabul edilen normal dışılık bir başka toplumda normal görülebilir. Yolsuzluk da normal yolda gerçekleşmeyen faaliyetler olduğundan, bu bakımdan sapma davranış sayılabilir. Yolsuzluk ferdin veya grubun kamu düzenini bozarak başkaları aleyhine, haksız menfaatler sağlaması olup, sosyal çözülmeyle yakından ilişkilidir. (Korkmaz v.d., 2001:40).

2.2.2.1. “Sosyal Çözülme” ve Yolsuzluk

Toplumsal çözülme anlamak için, toplumsal yapıyı bilmek gerekir. “Toplumsal yapı, bir grup oluşturan insanların rol, statü, yetki ve sorumluluklarının yan yana ve/veya üst üsteliğinden meydana gelen bütünü ifade eder (Arslantürk ve Amman, 2000: 249).” Diğer ifadeyle toplumun farklı dinsel, iktisadi, siyasal, akrabalık, ve diğer kurumları toplumsal yapısını meydana getirir ve bu yapının bileşenleri de değerler, normlar, ve toplumsal rollerden oluşur. (Marshall, 1999: 804). Toplumun sağlıklı olabilmesi için aynı duygu bütünlüğünü taşıması gerekir. Toplumu bir arada tutan değer ve normlardaki cazibe kaybı, bütünde çatlamalara yol açar, bu durum zamanında tedavi edilmezse toplumda çözülme başlar, artık değerler ve normlar fertlere aynı şeyleri ifade etmez. Neticede, ahlaki, iktisadi ve geleneksel çöküş olur. Toplumsal kurumların içi boşalarak aile, siyaset, din ve eğitim, “kabuk kurumlara” dönüşür, suç oranı artar (Giddens, 2000: 30).(Mesut Hazır,2010:335-340).

Çözülme toplumda milli kültürden, ortak yaşama tarzından sapma gösterilmesidir. “Yolsuzluk veya sistemdeki yozlaşma da birer çözülme belirtisidir. (Erkal, 2000:173).” Yolsuzluğu meydana getiren faktörler, daha büyük çerçevede çözülmenin de sebepleridir. Hukuk devleti anlayışının zayıflaması, menfaatleri önleyecek bir milli idealin bulunmaması, ahlak anlayışının gerilemesi, değişen sosyal

yapıya uygun dengelerin kurulamaması, milli kimlikteki belirsizlikler, dayanışmanın zayıflaması, milli eğitim ve kültür politikalarındaki yetersizlik gibi örnekler yolsuzluklara uygun ortamı sağlarken, çözülmeyi başlatır. Sosyal yönden gelişmiş toplumlarda sistem yozlaşma ve yolsuzlukları önleyici mekanizmalara sahiptir. Siyasi ve ekonomik istikrar yolsuzluğu önlemede etkilidir. Sosyal bakımdan gelişmemiş toplumlar ise, yolsuzluk ve yozlaşmaya uygun ortamı barındırır. Sosyal değişme toplumun kurumlarını fonksiyonlarını yapamayacak derecede olumsuz etkileyip, sosyal sistemde kopukluk ve boşluk yaratırsa, değişme çözülmeye neden olabilir. (Korkmaz v.d.,2001:40-41).

2.2.2.2. Yolsuzluklara Yol Açan Yozlaşma Ortamı

Toplumun birlik, bütünlük anlayışının zayıflaması, toplumun bütünlüğünü bozmakta ve çözülmeye neden olmaktadır. Çözülme “topluluğu meydana getiren sosyal ilişkilerin toplumsal bütünlüğü bozacak şekilde gevşemektedir. (Bilgiseven, 1986: 297).” Toplumu ayakta tutan değerler sistemi ve inançın etkinliğini kaybetmesiyle sosyal müesseselerin yeni norm ve değerlere uyum sağlayamaması toplumda çözülmeye neden olmaktadır. (Türkdoğan, 1996: 182). (Hazır,2010: 335-340).

Yozlaşma (bozulma) toplumun değerlerinden uzaklaşması, kültürüne yabancılaşmış bir yapının ortaya çıkması, kuralsızlığa doğru bir gidiştir. Yaşama tarzında, zihniyette, ve kurumlarda gözlemlenen yozlaşma, norm dışı davranışların toplumun yapısında yer etmesiyle yaygınlaşır. Ahlaki değerler ve kurallar içeriden ve dışarıdan etkilerle zayıflatılır, yok edilir. Yozlaşmış bir yapıda sosyal faydanın yerini fertçi fayda ve maddeci değerler alır. Toplumsal çıkarları ve idealleri korumak ve geliştirmek zorlaşır. Fertlerin toplumla sosyal bağları zayıflar. Bu eğilim küreselleşme ile güç kazanır, fert ve toplum, devletle çatışır hal alır. Yozlaşma soysuzlaşmak, iyi ve olumlu niteliklerin kaybolmasıdır. Yozlaşmış bir toplumda ahlaki değerlerde aşınma olur, fertler yetkilerini haksız fayda ve menfaat sağlamada kullanır. Yozlaşma ve yolsuzluk milli-dini ve evrensel ahlaki değerlerle

önlenebilir. Çağdaşlaşma, zihniyet dünyasının güzellikleri korunarak yakalanabilir. (Korkmaz v.d., 2001:42-43).

2.2.2.3. Zihniyet ve Ahlaki Açıdan Yolsuzluk

Ahlâk, toplumun belli bir dönemde benimsediği, bireylerin ilişkilerini düzenleyen yasalar, geleneksel davranış kuralları ve ilkelerin bütünüdür. (Akarsu, 1998; 10). “Ahlâk, sosyal bilimlerin bir dalı olarak toplum içerisinde oluşmuş örf ve adetlerin, değer yargılarının, normların ve kuralların oluşturduğu sistem bütünüdür. Bu sistem bütünü bireyin, grubun ya da toplumun doğru ve yanlış davranışlarını belirler ve yönlendirir (Aktan, 1999: 1).” Teorik (normatif) ve pratik (davranışsal) olarak ahlâk ilmi ikiye ayrılır. Doğası gereği kural koyucu, (normatif) bir disiplin olan “ahlâkın konusu insanı fazilete, erdeme kavuşturmadır. (Cevizci, 2002: 7).” Ahlâkın pratik (davranışsal) yanında, bireyin ailesine, topluma, kendine, vatana, devlete, dünyaya ve insanlığa karşı görevleri yer almaktadır (Bertrand, 2001: 20). (Mehmet Tosuner; İhsan Cemil Demir, 2007:3).

Zihniyet ve ahlak, davranışlarımıza yön veren duygu ve düşünceler olup, toplumdan topluma değişmektedir. İktisatçı ve sosyologlar Zihniyetin ve Ahlakın iktisadi kararlarımızı ve faaliyetlerimizi etkileme durumunu incelemiştir. V. Pareto, mantıki-rasyonel ve mantıki-rasyonel olmayan talep ve davranışları ele almış, mantıki-rasyonel olmayan kısımda somut olmayan, zihniyeti kastetmiştir. A.Marshall, örf ve adetlerin iktisadi hayata tesirlerine dikkati çekmiştir. J.Keynes de Marshall gibi sosyal adetlerin ve normların iktisadi süreçte tesirli olduğunu ifade etmiştir. (Zafirovski; Levine, 1997:269).

Max Weber, Protestan ruhunun ve ahlakının, iktisadi hayata tesirlerinden hareket ederek, zihniyet, ahlak, tutumluluk, ferdiyetçilik, çok çalışmanın faziletine inanmak gibi konulara değinmiştir. Zihniyet farkları ekonomik kaynakların kullanımında da etkilidir. Gösterişi önde tutan toplumlarda kaynaklar verimli ve yerinde kullanılmayıp, üretim yerine, tüketime harcanır. Yolsuzluk da zihniyetteki bir bozukluktur. Bizim kültürel yapımızda yolsuzlukları önleyici, yerleşmiş kabuller

mevcuttur. İhtiyaçları karşılanmada her türlü vasıta meşru değildir. İnsanlar kendilerini nefesine, diğer insanlara ve Allah'a sorumlu hissederler. Menfaat sağlamada ahlak ve adalet prensipleri esastır. Kazanılan servette muhtaçların da hakkı olduğu düşünülür. İslamiyet ferdi kaderine terketmez. Türk kültüründe servetin ve zenginliklerin halkla paylaşılması esastır. Fakat, 1950'lerden sonra iktisadi gelişmeyle Türk kültürüne uymayan, sapma sayılabilecek zihniyet ve davranış şekilleri kendini göstermiştir. (Ülgener,1983). (Korkmaz v.d., 2001: 43-44).

İslamiyette Zekat ve Fitre gibi bazı mükellefiyetler vardır. Zekat bunlardan en önemlisidir. Müslümanların belli nisabı aşan malları (Hayvanları, Toprak Mahsülleri, Altın, Gümüş ve Ticaret Malları gibi) üzerinden yılda bir kere yoksul ve muhtaçlara yardım mükellefiyeti vardır. Bu mükellefiyet altın ve gümüşte kırkda birdir. (İmam-ı Gazali,t.y. :175-178).

Türkiye'nin Weber'i olarak bilinen Sabri Ülgener'e göre; kapitalizm süreci insanları olumsuz etkilediğinden tekrar güzel bir ahlak'a kavuşmaları teşvik edilmelidir. O'na göre kapitalizmde insan-madde (iktisat) ilişkisi önde tutulurken, bu ilişkiyi ayakta tutacak olan ahlak çok ihmal edilmiştir. İnsan-madde (iktisat) ilişkisi insanı oyunu kurallarına göre oynayıp maliyet hesabı yaparken, ahlaka önem veren insanlar ise kazanç hırsından arınmıştır. Bu modelde toplumun yararı ahlak ile ekonomi arasındaki tutarlı bir denge ve uyuma dayanmaktadır. Ülgener'e göre bu şekilde ruhunu kaybetmiş bir ekonomik düzen, iktisat ve ahlakın dengeli tutulması ile dünyaya kaybettiği soluşunu tekrar kazandırmış olacaktır (Sayar, 1998: 327-330). Orhan Türkdoğan'a göre; Milli iktisat sistemine saf islam ahlakı ile manevi değer kazandırılmalıdır. Aksi halde, haksız kazanç, aşırı kâr ve tüketim önlenemez. Saf islam ahlaki toplumda (sadaikat duygusu, iş yerine bağlılık, tasarruf inancı, dayanışma, şehitlik ve devlete saygı gibi) birçok değerlerimizin kaynağını oluşturmaktadır (Türkdoğan, 2004:671;Türkdoğan,2005: 55). (Tolga Kabaş, 2014: 128).

2.2.2.4. Toplum Kültürü ve Dini Açıdan Yolsuzluk

Fakir ülkelerde yolsuzluk yüksek seviyededir. Geçiş ekonomilerinde yolsuzluk anlamlı şekilde düşmektedir. Yüksek enflasyonda ise yolsuzluk artmaktadır. Protestan ve Anglikan dinlerinde yolsuzluk düşükken, Katolik, Ortadoks ve İslam dinlerinde yolsuzluk daha yüksektir. Dini farklılıklara göre yolsuzluk değişmektedir. (Adam Smith, 1776). Dinde reform bin yıl önce Kuzeybatı Avrupa'nın Katolik kilisesinin ahlaki çürümüşlüğüne bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Dinin ekonomiye etkisi konusundaki çalışmalar Max Weber tarafından 1905 yılında başlamış, daha ileri fikir ve uygulamalar Tawney (1926) tarafından geliştirilmiş ve devam etmiştir. Husted (1999) yolsuzluğun açıklamasında kültürel ve ekonomik değişkenlerin bir karışımını kullanmıştır. Çalışmalar sadece Ades & di Tella (1995, 1996) nın pazar rekabetine yönelik çalışması hariç kısmidir. Pazar dış rekabete açık ve sözleşmeler şeffaf ise yolsuzluk düşmektedir. (Martin Paldam,2001)

“Kültürel unsurlar, yolsuzluğun ortaya çıkmasına ya da önlenmesine yol açabilir. Kültürel bir unsur olan din faktörü de yolsuzluğu etkileyebilir (Paldam, 2001:385).” Din faktörü yolsuzluğu iki şekilde etkileyebilir. Bunlardan birincisi: dinin temel emir ve yasakları ile doğrudan etkilemesidir. İkincisi: ise ekonomik yapı ile dolaylı etkilemesidir. (Paldam, 2001: 385-386). Protestan nüfusun hakim olduğu bölgelerde yolsuzluk daha düşük seviyelerdedir (Lambsdorff, 2007: 28-29; Azfar vd., 2001: 52). Modern kapitalizm, toplum hayatı ve iktisadi hayatın rasyonelleşmesi (Hristiyanlıktan Protestanlığa geçişle) ile ortaya çıkmıştır. Katolik toplum, günah, nedamet şeklinde inişli çıkışlı bir hayat yaşadığından rasyonel davranamaz ve istikrarsızdır. Halbuki protestan inanışta herkes seçilmişliğini sürdürmek için bir rahib gibi sürekli kendisini kontrol eder, doğruluktan ve dürüstlükten ayrılmaması gerektiğini bilir. “Protestan Ahlak anlayışı, başarılı iktisadi faaliyet ve kazancı arzu edilir bir dini faaliyet olarak ögütlemekte ve bu tür bir faaliyeti, iyi kul olmanın temel şartı görmektedir. (Torun, 2003: 106).” Protestan nüfusun hakim olduğu, Kıta Avrupa'sı ve Anglo-Sakson ülkelerinde (Torun,2003:101) yolsuzluk dünyanın diğer bölgelerine göre daha düşüktür. (Treisman, 2000: 427). (Güvel; Ata, 2011: 166-169).

İslamiyet'te din hukuku bakımından, üretim araçlarının mülkiyetinde kısıtlama yoktur (Rodinson: 1969: 45,51). Ancak "Kuran için ekonomik açıdan adalet; aşırı kazanç, riba'yı (faizi) yasaklamaktadır." Toplanan vergilerin ve bağışların bir kısmı yoksullara ve büyük felaketslere uğrayanların yardımına harcanmalıdır. (Rodinson, 1969: 51). "Kuran, sosyal sorunları, Tanrı huzurunda (herkesin) eşitliğine indirgemekte ve insan toplumundaki kaçınılmaz haksızlıkların öte dünyada giderileceği üzerinde durmaktadır (Rodinson, 1969: 55)." Ortaçağda Peygamberin yoldaşlarından olan Ebu Daar-ül Gifari'nin zekat yoluyla servetin dağıtımını düşünceleri 20. yüzyıl Müslüman toplumlarında büyük ölçüde kabul görmüştür. Ebu Daar'a göre "herkes servetinin ya da gelirlerinin (geçinmek için, kendisine en azını ayırdıktan sonra) Tanrı uğruna ya da hayır işlemek için sarfetmelidir." Kuran ve gelenek üretimi, ekonomik faaliyeti, ticareti, kazancı makul karşılar. (Rodinson,1969:46)." (Erhan Akarçay,2009: 187-188).

Siyaset, bürokrasi, işadamlı ilişkilerinin yolsuzluğa yönelik olabileceği bilinmektedir. "Tek kişinin veya ailenin yönetimi olan monarşinin şiddet ve despotizme dayalı bir tiranlık rejimi olduğu, diğer taraftan, azınlık durumunda olan grupların menfaatlerinin şiddet ve baskı yoluyla korunması ve sürdürülmesi rejimi olan oligarşilerde demokratik kontrol mekanizmaları işletilmediğinden, yolsuzluklar görülür." Demokrasilerde uygulanacak açıklık, şeffaflık ve kontroller, yolsuzlukları gündeme taşıyarak önlenmesinde etkilidir. (Korkmaz v.d.,2001: 46-47).

"Demokrasilerin çok güçlü olduğu ülkelerde dahi yolsuzluk görülmektedir (Rose-Ackerman,1999:57)." Yolsuzluk olaylarının temelinde, "gücü (iktidarı) ele geçirmek için oy ençoklaması düşüncesi vardır." Demokrasilerde kararlar çoğunluk iradesi ile alınır. İktidarın gücü ele geçirmesi, çoğunluğun desteğini almasına bağlıdır. Örgütlenmiş çıkar grupları, politik iktidarın ekonomik kararlarını kendi lehine, toplum aleyhine etkileyerek yozlaşmaya yol açabilir. (Güvel, 2003: 101-102). (Güvel; Ata, 2011: 164-165).

Yolsuzluğun ve çeşitli sapma davranışların önlenmesinde fertler ve sosyal gruplar arasındaki milli mutabakatlardan güç almak gerekir. Milli mutabakatlar

yetersiz ise yolsuzluklar ve istikrarsızlık söz konusudur. Ülkemizde belirsizliklerin ve mutabakatsızlıkların olması, fert veya gruplara kamu düzeni ve toplum aleyhine çıkar sağlamaya uygun ortam yaratmaktadır. Ortak kabullerin toplumun kolektif şuurunda yer alması, caydırıcı olabilir ve yolsuzluğa girişmeyi önler. Yolsuzlukla mücadelede başarı, vatandaşın hukukun üstünlüğüne inanmasında yatar. Hukuk, azınlık haklarını çoğunluk karşısında sağlayabildiği ölçüde kurumsallaşır. Hukukun amacı adaletin sağlanmasıdır. Hukuka güvenin sağlanması için adalet kısa sürede gerçekleşmelidir. Yolsuzluklar ile sosyal değişme süreci arasında yakın ilişki vardır. S. Huntington'a göre otokratik yönetimden demokratik yönetime geçmekte olan ülkelerde ve modernleşme sürecinde yolsuzluklar daha fazladır. (Korkmaz v.d.,2001 :47-48).

2.2.2.5.Cinsiyet Açısından Yolsuzluk

Dünya Bankasının çalışmalarına göre; kadınların politik hayatta ve kamuda daha fazla bulunmaları yolsuzluğu azaltmaktadır. Ayrıca kadınlar rüşvetin işleri kolaylaştırdığını kabul etmemektedir. “Çalışan kadınların sayısının artmasının yolsuzluğu azaltmada daha etkili olması için; refah seviyesi, vergiler ve kamu harcamaları da bu durumu desteklemelidir.” (Murat Çak; Murat Şeker, 2008: 82,88).

Kadınlar erkeklere göre daha duygusal, hoşgörülü olmakla beraber, yolsuzluğa karşı erkeklere oranla daha az toleransa sahiptir. Bu nedenle kadın görevliler yolsuzluk olaylarında erkeklere nazaran önleme amaçlı daha sert tepki vermektedir. Swamy vd. (2001). Cinsiyet faktörü değişikliğinde, kadın görevliler arttığında yolsuzluğun azaldığı sonucuna varılmıştır. (Anand Swamy, v.d., 2014:1).

Kadınların yolsuzlukla ilgili davranışları daha ziyade kurumsal ve kültürel bağlamda deneysel tecrübelerine dayalıdır (Alatas, Cameron ve Chaudhuri, 2009). Eğer toplumsal cinsiyet eşitliği girişimleri düşük maliyetli ve politik olarak uygulanabilirse yolsuzlukla mücadelede kadınlara çalışma hayatında daha fazla görev verilmesi olumlu bir yaklaşımdır. Demokratik kurumlar cinsiyet ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi aktifleştirir. Bu kurumlar yolsuzluğun potansiyel karını daraltarak,

yakalanma ihtimalini artırarak, ayrıca failleri ahlaken damgalayıcı tedbirlerle yolsuzluğu önlemeye çalışırlar (Kolstad ve Wiig, 2011). Rüşvet ve kayırmanın iş yapmanın normal bir parçası sayılan otokratik (despot) devletlerde riskler daha küçüktür (Treisman, 2007). Gerçekte bu ülkelerde yolsuzluk olmaması, olmasından daha riskli bir hale gelmiştir. Yolsuzlukla cinsiyet ilişkisi arasındaki temel argüman; kadınların yolsuzluktan ve risklerinden farklı bir şekilde etkilendiği ve bu sebeple mevcut politik normlara uymada daha büyük baskı hissettiğidir. Bu farklı etkileri ummak için birçok sebep vardır. Mesela deneysel kanıtlar kadınların yolsuzluk teşvikleriyle karşılaştığında, erkeklere göre risk almada çok daha fazla isteksiz olduğudur (Watson ve McNaughton, 2007). Kadınlar politik kuralları ihlal edenleri cezalandırmakta açık yada zımni cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle daha duyarlıdır (Stolberg, 2011). Bu nedenle kadınların hükümette işe alınmaları muhtemelen yolsuzluğu azaltacaktır. Daha fazla kadının yönetimde yer almasının yolsuzluğu düşüreceği fikri seçmenler yada siyasi elitler tarafından kadınların ayrımcılıkçı davranışının yan ürünü olarak görülür. (Justin Esarey; Gina Chirillo, 2013:361-362).

Kadınların iş hayatına ve parlamentoya katılım oranları ile yolsuzluk oranlarının çeşitli ülkeler itibariyle mukayesesinde negatif korelasyon belirlenmiştir. Dünya Bankası çalışmasında da parlamentoda kadın oranının yükselmesinin yolsuzluk oranını düşürdüğü sonucuna varılmıştır (David Dollar, 1999). Swamy' da kadınların daha yüksek oranda yolsuzluğu reddettiğini ve daha düşük oranda yolsuzluk yaptıklarını, bu nedenle çalışma hayatında daha yüksek oranda yer almaları gereğine işaret etmiştir. Yolsuzlukla mücadelede kısa dönemde politikada ve ekonomide çalışan kadınların oranı artırılmalıdır. Bu durum yoksulluğun hafifletilmesi ve cinsiyet ayrımcılığının giderilmesine de hizmet edecektir. (Stückelberger Christoph, 2010:59).

2.2.2.6.Etnik Farklılık Açısından Yolsuzluk

Etnik ve dilsel farklılıklar yolsuzluğa yol açan nedenler arasındadır. Etnik ayrımlar yolsuzluğu arttırmaktadır. “Sosyolojik anlamda aidiyet duygusuna sahip cemaatlerden meydana gelen insan topluluklarının diğerlerine karşı oluşturdukları

dayanışma ağı bazen örgütlü bir yolsuzluk sistemine dönüşmektedir.” Kamu görevlileri, aynı etnik kimliğe sahip kişilere, hemşehrilik veya aşiret bağlantısı olanlara kamu hizmetlerinin sunulmasında ve göreve atamalarda, avantajlar ve kolaylıklar sağlamaktadır. (Çelen, 2007: 53). Bu durum yozlaşma ve çürümenin yaygınlaşmasına neden olabilmektedir. Etnik farklılığın fazla olması, kötü yönetime, etkin olmayan ekonomik politikalara ve istikrarsızlığa yol açabilmekte, yolsuzluğun yayılmasına neden olmaktadır (Shen - Williamson, 2005: 332; Treisman, 2000: 406). Ancak, etnik farklılığın yolsuzluğa etkisi daha çok dolaylı yoldandır. Nitekim, Treisman (2000), Serra (2004) ve Rauch ve Evans’ın (2000) çalışmaları da, anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermiştir. (Çelen,2007:48).

2.3.Hukuki Faktörler

İnsan haklarındaki gelişmeler devletleri müdahale ve mücadelelerini hukuk çerçevesinde yapmaya zorunlu kılmıştır. Bu durum Anayasalara da konulmuştur. 1961 ve 1982 Anayasalarında “Hukuk Devleti” Cumhuriyetimizin temel nitelikleri arasında yer almıştır. (md.12). (Korkmaz v.d., 2001:48).

2.3.1.Hukuk Sistemi

Hukuk sistemi ile yolsuzluk arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır (Treisman, 2000:403). Zayıf hukuk sistemi kamu görevlilerinin hesap verebilirliğini ve yaptırım gücünü azalttığından yolsuzluklara zemin hazırlayabilir. Hukuk sisteminin adil davranış kurallarından oluşması ve toplumda adalete güvenin artması (Hayek, 1993: 60), toplumda yozlaşma ve çürümenin de azalmasına yol açabilir. Yargı kararları bağımsız, adalet ve hak kavramlarına uygun olmalıdır. Hukukun bağımsızlığı ilkesi çiğnenerek, siyasetin uygunluğuna tabi olması, çürüme ve yozlaşmaya yol açabilir. Yargının bağımsızlığı ve yaptırım gücü ile yolsuzluklar arasında güçlü bir ilişki vardır. Hukuk sisteminde; Hukukun üstünlüğünün olmaması, Cezaların yetersizliği, Yargının çok yavaş işlemesi, Bilirkişi müessesesinin yetersizliği, Mahkemelerin ihtiyaca cevap verememesi, Bazı kamu görevlilerinin dokunulmazlığı, Mevzuat ve uygulamanın yetersiz ve karmaşık olması yolsuzluğa

neden olabilir. (Hasdemir, 2006: 110-111). Yargının, caydırıcı ve cezalandırıcı olarak çalışmasını engeller. (Sayan - Kışlalı, 2004: 35). (Güvel; Ata,2011: 165-166).

2.3.2. Hukuk Devletinın Oturmamış Olması

Vatandaşların devlete güvenmesi ve kişiliklerini geliştirebilmeleri, hukuk güvenliği olan devletlerde mümkündür. Nitekim Anayasa Mahkemesi hukuk devletini “insan haklarına saygılı ve bu hakları koruyucu adil bir hukuk düzeni kuran, bunu devam ettirmekle kendisini yükümlü sayan devlet” biçiminde tanımlamıştır. Devletin eylem ve işlemlerinin yargı denetimine tabi olması demokratik rejimlerinde yerleşmiş kuraldır. Türk adaletinde davalar hakimlerin işyükünün fazlalığı nedeniyle çok uzun sürmektedir. Yargının geç işlemesi vatandaşı özel takip bürolarından, mafyadan care aramaya sevk etmektedir. (Korkmaz v.d., 2001: 48-50). Hakim açığı giderilmelidir. Ülkemizde çok sayıda iş arayan hukuk mezunun olması bu boşluğu doldurulmasını mümkün kılacaktır.

Çağımızda devlet karşısında insan haklarının korunması, özgürlük ve onurunun güvence altına alınması, uluslararası bir nitelik kazanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini ülkemiz de onayladığından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleri, Danıştay ve İdari Mahkemelerin kararlarında da yer almıştır. Hak ve özgürlüklerin yaşama geçirilmesinde bağımsız yargı en büyük güvencedir. Büyük Atatürk “Adalet gücü bağımsız olmayan bir milletin devlet halinde varlığı kabul olunamaz” deyişle yargının önemini belirtmiştir. (Füruzan İkinçioğulları, 1997).

2.3.3. Uluslararası Hakem Kurumu'nun Eksikliği

Yolsuzlukla mücadelede hakem kurumu çözüm olabilir. “Uluslararası Hakem Kurumu” bu amaçla kabul edilmiştir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda yer almasına rağmen çalıştırılmamaktadır. İstanbul Ticaret Odası'nın üyeleri için uyguladığı tahkim usulüne, kararların en geç 6 ayda alınmasına rağmen yeterli başvuru yapılmamaktadır. Kurul halka kapalıdır. Oysa; sulh hukuk, asliye hukuk, iş hukuku, vergi hukuku ve ticari davalar gibi kamu düzenini doğrudan etkileyecek davalarda, ucuz, kolay ve süratli çözüm sağlayan Hakem yolu tercih edilebilir.

Kişilerin serbest iradesine bırakılan Tahkimin, bazı alanlarda zorunlu olması yargıdaki tıkanıklığı da önlemiş olur. Devlet kamu kuruluşları arasındaki ihtilaflarda, tahkime gitmektedir. Vatandaşla idarenin uyuşmazlıklarında Hakem yolunun tercihi daha doğrudur. Nitekim, uluslararası ticari ilişkilerde hakem yolu zorunludur. Amerika'daki iş ilişkileri uyuşmazlıklarının % 60'ı, Avrupa'da da ticari uyuşmazlıklar tahkim vasıtasıyla çözülmektedir. Ticari ve iş alanlarındaki davalar Hakem yoluyla çözüldüğünde, Devlet ceza alanına ağılık verir ve yolsuzlukla mücadelede daha başarılı olunur. (Korkmaz v.d., 2001: 50-52).

2.4. Denetim Yetersizliği

Denetçilerin yolsuzlukla mücadelede etkili olabilmesi, üst yöneticilerin denetimle ilgili tutum ve yaklaşımları ile ilgilidir. Eğer yöneticiler özellikle başbakan, bakanlar, genel müdür ve üst yöneticiler yolsuzluk yapanlara dahil ise denetim mekanizması ile bir sonuç alınması mümkün değildir. “Bunun açık örnekleri, üst yöneticilerin yolsuzluğa karıştığı, ABD’deki Enron ve WorldCom olaylarıdır. (M. Akram Khan,2009:85)”

Denetim sisteminin yetersizliği, müfettişlerin etkin çalıştırılmaması yolsuzlukla mücadelede başarı sağlanamamasının en önemli nedenlerindedir. Devlet Denetleme Kurulu 1982 Anayasası ile kurulmuştur. Anayasanın 108.maddesinde kuruluş gerekçesi: “Merkezi idarede önemli bir görevi ifa eden denetim organlarının, çeşitli nedenle verimli çalıştırılmaması nedeniyle, siyasi etkilerin dışında kalabilmesini sağlayacak tarafsız ve etkin bir denetim organı olarak, Cumhurbaşkanlığına bağlı Devlet Denetleme Kurulu kurulmuştur.” şeklindedir. Silahlı Kuvvetler ve yargı gibi bazı kuruluşlar, Devlet Denetleme Kurulu'nun denetimi dışındadır. Kurul hazırladığı raporu Cumhurbaşkanına verir. Cumhurbaşkanı da Başbakana gönderir. Devlet Denetleme Kurulu Demirel zamanında 70 kadar rapor hazırlamış, ancak etkin bir denetim sağlanamamıştır. Yolsuzlukla mücadelede idari denetim yetersiz kaldığı gibi siyasi denetim de yeterli çalışma gösterememiştir. Anayasamızda TBMM'nin Hükümeti denetim yolları bulunmaktadır. Ancak bu denetim yolları çalıştırılmamaktadır. Mecliste çoğunluğa

sahip Hükümet bu denetimden her zaman kaçınabilmektedir. Nitekim, parlamenter rejimlerde denetim yolları parti disiplini, grup kararlarının bağlayıcılığı, uymayanların partiden ihracı, lider sultas, milletvekillerinin tekrar seçilememe endişesi gibi nedenlerle çalışmamaktadır. (Korkmaz v.d., 2001: 52-53).

2.5. “Ombudsman” Tesisi

Ombudsmanlığın geçmişi Osmanlı dönemine gitmekle beraber, ilk yasal düzenleme 2012’de yürürlüğe girmiştir. Kamu Denetçiliği Kurumu gerçek anlamda denetçilik yapmamakta, kurumun temel görevi “ombudsmanlık”dır. Sözlük anlamıyla ombudsman, şikayetleri değerlendiren ve her iki taraf için tatminkar çözümler bulan kişidir. “Kamu Denetçiliği Kurumu etkin bir şikâyet mekanizması oluşturarak, idarenin eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk bakımından araştırarak önerilerde bulunur.” Menfaati ihlal edilenler Kuruma şikâyette bulunabilir. “Ancak, şikâyetin insan hakları, temel hak ve özgürlükler, kadın hakları, çocuk hakları ve kamuyu ilgilendiren genel konulara yönelik olması hâlinde menfaat ihlali aranmaz.” Kuruma şikâyette bulunulması için idareye başvuru yollarının kalmaması gerekir. (Atilla Dölerslan, 2015)<http://www.muhasbet.com/yazarlarimiz/atilladolarslan>

Türkiye’nin AB üyeliğine aday ve AB Konseyi üyesi olması, ülkemizin bir Kamu Denetçiliği Kurumu oluşturmasını gerektirmektedir. “Farklı hükümetlerce, bir kamu tüzel kişiliği olarak kurulması planlanan Kamu Denetçiliği Kurumu’na meşruiyet kazandırmak üzere hazırlanan kanun tasarılarında açıkça ifade edildiği gibi, kamu sektöründeki değişen kurumsal mantıklar, bir başka gerekçe olarak sıralanabilir.” Kamu Denetçiliği Kurumu’nun oluşturulmasında politik vaat ve taahhütler de önemli rol oynamıştır. (Oktay Koç, 2015:20).

“Ombudsmanlık” yolsuzlukla ilgili bir çözüm kurumudur. İskandinav ülkelerinde doğmuş, İsveç ve diğer ülkelerde de mevcuttur. İdarenin yargı ve yasama dışında farklı bir yolla denetimini yapacak Kurumu, atandığı süre içinde görevden alınamayan ve önemli güvencelere sahip bir kişi(başdenetçi) temsil etmekte ve

yeterli uzmana sahiptir. Her yıl hazırlanan bir rapor Parlamento Başkanlığına sunulmaktadır. Avrupa Birliğine girildiğinde böyle bir kuruma ihtiyaç olacaktır. Ancak, ombudsman ve benzeri kurumlar daha çok yargı sistemi iyi çalışan devletlerde, yargıdan geriye kalan işleri çözmede daha faydalı olmaktadır. (Korkmaz v.d.,2001: 53).

Kamu Denetçiliği Kurumu “14/06/2012 tarihinde TBMM’de kabul edilen ve 29/06/2012 tarihli, 28338 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 6328 sayılı kanun ile kurulmuştur.” TBMM Başkanlığı’na bağlı ve Merkezi Ankara’da olan Kurum, Başdenetçilik ve Genel Sekreterlik’ten oluşmakta, tüzel kişiliği haiz ve özel bütçeye sahiptir. Kurum “idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir (RG, 2012a).” Kurum, Kamu Başdenetçisi’nin seçildiğinin Resmi Gazete’de yayımlanan 1028 no.lu 27/12/2012 tarihli TBMM kararı ile duyurulması ve Kamu Denetçilerinin de seçilmesiyle kurulmuş (RG, 2012b) ve 29/3/2013 tarihi itibarıyla şikâyetleri almaya başlamıştır (www.ombudsman.gov.tr/custom_page-346-hakkimizda.html).(Koç,2015: 19-20).

Türkiye’de ombudsmanlık kurumu dışında mevcut denetim sistemleri incelendiğinde, idarenin denetlenmesi konusunda eksik yönlerinin bulunduğu ifade edilmektedir. Kamu kurumlarının bünyelerinde denetim mekanizmaları olsa da bunlar artık çağın gereksinimlerine yeterince yanıt verememekte ve sorunları gidermede etkili ve yeterli çözümler getiremez olmuştur (Kazancı, 2009:410-411). Kurumun bağımsızlığı yasal düzenlemelerle sağlanmıştır. TBMM’ye bağlılığı sadece, kurum bütçesi gelirlerinin TBMM bütçesinden sağlanması ve baş denetçi ile denetçilerin seçilmesi konularındadır. Kurum, görevlerini yerine getirirken hiçbir organ ve makam baş denetçi ve denetçilere emir ve talimat veremez. Baş denetçi ile denetçiler tarafsızlık ilkesine uygun davranmak zorundadır. Ombudsmanlık kurumunun sadece tavsiyede bulunma ve ikna etme yetkisi bulunmaktadır. Bu şekilde haksızlığı gideremediğinde elindeki yaptırım gücü, açıklama yetkisidir. Aldığı kararların olumlu sonuçlanmasında kamuoyu etkili faktörlerdendir. Durumu

kamuoyuna açıklayabilir. Ayrıca, yaptığı işlemleri yıllık faaliyet raporu ile Parlamento'ya sunacaktır. Gerektiğinde özel açıklamalar da yapabilir. Yani, ombudsmanlığın tavsiyelerinin gerçek yaptırımı, bu açıklamalarla harekete geçecek olan kamuoyudur. (Işıkkay, 2007:40). (İsmail Sevinç, 2015:103;115-117).

2.6. Basın-Ahlak Yasası ve Medya

Yolsuzlukla mücadelede ıslah edilmesi gereken bir müessese de "Basın" dır. Bir kısım medyanın, yolsuzluk iddialarını siyasi amaçlarla manşetlere taşıması, olay adliyeye intikal etmeden çarpıtarak vermesi, yargı kararı olmadan olayın taraflarına kamuoyunun suçlu gibi bakmasına sebep olmaktadır. Bu durum adalete güveni sarsmakta, yargının yolsuzluk ile mücadelesini zorlaştırmaktadır. (Korkmaz v.d.,2001: 53-54).

2.6.1.Yolsuzlukla Mücadelede Medyanın Rolü

Medya yozlaşmanın olduğu kamu kurumlarını ve görevlilerini teşhir ederek, yozlaşma nedenlerini belirleyerek ve çözüm önerileri getirerek yozlaşmayla mücadelede önemli rol oynayabilir. Fakat, yozlaşmış bir medya yolsuzluklarla mücadelede etkili olamaz. (Muhittin Tataroğlu,2006). Yolsuzlukla mücadelede başarı için toplumun bu konuda farkındalığı, kınama ve baskısı önemlidir. Siyasetçilerin kamuoyunu olumlu davranış modelleri ile yolsuzluğa karşı duyarlı hale getirmesi gerekir. Etik davranışlar desteklenerek kamu oyunun güveni artırılmalıdır (TEPAV, 2006:122). Medya çıkar çevreleri ile ilişkiye girmemeli, tarafsız olmalıdır. Medya sahipleri başka alanlarda ticari faaliyet göstermemelidir. Yolsuzluk topluma bulaştığında kalıcı olmaktadır (Çelen, 2007:245). Yolsuzlukla mücadelede elde edilen bilgilerin kamuya medya aracılığıyla yayılması soruşturma açılmasını sağlanabilir. (Tataroğlu, 2006:306). Siyasetçilerin ve bürokratların yolsuzluklarının teşhiri yolsuzluğun önlenmesine, sorumluların denetlenmesine, görevden alınmasına ve yargısal sürecin başlatılmasına hizmet eder. (Yusuf Pustu,2014:1-4).

Yolsuzluk her toplumda bulunmaktadır. Düzen yolsuzlukların ortaya çıkarılmasına uygun olmalıdır. Suçluların cezalandırılması yolsuzlukların artmasını

önler. Türkiye'de açık rejimin olmadığı dönemlerde yolsuzluklar daha kolay yaygınlaşmaktaydı. Medya çoğu zaman yolsuzluk haberlerini, getireceği mali sıkıntılar nedeniyle, yayınlamaktan kaçınmaktadır. (Kerim Karakaya,2014: 6).

2.6.2.Yolsuzlukla Mücadele ve Medyanın Sorunları

Rekabette avantaj sağlamak için medya siyaset kurumlarıyla etik olmayan ilişkiler içine girer. Zarardaki medya kuruluşları ücretler yoluyla çalışanlarına baskı uygular. (TESEV,2011:99). Sözleşme ve örgütlenme haklarından feragata zorlar. Medya sahipleri, tekelleşmenin yarattığı güçle siyasal ve ekonomik alanda etkili olmaya çalışır. Kamusal teşvikler de medyayı siyasete karşı güçsüz kılar. Enflasyonun çok altında faiz oranıyla kamusal fonların sağlanması, medyanın yolsuzluklara dair tutumunu etkiler (Tataroğlu, 2006: 327). İlan ve reklam piyasasında, Basın İlan Kurumunun yetkili olması, (Ekzen, 1999:97), medyanın kamusal reklam geliri kaybı endişesiyle, kamuya yönelik eleştirilerden kaçınmasına ve yolsuzlukla mücadele edememesine yol açar. “Finansal olarak hükümete bağımlı bir basının, yüksek tirajlara da ulaşamıyorsa yolsuzlukları haberleştirmesi beklenemez.” Maliyetlerin artması, birçok medya işletmesinin ve gazeteci ailelerin setörden çekilmesine neden olmuş, yerlerini büyük holdingler almıştır. Ticari faaliyetler de ayapan medya sahiplerinin, hükümetleri eleştirmesi çok zordur. (Çavdar, 2010:54-55). “Medya, siyaset ve ticaret üçgeninde” gazeteciler, yazılarında patronun çıkarını gözetir. (Puştı, 2014: 1-4).

2.6.3.Yolsuzlukla Mücadelede Medyanın Etkinliğinin

Artırılması

Medyanın işlevleri; hükümetler, devletler ve sivil toplumla yakından ilgili olup, “üstlendiği kamusal görevlerin, ulusların küresel çıkarları ile belirlenen sınırları bulunmaktadır. (Ayşe Çavdar,2010:49).”

“Medyanın yolsuzlukla mücadelede etkinliği için öncelikle sektörde kamu mülkiyenin olmaması, yoğunlaşma ve tekelleşmenin önlenmesi gerekir.” Yolsuzluk

haberlerinin yayınlanması medya sahipleri ve çalışanlarını çoğu kez tehlikeye düşürür; tehdit, öldürülme ve hapse atılmaları gibi olaylara muhatap olurlar. (Tataroğlu,2006: 315). Yolsuzluk haberleri yapanlar kamunun çeşitli yaptırımlarına uğrar. Kamu yetkilileri yolsuzluk haberleri kendilerini sıkıntıya sokacağından duyurulmasını önlemeye çalışırlar. (Tataroğlu, 2006,1998:34). Medyanın yolsuzlukla mücadelede başarılı olması için bilgiye ulaşabilmesi anayasal güvenceye alınmalıdır. (Tataroğlu,2006: 319). Medya bilgiyi doğru ve tarafsız vermeli ve sorumluluğu; kamu ve işverene değil, halka karşı olmalıdır. Güvenilir ve sorumlu gazetecilik basın özgür olmasını, bağımsız yargıyı, etkin bir parlamentoyu, medya sahipliğinin belli grupların elinde olmamasını ve tarafsızlığını gerektirir. (Puştu,2014:1-4).

Askeri darbe 1980 sonrasında gazetecilere birçok haklarını kaybettirmiş, yeniden düzenlenen 212 sayılı kanun mesleki güvencelerini ellerinden almış, yargılanmaları daha kolaylaşmış ve haber yapmaları engellenir duruma gelmiştir. Ergenekon ve Balyoz davalarıyla ilgili olarak 2010 ortalarında 5 bin'den fazla soruşturmanın açılması, iki bin'inin dava konusu olması, yolsuzlukla mücadelede basın mensuplarının çalışmalarını engellemektedir. (Çavdar, 2010: 58).

Medya ve sivil toplum kurumları, kamu görevlilerinin dürüstlükten ayrılmalarını önlemede etkilidir. Yolsuzlukla mücadelede kamusal bilincin geliştirilmesi ve yolsuzluk olaylarının yayınlanması önemlidir. (Tataroğlu, 2006:320). Basının özgürlüğü için, medyada devlet tekelinin olmaması ve sağlıklı rekabet ortamı da gereklidir. Basın özgürlüğünün sağlanmasında medya çalışanlarının güvencesi ve özlük hakları sağlanmalıdır. Tarafsız, dürüst, güvenilir ve partiler üstü kişilerin yer aldığı, basın konseyleri önemli role sahiptir.(Tataroğlu, 2006: 323). (Puştu, 2014:1-4).

2.6.4. Son Yıllarda Türkiye'de Medyanın Durumu

Devletin ekonomik alandaki imkanları medya patronlarının baskılara mukavemetini zorlaştırmaktadır. Hükümeti destekleyen medya patronları daha kolay avantajlar sağlarken, muhalif olanlar rekabette zayıf kalmakta, kendilerini Radyo

Televizyon Üst Kurulu'nun yaptırımları ve cezalarına daha fazla muhatap görmektedir. Ayrıca, RTÜK üyelerinin belirlenişinde iktidar partisinin ağırlığı da bu durumu kuvvetlendirmektedir. Gazetecilere açılan çok sayıda dava da basın özgürlüğünü zedelemektedir. “Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. maddesini ihlal ettiği gerekçesiyle bir çok davada mahkûm olmuş, mahkeme gazetecilere uygulanan uzun tutukluluk sürelerini “özgürlük ve güvenlik hakkı” ile “ifade özgürlüğünün” ihlali saymıştır. Medyada sendikalılık oranının düşük olması, birçok gazetecinin işten atılması, saldırıya uğraması, basın çalışanlarının korumasızlığını göstermektedir.(Ceren Sözeri, 2015:6).

2.7. Sık Sık Çıkan Aflar

Sık sık çıkarılan aflar yolsuzlukla mücadeleyi zayıflatmaktadır. Çıkarılan aflar hep tartışmalı olmuş ve kamu vicdanında kabul görmemiştir. “Af kanunlarının sosyal bir barışı sağlamak için ya da hukuk alanında yapılmış ciddi bir hukuk reformundan sonra çıkarılması gerekirken,” buna uyulmamıştır. Keza, Ceza İnfaz Yasasında 1965'den itibaren yapılan değişikliklerle verilmiş cezaların büyük bölümünün kaldırılması eleştiri nedeni olup, vatandaşların yargıya güvenini yok etmiş ve cezaların caydırıcılığı kalmamıştır. (Korkmaz v.d.,2001: 54-55)

2.8. Demokrasi ve Politik Haklar

Siyaset bilimi ve ekonomi literatüründe, siyasilerin hesap verebilirliğinin (sorumluluğunun) iyi yönetişime kazanımları ve yolsuzluğu azaltmaya etkileri geniş bir şekilde tartışılmaktadır. Rose Ackerman (1999), Laffond&Meleu (2001). Hesap verebilirlik kötü politikacıları cezalandırır ve vatandaşların tercihlerini dikkate almaya zorlar, oynak politikacıları hizaya getirir. Siyasetçiler seçimi ve mevkilerini kaybetmemek için davranışlarını değiştirmek zorunda kalırlar. Politikacılar daha az miyopsi ve daha fazla seçim bilincine sahip olacağından seçimler daha temiz ve adil yöneticilerin göreve getirilmesini, buna dayalı olarak yolsuzluğun azalmasını da sağlar. Kuvvetler ayrılığı sisteminde icra-yasama- yargı güçleri genelde olduğu gibi

dengeli ise; icranın kötü, yanlış ve zararlı politikaları ve yolsuzluklar gerekli değişiklikler yapılarak önlenebilir.(Daniel Lederman,v.d, 2001: 4-5).

Demokrasinin güçlü olduğu sistemlerde yolsuzluk daha düşük seviyededir. “Demokrasi ile yolsuzluk arasında doğrusal olmayan bir ilişki vardır (Andving vd., 2000: 52).” Demokrasilerde görevlileri denetleyen kurumlar vardır. Kamuya ait bilgiler gizlenemez, vatandaşlar bilgiye ulaşma hakkına sahiptirler. Ayrıca güçlü ve özgür sivil toplum ve basın vardır. Demokratik toplumlar şeffaf ve açık olduğundan yolsuzluklar daha az olur (Jain, 2001: 91-92). Ancak demokrasilerin güçlü olduğu ülkelerde de düşük düzeyde yolsuzluk görülmektedir (Rose-Ackerman, 1999: 57). “Demokrasileri gelişmiş ülkelerde görülen yolsuzluğun temelinde, gücü (iktidarı) ele geçirmek için oy en çoklaması düşüncesi yatar.” Örgütlenmiş çıkar grupları, politik iktidarı etkileyerek ekonomik kararları saptırır. “Sonuçta oy-çıkar alışverişi şeklinde seyreden demokratik politik süreç, yerleşik kurumların ve yasama organının, bireysel ya da grup çıkarına hizmet eden bir yönde kararlar almasına ve ekonomide yozlaşmaya yol açar (Güvel, 2003: 101-102) (Güvel; Ata, 2011: 164-165).”

Washington Uzlaşması ve siyaset bilimciler yolsuzluğu önlemede iki adres (faktör) ileri sürmektedir: demokrasi ve liberal ekonomi. Demokrasi yolsuzluğu ortadan kaldırmak için gereklidir. Ancak demokrasi tam işleмиyorsa bu durumda yolsuzluk ve bunun ana maliyeti olan yoksulluk giderilemez. Siyasi Demokrasi Teorisinde kurumlar, vatandaşların politikacıların ve hükümetlerin icraatlarını takip etmeleri için potansiyel sunmaktadır. Bağımsız medya, sivil toplum kuruluşları ve seçilmiş temsilcilerin henüz pratikte caydırma gücü yoktur. Nitekim bazı analistler yolsuzluğun artış nedeninin yetersiz demokratikleşme olduğunu iddia etmektedir. Bilhassa Afrika, Doğu Avrupa ve Latin Amerika’da yolsuzluk bu nedenle yaygındır (Harris-White and White, 1996). Yolsuzluk resmi demokrasi varlığına rağmen birçok ülkede artmıştır. Hindistan ve Nijerya’da belirgindir (Robinson, 2004). Demokrasi ve yolsuzluğun seviyesi arasında basit bir ilişki yoktur (Glynn, 1997). Demokratik haklar ve süreçler kendi başına önemli katkı yapamaz (Johnston, 1996). Yolsuzluğu azaltmak için demokratikleşmeye ilaveten; daha kapsamlı ekonomik liberalleşmenin teşviki, kredilerin serbestleştirilmesi, halkın ve kurumların güçlendirilmesi gerekir

(Riley, 2004). Yeterli mekanizmaların yokluğunda devlet gelirlerini artırmak için yapılan vergi reformları yolsuzluğu teşvik edebilir, özelleştirmeler ekonomik rant yaratabilir. Tabii tekelerde özelleştirme kamu varlığının yasa dışı yollarla özel teşebbüse devridir. (Ampratwum,2008: 82-83).

2.9.Siyaset

Siyasi kurumlaşmanın boyutunu, anayasa, siyasi partiler ve parti içi demokrasi belirler. Anayasamız, 1980 askeri müdahalesinde hazırlandığından demokratik esaslardan uzaktır. Milletvekili adaylarını, parti genel başkanları belirlemekte, seçmenler partiye oy vermekte, adayları da tanımamaktadır. Bu durum, seçilenlerin kalitesini düşürmekte, milletvekillerinin iç denetim yapmasını ve sorumluluk duygusunu da önlemektedir. “Teorik ve ampirik olarak, yolsuzlukla siyaset iç içe geçmiştir, yolsuzluk denilince siyasi yolsuzluk anlaşılır. Ekonomik, siyasi, hukuki ve sosyal olaylar, birbirinin ayrılmaz parçasıdır ve birbirini etkiler.” Siyasal yozlaşma siyasal yolsuzluğu da kapsamaktadır. (Korkmaz v.d., 2001:55).

Türkiye’de yolsuzluğun en çok görüldüğü alan siyasettir. Cumhuriyetin kurulmasını takiben devlet bürokrasisi siyasi alanı denetim altına almış, peş peşe gelen askeri darbeler siyasi alanı iyice daraltmıştır. Özellikle 1980 darbesi sonrasında siyasetçiler siyasi alandan dışlanmış, kendilerine sadece ekonominin idaresi bırakılmıştır. Sivil Toplum Kuruluşları ve medyanın gelişmemiş olması siyasetin kontrolünü önlemiş ve yolsuzlukların önünü açmıştır. “Türkiye’de 1980 darbesi sonrasında Başbakan Turgut Özal’ın serbest piyasa kapitalizmine geçiş amacıyla başlattığı liberal ekonomik model, yolsuzluğu hızlandırmış; politikacı, devlet bürokrasisi ve işadamları işbirliği, yolsuzluğu yaygın hâle getirmiştir.” İşadamları, kendi lehine haksız rekabet sağlaması ve sermaye birikimini hızlandırması nedeniyle yolsuzluk düzenini benimsemiştir. Belediyelerin 2002’den itibaren hibeler alarak, seçmenlere gıda, kömür vb. dağıtması yolsuzluk ortamını genişletmiştir. İslami derneklerin yer aldığı refah faaliyetleri siyasi bir programa ve stratejiye dönüştürülmüş ve daha önce siyasi oluşumların kendinden olmaması nedeniyle dışladığı ve sıkıntılar yaşamış “Anadolulu (ya da İslami) Kalvanistler” olarak

adlandırılan sosyal tabakanın yeni rejime eklenmesi sağlanmıştır. (Angelos Giunnakopoulos,2010: 35-45).

2.9.1. Siyasal Yozlaşmanın Tanımı ve Özellikleri

Siyasal yozlaşma, demokratik esaslar ve ahlaki normlar bakımından siyasetteki bozulmadır. Politikacılar, seçmen, bürokrat ve toplumdaki herkes siyasal yozlaşmanın aktörleridir. “Siyasal yozlaşmada kamusal güç; iktisadi ve siyasi etkinlik hesapları dışında, kişisel veya belli grupların çıkarlarına kullanıldığından toplum refahı olumsuz etkilenir, kaynak ve gelir dağılımı bozulur.” Siyasi yozlaşma ile sosyal ve iktisadi gelişme ve sosyo-ekonomik yapıda iyileşme arasında ters yönde bir ilişki mevcut olup kısa vadeli hesaplar ön plana çıkar. Siyasi istikrar olumsuz etkilenir; demokrasi kesintiye uğrar ve ihtilaller gündeme gelir; parti içi demokrasi ortadan kalkar; kuvvetler ayrılığına uyulmaz; devletin piyasayı düzenlemesi müdahaleciliğe dönüşür, şeffaflık yok olur. “Gelişmiş ülkelerde kurumsal yapı gelişmiş, demokratik kurallar yerleşmiş, siyasetin maliyeti düşürüldüğünden ve siyasi ahlak olduğundan siyasi yozlaşma yoktur.” Gelişmekte olan ülkelerde ise, siyasette yozlaşma, daha yaygındır. Rüşvet gibi yolsuzluk olayları yarı resmi nitelik kazanmıştır. Toplumun siyasal yozlaşmayı anlaması, aynı anda olmayıp zaman alır. Rüşvet, adam kayırma v.b yolsuzluk olayları hemen anlaşılır ve daha çok tepki alır. (Korkmaz v.d.,2001:55-57).

2.9.2. Siyasetin Yozlaşması: Ahlaki Çöküntü

Bireylerin kamu ekonomisinde kendi yararlarını önde tutması kamu yararı ilkesini ortadan kaldırarak, kamu kaynaklarının tahsisinde yozlaşmalara neden olmuştur. Seçmenler ve politikacılar “devlet hazinesini kullanırken, kendi yaşamlarında göz önünde tuttuğu ahlaki kuralları uygulamamışlardır. (Savaş, 2007: 21).” Siyasi iktidar ve fertler; “gelirine göre harcamak”, “tasarruf yapmak”, “toplumsal çıkarları ön planda tutmak” gibi ahlaki ilkeleri terkedmiş, bunların yerini “köşeyi dönmek”, “hızlı yaşamak” ve “aileye menfaat sağlamak” gibi ilkeler almıştır. (Savaş, 1997: 4-5). Bu durumun en önemli nedeni; “kişisel çıkar-oy alışverişi” ile formüle edilen seçmen-politikacı ilişkisidir. Devlet malını rasyonel

kullanmayan politikacının, sadece “seçimi kaybetmek” gibi bir cezaya muhatap olması bu durumu yaratmıştır (Savaş, 2007: 20-21). Ceza hukukunun “suç ile cezanın orantılı olması” ilkesi devlet hazinesini yağmalayanlara uygulanmamaktadır. Rüşvet, yetkiyi kötüye kullanmak ve hırsızlık, gibi bir suç işlenmediği sürece politikacının devlet varlığına verdiği zarar bir “suç” olarak görülmemekte, sadece “seçimi kaybetmek” ile cezalandırılmaktadır. (Savaş, 2007: 21). (Mustafa Sakal; İsmail Kitapçı, 2009:35-36).

2.9.3. Siyasal Yozlaşmanın Nedenleri

Siyasal mübadelede temel amaç çıkar maksimizasyonudur. Siyasal partiler tekrar seçilmeyi garantilemek için “oy” larını; Seçmenler; elde edecekleri “fayda’yı”; Bürokrasi ise makam ve imkanlarını koruyabilmek için “bütçe” yi; Çıkar grupları devletten elde edecekleri “rant” ları maksimize etmeye çalışırlar. “Siyasal aktörler (politikacılar, bürokratlar, seçmenler) çıkar sağlamaya çalışırken siyasal yozlaşmalara neden olurlar. Siyasal yozlaşmalara neden olan çeşitli faktörler arasında, toplumsal değişim süreci ve modernleşme önemli etkiye sahiptir.” Modernleşme sanayileşmeye hız kazandırır. Sanayileşmeyle yeni kaynaklar ve fırsatlar ortaya çıkar. Bu fırsatları kullanmak için toplumdaki bazı gruplar ve örgütler siyasal karar alma sürecinde faal ve etkili olurlar. “Yozlaşma ve yolsuzluklar daha çok gelişmekte olan ülkelerde yaygındır. Ülkelerin gelişme süreci, toplumsal yapıları, gelenekleri, nüfusun yapısı ve gelirin dağılımı da yozlaşma ve yolsuzluğu etkilemektedir.” Modernleşme ile toplumda hızlı bir değişim olur. Siyasal kurumlar ve kurallar sürekli değişir. Sistemin kontrol yapılarında fırsatçıların yararlanacağı boşluklar meydana gelir. Modernleşme hızlı nüfus artışına ve köyden kente göçe, yeni fırsatlar ve yeni rantlara neden olur. “Kamu görevlilerinin maaşlarının yetersizliği; rüşvet, irtikap, zimmet ve ihtilas gibi suçları arttırır”, siyasal yozlaşmaya neden olur.”(<http://www.canaktan.org>, 2001).

“Yolsuzluk daha çok politik istikrarsızlık, bürokratik zorluklar, zayıf yasama ve yargı sistemleri gibi kurumsal etkinsizliklerin olduğu yerlerde hakimdir.” Politik istikrarsızlık ve diğer olumsuz faktörler önlenirse dahi yolsuzluğun büyüme üzerindeki

etkisi devam edecektir (Mauro, 1998: 10.). Kurumsal yetersizlikler birbirine esastan bağılıdır. (Yozlaşmış bürokratlar, bürokrasinin sınırlarını genişleterek ek rüşvet ortamı yaratabilir.). “Yolsuzluğun önlenmesi, ülkenin diğer kurumsal etkisizliklerini gidermeye yardımcı olurken, kurumsal yetersizliklerin giderilmesi de, yolsuzluğu önlemeyi kolaylaştırabilir.” (Metin Meriç, 2004: 78).

“Eğitim ve kültür düzeyinin düşük olması siyasal yozlaşmaya ortam hazırlar. Az gelişmiş ülkelerde geleneksel değer yargıları yozlaşma üzerinde etkilidir. Aile bağları, hemşehrilik, eş dost ilişkileri yaygın olup, ekonomik kriterlerden önde tutulmaktadır. Çalışma ve başarıdan ziyade, fırsatçılık ve spekülatif kazanç arayışı hakimdir.” Hukuk sistemindeki boşluklar siyasal yozlaşmaya uygun ortam yaratır. Cezai müeyyidesi caydırıcı olmayan siyasal yozlaşma türleri yaygındır. “Servet ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler de siyasal yozlaşma nedenidir. Ücret yetersizliği ve dengesizliği kamu görevlilerini zimmet, rüşvet, irtikap gibi çeşitli siyasal yozlaşmalara sevk edebilir. Demokrasinin yerleşmiş ve gelişmiş olmaması da siyasal yozlaşmaya yol açar.” Askeri müdahaleler demokrasiyi ortadan kaldırırken kaynak israfı ve yolsuzluğa neden olur. Enflasyon spekülatif kazanççı, vurgunculuğu artırır. Siyasetçinin, oylarını artırmak için seçmene yalan beyan ve aşırı vaatte bulunması da, gelişmekte olan ülkelerdeki siyasal yozlaşmadır. ([http://www. canaktan.org](http://www.canaktan.org), 2001).

2.9.3.1. Geçiş Dönemi Fırsatları

Sosyal, ekonomik, ve siyasi yapının hızlı değişmesi yeni fırsatlar yaratmakta, daha çok gelişmekte olan toplumlarda siyasi yozlaşma görülmektedir. Türkiye'de 1933-1950, devletçiliğin ve kamulaştırmanın hakim olduğu, siyaset için cazip fırsatların bulunduğu bir dönemdir. 1950-1960 devresinde, liberal politikalara geçişle ithalat önemli fırsat yaratmış, politikacılar bunu imtiyaz şeklinde dağıtmıştır. 1963-1980 devresinde ithal ikamesine dayalı politikalar ve mevduata reel faizin altında faiz uygulanması nedeniyle para ve sermaye piyasasında önemli fırsatlar oluşmuştur. Gümrük duvarlarının yükseltilmesi yerli sanayi için büyük avantaj yaratmıştır. Kamu işletmelerinde, önemli rantlar ortaya çıkmıştır. “Örneğin, SEKA'nın demir tahsisleri,

fabrika kapılarında büyük rantlarla devredilmiştir.” 1980 sonrası yatırımların teşviki amacıyla, devlet; vergi indirimleri, arsa ve arazi tahsisleri ve nakdi sübvansiyonlar sağlamış, ancak iktisadi rasyonellik ve kaynak dağılımında etkinlik aranmamıştır. Bölgelerin kalkınmışlık farklarının giderilmesi için yapılan yardımlar, yarım kalmış yatırımlara yol açmıştır. Bankaların siyasi kontrol altında tutulması ve verilen banka imtiyazları da ekonomik sorunlara neden olmuştur. Nüfus artışı ve şehirlere göçle artan gecekondü nüfusu oy deposu görülmüş, kentleşmenin yarattığı rantlar, çeşitli yolsuzlukların nedeni olmuştur. Mahalli idareler de inşaat ruhsatlarından çıkar sağlamıştır. (Korkmaz v.d.,2001:55-57).

Doğal kaynakların ülkelerin gelişmesine ve büyümesine katkı sağlayacağı düşünülürken, aksine bu ülkelerde büyümenin yavaşladığı görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri, bu ülkelerde ekonomik getirisi yüksek doğal kaynakların imalat sanayiini olumsuz etkilemesidir. Bu durum Hollanda Hastalığı (HH) olarak ifade edilmektedir. (Harun Bal,2011:87).

Az gelişmiş ülkelerde ve geçiş ekonomilerinde, kaynak yetersizliği nedeniyle daha kolay yol olan enflasyonla kalkınma tercih edilmiş, sosyal ve ekonomik dengeler kurulamamıştır. Devlet sermaye birikimini bizzat sağlamakta veya özel sektöre yaptırmaktadır. Enflasyonla kalkınma ve sermaye birikimi politikaları, siyasilere istismarına müsait alanlar yaratmaktadır. 1950-1960 devresinde, DP(Demokrat Partisi) yönetimi “Her mahallede bir zengin yaratacağız” derken, Özal da “zenginleri sevdiğini” söylüyordu. Bu anlayışlar yozlaşmayı hızlandırmış ve gelir dağılımının bozulmasına sebep olmuş, yönetimde açıklığı ve kamu oyunun kontrolünü zayıflatmıştır. Tek parti döneminde, yasama, yürütme ve yargı tek elde toplanmış, devlet imkanları denetimsiz kullanılmıştır. Katı ve otoriter bir tutumla devleti eleştirme önlenmiş, devletin yaptığı her işin doğru olduğunu sergileyen “Derin Devlet” anlayışı, günümüze kadar gelmiştir. On’ar yıl aralarla sık sık yapılan ihtilaller siyasi yapının oluşmasını ve reformları önlemiştir. Kararlar ihtilal yanlılarına göre alınmıştır. Koalisyonlarda ise İktidar için siyasi tavizler ön plana çıkmıştır. En anlamlı örnek, 1977 yılında Başbakan Ecevit’in 12 oy için transfer ettiği 12 milletvekilini Bakan yapmasıdır. (Korkmaz v.d., 2001:58-59).

2.9.3.2. Popülist Politikalar

Politikacı davranışlarını oy kaybı ve kazancına göre değerlendirir, ahlaki olmadıkları gerekçesiyle oy kazandırıcı çalışmaları desteklemediğinde, bu talepleri karşılayan rakiplerinin seçimi kazanacağını bildiğinden “oy hesabı” yapar. Aksi halde politikacı siyasetten silinir. Oy kazanmanın yolu “vatandaşların istediklerini vermek” veya “veriyor görünmek”tir (Savaş, 1997: 65). Siyasi ve ekonomik nedenler bütçe açığı, enflasyon ve ödemeler dengesi açıklarını zorunlu kılar. Tarihsel süreçte oluşan kültürel ortam, insanları toplumda ahlaklı davranmaya zorlar. Hayek’in “Büyük Toplum”, Buchanan’ın da “ahlaki düzen” dediği bu ortamda “mülkiyet hakkı” ve “ticari faaliyet” ortaya çıkmış ve piyasa güçleri “kendiliğinden işleyen bir koordinasyon sistemi” yaratmıştır (Savaş, 2007: 20). (Sakal; Kitapçı,2009: 40).

Siyasi iktidarların yetkilerini, iktisadi ve siyasi etkinlik gözetmeden, oy toplamak ve diğer partilere üstün gelmek amacıyla kullanmaları popülist politikadır. Siyasi popülizmde iktidarlar devlet bütçesini etkinlik ve bütçe dengesi gibi kriterler gözmeden kullanır. Örneğin, Isparta havaalanının popülist amaçla yapılması, çalışmayan başka yatırımlar gibi atıl kalmasına neden olmuştur. Kaynaklarının, etkin olmayan alanlara tahsisi, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerinin aksamasına ve bütçe açıklarına yol açmaktadır. Açıkların enflasyon yoluyla karşılanması ise kısa süreli bir rahatlamaya karşılık iktisadi istikrarı bozmaktadır. Popülist politikalar mahalli hizmetlerde de görülmektedir. Büyük şehirlerdeki gecekondular sorunu bunun örneğidir. Bazı tarımsal ürünlere (Fındık, Çay ve Tütün gibi) verilen aşırı destekleme alım fiyatları, bu ürünlerin ihtiyaç fazlası üretimine ve kaynak kaybına neden olmuştur. Zaman zaman çiftçinin ziraat bankasına borçlarının silinmesi, gecekondulara tapu dağıtılması, imar ve vergi afları, kaynak bulunmadan yapılan yatırımlar ve emeklilik yaşının düşürülmesi de popülüst politika amaçlıdır. (Korkmaz v.d., 2001:59-60).

2.9.4. Gayri-ahlaki Durumlara Karşı Anayasal Kurallar

Toplum yaşamında anayasalara olan ihtiyaç bilim adamlarınca belirtilmektedir. Platon “Ahlak ve iyi terbiye için iyi bir anayasa”, Stuart Mill de “Anayasal devlet ilkesi” önermiştir. Siyasal gücü elinde bulunduranların güçlerini kötüye kullanabileceğine işaret etmiş ve anayasanın zorunlu olduğunu belirtilmiştir. “Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat disiplinlerinin doğuşuna önderlik eden James M. Buchanan da iyi bir sosyal düzen ve devlet yönetimi için devletin sahip olduğu güç ve yetkilerinin anayasa düzeyinde sınırlandırılmasını önermektedir. (Aktan, 2006a: 30).” Ekonomik kararlarda belirsizliği azaltması nedeniyle Buchanan kuralları çok önemlidir (Aktan, 2006a: 30). (Brennan ve Buchanan, 1988: 187). Hayek’de özgür toplum için, yönetim bilinen kurallarla sınırlandırılmalıdır. (Butler, 2001: 39). (Sakal; Kitapçı, 2009: 42-44).

2.10. İdari Yapı ve Bürokrasi

Merkezi devlet yapısı ve mahalli idarelerdeki organizasyon, dairelerin yetki ve sorumlulukları idari yapıyı meydana getirir. İdari yapı iyi tanımlanmamışsa, yetki ve sorumluluklar belirlenmemişse, ihtiyaçtan fazla daire ve istihdam fazlası varsa, çalışanların ücretleri düşükse ve mevzuatta boşluklar varsa yolsuzluklar artar ve yönetimde yozlaşma ortaya çıkar. İdari yapıyı ve yönetimi, iktidarlar belirler. Olumsuz yapılara rağmen, siyasi iktidarların yeterli ölçüde yeniden yapılanma projesi uygulamamaları yolsuzlukla birleşince, yozlaşma artar. (Korkmaz v.d., 2001:60-61).

2.10.1. Bürokrasi

Yolsuzluklara genel olarak siyasal, sosyal ve ekonomik faktörler nedendir. Devletin ekonomik faaliyetlerinin artması kamu hacmini artırmış, rüşvet gibi yolsuzluklar kamu bürokrasisinin aşılmasında kullanılmıştır. (Baldemir vd., 2009: 51). Kamuda istihdam edilen personelin kalitesi arttığında, yolsuzluk düzeyi azalmaktadır (Tosun, 2003: 139). Kamu personelinin yeterince denetlenmemesi, Saydamlık ve hesap verilebilirliğin yetersizliği ve muhalefetin güçlü olmaması da

yolsuzlukları dolaylı etkileyerek artırmaktadır(Ergun, 1978: 23),Tanzi (1998). Kaynakların kıtlığı da özellikle gelişmekte olan ülkelerde arz yetersizliğine ve yolsuzluklara fırsat hazırlar. (TEPAV, 2005: 64). Kamu çalışanlarının ahlak durumu dikkate alınmadığında, düşük ücret yolsuzlukları artırmaktadır (Tanzi, 1998: 573). Bazı kamu çalışanları çok büyük rüşvet teklif edildiğinde yolsuzluklara yönelebilmektedir. (Tanzi, 1998: 565). Bireyin doğasından kaynaklanan doyumsuzluk gibi özellikler yolsuzlukların önemli nedenlerindedir. (Sayan ve Kışlalı, 2004: 33). Kültür ve eğitim seviyesinin düşük olması, nüfus artışı, göçler ve artan kentleşme de yolsuzluğu artırır. (Kongar, 2008). (Doğan Bakırtaş, 2012:89-90).

Bürokratlar siyasi kararları, anayasa ve kamunun çıkarlarını dikkate alarak uygular. “Gelişmiş ülkelerde bürokrasi, siyasi yozlaşma, rüşvet, adam kayırma ve popülist politikalar önünde engeldir.” Türkiye’de ise siyaset ve bürokrasi iç içe geçmiştir. İktidara gelen parti, kendi bürokratlarını özellikle kilit noktalara getirir. Yetenek ve yeterlilik esas alınmadığından bürokrasi kurumsallaşmamıştır. Seçimlerde bürokratlar liste başı yapılmaktadır. Askeri idareler hem siyaseti hem de bürokrasiyi yönetmiştir. Siyasi parti mensubu bürokratlar parti menfaatlerine öncelik vermiştir. Devlet imkanları parti yararına kullanılmıştır. “Osmanlı Bürokrasisinde varolan ve sistemin çöküş nedenlerinden biri olan, keyfilik, rüşvet ve benzeri yolsuzluklar da bürokrasiyle birlikte devam etmiştir.” Bürokrasinin siyasi çıkarlar için istismarı; kadrolaşmada, bakanlık sayısında ve yetki kullanımında da görülmektedir. Son 20 yılda, kadro sayısı yüzde 40 artmıştır. Bakanlık sayısı 38’e kadar yükselmiştir. “Yolsuzluğun, özel teşebbüs ve ekonomik gelişme üzerinde büyük etkisinin bulunduğu bilinmektedir (Mauro, 1996: 13).” (Meriç,2014:77).

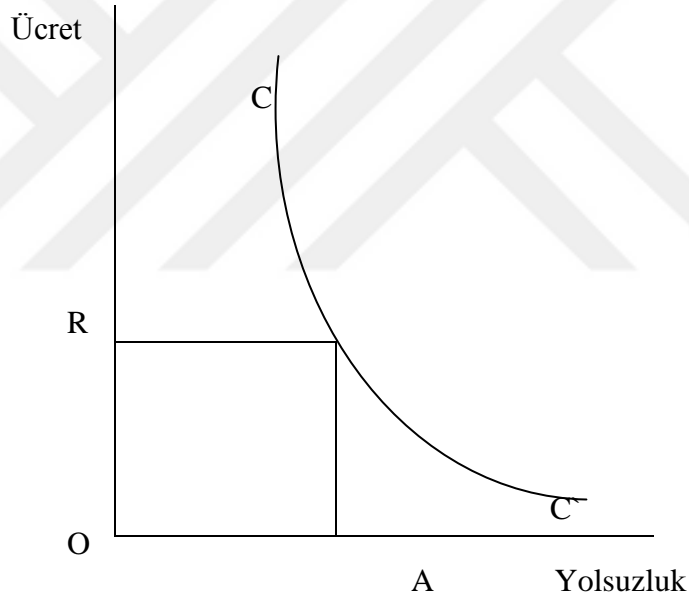
2.10.2.Kamu Çalışanlarının Ücretlerinin Yetersizliği

Brokraside yetki alanının yasalarla belirlenmesi ve toplum bireyelerine farklı davranılmaması, kamu hizmetlerinin etkin ve verimli işleyebilmesinin en önemli şartıdır. Gelirleri temel ihtiyaçları gidermeye yetmeyen görevlilerin hizmetleri adaletli yürütmesi güçtür. Gelir dağılımının adaletsizliği ve ücretlerin düşük olması, yolsuzluğa zemin hazırlar. Geçinebileceği seviyede geliri olmayan kamu görevlisi

rüşvete başvurabilir.(Klitgaard,1998). Kamu görevlilerinin yolsuzluk yapmamları için geleneksel ücret politikası değiştirilerek, çalışanlara performanslarına göre prim ödenebilir. Caydırıcı cezalar da yolsuzluğu önlemede etkilidir.(Gedikli,2011:173-174).

Birçok bilim adamı kamu çalışanlarına ödenen ücretin yolsuzluğun derecesini belirlemede önemli bir faktör olduğunu ileri sürmüştür. İsveç'te yüksek derecedeki yöneticilerin sanayi işçilerinin 12-15 katı ücret almalarından hareketle, yolsuzluğun çok düşük olması buna bağlı görülmektedir (Assar Lindbeck, 1998:5).

Şekil 1: Ücret ve Yolsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişki

Grafikte R noktasındaki ücretler kamu çalışanının ailesine minimum geçimi sağlayacağı seviye olsun. Bu ücret seviyesinde yapılan yolsuzluk hırsan kaynaklanmaktadır. Bunun ötesindeki yolsuzluk ise ihtiyaçtan ve bazı kamu çalışanının ahlaki ve psikolojik yapılarından veya reddedemeyecekleri kadar büyük rüşvet teklif edilmesindedir. Kamu görevlileri yapılan tekliflere farklı tepki göstermektedir. Haque ve Sahay (1996) ücret düzeyi ile yolsuzluk arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu belirterek aynı sonuca ulaşmıştır. Ücretlerin yükseltilmesi yolsuzluğu azaltmaktadır, ancak yolsuzluğu çok düşürmek bütçeye önemli yük getirecek ücret artışını gerektirmekte, yine de yolsuzluk devam edebilmektedir.

Birçok ülke (Peru ve Arjantin gibi) yolsuzluğu önlemek için özellikle gümrük ve vergi idareleri gibi birimlerde ücretleri artırmışsa da, yolsuzluklar sayısal olarak düşmüş, ancak büyük yolsuzluk yapanların davranışları değişmediğinden, toplam yolsuzluk ve maliyeti azalmamıştır. (Vito Tanzi,1968:16-18).

Teorisyenler kamu çalışanlarının düşük ücretlerine işaret ederek, düşük seviyeli yolsuzlukluğun (rüşvetin) isteksiz bürokratların geciken işlerini hızlandıracağını belirtir. Ancak sadece bürokratların ücretlerinin artırılması yolsuzluğu önlemede yeterli olamaz. Bu konuda etkili diğer reformlar da yapılmalıdır. Bürokratların aşırı takdir yetkileri ve tekel gücü azaltılıp, ücretleri ve şeffaflık artırılıp, çalışma koşulları geliştirildiğinde yolsuzluk azalır. Yolsuzluğun önemli şekilde eşitsizliğe yol açtığı bilindiğinden, etkili ve tercihan kısa vadeli önleyici stratejilerin geliştirilmesi gerekir. Yolsuzluk, büyük veya küçük karakterde olması farketmeksizin daha ziyade yoksulun çıkarlarına zarar verir. Heryerde olduğu gibi Afrika'da da yolsuzluk "Robin Hood tersi" karakterdedir. Kaybedenlerin son derece fakir ve kadınlar olması muhtemeldir. Kazananlar ise zaten zengin ve verimsiz devletin bir parçasıdır. Yolsuzluk kaynakların yanlış tahsisine, yoksulların sosyal dışlanmasına ve kamu harcamalarının, yolsuzluk yapılması diğer harcamalara göre daha zor olan sağlık ve eğitim gibi hizmetlerinden uzaklaşmasına yol açar. Yolsuzluğa meyilli politikacılar yatırım ve harcamaları savaş uçakları ve diğer büyük projelere yapmayı tercih eder. Öğretmen maaşları ve kitaplara harcamayı cazip bulmazlar. Ekonomiye daha fazla teşvik ve yararı dikkate almazlar (Goldsmith,1999). Nitekim tüm Afrika'da terkedilmiş yollar, fabrikalar ve büyük projeler yolsuzluk için fırsat sağladığından tercihen inşa edilmiştir.(Azfar, 2001). (Ampratwum, 2008: 77-80).

Fakir ülkelerde yolsuzluk üretmek daha kolay ve yaygındır. Yolsuzluk ekonominin büyümesini düşürür, böylece fakirliği besler. Aynı zamanda yoksullukta yolsuzluğa yol açar. Yeni iş alanı açacak kaynak tahsis edilemez, insanlar moral değerlerinden uzaklaşır. Yolsuzlukla ücret seviyesi arasında da kuvvetli bir ilişki vardır. Yeterli ve makul bir ücret seviyesi yolsuzluktan uzaklaşmanın gerekli şartıdır. Ancak yolsuzluğu önlemeye kafi bir durum değildir.(Paolo Mauro, 1998:11-14).

2.10.3. Bürokrasinin Amaçlarından Kaynaklanan Durum

Yolsuzluk “bir görevin veya yetkinin gereğini yerine getirmeme, kötüye kullanma ve düzensizlik” anlamına gelir. Bürokratların, kaynakların kullanımında verecekleri kötü kararlar yolsuzluğun sebebi olabileceği gibi, kararların verimsizliğe neden olacak şekilde alınması, yapmaması gereken işleri ve işlemleri yapmaları veya çabuklaştırmaları karşılığında çıkar elde etmeleri yolsuzluk tanımına girmektedir. Max Weber modern endüstri toplumunda modern bürokrasiyi, rasyonel çalışan ve meşru otoriteye sahip devlet örgütü şeklinde tanımlamıştır. Weber’e göre otorite tipleri ve bunlara denk düşen bürokrasi türleri: Geleneksel; Yasal-akılcı ve karizmatik otorite; ve bürokrasidir. Karizmatik otorite bazı dönemlerde ortaya çıktığından, Weber, geleneksel otoritenin “patrimonyal bürokrasi” tipiyle “yasal ve akılcı bürokrasi” modelini karşılaştırmaktadır. Weber yönetimin gelişmesini yasal-akılcı bürokrasinin kurulmasıyla mümkün görmektedir. (Korkmaz v.d.,2001:32).

Kamunun ekonomi içindeki varlığı, ekonomiye müdahalesi ve hükümet yapısının kompleks olması yolsuzluğa zemin hazırlamaktadır. Genel olarak hükümet yapılarının daha karmaşık hale gelmesi koordine edilmemiş rant aramaya işaret eder. Yerinden yönetimin yaygın, kamu çalışan sayısının fazla olması da yolsuzluğu artırmaktadır. Merkezi veya lokal hükümetler milli gelirin daha büyük payını aldığında yolsuzluk (rüşvet) daha az olur. (C.Simon Fan; Chen Lin; Daniel Treisman, 2008:25-28).

2.10.4. Hukuk Devleti Kurmak: Yasal-Rasyonel Bürokrasi ve Niteliği

Yasal-rasyonel bürokraside yetki kişisel olmayıp, akılcı bir şekilde kazanılmaktadır. Yapı ortaya konmuş kuralların akılcılığı, geçerliliği ve inanç duyulması üzerine kurulmaktadır. Yasal-akılcı bürokraside emirler kişisel olmayıp, herkesi bağlayıcı akılcı kurallara dayanır. Bu kurallara yönetenler de uymak zorundadır. Weber’in yasal-akılcı bürokrasisi hukuk sisteminin toplumda benimsenmesiyle başlamaktadır. Kul niteliğinden kurtulan bürokrat özerklik

kazanmaktadır. Bu yönetim biçimi akılcı şekilde topluma en fazla tatmini sağlayan yönetim biçimidir. Memur, kişi yerine düzenli uygulanan ve denetlenen kurallara hizmet eder. Kurallar, yetkiler ve yükümlülükler memurun kişiliğinden bağımsızdır. Belirlenmiş objektif kurallar geçerlidir.(Korkmaz v.d., 2001: 33).

M.Weber; ekonomik yaşamın yeniden düzenlenmesinde, kalıcı rasyonelleşmeye önem vermiştir. Bürokratikleşmenin rasyonelleşmesinde Weber'in sosyoloji kuramı en önemli rolü oynamaktadır (Weber 1947; 337-341). “Kararlarda uygunluk ilkesine dayanan ve görevlerdeki belirlilik ile süreklilik sayesinde hatayı en aza indiren insanların eylemleri üzerinde kesin denetimi kurarak maksada yönelik kılan bürokratik yapılanma;” Weber’e göre, tüm çalışmaları hesaba kattığı ve verimliliğe ulaştığı ölçüde, güvenilirliği, istikrarlılığı, kesinliği ve iş disiplinindeki taviz vermeyen yapısıyla, rasyonelleşmenin tek aracıdır. Batı toplumlarında ekonomik gelişmede rasyonel bürokratik yapılanmanın payı büyüktür. (Kürşat Haldun Akalın,2013:39).

Marxist görüş; bürokrasinin egemen sınıflara bağımlı bulunduğunu ve ana amaçlarının, burjuva sınıfını desteklemek ve geliştirmek olduğunu ifade etmektedir. Liberal görüş ise, aşırı bürokrasinin yolsuzlukların nedeni olduğunu, bu nedenle devleti küçülterek, özel girişimin desteklenmesini önermektedir. Az-gelişmiş ülkelerde bürokrasi girişimci sınıfın gelişmesini önlerken, Gelişmiş ülkelerde ise bürokrasi, siyasal kararları uygularken, teknik açıdan da önemli bir kurumdur. Bürokrasi Türk toplumsal yapısında da siyasal yönü olan, kamu hizmetinin yanında girişimci eksikliğini gideren, bir çok toplumsal ve ekonomik işlevi yürüten, toplumu dönüştüren, sosyal ve siyasi yapıda çok etkin bir kurumdur. (Korkmaz v.d., 2001:34).

Modern teknolojinin ve iş yöntemlerinin gelişmesi ve teknik bilgi bürokrasiye üstünlük sağlamaktadır. Görevlilerin, memurların ve işçilerin yönetim araçlarının mülkiyetine sahip olmadığı; disiplin ve teknik eğitim üzerine kurulan batı toplumlarında örgütlerin; bürokratik yapılanma olmadan, işlevlerini sürdürmesi

mümkün değildir. Devrim veya ülkenin işgal edilmesi durumunda dahi, bürokratik mekanizma; normal şekilde işlevini sürdürebilmektedir. (Akalin,2013:39-40).

Türk bürokrasisinin siyaset ve toplumsal alanda önemli bir yeri vardır. Hükümet yönetiminde alınacak kararlar uzmanlık gerektirdiğinde bürokratların yönlendirmesi kaçınılmazdır. Seçilmiş bakanların bürokratlara bağımlı olmaları, bürokrasinin yönetimdeki gücünü ve sorumluluğunu artırmaktadır. (Korkmaz v.d.,2001:35).

Toplumsal değişim, Barelson ve Steiner'e göre toplumun yapısındaki temel ve geniş değişimleri belirtir (Özkalp,2011;295). Diğer bir ifadeyle toplumsal değişim; "toplumu meydana getiren kurumlar başta olmak üzere toplumsal ilişkilerde ve toplumsal yapıda mevcut durumdan yeni, başka bir duruma geçişi ifade etmektedir" (Doğan,1995:180). Sosyologlara ait bu doğrultudaki tanımların "içerisine yeni normlar, değerler, maddi kültür unsurları ve sembollerde meydana gelen değişimler girer" (Kızılçelik, Ejder, 1992:372). Yani toplumsal değişim; toplumun yapısında gözlenebilen bir değişimdir. (Doğan,1995:178). (Mehmet Yazıcı,2011:1489-1501).

"Halpern'e göre Türk toplumunda batıdaki gibi değişimci ve yenilikçi başka sınıf olmadığından toplumu dönüştürme görevini üzerine alan ordu mensubu, bürokrat ve aydından oluşan, sosyal reformcu ve ideolojik bir hüviyete sahip bir orta sınıf bu görevi üstlenmiştir." Batıdakinden farklı olarak Sivil-askerden meydana gelen bu orta sınıf, demokrasi yeterince kurumsallaşmadığından seçilmişleri yönlendirerek idarede egemen duruma gelmektedir. Cumhuriyetin başlangıcında bürokrasi maddi ve statü bakımından ayrıcalıklı bir duruma geçmiş, ancak bu durum uzun sürmemiştir. Ekonomik kontrolü ele geçiren burjuva sınıfı siyasi süreci ve bürokrasiyi fiilen yönetir hale gelmiştir. Bürokrasi yüksek maddi olanak ve prestijini kaybetmiş, hatta özel sektöre kayma eğilimi göstermiştir. (Korkmaz v.d.,2001:36).

2.11.Eğitim

Eğitim düzeyi yeterli değilse halk, yolsuzluk konusunda bilgisiz ve organize olmamıştır. Eğitimi lke vatandaşları ise yolsuzluklar konusunda bilinçlidir. Hkmetlerin icraatlarını izleyerek kanuna aykırılık durumunda tepkilerini göstermesi (ner, 2005: 46), yolsuzluklarda gerileme sağlar. Yozlaşma daha çok bağımlılık ilişkileri yaygın, değer yargıları geleneksel az gelişmiş ülkelerde yaygındır. Bu ülkelerde aile bağları, yakınlık, hemşehrilik, eş dost, gibi geleneksel bağlar önde tutulmaktadır. İnsanlar başarı için çalışmaktan çok, spekülatif kazanç yollarına ve fırsatçılığa eğilimlidir. Bu koşullar yozlaşmaya uygun ortamları oluşturur. (Çaha vd., 2006: 71). Sonuç olarak eğitim seviyesi ve okur-yazar oranı yüksek ülkelerde yolsuzluk ve yozlaşma daha az görülür. (Güvel; Ata,2001 :167).

Eğitimin büyümeye ve üretkenliğe etkileri, Jong ve Soete tarafından OECD lkelerindeki araştırma sonucuna göre; eğitim bir yıl arttığında uzun vadede üretimdeki verimliliğin % 6 arttığı, ayrıca fiziki sermaye birikiminde önemli katkı yarattığı belirlenmişdir. Verimlilikteki artışın her yıl için % 15'ini beşeri sermayenin çektiği, artan fiziki sermayeden kaynaklandığı anlaşılmıştır.(Bassanini ve Scarpetta, 2001: 24), (Mehmet Karagl, 2003: 83-84).

ğrenim düzeyi ile suçluluk arasında yakın ilişkisi vardır. ğrenim düzeyi arttığında suç oranlarında ciddi bir düşme olmaktadır. Yüksekokul mezunları en az suç işleyen kesimdir. ğrenim faktörü bireye statü ve meslekte yükselme avantajı verir. Eğitimi bireyler, geleceği olumsuz etkileyecek hukuksuz davranışlara girmemeye zen gösterirler. Okulu terk edenlerde suç oranı daha yüksektir. Suç işleyenlerin anne ve babaları da daha az eğitimidir. (Zahir Kızmaz, 2004: 299,301).

Eğitim bireye donanımlar sağlayarak geliştirir ve toplumla bütünleşmesini sağlar (Ergun,2006:236). Eğitimi birey, siyasal davranışlarında daha tutarlı olur. "Klsik olarak eğitim, hem toplumun kültürel değerlerini hiç bozmadan genç kuşaklara benimseterek, toplumun bozulmadan sürekliliğini sağlayacak; hem de toplumun geleceğini güven altına almak için eleştirici, yaratıcı, yeni keşif ve buluşlar

yapmaya, toplumsal değişmeyi sağlamaya çalışan kuşaklar yetiştirecektir (Ergün,2008:121).” Eğitim siyasal sosyalleşmeyi de sağlar (Turan,1976:57). Eğitim bireye ülkenin siyasal yapısını, işleyişini öğretir, siyasete daha fazla katılmasını sağlar. Birey birçok aşamadan geçerek siyasal kùltür kazanır. İlk aşama olan aile bireye siyasal yapıyı tanıtarak bireyin siyasal sistemle bütùnleşmesine yardımcı olur. Aile bireyin ihtiyaçlarını karşımlarken, bireye ulusal siyasal kùltürü aşılar (am,1998:286). Bireyin eğitim sonrasında girdiği gruplar ve statù değişiklikleri siyasal kùltür kazanmasında etkilidir. “Askere gitme, işe girme, evlenme, coğrafi yer değiştirme, meslekte başarı v.b. etkenler siyasal birikimini arttırmakta, siyasete ilgisini etkilemektedir” (am,1998:287), (Cemal Altan, 2011:314-315).

Eęitimle yaratıcılık, verimlilik ve etkinlik kazanan İnsan ekonomik kalkınmaya katkı sağlar (Hořgörür ve Gezgin, 2005:6). Eğitim yatırımları teknolojik yeniliklerin gelişmesine, sermaye ve emeğin veriminin artmasına, büyüme, kalkınma ve gelir artışına yardımcı olur (Aghion vd.,2009:1). İktisadi büyüme yatırımı gerektirir, ancak az gelişmiş ülkelerde risk üslenme ruhuna sahip yatırımcı çok azdır. (ınar ve Emsen, 2001:93). Eğitim beşeri sermaye birikimini, toplam faktör verimliliğini arttırarak, ekonomik büyümeyi kolaylaştırır. Suçların azalması, demokratik istikrarı ve yetenekli bireylerin siyasi sürece daha fazla katılımını sağlar. (Bauer ve Vorell, 2005:5), (Zùlkùf Ayrangöl; Mustafa Tekdere,2014:5-7).

Türkiye’de eğitim harcamaları (toplam eğitim bütçesinin GSYİH’den aldığı pay) OECD ve AB-21 ortalamasının altındadır. OECD ortalaması 1995’de % 5,4’iken 2011 yılında % 6,1’dir. Türkiye’de ise bu oran 1997’de % 2,4; 2010 da %3,42 olmuş ve 2014 yılında tahminen % 4,23 olacaktır. AB-21 ortalamasına GSYH’den ayrılan pay da 1995’de % 5,3 ve 2011 yılında % 5,8 olmuştur.

Eğitime yapılan harcamaların toplam kamu harcamalarındaki payına bakıldığında, Türkiye’nin OECD ve AB-21 ortalamalarını yakaladığı, hatta geçtiği gör÷lmektedir. Nitekim; 2011’de OECD ortalaması % 12,9; AB-21 ortalaması % 11,5 iken, bu oran Türkiye’de 2010’da % 13,10 ve 2014 yılında tahmini % 16,70’dir. Bu veriler eğitim harcamalarının (bütçe) oranı açısından Türkiye’nin OECD ve AB-

21 ortalamasına ulaştığını, hatta yaklaşık % 3,50 civarında geçtiğini göstermektedir. Ancak araştırma-geliştirme, yardımcı hizmetler ve temel hizmetler için eğitim kurumları tarafından gerçekleştirilen yıllık öğrenci başı harcamaların 2011 yılında mukayesinden; Türkiye’de öğrenci başına yılda 3.240 dolar harcanırken, ortalama olarak OECD’de 9.487 dolar ve AB-21’de 9.531 dolar harcanması, gerçekte Türkiye’de eğitime sağlanan olanakların gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kaldığını göstermektedir. (Ayrangöl; Tekdere,2014:15-16,20,24).

Ayrıca Türkiye’de nüfusun eğitim düzeyinin OECD ve AB ülkelerinin çok gerisinde olması da eğitime özel önem verilmesini gerektirmektedir. Nitekim 2001’de 25-64 yaş grubunun Türkiye’de %9’u yüksek öğrenim, % 16’ı orta öğrenim ve %75’i orta öğrenim öncesi seviyede eğitim görmüşken, AB ortalama eğitim seviyesi % 23 yüksek öğrenim, % 39 orta öğrenim ve %38 orta öğrenim öncesi seviyede olması da durumu doğrulamaktadır. (Gökhan Tuzcu,2006:81)

Türkiye’de 25-65 yaş grubunun eğitim seviyesi 2012 yılı itibarıyla; % 15 yüksek öğrenim, % 19 orta öğrenim ve % 66 orta öğrenim altıdır. (TC Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik Göstergeler,2015:268).

2.12. Şeffaflık

Kamuda toplumsal denetim sisteminin kurulabilmesi için yönetsel faaliyetlerin bilinmesi gerekir. “Yönetim ile toplum/birey arasındaki bu ilişki modelini tanımlamada açıklık, saydamlık, şeffaflık gibi kavramlar kullanılır. Bu kavramların temel özelliği aleniyeti sağlamalarıdır.” Şeffaf yönetim, demokratik yönetimlerin temel esaslarından biridir. Yönetimin uygulamaları toplumsal denetime açık olmalıdır. Şeffaflık ve hesap verilebilirlik konularındaki çalışmalar ve raporlar, Uluslararası Şeffaflık Örgütü ve Dünya Bankası’na hazırlanarak tüm ülkelerle paylaşılmaktadır. Ayrıca, ülkeler düzeyinde mukayeseli şeffaflık algılama endeksleri hazırlanmaktadır. Şeffaf olan ihalelerde yolsuzluklar daha azdır. (Gedikli,2011:177).

Demokrasi/özgürlük ve verimsizlik/etkinsizlik Türkiye’nin karşılaştığı ve tüm sorunların bağlı olduğu iki temel yapısal sorundur. Saydamlık ve yolsuzluk

alanlarında gerekli yapılanma sağlanmadan etkinlik (verimlilik) ve demokrasi (özgürlük) sorunları çözülemez. Temel sorun ise bu alanlarda mutabakat olmamasıdır. Önce tanım düzeyinde mutabakat gerçekleşmelidir. “Mevduat güvencesinin sonsuz olduğu bir ülkede bankaların içinin boşaltılması, bankalar yeminli murakıplarının bu sürece seyirci kalması gibi. Ancak; ülkemizde yolsuzluk meselesini yasadışı boyutu ile sınırlı sanmak çok yanlıştır.” Meselenin yasadışı boyutu, uygun mevzuatın etkin uygulanması ile çözümlenebilir. “Örneğin, uluslararası ticaretin liberalizasyonu ve buna bağlı olarak da Türkiye’de tarife ve tarife dışı engellerin azaltılması sonucu Kapıkule yolsuzlukları sıradan bir aşamaya kadar gerilemiş bulunuyor.” Yolsuzluğun büyük bölümü tümü ile yasal çerçeve içinde meydana gelmektedir. Teşvik sistemi, rastgele hazine arazisi tahsisleri, piyasa fiyatının çok altında kamu bankalarınca dağıtılan krediler, vergi sisteminin istisna ve muafiyetleri, iktisadi içeriğinden koparılmış korumacılık, 24 saatliğine uygulanan ithalat rejimleri, sosyal boyutundan kopmuş tarım sübvansiyonları, emanet usulü kamu ihaleleri yolsuzluğa açılan kapılardır. Ayrıca, bu konularda yasal takibat da olanaksızdır. (Karakaş, 2004:16-18).

2.13. İktisadi Faktörler

Yolsuzluğun çeşitli iktisadi nedenleri ve yolsuzlukla ilgili ilişkileri bu bölümde ele alınacaktır.

2.13.1. Doğal Kaynak Zenginliği

Doğal kaynaklara ve ihracına sahip ülkelerde, bu kaynaklar daha çok ekonomik ranta sahip olmaları nedeniyle, daha fazla yolsuzluk olur. Pellegrini ve Gerlagh (2008: 250)’e göre rantlar, kaynakların çıkarılma haklarını elde etmiş olanlar için söz konusudur. Rantlar rüşvet vasıtasıyla politikacıları etkileme çabalarına yol açar. İşletme haklarının dağıtım gücüne sahip politikacılar kaynakları verimli kullanımdan uzaklaştırabilir. Bu nedenle doğal kaynak bolluğu, yolsuzluğa yol açabilir. Mauro (1997)’a göre; çıkarılma maliyetlerini aşan yüksek fiyatlardan satılabilen petrol gibi doğal kaynaklar yüksek rant taşıdığından, yolsuzluk

yapılmasına çok müsaittir. Satışlarında, yolsuzluk yapan memurlar katı hükümet düzenlemelerini görmezden gelirler. (Özcan,2012:260).

Aşırı yükselen doğal kaynak fiyatları bu kaynakları ihraç eden ülkelerin parasına değer kazandıracığından, ve sanayi sektöründeki ihraç ürünlerini pahalı, ithalatı ise ucuz hale getireceğinden, sanayi sektörü rekabet gücünü kaybedecektir. Hollanda Hastalığı olarak bilinen bu durum, doğal kaynak zengini ülkelerde doğal kaynak fiyatlarındaki ani düşüşler; sanayi, imar, diğer kalkınma alanlarına ve eğitime yapılan yatırımlara mani olur, yolsuzluk artar, demokratikleşme, sanayileşme engellenir, geri kalmışlık çemberi kırılmaz. (Nurullah Gür, 2016 :346).

2.13.2. Gelişmişlik Düzeyi

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile yolsuzluk arasında tersine bir ilişki vardır. 1960'lı yılların ikinci yarısında, verimliliğin ve karların artış hızının düşmesi, sermaye birikiminin daralmasına neden olarak ülkeleri krize sokmuştur. “Krizin aşılması sermayenin özgürleşmesine; en kolay nemalanacağı alana girip çıkabilmesi olanaklarına kavuşmasına yani küreselleşmeye bağlı görülmüştür.” Bu süreçte teknolojik gelişmeler, birikimi hızlandıran iletişim ve bilgi işlem teknolojilerinde olmuştur. Tüketim teşvik edilmiş, verimlilik esas alınarak kitle tüketim mallarının üretilmesine önem verilmiş, kişi başına düşen bilgisayar ve internet kullanımı gelişmişlik ölçüsü olmuştur. Otomotiv, elektronik gibi yan sanayii sektörleri; gıda, tekstil gibi geleneksel sektörlerin yerini almıştır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik istikrarı engellemiş, sosyal ve siyasi yapı, değişen ekonomik yapıya uyamamış, yozlaşma ve yolsuzluk artmıştır. Halkın ekonomi politikalarıyla ilgili kararlara katılma derecesi gelişmişliğin temel göstergelerindedir. Gelişmekte olan ülkelerde bu oranın çok düşük, mali ve iktisadi şeffaflığın zayıf olması, yolsuzluğu artırmaktadır. Kurumsallaşamamış, yasal düzenlemeleri yapamamış, ağır yapısal sorunları bulunan, bürokrasinin yaygın olduğu gelişmekte olan ülkelerde geçiş süreci çok sancılıdır. Kronikleşmiş yüksek enflasyon, sermaye yetersizliği ve büyük dış ticaret açıkları, halkın yöneticilere güvenini sarsmıştır. Yetkililerin

tepkilere duyarsızlığı, çıkarlarına öncelik tanınması, rüşvet gibi çeşitli yolsuzlukların önlenmemesi, bu durumu kalıcı hale getirmektedir. (Korkmaz v.d.,2001:63-64).

Diğer taraftan yolsuzluk büyüme ve yatırımları olumsuz etkilemekte, kaynakların yanlış tahsisine sebep olmakta, teşviklerin ve sanayi politikalarının etkinliğini azaltmakta, kamu harcamalarının eğitim ve sağlık harcamalarından uzaklaşmasına yol açmaktadır. (Ampratwum: 78-79). “Oysa Beşeri Sermaye, insanlara bilgi ve beceri kazandırmak için yapılan eğitim ve sağlık harcamalarını kapsamaktadır.” (Yusuf Ay,2013:38). Bu nedenle beşeri sermaye ve gelişmişlik düzeyi olumsuz etkilenmekte, ülkenin gelişmesi ve fertlerin refahı önlenmektedir.

Türkiye’de işgücünün % 12’si, AB’de % 26’sı yükseköğretim düzeyinde eğitimlidir. Nüfusun % 12’si okur yazar değildir, % 26’sı lise-orta, %47’si ilkokul mezunu ve % 3’ü diplomasız okur yazardır. “Yüksek eğitim düzeyinde AB işgücünün eğitim düzeyinin yüksek olmasının temel nedenlerinden biri, eğitim politikalarının gençlerin daha yüksek düzeyde eğitim almalarını özendirici ve okuldan iş yaşamına geçişi kolaylaştırıcı nitelikte olmasındandır.” (Gökhan Tuzcu, 2006: 130-131). Durum; eğitim politikalarında dikkate alınmalıdır.

2.13.3. Kişi Başına Düşen Gelir ve Yolsuzluk

Kişi başına gelir, yolsuzlukla ilgili önemli ekonomik değişkenlerdendir. Gelir düzeyinin artışı genellikle yolsuzluğu azaltır. Gunardi (2008)’nin de ifade ettiği gibi “yolsuzluk, gelir yükseldikçe talebinin düştüğü düşük bir mal niteliğindedir.” Sandholtz ve Koetzle (2000: 36-37)’e göre, düşük gelir seviyesi, ahlaki olmayan davranışlar için yapısal teşvikler yaratır. Gelir düzeyi düşük ülkelerde paranın marjinal değeri zengin ülkelere göre daha yüksektir. Bu sebeple rüşvet verme, gelirden daha çok kazanım sağlayacaksa, maliyetine ve riskine katlanılır. Bu görüşe zıt olarak yolsuzluğun gelişmenin sonucu olduğu da ifade edilmektedir. Treisman’a (2000) göre yolsuzluk, toplumların hızlı modernleşmesinin sonucudur. Ekonomiye hakim olanlar, daha fazla politik ve ekonomik imtiyazlara ve güce ulaşmak için devletin karar alma birimlerini iknada servetlerini kullanmaktadır. Diğer bir yaklaşıma göre,

yolsuzluk ve ekonomik gelişme arasında doğrusal olmayan bir ilişki vardır. Yolsuzluk ülkede ve ülkeler arasında zamanla değişim gösterir. Del Monte ve Papagni'ye göre (2007), kalkınmakta olan ülkelerde, sosyal ve ekonomik sistemlerdeki değişiklikler daha fazla fırsat yaratarak yolsuzluğu artırmaktadır (Özcan,2012:256-257).

Demokratikleşmeyi sindirememiş GOÜ'lerde gelir ve servet dağılımının adaletsiz olması yolsuzluklara neden olur. Hükümetler, ekonomideki ağırlıklarını artırmak ve kontrollü bir sistemle bunu önlemelidir. World Bank Governance Indicator (2009) verilerine göre Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin (MENA ülkeleri) politik ve kurumsal dinamiklerinin, sivil toplumun etkisiz olması, ülkeler arasında farklılığa yol açmaktadır. Ayrıca, petrol yatakları gelirinden halkın yeterince istifade edememesi, gelir dağılımındaki adaletsizliği derinleştirmektedir. Ayrıca MENA ülkelerinde çok güçlü olan kamu sektöründe, düşük ücretle sağlanan aşırı istihdam, kamu çalışanlarını, rüşvet ortamına itmektedir. (Transparency International,2009). Corruption In MENA Region., Transparency International WP-02/2009, 1-8.)

“Goldsmith'in (1999) GOÜ'de yaptığı çalışmada, kişi başına yüksek GSMH'nin yolsuzluk üzerinde güçlü ve azaltıcı etkisinin olduğu, artan ekonomik serbestinin de yolsuzluğu azalttığı belirlenmiştir.” GOÜ'lerde yolsuzluk, ekonomik olumsuzluğun yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. (Gedikli, 2011 :173).

Yapılan çalışmalar kişi başına geliri düşük ülkelerde yolsuzluğun yükseldiğini göstermektedir. Devlet vergi ve fiyat politikaları ile üreticiyi destekliyerek gelir dağılımını düzenler. Ancak, bu düzenlemeler, eşitsizliğin giderilmesinden ziyade kaynakların etkin kullanımına yöneliktir. Düşük gelir gruplarının marjinal tüketim eğiliminin marjinal tasarruf eğilimine göre daha yüksek olması, etkinliğin genellikle yatırım eğilimi yüksek gelir grupları lehine gerçekleştirilmesi yönündedir. (Korkmaz v.d.,2001:64).

Tablo 9: Ülkelerin 2013 Yılı Nüfus, GSMH ve % Payları ile KBGSMH

	Nüfus(*) (Milyon)	Nüfus (% Payı)	GSYH (Milyar \$)	GSYH (% Payı)	KBGSYH (\$/Yıl)
Dünya	7.091,3	100	74.699,3	100	10.514
Türkiye	77,3	1,1	820	1,1	10.946
ABD	318,5	4,5	16.768,1	22,4	53.143
Çin	1.367,5	19,3	9.469,1	12,7	6.924
Japonya	127,1	1,8	4.898,5	6,6	38.493
Rusya	143,7	2	2.096,8	2,8	14.612
Almanya	80,9	1,2	3.636	4,9	45.085
İngiltere	64,5	0,9	2.523,2	3,4	39.337
Fransa	64	0,9	2.807,3	3,8	41.421
Brezilya	202,8	2,9	2.246	3	11.208
Hindistan	1.259,7	17,8	1.876,8	2,5	1.499

Kaynak: TC Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2015, Tablo: 1,3 ve 9' dan alınan değerlerdir. (*) 2014 yılına aittir.

2013 yılında Dünya GSYH sı 74.699,3 milyar \$ olup, KBGSYH 10.514 \$ düzeyindedir. Türkiye'nin aynı yılda GSMH' sı 820 milyar \$ ve KBGSYH' sı 10.946 \$ dır. Türkiye Dünya nüfusunun % 1,1'ne karşılık, Dünya GSYH'dan aynı düzeyde % 1,1 pay almıştır. Ancak gelişmiş ülkelerin KBGSYH'sı 30.000-50.000 \$ arasında seyretmektedir. Türkiye'de gelir dağılımının da çok adaletsiz olması nedeniyle bu durum sosyal sorunlara ve yolsuzluğa da zemin hazırlamaktadır. (TC Kalkınma Bakanlığı Ekonomik Göstergeler, 2015, Tablo 1.3 ve 9).

2.13.4. Gelir Eşitsizliği

Gelir eşitsizliğinin yolsuzluk için fırsatlar sunduğundan söz edilmektedir. Paldam (2002: 224)'a göre, çarpık gelir dağılımı yasa dışı kazanımları ve yolsuzluğu arttırabilir. Husted (1999)'e göre, adil refah dağılımı, yolsuzluk girişimlerini zayıflatacak organize bir orta sınıf yaratacaktır. Diğer bir görüşe göre, "eşitsizlik, yolsuzluk hakkındaki sosyal normları ve insanların kuralların meşruiyetine yönelik düşüncelerini ters yönde etkileyerek, bireylerin yolsuzluğu kabullenmesini kolaylaştıracaktır." (Özcan, 2012: 258).

Gini katsayısı gelir dağılımındaki adaleti en iyi ölçen bir yöntemdir. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değer alır. 0'a yaklaştıkça, gelir dağılımı iyileşmektedir. Katsayısının büyümesi, gelir dağılımında adaletten uzaklaşıldığını gösterir. "Ülkeler bazında gelir dağılımı eşitsizliğini karşılaştırabilmek amacıyla Birleşmiş Milletler

Kalkınma Programı (UNDP), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi uluslararası kuruluşlar araştırmalar yapmaktadır. Gini katsayısının Dünya genelinde 0,56 ile 0,66 arasında olduğu tahmin edilmektedir.” (Gökçe Kaya, 2014:143).

Tablo 10: % 20’lik Gruplar Olarak 2015 Yılı Türkiye’de Gelir Dağılımı

% 20 Grup	Türkiye				Kent		Kır	
	2012	2013	2015	2016	2012	2013	2012	2013
1. Grup	5.9	6.1	6.1	6.2	6.4	6.4	6.1	6.7
2. Grup	10.6	10.7	10.7	10.6	10.9	10.9	11.2	11.4
3. Grup	15.3	15.2	15.2	15.0	15.3	15.2	15.9	16.1
4. Grup	21.7	21.4	21.5	21.1	21.3	21.1	22.8	22.6
5. Grup	46.6	46.6	46.5	47.2	46.1	46.4	44	43.3
Gini Kat.	0.402	0.400	0.397	0.404	0.391	0.392	0.377	0.365

Kaynak: <http://www.mahfiyegilmez.com/2014/09/gelir-dagiliminda-son-durumumuz.html>
2015-2016 verileri (TÜİK Haber Bülteni,2017:Sayı 24579).

Türkiye’de 2016 yılında en yüksek gelire sahip % 20’lik grup GSYH’nın % 47,2 sini, sonraki grup ise % 21,1 ini almıştır. Diğer gruplar sırasıyla % 15,0; % 10,6 ve % 6,2 ni almıştır. Kırsal kesimde (2012 ve 2013’de olduğu gibi) alt gelir gruplarının payı bir miktar artarken, üst gelir grubunun payı azalmıştır. (Tablo:11).

Türkiye’de KBGSMH nın gelişmiş ülkelerin çok gerisinde, kişi başına Dünya KBGSMH’ seviyesinde bulunması, diğer taraftan gelir dağılımının da çok adaletsiz olması (2013’de nüfusun % 60’ının GSYH’ dan % 32, en düşük gelir alan % 20 nüfusun sadece % 6,1 pay alması) sosyal sorunların ve yolsuzlukların meydana gelebileceğini göstermektedir. (Tablo 10 ve 11 verileri). Diğer taraftan TÜİK verilerine göre 2016 yılında Türkiye’de % 10,9 nispetinde 3.330.000 işsiz varlığı da bu sorunları artıracaktır.(TÜİK Haber Bülteni,2017: Sayı 24635)

Tablo 11: Gelir Dağılımı-Kamu Sektörü Büyüklüğü İlişkisi

Ülke	Gini Katsayısı(1980) (%)	Sosyal Hizmetler (%)	Yoksulluk Oranı (%)
Türkiye	43,9	14	18
ABD	33	16	17
Yunanistan	34	20	13
İtalya	31	26	11
Almanya	26	28	11
İsviçre	28	26	8,8
Fransa	31	29	7,1
İngiltere	27	30	9
Norveç	23	25	6,8
Finlandiya	21	26	7,3
İsveç	20	31	5,3

Kaynak: (İ. Gökçe Kaya, 2014, :144, Tablo:6)

Tabloda seçilmiş ülkeler için Gini katsayısı ile kamu harcamalarından sosyal hizmetler için ayrılan paylar arasındaki ilişki ve yoksulluk oranları yer almaktadır. Kamu sektörünün büyüklüğü ile Gini katsayısının küçüklüğü arasındaki doğru orantı tabloda açıkça görülmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik, sosyal barış ve sosyal huzurun bozulmasında önemli etkiye sahiptir. Ülkenin yapısal durumu (nüfus, işsizlik, kayıt dışı ekonomi ve enflasyon gibi) ve uygulanan politikalar (vergi, fiyat politikaları, sosyal güvenlik gibi) gelir dağılımında bozulma yaratabilmektedir. Devletin harcamalarından hangi gelir gruplarının yararlandığı önemlidir. Gelir durumu kötü olanlar yararlanıyor ise, gelir dağılımını iyileştirici; gelir durumları iyi olanlar yararlanıyor ise, gelir dağılımını kötüleştirici harcama politikası söz konusudur. (Ersezer, 2006). (Kaya,2014:144-145).

Türkiye’de ödenmekte olan önemli miktardaki Merkezi İdare faizi ve sosyal yardım giderleri nedeniyle bütçe gelirlerinin giderleri karşılayamaması, gelir dağılımının düzeltilmesinde devletin imkanlarını kısıtlamaktadır. Nitekim 2013 yılında Merkezi İdare 49.907 milyon TL. borç faizi, 71.793 milyon TL sağlık, emeklilik ve sosyal yardım gideri yapmıştır. (EBSO, 2015 :65-67). Aynı yıl Devlet Bütçesi 18.449 milyon TL açık vermiştir. (TÜİK, “İstatistiklerle Türkiye 2013, Yayın No. 4169).

2.13.5. Vergi ve Yolsuzluk

Vergi yapısı yolsuzluğun önemli nedenlerindedir. Vergi daireleri ise yolsuzlugun en yaygın olduğu alanların başında gelmektedir. (Dimov, 2003: 287). “Bir ülkedeki yolsuzluk durumunu sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için, yolsuzluk ve vergi arasındaki ilişkiyi bilmek gerekir.” Bu alandaki yolsuzluk vergi gelirlerinin düşmesine neden olarak kamu mali dengesini bozar, vergi yükünün dağılımını değiştirir.(Giray, 2005:112).

Türkiye’de vergi gelirlerinin 2014 yılında Bütçe Gelirlerindeki payı % 82,8 gibi oldukça yüksek seviyededir. Sadece bu sebepten dahi vergi gelirlerinin yolsuzluklardan etkilenmemesi için hertürlü tedbirin alınması ve konuya bu yönden önem verilmesi gerekmektedir. (EBSO,2015:62,Tablo 37).

“Yolsuzluk dürüst vergi yetkililerinin iradesini zayıflatarak, rüşvetçi memur sayısını arttırmakta ve suçluluk duygusunu azalmaktadır.” Uygulanacak yüksek cezalar ve yakalanma riski arttığında vergi mükelleflerinin kaçakçılık yapma ihtimali azalmakta, buna karşılık, vergi oranları yükseldikçe kaçakçılık artmaktadır (Allingham, Sandmo, 1972: 338).(B.Gediz Oral; Ferhan Sayın, 2009: 144).

Yolsuzluk ülkelerin toplam vergi gelirlerini, kamu harcamalarını, ekonomik istikrarı ve gelir dağılımını olumsuz etkilemekte, kamu mali dengesini bozmaktadır. Mükelleflerin yasa dışı yollara başvurarak vergilerini ödememesi, diğer mükelleflerin hükümetlere güvenini sarsmakta, ve vergiden kaçınmalarına neden olmaktadır. Bu durum vergi gelirlerinin azalmasına ve kamu açığının artmasına neden olmaktadır. Yolsuzluk düzeyinin azalmasının ise toplam vergi gelirlerinde artış sağladığı anlaşılmaktadır. (Bakırtaş, 2012: 96-97).

Mükelleflerin vergi kaçırması; vergi yönetiminin etkinliği, vergi oranları, vergi afları, vergi ahlakı, denetim ve cezalar ile bağlantılıdır. (Tunçer, 2002:113). Bazı mükellefler, daha az maliyetle vergiden kurtulmak için, rüşvet vermeye eğilimli olabilmektedir. Bazı vergi memurları da, rüşvet alarak elde edeceği gelire karşılık,

vergi borçlarını yolsuzluk yaparak kapatabilmektedir. Bu durumda, vergi idaresinin gelirlerini artırmak amacıyla vergi oranlarını yükseltmesi beklenen gelir artışını sağlayamayacaktır. Hatta, kayıtdışı ekonomi teşvik edilmiş olacaktır. İstenen rüşvetin artması vergi kaçakçılığını azaltacaktır (Akdede, 2006: 145-147). Ülkemizde kamu gelirlerinin en büyük payını, dolaysız vergi tahsilatının güçlükleri nedeniyle, idari açıdan basit ve tahsili kolay olan dolaylı vergiler oluşturmaktadır. Nitekim “1980 yılında dolaysız vergi gelirlerinin konsolide bütçe vergi gelirlerinde payı % 52 iken, 2007’de % 34’e düşmüş; dolaylı vergilerin payı ise % 48’den % 66’ya yükselmiştir.” (Dolaylı vergilerin payı 2014’de % 70 olmuştur) (EBSO,2015:62,Tablo 37). Bu durum “tersine artan oranlı olma özellikleri nedeniyle, dolaylı vergilerin vergi gelirleri içerisindeki ağırlığının artması, vergi sistemi ve politikasının vergilemede adalet ilkesinden uzaklaştığını göstermektedir” (TÜİK, 2007: 598). Vergi yükünün adaletsiz olması, vergi kaçakçılığına yol açmaktadır. (Oral; Sayın,2009:144-148).

“Vergi, devlet çatısı altında yaşamının bir gereğidir.” Ancak, vergi adaleti, vergi oranları, vergi ödeme zamanı gibi birçok konuda vatandaşlar arasında ortak bir kabulün sağlanması gerekir. Bu güne kadar süren optimal vergileme çabalarından yeterli sonuç alınamamıştır. “Hatta, vergilemenin ne çok ne az olacak şekildeki bir optimal yaklaşımla yapılması meselesi, gelecek bin yılın da en önemli sorunlarından biri gösterilmektedir. Çünkü vergilemeden beklenen başarı, öncelikle vergileme ahlâkına bağlıdır.” (Stainer vd., 1997: 218).(Tosuner; Demir, 2007:14-15).

Vergi sisteminin adaletsiz olduğu genel bir kanı olup, vergiye karşı önemli bir direnç vardır. (Tuay, Güvenç, 2007: 28). Mükelleflerin vergi sistemine ait şikayetlerinde ilk sırayı vergilerin adaletsizliği almaktadır (Muter vd, 1993: 54). Vergi idaresindeki yolsuzluklar, mükelleflerin vergi ödeme isteğini azaltır. Vergi yasalarının ihlali, diğer yasalara da sirayet ederek toplumun güvenliğini önleyebilecektir. (Fjeldstad, Tungodden, 2001: 9). (Oral; Sayın, 2009: 155).

Kamu gelirlerinin etkin kullanılmadığı, harcamalarda savurganlık yapıldığı kanaati, vergi ödemeye karşı önemli direnç yaratmakta ve vergi gelirlerinin azalmasına yol açabilmektedir. Bayraklı vd. (2004) araştırmasında, mükelleflerin

%76'sı “Devlet tarafından toplanan vergilerin akıllıca kullanılarak kendilerine hizmet olarak geri dönmektedir” ifadesine katılmamıştır. (Tosuner; Demir,2007:15).

2.13.6. Ticari Açıklık

Ticari açıklık ve uluslararası bütünleşme yolsuzluğu azaltır (Ades ve Di Tella, 1999; Sandholtz ve Gray, 2003; Shabbir ve Anwar, 2007; Gunardi, 2008; Pellegrini ve Gerlagh, 2008). “Yüksek ithalat oranı ile temsil edilen yüksek ticari açıklık düzeyi, tarife ve tarife dışı ithalat kısıtlamalarının azalması demektir. Bu tür kısıtlamalar, ithalat için zorunlu lisansların varlığı nedeniyle yolsuzluk için fırsatlar sunmaktadır.” Mauro (1997)'nin belirttiği gibi, bir ürünün ithali kısıtlamalara tabii ise, zorunlu ithalat lisansları çok değerli olmaktadır. İthalatçılar bu lisansa sahip olmak için rüşvet vermektedir. Açık ekonomilerde yolsuzluk daha düşük düzeydedir. Pellegrini ve Gerlagh (2008: 250)'e göre, ticari açıklık, piyasalarda yabancı ürünlerin arzını ve rekabetini artırarak, rantı ve yolsuzluğu azaltır.” (Özcan,2012:257-258).

Küreselleşme (ülke ekonomisinin dışa açıklığı), dış ticaret hacminin GSMH'ya oranı ile ölçülür. Dış açıklığın sürdürülebilir olması için ihracatın ithalatı karşılama oranı yüksek olmalıdır. “Dışa açıklık ülke ekonomisinin rekabetçi yapısının bir kanıtıdır.” Dışa açık ekonomilerde fiyatlar yurtdışı fiyatlara yaklaşmakta, ayrıca, ulusal sanayi etkinlik ve rekabet gücü kazanmaktadır. İthalat ve ihracat yapılarını sınırlayan yüksek gümrük duvarları, ithalat kotaları, ve korumacı sanayileşme politikaları dışa açıklığın önündeki en önemli engellerdir. Dışa açık ekonomilerde yolsuzluk daha azdır. “Yolsuzluk artınca ülke ekonomik olarak içe kapanır. Rüşvetçi bürokratlar dış ticaret engelleri koymayı ve dışa açıklığı azaltmayı amaçlar.” Kötü yönetimlerde yolsuzluk daha fazladır. Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılara göre dezavantajlıdır. Yabancı yatırımcıların çekilmesi iyi kamu yönetimi ile mümkündür. Dışa açık ekonomilerde çalışanlarının ücretleri daha yüksektir. (Çelen,2008:162).

“Ticari dışa açıklık, finansal dışa açıklık ve işgücünün dışa açıklığını kapsayan dışa açıklık, ekonomilerin bu üç alanda dünya ile entegrasyon sağlaması

olarak tanımlanabilir.” Ticari dışa açıklık, dış dünya ile gerçekleşen ticari ilişkilere (serbest/katı politika uygulamasına) göre belirlenir. (Sinem Yapar Saçık, 2009: 526)

Bazı gümrük görevlileri yüksek tarifeli ithal mallarını düşük tarifeden değerlendirerek, karşılığında rüşvet talep etmektedir. Çoklu tarifeler tekli tarifelere göre yolsuzluklara daha müsaittir. Gümrük işlemlerinde rüşvet alınması, efektif tarife oranını rüşvet miktarı kadar yükselttiğinden, ithalat malı talebini ve miktarını düşürecek, ayrıca ithalat üzerinden alınan vergi gelirleri de azalacaktır. (Gatti, 1999).

Ülkemizde 1991’de kurulan ilk koalisyon hükümeti zamanında yolsuzluk yüzde 10 artmıştır. 2002 başına kadar süren ve ömürleri yaklaşık 2 yıl olan koalisyon hükümetleri döneminde kontrolsüz bir küreselleşme yaşanmış, istikrarsızlıkla birlikte yolsuzluklar artmıştır. 2002 sonrasında tek parti hükümetinde, siyasi ve ekonomik istikrar sağlanmış, küreselleşme hızlanmış, kurumsal çerçeveye sağlamlaşmış ve yolsuzluklar azalmıştır. (Çelen, 2008: 167-168).

2.13.7. Yabancı Yatırımlar ve Yolsuzluk İlişkisi

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları; firma satın alma, yeni bir firma için sermaye koyma veya mevcut bir firmanın artan sermayesine iştirak etme yolu ile firmaların başka ülkede bulunan firmalara yatırım yapmalarındadır. (R. Barrel and N. Pain, 1988:152:167) Portföy yatırımından farklı olarak, doğrudan yatırımda sermaye ile birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi de yatırım yapılan ülkeye gider. (İsmail Aydoğmuş,2005:7).

Yolsuzluk yabancı yatırımların azalmasına neden olur ve sermaye birikimini olumsuz etkiler (Hines,1995). Yolsuzluk azaldığında, yabancı yatırımlar artar. Yolsuzluk düzeyi yabancı firmaların yatırım kararlarında, işgücü maliyetleri, vergi oranları gibi belirleyicidir. Şeffaflığın artması, uluslararası yabancı yatırımları teşvik eder. Kriz dönemlerinde, yolsuzluk düzeyi yüksek ülkelerde yabancı fon kaçışları daha büyüktür. Yolsuzluk, yatırımcı firmaların yerli ortak tercihlerini de etkilemektedir. Yolsuzluk düzeyi düşük olduğunda yabancı firmalar tek başına

yatırım yapmayı tercih ederken, yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde, bürokratik ve idari yapı ile daha etkin ilişki kurabileceği düşüncesi ile yerli ortak tercih eder. Yüksek teknoloji ve bilgi birikimi içeren yatırımlarda, yolsuzluğun yoğun olduğu ülkelerde, teknoloji ve fikri mülkiyet haklarının çalınma tehlikesi nedeniyle çokuluslu firmalar tek başına yatırım yapar. (Smarzynska and Wei , 2000) (Çelen,2008:163-164).

2.13.8.Rekabetçi Piyasa Unsurlarının Eksikliği

Rekabetin olduğu serbest piyasa ekonomisinde yolsuzluk daha düşük boyutlardadır. Devlet piyasada etkin değildir, gümrük vergileri makul düzeydedir. Kamu otoritesinin kısıtlamaları ve piyasada haksız rekabetin oluşturduğu tekelleşmeler, rekabeti yetersiz kılmaktadır. Firmalar oligopol yapıyı oluşturarak piyasaya hakim olmak için kamu görevlilerine rüşvet verir ve bunu ihalenin maliyetine ekler. Rakip firmalar ve vatandaşlar bu ilişkiden mağdur olur. Kontrollerin çok yüksek veya düşük olduğu piyasalarda, yolsuzluk daha fazladır. Rekabet dış denetim etkisi yaparak yolsuzlukları ve haksız rant oluşumlarını engelleyerek, firmaların etkinliğini ve sosyal refahı artırır. (Gedikli, 2011:174).

“Gümrük vergilerinin, tarife içi ve dışı engellerin azaltılması, KİT’lerin özelleştirilmesi, özel tekellerin, oligopollerin engellenmesi rekabeti artırıcı uygulamalardır. (Rose-Ackerman, 1996:3).” Piyasada hakim firmalar, rüşvet vererek veya ulusalcı kimliğini öne çıkararak yabancı firmaların ülkeye girişlerini engeller. Hükümetler de yerli şirketleri koruyucu politikalar izleyerek, bazı firmaların tekel veya oligopol haline gelmelerini desteklemekte, sübvansiyonlar ve çeşitli destek politikaları ile, yurtdışındaki firmalara karşı maliyet avantajı sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Yolsuzluğun, yaygınlaşması halinde, dürüst firmalar da rekabet dezavantajını ve işi kaybetmeyi önlemek için zorunlu olarak yolsuzluk yapar. “ABD’nin ihracatta rüşvetin önlenmesine yönelik kanun sonrasında 1997’da rekabet dezavantajı nedeniyle firmalar müşteri kaybetmiştir. (Hines, 1995). (Lambsdorff, 1999: 8).” (Çelen, 2008:165-167).

Yolsuzluğun çıkar sağlama ilişkisine dayanması, ilişkiye taraf olanların bir bedel üzerinde anlaşmaları yolsuzluğun bir iktisadi faaliyet olarak nitelenmesini, meydana geldiği ortamın da “yolsuzluk piyasası” olarak tanımlanmasını gerektirir. Rekabetçi piyasalar ile yolsuzluk piyasaları arasında tersine bir ilişki vardır. Rekabet azaldıkça yolsuzluk artar. (Korkmaz v.d., 2001:76-77).

2.13.9.Teknoloji ve Yolsuzluk

“Demokratik toplumlarda geleneksel devletten, e-devlete dönüşüm ve yönetimden vatandaşlar ile etkileşime önem veren e-yönetişime geçiş,” yolsuzlukla mücadelede etkinlik sağlamaktadır. Buna karşılık, bilgi toplumunun yaygınlaşması yolsuzluk yapılmasını da kolaylaştırmıştır. (A.B.Yereli; E.Atsan; M.Kızıltan, 2015:145-146).

Teknolojik gelişmeler, 1960'lı yıllarda ortaya çıkan kapitalist sistemin birikim sorununa çözüm getirmiştir. İletişim ve bilgi işlem alanındaki devrim niteliğindeki gelişmeler, cep telefonları, bilgisayar ve internet kullanımı, sermayenin en yüksek karı sağlayacak alana en hızlı ulaşmasını sağlamıştır. Hükümetlerin milliyetçi politikalarının kuvvetlenmesi, artan korumacı önlemler ve güçlü çevre yasaları, uluslararası şirketleri rüşvet kullanmaya zorlamaktadır. (Korkmaz v.d., 2001:66-68).

Dünyada bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler, kalkınmakta olan ülkeler ve ülkemiz için fırsat ve riskler getirmektedir. Türkiye; genç nüfusunu, eğitim ve araştırma imkânlarını kullanarak, bilgiye dayalı üretimle ekonomide verimliliği sağlayarak, ulaşacağı rekabet gücü ve büyüme hızı ile ülkemizi, “orta gelir tuzağına” düşmeden yüksek gelirli ülkeler arasına sokabilecektir. Büyüme yüksek oranlı, istikrarlı ve sürdürülür olmalı, tasarruflar artırılarak yatırımlarda dış kaynağa bağımlılık azaltılmalıdır. (Fusun Ulengin; Şule Önsel Ekici; Emre Tamer, 2014:49).

Ekonomik büyümede Lucas'ın (1988) modeline göre beşeri sermaye birikimi gerekmekte, AR-GE temelli modellerde de araştırma sektöründe yüksek eğitilmiş işgücü miktarı önemlidir. “Dolayısıyla beşeri sermaye birikim fikri eğitimin farklı

türleri arasında ayırım yapmazken, yenilik üretimi yaklaşımı yüksek eğitimi ve ARGE temelli büyümeyi sağlayacak gelişmiş araştırma kurumlarının desteklenmesine önem vermektedir (Storesletten ve Zilibotti, 2000:44).” AR-GE’nin, ekonomik kalkınma ve büyümeye katkısı için beşeri sermayenin belli bir eşik değere ulaşması gerekmektedir.(Ahmet Ay; Pınar Yardımcı, 2008:40).

Türkiye’de 25-65 yaş grubunun yükseköğretim seviyesi 1991’de %6 iken 2003’de %10 ve 2012’de % 15’e yükselmiş (Kalkınma Bakanlığı Ekonomik Göstergeler,2015:268,tablo 8.25) ve önemli bir gelişme sağlanmışsa da, AB’de 2001’de yükseköğretim seviyesinin ortalama %23 olması karşısında hala alınacak önemli bir mesafe bulunmaktadır. (Tuzcu, 2006:81,çizelge 5).

Yolsuzlukla mücadelede teknolojik yenilikler uygulanmaktadır. Rusya’nın 2012’de başlattığı uygulamayla kimlik aranmaksızın, ödenen rüşvet bildirilmektedir. (PwC, 2013: 105). “Site Hindistan dışında Pakistan, Suriye, Sri Lanka, Kenya, Zimbabwe, Fas, Yunanistan, Azerbaycan, Ukrayna, Macaristan, Guyana ve Kolombiya’da da faaliyet göstermektedir. (Yereli; Atsan; Kızıltan, 2015:137).”

2.13.10. Devletin Ekonomideki Payı

Sanayileşmiş ülkelerde toplumun refahı artarken, gelişmekte olan ülkeler devlet denetiminde kalkınma modelini benimsemiş, kamu sektörü büyümüş ve kapsamı genişlemiştir. Gelişmiş ülkelerde sosyal hizmetler kaliteli hale gelmiştir. Optimal devlet kavramı ile “en uygun ve en iyi devlet” ifade edilmektedir. Optimal devlet, Jandarma devletten farklı şekilde; iç-dış güvenlik ve yargı hizmetlerine ilaveten (Gelir ve servet dağılımının düzenlenmesi; Mali sisteme ilişkin düzenlemeler; Para sisteminin oluşturulması; Dış ticaretin ve Sosyal güvenliğin düzenlenmesi; Eğitim ve sağlık politikalarının belirlenmesi; Muhtaç durumda olanlara yardım yapılması; Çevreyi korumak; Rekabeti teşvik etmek, Haksız rekabeti engellemek; Piyasa ekonomisinin yetersizliğinde hizmetlerin yürütülmesi; Ulaştırma, Enerji, Haberleşme alt yapısını sağlamak; Mal ve hizmetlerin kalite kontrolü ve

standardizasyonu vb) hizmetleri de yapmaktadır. (TÜSİAD, 1995) (Kaya, 2014:125-130)

Tablo 12: Türkiye’de Devletin Ekonomideki Payı

Yıl	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2010	2013**
Devletin Payı(%)	16,4	20,3	15,3	17,2	22	31,5*	26,2*	30,9

Kaynak: (Kaya, 2014: 141, Tablo: 4) (*)Borç Faizli (**)Tabloya eklenen değer.

2013 yılında Devletin ekonomideki payı: % 26,1 dir. Ancak İl Özel İdaresi’nin 14.973,6 milyon TL ve Belediye’lerin 59.964,4 milyon TL harcamasını dahil ettiğimizde Devletin ekonomide payı % 30,9’a yükselmektedir. (TÜİK İstatistiklerle Türkiye, 2013:76, Tablo: 20.1,2 ve 22.1).

Türkiye’de devletin ekonomideki payı % 20’lerde seyretmiştir. Gelişmiş ülkelerde bu oran % 40-50 arasındadır. (2002’de ABD %34,6, Japonya % 40,2, Almanya % 48,6, İngiltere % 40,7, İtalya % 47,5, Fransa % 53,7 ve İsveç % 64,7 paya sahiptir.) (Kaya, 2014:Tablo 2 ve 4).

“Kamu harcamalarının GSYH içerisindeki payı ile temsil edilen devletin ekonomideki payının yolsuzluk ile pozitif ilişki içerisinde olduğu” teorik olarak ifade edilmektedir. (Lambsdorff, 1999; Ali ve Isse, 2003; Shen ve Williamson, 2005; Pellegrini ve Gerlagh, 2008; Fiorino ve Galli, 2010). Del Monte ve Papagni (2007)’ye göre de devletin ekonomideki payının artması, yolsuzluğun önemli ekonomik nedenlerindedir. Ayrıca, Ali ve Isse (2003: 463); göre “devletin nisbi büyüklüğü ve sahası ne kadar geniş ise, yolsuzluk ihtimali de o denli fazladır.” Kaynakların tahsis ve dağıtımında devletin temel rol alması yolsuzluğu artırmaktadır. Ancak bir kısım bilim adamı; devletin ekonomide güçlü olmasının yolsuzluğu azaltacağını ifade etmektedir. Xin ve Rudel’e göre (2004: 298-299) vatandaşlar güçlü devleti meşru gördüklerinden, yolsuzluk azalır. (Özcan, 2012: 258-259).

Kruger (1974:291) ve Vittal (1999)’e göre; kamu harcamalarında yolsuzluk rekabetin ve şeffaflığın olmamasından kaynaklanmaktadır. Dökmen (2005: 64);

eksik altyapı yatırımlarının gerçekleşmesinin; Baldemir vd. ise kamunun hantallaşması ve denetimsizliğin yolsuzluğu artırdığını ifade etmektedir. (Harun Yakışık; Ahmet Çetin, 2014:211).

Keynes sonrası iktisat politikaları, Devletin iktisadi hayata müdahalesi ve Devletin fonksiyonları konusundaki görüşleri değiştirmiştir. Ancak: kaynak kullanımında etkinlik; gelir dağılımı ve ekonomik istikrar gibi devletin temel fonksiyonları değişmemiştir. Türkiye'de 1980 sonrası "Dışa Açık Piyasa Ekonomisi" uygulandığı halde, ekonomi içinde devletin payı artmıştır. Türkiye'de 1980'li yıllara kadar devlet ekonomide planlayıcı ve denetleyici olurken, diğer yandan kamu iktisadi kuruluşları vasıtasıyla düşük girdi yaratarak sermaye birikimini hızlandırmış; ayrıca temel gereksinim mallarını üreterek gelir dağılımının iyileştirilmesine yardımcı olmuştur. (Korkmaz v.d.,2001:69).

Devlet, vatandaşlarının hayat seviyesini artırmak amacıyla ekonomik, siyasi ve sosyal hayata katılmaktadır. Ancak, kamusal hizmetlerin miktar ve çeşitlerinin tesbiti ve üretime geçilmesinde zaman kaybına neden olmakta, talepte artış, arzda azalış, kamu mallarını kullanıcılara aktaranların veya çevresindekilerin eline geçen üretici rantına neden olmaktadır. Ülkelere yapılan yardımlar üzerinden de yolsuzluk yapılmaktadır. Yardımlar, iktidar tarafından, ülkenin kalkınması ve yoksul halk yerine; yandaşlara ve destekçilere dağıtılmaktadır. Politikacılar yeniden seçilmek için kamu harcamalarını arttırıp vergileri düşürürler. Bunun finansmanı oy kaybetmemek için, vergi yerine borçlanma ve emisyonla karşılanır. Bu tür uygulama; tasarruflar, yatırımlar ve ekonomide olumsuz sonuçlar yaratır. (Gedikli, 2011: 176).

2.13.11. Kaynakların Etkin Kullanımı

Gelişmekte olan ülkelerde üretim seviyesi ve verimlilik düşük olduğundan ulusal gelirdeki artışlar yetersizdir. Tüketim meyli ise yüksektir. Bu nedenle tasarruf ve yatırımlar da ihtiyaç duyulan seviyede olmaz. Ayrıca, gelir seviyesinin düşük; gelir dağılımının adaletsiz olması, etkin bir kontrol mekanizmasının bulunmaması, vergi kaçakçılığının yaygın olmasına nedendir. Gelişmiş ülkelerde de büyük boyutlu

yolsuzlukların olması, konuya daha geniş açıdan bakmayı gerektirmektedir. Devletin ülke kaynaklarını yönetme ve dağıtma yetkisine sahip olduğu toplumlarda, yerli ve yabancı yatırımcının kaynağa en düşük maliyetle ve en çabuk ulaşabilmesi, çeşitli yöntemle devlet mekanizmasını etkileme derecesine bağlıdır.(Korkmaz v.d., 2001:72).

Kaynakların etkin kullanımı önemlidir. Performans denetiminde, işlemlerin kurallara, yasalara uygunluğu ve doğruluğu yerine, kaynakların etkin, verimli ve tutumluluk ilkelerine göre kullanılma durumu incelenmektedir. (Candan, Ekrem, 2007:374). Ülkemizin de üyesi olduğu Dünya Sayıştaylar Birliği INTOSAI'ı performans denetimini esas almaktadır. “Bu ilkelere göre yapılacak Sayıştay denetimi Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda yerini almıştır.” Ancak, 6085 sayılı Sayıştay Kanununda performans denetimi tanımında verimlilik etkinlik ve tutumluluk ilkeleri yeralmadığından, bu konuda denetim yetkisi yoktur. (Kemal Özsemerci, 2011:103).

GOÜ yeterli teknolojiye sahip olmadığından kaynakları küresel güçlerce kullanılmakta, ancak planlı bir şekilde borçlandırıldığından yoksulluktan ve yolsuzluktan kurtulamamaktadır. Örnek olarak Ekvator milli gelirinin önemli kısmını dış borç ödemesine ayırmaktadır. Ülkenin dış borçları, yağmur ormanlarının satışı ile ödenebilecek büyüklüğe ulaşmıştır. “Yağmur ormanlarından çıkarılan 100 dolar ham petrolün 75 dolarını şirketler almakta kalan 25 doların dörtte üçü dış borca, kalanın çoğu da askeri ve devlet harcamalarına gitmekte, sağlık, eğitim ve yoksullara yardıma sadece 2,5 dolar kalmaktadır (John Perkins, 2007:19-20).” Ekvator ve benzer durumdaki ülkelere Türkiye’yi 1946 dan itibaren, özellikle 24 Ocak 1980’de uygulanan serbest piyasa ekonomisi nedeniyle dahil etmemek mümkün değildir. ET’ler (Ekonomik Tetikçiler) küresel imparatorluk şemşiyesi altında bu ülkeleri sömürmektedir. (Michael T. Klare, 2001). “Ekvator’da 1970’den günümüze resmi yoksulluk oranı % 50 den %70’ e, kamu borcu 240 milyon dolardan 16 milyar dolara yükselmiş, milli gelirin en fakir gruba ayrılan payı % 20 den % 6 ya düşmüştür(Chris Jochnic, 2001). Aynı dönemde, GOÜ borcu 2,5 trilyon dolara yükselirken, borcun faizi 2004 itibariyle 375 milyon dolarla, GOÜ in aldığı dış yardımın 20 katını

aşmıştır.” Dünya nüfusunun yarısından fazlasının günlük kazancı 2 doların altındadır. GOÜ de özel mülkiyetin ve parasal kaynakların % 70-90’ı nüfusun % 1’e aittir. (James S. Henry, 2004: 42-45). “Türkiye’de 1989 da sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmış, 1995 de ise, liberalleşmenin son durağı AB ile gümrük birliğine girilmiş olup, sık tekrarlanan finansal kargaşa ve krizlerle karşılaşmaktadır. Milli gelir 1994 de % 6,1 ve 2001 de % 9,5 küçülmüştür” (Korkut Borotav 1980-2007: 172). (Ramazan Kurtoğlu, 2012: 644-646).

2.13.12. Zorunlu Tasarruf Hacmi Yaratmak

Türkiye’de tasarruf hacmi yetersizdir. Dünya Bankası 2012 Türkiye Ülke Ekonomik Raporu’na göre; büyüme dış tasarruf transferine bağımlı olacaktır. (Dünya Bankası, 2012). Bu durum; cari işlemler açığının artmasına, büyümenin sürdürülemez olmasına ve sermaye çıkışına da neden olacaktır. Rapora göre, Türkiye’nin 1998-2010 devresinde tasarruf oranları azaldığından cari açığı ve dış borçları sorunlu hale gelebilir. Ülkelerin borç yükü (dış borç/milli gelir) artabilir. Düşük tasarruf oranı ve yüksek borç yükü ülkenin dış borçlarını çevrilemez hale getirebilir. (Ercan Özen; Bahattin Hamarat, 2015:49-50).

Tablo 13: 2011 Yılı Bazı Ülkelerde GSMH, KBG, Borç Yükü ve Tasarruf Oranları

Ülke	GSYH (milyar \$)	Kişi Başı Gelir (\$)	Borç Yükü (%)	Tasarruf (%)
Çin	7.298	5.414	26	51,0
Brezilya	2.493	12.789	66	18,4
Rusya	1.850	12.993	10	26,8
Türkiye	778	10.522	40	12,5
İran	482	6.360	13	53,8
Azerbaycan	62	6.832	10	47,9
Ermenistan	10	3.033	35	18,7
Portekz	239	22.413	107	11,6
Yunanistan	303	27.073	161	4,8

Kaynak: (Özen; Hamarat, 2015:50, Tablo 1.)

Tabloda görüldüğü gibi Türkiye’de GSYH’ya göre tasarruf oranı % 12,5 olup diğer ülkelere göre oldukça düşüktür. Vergiler, tasarrufları kamu sektörüne sevk eden zorunlu bir politikadır. Gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikiminin ve

tasarrufların yetersiz olması, yatırımların finansmanında vergilerin önemini arttırmaktadır. Gelir dağılımında vergilerin hangi kesimden alınıp hangi kesime aktarıldığı önemlidir. Devlet, bu uygulamada tercihini kendini var eden güç odakları lehine kullanarak, yolsuzluğa neden olabilir. Örneğin 1997 yılında çıkarılan bedelsiz ithalat tebliği yurtdışında aracı olanların bu araçlarını yurda getirmelerine imkan sağlamıştır. “Ancak, vergi muafiyeti otomobil kaçakçılığını beslemiş; yurda sokulan 3.200 aracın 2.320'sinde sahte evrak kullanılmıştır.” (Korkmaz v.d.,2001:73-74).

Türkiye’de tasarruf seviyesinin ve yerli sermayenin yapılacak yatırımlar için yeterli olmaması sebebiyle, her çeşit yerli ve yabancı tasarruflarının teşvik edilmesi gerekir. Hisse senetleri de önemli bir tasarruf aracıdır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında 337 şirketten 55’inin batması ve bu şirketlere para bağlayanların mağdur edilmesi çok kötü bir örnek olup, ülke imkanlarının bu yönde gelişmesini engelleyecektir. Ticari hayatın gereği gerçekten çeşitli sebeplerle batan şirketler olabilecekse de, toplam şirketlerin % 16,3 ünün batması, yolsuzluk ve ağır ihmalleri de akla getirmektedir. Türkiye’de menkul kıymet yatırım fonları portföyünün GSYH oranla büyüklüğü 2014’de %1,8 dir. Dünyada önde gelen ilk 10 ülkenin ortalama portföy büyüklüğü ise GSYH oranla % 48 dir. Dünya menkul kıymet portföyünün ortalama % 44’ü hisse senetlerine aitken, Japonya’da bu oran % 82, Türkiye’de ise sadece % 4 dür. (Alparslan Budak, 2014:17).

2.13.13. Kamu Hizmeti Üretmek

Devlet piyasaların karşılayamadığı mal ve hizmetleri üretmek arzeder. Devlet bu işlevleri; vergi politikaları, tam istihdam, fiyat istikrarı gibi makro politikalara ilaveten gelir dağılımını adaletli hale getirmek için üstlenir. Kamu kesiminin üreteceği mal ve hizmetlerin belirlenmesi; hangi kaynaklardan finanse edileceği: nasıl fiyatlandırılacağı ve kimin kullanımına sunulacağı, kamu kesimiyle piyasa arasındaki bağlantıyı gösterir. Devlet, gıda, konut, sağlık ve eğitim, gibi zorunlu ihtiyaçları üretmek düşük fiyatla daha çok dar gelirlilere sunarken; çeşitli hammadde ve yarı mamul üretimiyle de özel kesimi destekler. Diğer yandan gelir dağılımındaki eşitsizlikle gelişmişlik düzeyi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi farklı

açıklayan görüşler vardır. Kaldor, büyüme için sağlayacak tasarrufların oluşması için gelirin marjinal tasarruf meyli yüksek gelir guruplarında toplanmasını savunurken, amprik çalışmalar gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki olduğunu ifade etmektedir. Rodrik'e göre gelir dağılımındaki eşitsizlikler ekonomik büyüme için yavaşlatır.(Korkmaz v.d.,2001:74-75).

Geleneksel yönetim modelindeki yetersizlikler, 1980'ler ve 1990'lı yıllardan itibaren kamu sektöründe yeni bir yönetim anlayışını ortaya çıkarmıştır. Yirminci yüzyıl boyunca kamu yönetimine hakim hiyerarşik ve katı bürokratik kamu yönetimi yerini esnek ve piyasa ekonomisine dayalı kamu yönetimine bırakmıştır. (Bilgiç, 2008: 97). “Devletin iktisadi alandan çekilmesi, özelleştirme, küçük ama etkin devlet yapısı gibi düşünceler ön plana çıkmıştır. (Arslan, Arslan, 2010: 5).” Yeni sağ akım, kamunun küçültülmesi gerektiğini savunmuş (Eryılmaz, 2002: 25) ve daha az devlet talebiyle özelleştirmeyi küreselleşme ile desteklemiştir. (Güler, 2005: 16-17). “Yeni kamu yönetimi anlayışında kullanıcı tercihlerine, rekabete, açıklığa, şeffaflığa ve motivasyona vurgu yapan kurumsal ekonomi anlayışının hayata geçmesi ve kamu sektöründe özel sektör ekonomik yönetim modelinin uygulanması esas alınmıştır. (Tortop, İsbir, Aykaç vd, 2007: 519).” Kamu sektör ve hizmetlerinin arttığı, 1980'li yıllardan itibaren daha büyük bütçe açığı ile karşılaşmıştır. Liberal düşünürler devletin işletme faaliyetini iyi yapamadığını ve kaynak israflarına neden olduğunu ileri sürmüştür. Bu anlayış ve düşünceler devletin yeniden yapılandırılmasında belirleyici olmuştur. (Tutum, 1995: 134-139) (Aytuğ Altın, 2013:109-110).

Kamu harcamalarının GSYH içindeki payı, gelişmiş ülkelerde % 39,5 ile % 50,1 arasında iken, Türkiye'de % 28,5'dir. OECD ülkelerinde kamu harcamalarının ulusal gelire oranı % 40,8, G-7'lerde % 39,5, AB ülkelerinde % 50,1'dir. Türkiye'de faiz harcamalarının artmasına bağlı olarak yatırımlara ayrılan pay azalarak, GSYH içindeki payı 1977-1980 döneminde % 21'den 1994-1996 döneminde % 15,7 ye gerilemiştir. Gelir dağılımı bozuldukça kişiler yaşam standartlarını korumak için yolsuzluğu ek gelir kaynağı görmektedir. Gelir dağılımına % 20 lik gelir dilimlerine göre bakıldığında, yolsuzluk nedenleri anlaşılmaktadır. Planlı ekonomiye geçişde,1963'de en yüksek gelirli % 20 lik kesim gelirden % 57 pay alırken, bu oran

en düşük gelirli % 20 lik kesimde % 4,5'da kalmıştır. Devletin piyasalardaki etkinliğinin azaldığı 1980 sonrasında da, zamanında kurumlaşmamasına dayalı olarak gelir dilimleri arasındaki eşitsizlik devam etmiştir. (Korkmaz v.d., 2001:75).

2.13.14. İşletme Ölçeği

“Küreselleşmeyle birlikte uluslararası rekabetin kurumları da farklılaşmıştır. Artık ulus ötesi şirketler AB, OECD, WTO gibi temel kuruluşları lobilerle etkilemekte; özelleştirme gibi devletin yeniden yapılanmasına yönelik neo-liberal ekonomik stratejiler zorunluluk şartı olmaktadır.” Küreselleşmede geleceğe ait belirsizlikler fazladır. Ancak, küreselleşmeyle ilgili uluslararası temel anlaşmaların yapılması, bunlara bağlı “reform”ların da ele alınmış olması; Kantitatif analiz araçlarının kullanımı; Karar mekanizmasında olanların nitelikleri ve şeffaflık, öngörü yapmayı kolaylaştırmaktadır. (Türkel Minibaş, [https:// www. tubitak. gov. tr](https://www.tubitak.gov.tr)).

Büyük ölçekli işletmeler teknolojik yeniliklerden ve iş olanaklarından, ölçek ekonomileri ve monopol olanağının verdiği maliyet avantajıyla, mali ve politik güç odaklarını etkileme gücüne daha fazla sahip olup, ekonomiye yarattığı katma değer de daha fazladır.

Küçük ölçekli işletmeler, büyük ölçekli işletmelere nazaran ekonomiye yarattığı istihdam ve iş olanakları çok büyüktür, durgunluk dönemlerine de daha kolay uyum sağlayabilir.

Büyük ölçekli işletmeler, kendilerini uzmanlaşmış ve yasa boşluklarından yararlanabilen elemanlarıyla yolsuzluğa karşı koruyabilmekte, ayrıca, mali ve politik güç odaklarını da etkileyerek yolsuzlukları büyük ölçüde önleyebilmektedir.

Yolsuzluklar öncelikle küçük ölçekli işletmeleri, bunlar büyük ölçekli işletmeler kadar mali ve politik güç odaklarını etkileyemediğinden zarara sokar.

EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) ve Dünya Bankası'nın yaptığı araştırma sonucuna göre “büyük ölçekliler yıllık kazançlarının % 3 ünü rüşvete verirken, orta ölçekliler % 4’ünü, küçük ölçekliler % 5’ini vermektedir.” Rüşvet, vergi matrahı yükseldikçe vergilerin azalması (regressive-tax) gibi etkilemektedir. “Küçük ölçekliler, yeni kurulanlar ve yeni özelleştirilenler büyük işletmelere göre daha sık ve fazla rüşvet ödemektedirler.” Sonuçta; işletme ölçeği ile yolsuzluk arasında negatif bir ilişki vardır. (Korkmaz v.d.,2001:77-78).

2.13.15. Kayıt Dışı Ekonominin Varlığı

Kayıtdışı ekonomi, rekabetçi düzenin olumlu sonuçlarını engeller. Kayıtdışı firmalar elde ettikleri maliyet avantajlarıyla daha verimli ve rekabetçi olan kayıt içi firmalarla rekabet edebilir. Ancak, ekonominin zenginlik üreten bir yapıya ulaşması önlenir. Kayıtdışı ekonomi, sosyal güvenlik kurumlarının yeterli fon toplamasını engelleyerek finansal dengeleri bozar. Bu nedenle devlet düşük gelir guruplarına sosyal transferleri yapamaz. Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve sosyal adaletin sağlanması olumsuz etkilenir. (Altuğ, 1994:368); (Suphi Aslanoğlu,2007:133-134).

Kayıt dışı ekonomi, faaliyetlerin yasal düzenlemelerin dışında kalmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde hızlı nüfus artışı ve emek yoğun teknoloji nedeniyle kayıt dışı ekonomi daha yaygındır. Şeffaflık kayıt dışının büyüklüğünde etkilidir. Son 30 yılda 1960'lardaki sermaye yetersizliği ile 1970'lerde yaygınlık kazanan stagflasyon nedeniyle kayıt dışı ekonomi artmıştır. Enflasyon ve işsizliğin birlikte artması firmaları birleşmeye ve küçülmeye sevk etmiştir. İşsizliğin artması, çalışanları daha düşük ücret seviyesinden çalışmaya mecbur kılmış, bu durum kayıt dışını teşvik etmiştir. Emek maliyetlerini düşüren bu gelişmeyi, devlet işsizliği azalttığından görmezden gelmiştir. Kayıt dışı ile yolsuzluk arasında doğrusal bir ilişki vardır. Kayıt dışı ekonomide, yolsuzluk eğilimleri artırmaktadır. “Türkiye’de GSMH'nın % 60’ ı kayıt dışıdır.” Düşük katma değerli sektörlerin ağırlıklı olması, vergi denetim ve yönetimindeki zafiyet, yetersiz ceza sistemi, mevzuattaki yetersizlikler, kayıtdışı ekonomiye uygun ortam yaratır. (Korkmaz v.d., 2001:78-79).

Kayıt dışı faaliyetler son yıllarda hızla artarak, 1990'lı yıllarda dünyada "Amerikan ekonomisinin yaklaşık % 90'ına (1993 rakamlarına göre 5,8 trilyon dolara ulaşmıştır.) Johnson vd. (1998)." Yolsuzlukla kayıt dışı ekonomi arasında aynı yönlü ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. "Yolsuzluk seviyelerinde 1 puanlık azalma, diğer değişkenler sabit kaldığında, kayıt dışı ekonomide % 8 - 11' lik bir azalışa neden olmaktadır." Daha çok GOÜ'lerde; hukuki altyapının, denetim ve kontrol mekanizmalarının yetersiz olması, kayıt dışı ekonomi ve yolsuzluğu artırmaktadır. "2002 yılı verileriyle kayıt dışı ekonominin oranı İsviçre'de %7.5, Avusturya'da %8.3, ABD'de %8.5, İngiltere'de %13.1, Hollanda'da %14, Fransa'da %14.3, Almanya'da %14.5, Kanada'da %14.6, İrlanda'da %15.9, Danimarka'da %18.3, Belçika'da %21.9, İtalya'da %27, Yunanistan'da %28.5, Türkiye'de ise %66'dır." (Gedikli, 2011:77).

"Türkiye'de sosyal güvenlik primleri dahil toplanan vergilerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya oranı (vergi yükü) 1999 ve 2008 yılları arasında, ortalama %24'dür. Aynı dönemde, OECD ülkelerinin ortalaması ise %35'dir (OECD, 2009: 18)." Bu durum, kayıt dışı ekonomi ile mücadelenin önemini göstermektedir. Devletin toplumsal ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, kamu harcamalarının kamu çıkarı gözetilerek yapılmasını ve harcamaların temel kaynağı olan vergilerin toplanmasını gerektirir. (Evans, 1995: 65-89; Weiss - Hobson, 1995: 7). Bu kapsamda, vergi denetiminin güçlendirilmesi ve vergi gelirlerinin artırılması için 10 Temmuz 2011 tarihinde VDKB'nin kurulması, hem Maliye Bakanlığı'nın örgütsel yapısında, hem de Türk mali denetim sisteminde devrimsel değişimi sağlamıştır. "5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu kaynaklarının kullanımında ekonomiklik, etkinlik, verimlilik, saydamlık, hesap verebilirlik ve stratejik plana uygunluğa dayalı bir kurumsal düzenlemenin getirilmesi ve 5345 sayılı Yasa ile vergi politikalarını etkin, verimli, mükellef odaklı bir anlayışla uygulanması amacıyla oluşturulan Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) kurulmuştur." (Caner Bakır, 2012:82).

2.13.16. Terörizm, Ekonomi ve Yolsuzluk

Terörizm hukukun üstünlüğünü ve devlet otoritesini tanımayan, “halkı şiddet kullanmaya yöneltmeyi amaçlayan ve uluslararası destek gören örgütlerin, hedeflerine ulaşmak için devleti ve masum insanları bile hedef alabilen, hiçbir savaş kuralı tanımayan, geleneksel politik suçlardan farklı, metodik, örgütlü, sistematik öldürme, kaçırma, korkutma ve tahrip eylemleridir (Güvenir,1980: 84).” Terörün ahlaki ve coğrafi sınırı bulunmamaktadır.(Tilly, 2004:5). Terör örgütleri yoksulluk, ezilmişlik gibi konuları istismar ederek propaganda yapar. İnsanları öldürmekten çekinmeyen terör, demokratik kurumları engeller, bölgeleri istikrarsızlaştırır ve ekonomilerin dengesini bozar (Tilly, 2004:5). Türkiye 1970’li yıllarda yıkıcı teröre 1980’li yıllarda bölücü teröre ve 1990’lı yıllarda dini duyguları kullanan radikal teröre maruz kalmıştır. “Terörizmin Türkiye’ye dolaylı veya doğrudan verdiği zarar tahmini 300 milyar dolardır.” (Serdar Öztürk; Kamil Çelik, 2009:87-89).

Güneydoğu'da 28 yılda 30 bin kişi ölmüş, Fırat'ın doğusunda 10 bin faili meçhul cinayet işlenmiştir. Köy yakan, adam kaçıran, insanlara karşı şiddet kullanan terörün Türkiye'ye maliyeti 1.2 trilyon doları bulmuştur. Terör turizmi, savunma harcamalarını, ülke borçlanma faizlerini çok olumsuz etkilemekte, büyük şehirlere göçe, işsizliğe ve büyük ekonomik sorunlara yol açmaktadır. Önemli şehirlerimizden Diyarbakır'ın kişi başına milli gelirinin en düşük illerimiz arasında olmasında terörün payı yüksektir. Yerli ve yabancı yatırımcılar Doğu ve Güneydoğu'ya teşviklere rağmen yatırım yapmamaktadır. (Numan Kurtulmuş, www. Aktif haber. Com, 2016).

Birçok ünlü ekonomist (Keynes, Pigou, Meade ve Robbins gibi) savaş ve barış dönemlerinin ekonomiye etkilerini araştırırken, terörün ekonomik sonuçlarına ise çok az yer verilmiştir. Ancak son yıllarda uluslararası terör olaylarındaki önemli artış, bu durumu değiştirmiştir. Dünyada Son 35 yılda 20.000’den fazla terör eylemi ve toplam 90.000’den fazla ölüm ve yaralanma meydana gelmiştir. Teknolojik gelişmeler teröristlere daha karmaşık ve şiddetli taktikler kullanma imkanı vermiştir. (Barth, Tong vd, 2006:3). Terörün ekonomik sonuçlarını tam olarak belirlemek zordur. Para ve maliye politikalarını da etkileyen terörle mücadelede terörün niteliği,

yapısı ve etkilerini doğru anlamak gerekir. Terörün, kısa vadeli yıkıcı ve doğrudan etkileri olan; ölümler, yaralanmalar, kurtarma çalışmaları, binalara verilen maddi zararlar terör olayından hemen sonra ortaya çıkarak, orta ve uzun vadede de ekonomi üzerinde olumsuz etki yapar. Terörün dolaylı maliyetleri ise, zamana, ülkelere ve sektörlere göre farklılık gösterir. (Akgün Alp İnönü, 2013:2).

Bulunduğu ülkenin rejimini hedef alan örgüt, “silahlı mücadele adı verilen şiddet uygulamalarıyla kendini göstermekte, şiddet yoğunlaştıkça, korku içinde örgüte yaklaşan insanların sayısı artmaktadır.” Şiddet örgütün en önemli silahı ve propaganda malzemesidir. Örgüt tabanını, zor ve tehditle korumakta ve genişletmektedir. Teröre genellikle işi ve geliri olmayanlar katılmaktadır. Çalışan ve gelir sahibi olanların terör örgütlerine mesafeli duracağı açıktır. Yakalanan örgüt mensuplarının işsiz olmaları da bunu doğrulamaktadır. “Kaybedecek şeyi olmayanların kaybettireceği çok şey vardır.” (Öztürk; Çelik, 2009:89,91).

Küreselleşme ve özelleştirmede, yeterli örgütü olmayan, siyasal destek ve güç bulamayan tarım kesimi geçim olanaklarını kaybettiğinden, göç ederek gecekondü nüfusunun yükselmesine, tarım üretiminin düşmesine, tarım ürünleri ithalatının ve hertürlü yasadışı faaliyetin de artmasına yol açmıştır. Bu durum 1990’larda Doğu-Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tarım ve hayvancılığın çöküşü ve yoksullaşmaya dayalı olarak, “halkın tabiriyle PKK’nın taban bulmasına uygun zemin hazırlamıştır.” (Gülten, Kazgan,1999: 279-280)

Terör, maliyetlerin yükselmesine, yatırımların azaltılmasına ve kamu harcamalarının artmasına, istihdam olanaklarının kısıtlanmasına, turizm sektörünün önünün kesilmesine, ülkenin önemli gelir kaynaklarının tahrip edilmesine neden olmakta ve devlet bütçesine önemli bir yük getirmektedir. Yabancı yatırımlarını ve piyasaları da olumsuz etkileyen terör, ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır. Terörün verdiği en büyük kayıp, insan hayatıdır. PKK terörü nedeniyle şehit olan, hayatını kaybedenlerin ailelerinin içinde bulunduğu durumun manevi ağırlığı, bütün ekonomik etkilerin çok üzerindedir. 1978 yılında kurulan PKK (Kürdistan İşçi

Partisi), 1984 yılından itibaren silahlı eylemlerde bulunmuş, 35 binden fazla Türk vatandaşının hayatını kaybetmesine neden olmuştur.. (Konya Ticaret Odası, 2015:5).

Güvenlik sorunu nedeniyle terör, Güneydoğu Anadolu’da kitlesel göçe sebep olmuştur. 1986-2005 döneminde göçlerin yaklaşık %4’ü güvenlik nedeniyledir. “14 ilden (Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli, Van) göç edenlerin oranı ise %16 olmuştur (Hünee, 2006:106).” Terör zorunlu köy boşaltma olaylarına da yol açmıştır. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği’ne (OHAL) göre; “3.428 (köy, mezra) boşaltılmış, 378.335 kişi göç etmiştir.” Bölgede 2 milyon kişi yer değiştirerek, Diyarbakır ve Şanlıurfa gibi çevre illere göç etmiştir. (Mustafa Şen, 2014:240).

Göçlerin yoğun ve düzensiz olması, kırdan gelenlerin kentte tutunamaması suç eylemlerine katılmalarına neden olabilmektedir. (Bayhan,1997). Gecekondu ve terör mafyası gibi suç örgütleri göç edenlerin sıkıntılarını çözüm sağlamaktadır. Göçler suçları artırmaktadır (Sanlı, 1998). (Yusuf Ay, 2013:48-49).

Türkiye’de 1945’lerden sonra yaşanan göçler konut sorununu ortaya çıkarmıştır. Göç edenler, çözümü gecekondulaşmada bulmuştur. (Tekeli, 1982:65). Türkiye’de “gecekondu sayısı 1955 yılında 50 bin iken 2011 yılında 80 kat artmıştır. Gecekonduya yaşayanlar 250 binden 20 milyona yükselmiştir.” (Şen, 2014:245-246).

2.13.17. Savaş ve Yolsuzluk

İnsan hakları barış ve silâhsızlanma ortamında sağlanabilir. Savaş ve şiddet ortamında kıt kaynaklar silâhlanma ve savaş için harcandığından, iktisadî, sosyal ve kültürel haklar geri planda kalır. Medenî ve siyasî haklar ihmale uğrar. Kalıcı barış tüm insan haklarının güvenceye alındığı bir ortamda gerçekleşebilir. Nitekim: İşkence ve kötü muamelenin, fâili meçhul cinayetlerin, yoksulluğun önlenmesi; soykırımın, etnik temizliğin, şiddetin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması; gıda ve ilaç ihtiyaçlarının temini; herkesin karar verme ve sorun-çözme süreçlerine katılması;

hukukun üstünlüğü; temel sosyal hizmetlerin sağlanması; minimum yaşam standardının güvence altına alınması; herkesin fiziksel, zihni, manevi ve ahlaki gelişimine uygun şartların oluşturulması barış ortamında sağlanabilir. BM örgütünün kuruluş amacı, barışı ve güvenliği tesis ederek yeni dünya savaşlarını ve bölgesel savaşları önlemektir. Bu durum BM Andlaşmasında yer almaktadır. (Berdal Aral, [http://www. Muharrem balci.com](http://www.Muharrembalci.com)).

Zamanımızda ulaşılan medeniyet ve teknoloji Dünyayı, herkesin birbirini görerek konuşacak kadar küçülmüştür. Mutsuz, esir ve aç toplumların da mutlu olması için çalışılmaktadır. Ancak savaşlar bu çabaları engellemekte, insanlığa ve medeniyetine büyük zararlar vermektedir. Büyük şehirlerde organize suç örgütleri toplum yaşamını tehdit etmekte ve polisiye tedbir ve çalışmalar önem kazanmaktadır. Suç ve suçlu küreselleştikten, artık şehirden ve ülkeden sorumlu olmak yeterli değildir. Medeniyetin ve insanlığın korunması ve adil olarak topluma hizmet edilmesi için suç ve suçlularla mücadele gereklidir. “Gerçek medeniyet ve mutluluk tüm toplumların bunu yakalamasını ile mümkün olabilecektir.” (Veysel Kunt, 2010).

Savaş, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanların zenginliklerini korumak ve çoğaltmak için, tarih sahnesine çıkmıştır. Karl Von Clausewitz’in ünlü tanımlamasıyla: “Savaş, politikanın başka araçlarla devamıdır.” Günümüz teknolojisinin ulaştığı boyutla savaş, gezegenimizi yok edecek potansiyele sahiptir. Bugün kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlar da temel savaş aracı haline gelmiştir. Kimyasal ve biyolojik silahların kullanımı 1925 Cenevre Protokolü’yle yasaklandığı halde egemenler ve emperyalist güçlerce, savaşlarda kullanılmıştır. Nükleer silahlar ise, insanlığı ve doğayı yok etme potansiyeline sahip olup, yüz binlerce insanın ölmesi ve sakat kalmasına ilaveten, doğanın uzun süreli tahribine de yol açabilecektir. (Mustafa Kahya, 2006:7-9).

Savaşın kendisi, suçu içerisinde taşımaktadır. Savaşın ortaya çıkardığı güvenlik zafiyeti ve diğer nedenlere ilaveten, sınır güvenliğinin sağlanamaması nedeniyle komşu ülkelerden giren suçlularında tesiriyle suçların nicelik ve niteliği değişmiştir. Savaşın özünde öldürmek, yaralamak, ve yıkıcı silahlar vardır. İntikam,

kin, nefret gibi nedenler savaşın hem başlatanı hem de neticesidir. Savaş yıkıcılık, çevre felaketi, gasp diye adlandırılan yağmacılığı da içerir. (Kunt, 2010:122).

Tablo 14: 2005 Yılında Ençok Askerî Harcama Yapan Ülkeler

Ülke	A.B.D.	İngiltere	Fransa	Japonya	Çin	Almanya	İtalya	Rusya
Milyar Dolar	478,2	48,3	46,2	42,1	41,0	33,2	27,2	21,0
Dünya % Payı	48	5	5	4	4	3	3	2

Kaynak: Seylan Erdoğan, 2006: 5, Tablo: 1.

Dünya toplam askerî harcamaları 2005 yılında 1.001 milyar ABD Doları olup ABD'nin harcaması Dünyada % 48 payla 478,2 milyar Dolar olmuştur. En çok harcama yapan diğer ülkelerin payları % 2-5 arasında değişmiştir.(Tablo: 15).

Uluslararası silah tekellerini kendi hükümetleri her bakımdan desteklemektedir. Askerî sanayiler ve silah ticaretinin özel olarak korunması, Dünya Ticaret Örgütü Antlaşması'nın 21. Maddesi ile hüküm altına alınmıştır. "Ulusal güvenlik" kapsamında kabul edildiğinden, silah tekellerine yapılan destekler, Dünya Ticaret Örgütü kurallarının dışında tutulmuştur. "ABD silah tekelleri, vergi indirimleri, ihracat kredileri, gelişmekte olan ülkelere verilen ve ABD mallarının alımı şartına bağlanan askerî krediler, hibeler ve benzeri yollarla devlet yardımları almaktadır." Ayrıca, devlet ödemeleri peşin yapmakta ve siparişlerin büyük bölümü, az sayıda tekele, görüşmeler yoluyla verilmektedir. Bu yardımlar nedeniyle askerî tekellerin kâr oranları sivil üretim alanlarının çok üzerindedir. Her yıl silah satışlarına aktarılan 7 milyar Dolar devlet desteği ABD vatandaşlarından vergilerle alınmakta ve yoksulların desteklenmesini engellemektedir. ABD hükümeti, barış yanlılarının karşı çıkmasına rağmen, petrol ve silah tekelleri ile ulus ötesi sermayenin, gelişmekte olan ülkelerin doğal kaynaklarına el koyması ve dünya pazarlarına hakim olması amacıyla Irak'ı işgal etmiştir. Irak'a atılan her bomba, ulus ötesi silah tekellerine verilen siparişlerle üretilmiştir. "Irak'ta öldürülen her Iraklı, yıkılan her bina, ev, tesis, ABD'nin silah tekellerinin şirket hesaplarında ciro ve kâr hanelerini kabartan bir unsurdur." (Erdoğan, 2006:3,6-7).

“Dünyada 5 bin 600 yılda 15 bin 500’den fazla bölgesel ve ulusal savaş yaşanmış ve çok sayıda insan ölmüştür. 1945-1992 yılları arasında gerçekleşen 149 savaşta 3 milyonunu asker 23 milyondan fazla insan ölmüştür.” Savaşlarda ölen asker kadar sivil doğrudan, 14-15 kat sivil ise açlık, susuzluk ve bulaşıcı hastalıklardan ölmektedir. “Savaşlarda son 10 yılda 2 milyon çocuk ölmüş, 6 milyon çocuk sakat kalmış, 12 milyon çocuk evsiz, 1 milyondan fazla çocuk anasız, babasız kalmıştır. 10 milyon çocuk psikolojik sarsıntı geçirmiş ve işkenceye uğramıştır.” (Kahya, 2006:9-10).

“Savaş insan varlığına, başka hiçbir doğal yıkımla karşılaştırılmayacak büyüklükte zararlar veren, yaşam hakkını ve varlıkları yok eden en büyük tehlikedir. Maddi ve kültürel birikimleri yok eder, uygarlığın gelişmesini ve dünya birliğinin sağlanmasını engeller.” Tamamen önlenemeyen savaşlara karşılık, zamanımızda; tutsaklara, yaralılara, sivil halka daha insanca davranılması gibi, savaş şartlarının iyileştirilmesi, ayrıca yığınsal ölümlere neden olan silah ve araçların kullanılmaması tanınmaya başlanmış, Lahey ve Cenevre Sözleşmeleri ile özel mülkiyete dokunulmazlık sağlanmıştır. Birleşmiş Milletler, savaşlarda büyük ölümlere yol açacak silahların kullanılmamasını, insan haklarının korunmasını benimsenmiştir. Birleşmiş Milletler 1899, 1907 Lahey Sözleşmelerini, 1925 Cenevre Protokolünü ve 1949 Cenvre Sözleşmelerini henüz imzalamamış devletler bulunmaktadır. Savaş ve çatışma durumlarında uygulanacak insani standartlar içeren protokoller Birleşmiş Milletlet Genel Kurulu çağrısına rağmen yaygın bir destek görememiştir. B.M. paralı asker kullanımına karşıdır. İnsan Hakları Komisyonu 1978 ve 1982 de paralı asker kullanılmasını suç ve paralı askerleri suçlu ilan etmiştir. Nükleer, kimyasal ve bakteriyolojik silahların kullanılması yasaklanmıştır. Birleşmiş Milletler henüz savaşları önleyememekle beraber, çalışmalarını sürdürmekte, savaş suçlularına karşı ağır müeyyide ve yaptırımlar uygulanmaktadır. (Muzaffer Sencer,t.y.:13-35; 44-47).

2.13.18. Ekonomik Özgürlük, Refah ve Yolsuzluk

“Ekonomik özgürlüğün temel girdileri, Shen ve Williamson (2005) tarafından belirtildiği üzere kişisel seçim, rekabet özgürlüğü, kişinin ve mülkünün

korunmasıdır.” Ekonomik özgürlük; vergilerin, hükümet kısıtlamalarının ve düzenlemelerinin; kişisel seçim, gönüllü değiş tokuş ve piyasa koordinasyonunun yerini alması halinde azalmaktadır. Genellikle düzenlemeler ve lisanslarla yapılan devlet müdahaleleri geniş çaplı bürokrasiyi doğurur ve yolsuzluğu artırır. (Mauro, 1997; Tanzi, 1998; Sandholtz ve Koetzle, 2000; Graeff ve Mehl-kop, 2003). Mauro (1997: 4). Liberalleşme, istikrar, deregülasyon ve özelleştirme amaçlı politikalar, rant arayışı ve yolsuzluk gibi fırsatları önemli ölçüde azaltabilir. Devlet Düzenlemeleri yaygın ve kamu görevlileri takdir gücüne sahipse, bireyler bu kuralları aşmak için memurlara rüşvet önerme eğilimindedir. (Özcan, 2012:259).

Refahı ölçmede ekonomik büyüme ve kişi başına GSYH kullanılır. Bentzen’a göre, yolsuzluk arttığında üretkenlik ve refah düzeyi azalmaktadır. (2012). Mutaşcu ve Danuletiu (2010), sosyal refahı ölçmede İnsani Gelişmişlik İndeksini (HDI) kullanılmıştır. Yolsuzluk arttığında sosyal refah seviyesi azalmaktadır. Finnie vd göre (2006), ekonomik olarak kalkınma için; ülkenin mal varlığı güçlendirilmeli, sermaye birikimi artırılmalı, eğitime yatırım yapılmalı ve yolsuzluk düzeyi de azaltılmalıdır. Yolsuzluk gerilediğinde, ülke kalkınmakta ve refah seviyesi yükselmektedir. Nas vd.’e göre (1986), bireylerin yolsuzluğu tercih etmesi, yolsuzluğu artırır, sosyal refah azalır, yolsuzluğun red edilmesi ise yolsuzluğu azaltır, refahı artırır. “Blackburn ve Sarmah (2008), göre yolsuzluk düzeyi azaldığında, ortalama yaşam süresi de uzamaktadır.”(Güney; Durman, 2014: 254-255).

2.14. Yolsuzluğun Ekonomiye Etkileri

Literatürde yolsuzlukların ekonomik büyümeye etkisiyle ilgili birbirine zıt iki görüş vardır. Huntington (1968), Lambsdorff (2001), Beck, Maher (1986) ve Lui (1985) gibi yazarlar rüşvetin işlemleri hızlandıracağını belirterek, bunu “Etkin yağlama hipotezi” veya “Tekerleri Yağlama” şeklinde nitelendirmiştir. Bu sayede bürokratik engellerin aşılabileceğini, kırtasiyecilik ve zaman kaybının önlenebileceğini, ekonomik büyümenin olumlu etkileyeceğini savunmuşlardır. Fakat, çalışmaların büyük bölümü, yolsuzlukların ekonomiyi olumsuz etkileyeceğine işaret ederek; yolsuzluğun gelir dağılımını adaletsiz hale getireceğini, yoksulluğun artacağını,

(Gupta at.al.,1998:29), yabancı yatırımları azaltacağını (Rahman and Mustafa, 1997:17), kaynak dağılımını bozacağını (Göktan, 2009:26) ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceğini, kamu harcamalarını artıracığını, hizmetlerin kalitesini düşüreceğini (Knack and Keefer,1995:214-215), vergi gelirlerinin düşmesine ve mali açıklara neden olacağını (Giray, 2005:134), yatırımların azalmasına yol açacağını (Mauro, 1995:705) belirtmektedir. (Fatih Savaşan; Furkan Başel, 2014: 74-75).

2.14.1. Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeyi Olumlu Etkilediği Sonucuna Ulaşan Çalışmalar

En yaygın bir yolsuzluk türü olan rüşvet, bürokrasi ve zaman kaybının yolaçtığı maliyetleri azaltmak ve büyümeyi sağlamak amacıyla tercih edilmektedir. (Leff, 1964; Nye, 1967; Huntington, 1968; Beck ve Maher, 1986; Egger ve Winner, 2005). Rüşvet, suç olarak görülmekte, mevcut işleyişin parçası sayılmaktadır. Türkiye’de yerleşik 150 şirketle yapılan görüşme sonucuna göre, kamu görevlilerine gümrük ve lisans işlemlerinin kolaylaştırılması, ihalelerin kazanılması veya bazı kamu hizmetlerinden yararlanmada rüşvet verildiği iddia edilmiştir. Türkiye’de şirketler yıllık gelirlerinin %2,5’undan fazlasını rüşvet olarak vermektedir. “Rüşvet suçunun sektörel dağılımında en büyük paya %22,6 ile gümrük işlemleri sahipken bunu %21.6 ile lisans işlemleri, % 21 ile kamu sözleşmeleri ve %14.2 ile çeşitli kamu hizmetlerinin sağlanması takip etmektedir.” Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)’nin yolsuzluğu, “emanet edilmiş yetkiyi özel yarar sağlamak için kullanmak” şeklinde tanımlayan araştırma raporu sonuçlarına göre; katılanların dörtte üçü, rüşvetin bir tür bahşiş olduğunu ve memur maaşlarının düşüklüğü nedeniyle desteklerken, katılımcıların yarıdan fazlası ise rüşveti ahlaki bozulmanın sonucu görmektedir. (Neşe Algan; Başak Gül Aktaş; İpek Tekin 2014:1,8).

Huang (2012), 10 Asya ülkesinde 1995-2010 döneminde yolsuzluk, gelir dağılımı ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemesinde, yolsuzlukların ekonomik büyümeyi artırdığını belirlemiştir. Ali, Grant ve Dominic (2010), 1986-1996 döneminde Asya ülkelerinde yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırması sonucunda; pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Powell, Manish ve Nair

(2010), yolsuzluk bürokratik gecikmeleri önleyeceğinden, ekonomik büyümeyi artırabileceğini belirtmiştir. Ekonomik özgürlük sınırlı olduğunda, Yolsuzluk büyümeyi olumlu etkilemektedir. (Savaşan; Başel, 2014: 75).

Doğu Asya'daki tecrübeler yolsuzluğun bazı durumlarda yatırımları teşvik ederek ekonomik büyümeyi artırdığını göstermiştir. Doğu Asya ülkelerinde yolsuzluk yoğun olduğu halde ekonomilerinde yatırımlar ve kusursuz bir büyüme görülmektedir. Ayrıca Çin, Brezilya, Tayland ve Meksika gibi ülkeler, yüksek derecede yolsuzluk olduğu halde önemli ölçüde doğrudan yabancı yatırım çekerek büyümelerini sürdürmüşlerdir. (Rose Ackerman,1999). Yolsuzluğun ekonomik büyüme ile ilişkisi her zaman tutarsız (ters yönde) olmayabilir. Zaman zaman yolsuzluk büyümeyi teşvik edebilir. 1970' lerin sonlarında Leff yolsuzluğu bir rekabet unsuru olarak savunmuştur. Sanayide tekel ve yüksek rüşvet ödenmesi farklılık ve avantaj sağlamada ana kriter olabilir. Bu şekilde etkinlik sisteme sokulabilir. Benzer görüşü Ekonomist Francis Lit'de 1985 de açıklamıştır. Rüşvet zamanın ortalama maliyetini minimum yaparak işleri hızlandırılır. (Kaufmann, 1997). (Ampratwum, 2008: 77-80).

2.14.2. Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeyi Olumsuz Etkilediği Sonucuna Ulaşan Çalışmalar

Birçok çalışma, yolsuzlukların ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini göstermiştir. Uğur ve Dasgupta'a göre (2011), ekonomik büyüme yolsuzluklardan olumsuz etkilenmektedir. Yolsuzluğun 1 puanlık azalışı kişi başına düşen GSYH'yı % 0.86 artırdığı; düşük gelirli ülkelerde etkinin % 0.59 olduğu belirlenmiştir. Jalles'e göre (2011), yolsuzluğun az olduğu ülkelerde borç yönetimi daha başarılıdır. Yüksel (2010), yolsuzluğun kamu yatırımlarını artıracığını, kamu gelirlerini düşüreceğini ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Göktan (2009) yolsuzluğun gelir ve kaynak dağılımının bozulmasına ve büyümenin düşmesine yol açacağı sonucuna ulaşmıştır. Yolsuzluğun yaratacağı belirsizlik ortamının yatırımları ve verimliliği azalacağını, önemli hizmetlere daha az kaynak tahsis edileceğini, neticede ekonomik büyüme oranlarının düşeceğini açıklamıştır.

Podobnik, vd. (2008), tüm ülkeler itibariyle yolsuzluk endeksindeki bir puan artışın (yolsuzlukların azalmasının) ekonomik büyümeyi %1.7 arttıracığını, Avrupa ülkelerinde ise %2.4'lük bir artış olacağını belirtmiştir. Yakar ve Cebeci (2007), yolsuzlukların; kamu gelirlerini azaltacağını, etkinliği bozacağını, yerli ve yabancı yatırımları azaltacağını, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceğini açıklamıştır. Drury, vd. göre (2006), demokrasinin gelişmediği ülkelerde yolsuzluklar ekonomik büyümeyi azaltmaktadır. Meon ve Sekkat (2005), yolsuzlukların ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini belirtmiştir. (Savaşan; Başel, 2014: 75-76).

Yolsuzluklar, kamu harcamalarında yoğun olarak yaşanmaktadır. Kıt kaynaklar yolsuzlukların yoğun yaşandığı alanlara hem fakir hem de gelişmiş ülkelere kaydırılmaktadır. “Örneğin, İtalya’nın Milano kentinde yolsuzluk skandallarının patlak vermesinden sonra şehrin demiryolu bağlantılarının yapımına ilişkin projenin maliyeti %52, bir kilometrelik metronun maliyeti %57 ve yeni havaalanı terminalinin yapım maliyeti %59 azalmıştır.” Birçok ülkede yeni yolların yapılması için kaynak bulunurken, yolların onarımı için kaynak bulunamamaktadır. (Tanzi ve Davoodi, 1997:3-4). “Türkiye’de 1984 yılı öncesinde başlanmış ve henüz bitirilememiş 273 önemli proje bulunmaktadır. Bu projeler, toplam proje tutarının %22’sini oluşturmaktadır. Proje tutarı ile ağırlıklandırılarak hesap yapıldığında projenin ortalama tamamlanma süresi, 9.3 yıl olmaktadır (TOBB, 2001:11-12).” Sayıştay’ın 2000 Yılı Mali raporu’na göre, kamu yatırımları ihale bedelinin yüzde 135 fazlasına mal olmaktadır (Sayıştay, 2000:151). (Muhlis Bağdıgen, Gökhan Dökmen, 2006:60).

Yolsuzluğun yatırımlar ve ekonomik büyüme üzerine olumsuz etkileri vardır. Yatırım lisansı almak için ödenen rüşvet yatırımları yavaşlatır ve aksatır. Çeşitli çalışmalarla ortaya konulduğu gibi teşvikleri etkisizleştirir. (Bardhan, 1997). Yolsuzluk özel yatırımların düşmesine ve büyümenin azalmasına yol açar. Yolsuzluk sanayi politikalarının etkinliğini azaltır. İşletmeleri gayri resmi sektörde (kayıt dışı ekonomide) faaliyete ve bu suretle vergi ödememeye teşvik eder. Doğrudan yabancı yatırım yolsuzluktan ürker. Yolsuzluk doğrudan yabancı yatırımlara vergi gibi caydırıcı yönde tesir eder. (Ampratwum, 2008: 77-80).

Yolsuzluğun yoğun olduğu ülkelerde askeri harcamalara yüksek pay ayrılmaktadır. Askeri harcamaların bünyesinde geniş rant bulunmakta ve ihaleleri kazanabilmek için elde edilen kazançların %15'i gibi yüksek oranda rüşvet verilmektedir. (Gupta vd., 2000b:4-6), (Bağdigen; Dökmen, 2006:58).

Yolsuzluk yatırımları caydırıcı etki yapar. Mauro'nun 1995 yılındaki çalışmasında yolsuzluğun artmasının yatırımların düşmesine yol açtığı, 1-10 ölçekli endekse göre yolsuzluk göstergesi 6'dan 8'e yükseldiğinde (yolsuzluk düştüğünde) o ülkenin yatırım/GSYH oranında % 4 artış oluşu görülmüştür. Diğer taraftan eğitim harcamaları da yolsuzluktan en çok etkilenen sektör olup, çalışmada yolsuzluk göstergesi 6'dan 8'e yükseldiğinde (yolsuzluk düştüğünde) eğitim yatırımlarının GSYH'daki payının % 0,5 arttığı belirlenmiştir. Aynı ilişki yolsuzlukla sağlık yatırımları arasında da görülmektedir. Shangim Wei'ye göre yolsuzluğun artması vergi gelirlerini düşürür. Yolsuzluk azaldığında ise vergi gelirlerinde artış olur. Yolsuzluk kredi faizlerini yükseltir. Yolsuzluğun azalması ise kredi faizlerini düşürür (Francisso Ciocchini, 2003). Örneğin Makedonya' da yolsuzluğun 1 puan azalması ile borçlanma faizleri Nisan 2012'de %5,5 dan % 4,84'e düşmüştür. Yolsuzluk ekonomik büyümeyi yavaşlatır. Daha düşük yatırımlara, daha düşük ve kalitesiz eğitime sebep olarak tüm ekonomiyi olumsuz etkiler. (Dancıkova, 2012:9-13)

Yolsuzluk büyümeyi negatif etkiler, Eğitim düzeyi arttığında yolsuzluk suçları azalmaktadır. Orta öğretim ve yüksek öğretim mezunu, yolsuzluktan hüküm giyenlere bakıldığında, yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişki görülmektedir. Rüşvet bir yaşam biçimi haline dönüştürülmüş, bürokratik engeller ve zaman kaybı bu yolla aşılarak, büyüme sağlanmaktadır. (Algan; Aktaş; Tekin,2014:8-9).

WEF'in Dünya Rekabet Raporuna göre yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde rekabet etme gücü düşüktür. Bir ülkenin rekabet gücünü o ülkenin kurumları, politikaları ve faktörlerinin ortaya koyduğu verimlilik seviyesi belirler (WEF, 2012). Verimlilik bir ülkenin hızlı büyümesinin, başarılı ve müreffeh olmasının önemli bir aracıdır. Yolsuzluk olan ülkeler ekonomiye ve demokrasiye

olumsuz etkisi olan sınırlı ekonomik özgürlükten muzdariptir. Heritage Foundation'a göre Şeffaflık Örgütü verileri (CPI) ve İEF'nin (Uluslararası Ekonomik Forum) özgürlük indeksini derleyen HF (Heritage Foundation) bu durumu açıklamaktadır. HF'ye göre ekonomik açıdan özgür bir toplumda pazar fonksiyonları serbestçe belirlenir ve hükümetler müdahaleden veya ekonomik aktörlere baskıdan kaçınır. HF ekonomik özgürlük ile sosyal ve ekonomik değerler (kişi başı gelir, ekonomik büyüme oranları, insani kalkınma, demokrasi, yolsuzluğun önlenmesi, ve çevre koruma gibi) arasında önemli pozitif ilişki olduğunu savunmaktadır. (HF: Index: FAQs). İEF ekonomik özgürlüğün göstergelerinden biri olarak TI'nın yolsuzluk algılama endeksini (CPI), yani ekonomik özgürlük yolsuzluk ilişkisini kullanır. İndeksteki yolsuzluk göstergesinin ağırlığı önemsiz olmayıp, belirgin şekilde kesin puanı etkileyebilir. Mamafih WGI(Worldwide Governance Indicators) rakkamları İEF'den bağımsızdır. 15 ülkede WGI yolsuzluk verilerinin üzerinde yapılan çalışmalar İEF tarafından ölçüldüğü gibi ekonomik özgürlükle yolsuzluk ilişkisini (korelasyonunu) göstermiştir. Daha fazla saydamlık olan ülkeler düzenlemelerden ve devlet müdahalesinden daha az etkilenir. Yine nedensellik yönünün belirlenmesi de zor olur. Saydamlık ekonomide daha düşük vergi ve devlet harcaması veya işletmelerin yönetim yükünü hafifleterek ekonomik özgürlüğü sağlar. Diğer taraftan yüksek saydamlık, düzenlemeleri en aza indirir ve yolsuzluk yapılacak alan ve fırsatları azaltır. (Dancıkova, 2012:9-13).

2.15. Yolsuzluğun İstihdama Etkileri

İstihdam, ülkenin kalkınmışlık düzeyi, doğal kaynakları, teknolojik yenilikleri, nüfusu, eğitim ve ekonomik koşullarına bağlıdır. (Yahşi, 2007: 22). Türkiye'de tarımsal istihdam çok büyük, emek arzı fazla, emek talebi yeterli olmadığından işsizlik yüksektir. İşgücünün çoğunluğunu genç ve niteliksizler oluşturmakta, ücretler düşük seviyededir. 2011 yılı itibariyle istihdamda hizmetler sektörü %48, tarım sektörü %25,5, sanayi sektörü %19,5 ve inşaat sektörü %7 paya sahiptir (tuik.gov.tr, 2012; hazine.gov.tr, 2012). "Türkiye'de 1980 sonrası yaşanan hızlı kentleşme, kırdan kente tarım işçilerinin göçü ve gecekondulaşma işsizliği yoğunlaştırmıştır." 2004-2011 devresinde istihdam %41,3-43,8 ve işsizlik %10-11,9

olmuştur. 2011 itibariyle 15-24 yaş aralığındaki genç işsizlik oranı ise yetişkin işsizliğinin çok üzerinde %18,4'dir. Genç nüfustaki işsizliğe eğitim durumuna göre bakıldığında, yüksek öğretimde bu oranın çok yüksek olması sorunun önemini arttırmaktadır. Türkiye'de 2010'da genç işsizlik % 20 iken yüksek öğrenim mezunlarında işsizlik %32,5 dır. "Güçlü ve gelişmiş bir toplum olmanın ön koşulu gençlere istihdam sağlamaktır." (Sanal, 2010:10). (Güney, 2009: 149). (Funda Çundur; Mehmet Bölükbaş, 2014: 81-86). Eğitim ihtiyaca göre yapılmalıdır.

Emek piyasasında çalışan "bireyin yasal geliri, yasadışı gelir ve bunun ortaya çıkaracağı maliyetten fazla ise, suç faaliyetine yönelmeyecektir." Becker (1968) ve Ehrlich (1973) 'e göre işsizlik ile suç oranı arasında pozitif; Ücretler ile suç oranı arasında ise negatif bir ilişki vardır. (Ata, 2009:126). Witt, Clarke ve Fielding (1999)'e göre, işsizlik ve ücretlerin düşük olması suçu artırmaktadır. Burdett, Lagos ve Wright (2003)'e göre, ise, yüksek işsizlik suçu artırırken, yüksek ücretler suçu azaltmaktadır. Cömertler ve Kar (2007)'a göre; işsizlik, belli bir getiri sağlayan (mala karşı işlenen) suçları daha çok etkilemektedir (Güvel, 2004:63). İstihdamın artışı, yasadışı kazançlara yönelmeyi engelleyecektir (Raphael ve Winter-Ebmer'e göre, 2001: 260). "Suç ile iş birbirinin alternatifi iki unsurdur ve birey gelir elde etmek için bu iki alternatiften birini tercih eder" (Edmark, 2005: 354). İşsizlerin yasaları ihlali daha kolaydır. (Maingot, 1994: 57; Kızmaz, 2003: 282). İşsizler göçe zorlanır. Ortaya çıkan değersel zayıflama, uyum, yabancılaşma, v.b sorunlar, suçları artırır (Fleisher, 1966: 126; Akan ve Arslan, 2008: 62). (Kızmaz, 2003: 283). (Ahmet Yılmaz Ata, 2011: 116,121-122).

"Kamusal istihdam işsizlikle mücadelenin başlıca aracı olarak görüldüğünde, performans kriterlerinin net bir biçimde ortaya konulması ve istihdamın dağılımında nitelik ve nicelik bakımından denge sağlanması imkânsız hale gelmektedir." Rasyonel istihdam politikalarının uygulanmaması, yolsuzlukları artırmaktadır. Siyasal olarak en yaygın yolsuzluk türü kayırmacılıktır. Liyakat ilkesi yerine siyasilerin yandaşlarının kamu görevlerine alınması, eşitlik ilkesini bozarken, halkın devlete güvenini sarsar. Kamuda, atamalara keyfi müdahale önlenmelidir. "Yönetmelik

açından ise; kapalı ve gizlilikten uzak, açık, hesap verilebilir, her türlü yanlışın açıklandığı yönetim anlayışına geçilmelidir.” (Turan, 2014: 11-12,18,25).

GSYH, ihracat, enflasyon, ve doğrudan yabancı yatırımlar işsizliği belirleyen önemli faktörlerdir. Bakare (2011) “Nijerya için işsizliğin belirleyicilerini araştırdığı çalışmada; işgücü talep ve arzı, nüfus, nominal ücret, yurtiçi yatırımlar, kapasite kullanımı ve gayri safi sermaye oluşumları ile işsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur.” Rafiq vd. (2010) Pakistan için yaptığı çalışmaya göre, işsizliği; nüfus, doğrudan yabancı yatırımlar ve enflasyon belirlemektedir. Aktar ve Öztürk (2009)’de işsizliği belirlemede; GSYH’yı, doğrudan yabancı yatırımları ve ihracatı almıştır. Kabaklarlı ve Gür (2011)’e göre Türkiye’de genç işsizlik oranı ile GSYH, verimlilik, yatırımlar ve enflasyon arasında uzun dönem ilişki vardır. (Ata, 2011: 88).

Neticede; istihdamın artması için; GSYH’nın, ihracatın, doğrudan yabancı yatırımların, tasarruf ve yatırımların artması, yolsuzlukların önlenmesi; dürüst, ileri görüşlü, bilgi ve becerili, kararlı, pozitif görüş ve düşünceye sahip yöneticilerin işbaşında olması gerekmektedir.

2.16.Yolsuzluğun Fiyatlara ve Kaliteye Etkisi

Yolsuzluk nispi fiyat dengelerini engellemekte, kaynak dağılımında sapmalara yol açmakta, “Üretici ve tüketici dengelerinin yanlış düzeylerde kurulmasına neden olmaktadır.” Nitekim rüşvet ödenen mal ve hizmetin üreticisi bunu tüketiciye yansıtmaktadır. Bu durumda tüketiciler bir tür dolaylı vergi ödemektedir. (<http://archive.ismmmo.org.tr,t.y.:93>).

Kamu hizmetlerinden yararlanmada rüşvet verilmesi, ikinci bir ödeme olmakta, vergileri anlamsızlaştırmakta, kamu hizmetleri daha pahalı hale gelmektedir. Kamu ihalelerinde yasal olmayarak alınan tutar (rüşvet) ihale tutarına eklenmekte veya ihaleye konu malın veya hizmetin kalitesi düşürülmektedir. Neticede toplum, pahalı veya kalitesiz hizmet almaktadır. (Oral, 2009). (Turan, 2014:17)

Firmaların kamu ihalelerini kazanmada ödediği rüşvet çeşitli şekillerde telafi edilmektedir. Bunlardan biri, firma düşük bedel teklifiyle ihaleyi aldıktan sonra ihale bedelinin revize edilmesidir. Firma, “maliyet artı kâr” yönteminde rüşveti yüksek belirlediği fiyat içinde gizleyebilmektedir. En çok kullanılan yöntem ise, kamu yatırımlarının kalitesini düşürecek ucuz malzeme veya kalifiye olmayan işçi kullanılmasıdır. (Everhart ve Sumlinski, 2001:9). Tanzi ve Davoodi (1997:8-9), ülkenin fiziki alt yapısının onarımı kasten yapılmayarak, yeni ihaleler açılarak yolsuzluk yapılmaktadır. Alt yapı yatırımlarının verimliliğinin azaltılması ekonomik büyümeyi olumsuz etkiler. Del Monte ve Papagni’e göre (2001:1-3) yolsuzluk yüksek olduğunda kamu harcamalarının etkinliği azalır (Bağdigen; Dökmen, 2006: 59-60).

2.17.Yolsuzluğun Kamu Mali Dengesine Etkisi

Yolsuzlukta vergi kayıp ve kaçakları artmakta, vergi gelirleri azalmakta, kamusal hizmetlere ve sosyal harcamalara aktarılacak fonlar yetersiz kalmaktadır. Gupta vd. (1998:8) sosyal harcamaların yapılmasını zorunlu görmüş, ancak, içeriğinde değişiklikler olabileceğini belirtmiştir. Baskı grupları lobi faaliyetleriyle harcamaları rüşvet imkanı yüksek alanlara kaydırabilmektedir.(Bağdigen; Dökmen, 2006:57-58).

Yolsuzluk kamu harcamalarını arttırarak mali açıklara neden olmakta, Kaynaklardan güçlü olanların daha fazla yararlanmasıyla gelir adaletsizliği de bozulmaktadır. Tanzi’ye göre, kaynak dağılımını bozan, verimliği düşüren yolsuzluk, büyümeyi de önlemektedir. (Tanzi, 1998:568). Kamu kaynakları israf edildiğinden büyümeyi sağlayacak yatırımlar yapılamaz. Rüşvet, verimli yatırımları ve kârlılığı düşürür (Bardhan, 1997: 1328), toplumsal refahı azaltır. (Bağdigen ve Tuncer, 2004: 169). Kaynakların azalması borçlanma ile karşılandığından gelir esnekliği azalır. Ek vergi konulması, dürüst mükellefler üzerinde ek külfet ve baskı yaratır (Asher, 2001: 2). “Vergi yapısından kaynaklanan yolsuzlukların, hem vergi gelirlerini azalttığı hem de vergi yükünün dağılımda adaletsizlik oluşturduğu birçok çalışmada belirtilmiştir.” Bu durum hukuk kurallarına olan güveni sarsmakta ve toplumsal dengeyi

bozmaktadır. “Yolsuzluğun artmasının en kötü sonucu, ekonomik ve yönetsel sistemlerin çökmesine sebebiyet verebilmesidir.” (Uzunöz, 1997: 95) (Bakırtaş, 2012: 91-92).

Gelişmekte olan ülkelerde vergilerin yaklaşık yarısı, vergiden kaçınma ve yolsuzluklar nedeniyle toplanamamakta, (Fjeldstad ve Tungodden, 2001:2). Chand ve Moene (1999:1129), yolsuzluklar nedeniyle oluşan gelir kayıpları gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranları ve bütçe açıkları üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Tanzi ve Davoodi (1997:13), Vergi memurlarının aşırı takdir yetkisine sahip olmaları yolsuzlukların önemli nedenidir. Takdir yetkisi kötüye kullanılarak haksız kazanç sağlanmaktadır. (Asher,2001:10). Mükellefin ödeyeceği vergilerin rüşvet olarak alınması vergilerin artan oranlılığını etkisiz kılmaktadır. (Tanzi ve Davoodi,2000:16). (Bağdigen ve Tunçer, 2004:169). (Bağdigen; Dökmen, 2006: 61-63).

Vergilerin satış fiyatındaki payı çok yüksek olan, sigara gibi mallar kaçakçılar için çok caziptir. Özellikle sigaranın vergisiz satıldığı yerlerden kaçığa yönlendirilmesi daha kolaydır. Kaçak sigara satışları haksız kazanç sağlarken, ucuz sigara fiyatları tüketimin artışına neden olur. Dünya Bankasının 2000 Raporuna göre dünya sigara tüketiminin % 6-8,5’u kaçaktır. (Joossens, Luk v.d., 2010: 1640).

Türkiye’de son yıllarda sigara satışlarının artmaması, kaçak kullanımının bir göstergesidir. Özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde 2003-2005 devresinde sigara satışlarının %58,7-%90 azalması bunu doğrulamaktadır. Sigara satışındaki gerileme, Şırnak’da %90, Hakkari’de %87,2, Mardin’de % 77,4, Diyarbakır, Van, Batman, Siirt, Bitlis, Kilis’de %62,9 - %67,1 arasında ve Şanlıurfa’da % 58,7 olmuştur. Satışlar toplamda 1.537.706 kilo azalmıştır. (İ.Halil Elmas,2010).

TAPDK’a göre Türkiye’de sigara tüketiminin %10’u kaçaktır. 2007 yılı verileri dikkate alındığında, kaçak sigaranın toplam değeri yaklaşık 1,5 milyar TL., hazinenin vergi kaybı ise 1,1 milyar TL.dir. (Nazmi Bilir, v.d., 2010:64).

Sigara gibi sosyal maliyeti olan mamullerinin vergilendirilmesi hükümetler için; hem kamu gelirlerini artırmada hem de toplum sağlığını korumada önemli bir araçtır. Varidatı artırmak için optimal vergi politikası hükümetlere elastik olmayan malları hedef gösterir. Fakat, elastik olmayan malları daha çok düşük gelirli tükettiğinden vergilemede adaletsizlik olur. Tütün mamullerinin vergilendirilmesinde, ortalama talep elastikiyeti birden küçük iken; düşük gelirli tüketicilerin talep elastikiyetinin, üst gelir grubundakilerden daha yüksek olması sebebiyle, hükümetler yüksek nevi sigaraların vergilerini artırarak, düşük gelir gruplarının yükünü artırmadan varidat hedefine ulaşabilir. Tütün mamullerinin vergilendirilmesi, bu malların tüketimi ve zararlarının önlenmesinde ve ihtiyaç duyulan kamu gelirlerinin elde edilmesinde önemli araçtır. Ancak toplum tütün mamullerinin bağımlılık yaptığı ve ölümcül hastalıklara neden olduğu konularında uyarılmalıdır. (Gruber Jonathan; Köszegi Botond, 2010).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YOLSUZLUK VE YOLSUZLUKLA MÜCADELE

Bu bölümde Türkiye'de yolsuzluk, yolsuzluğun önlenmesi çalışmaları, yolsuzlukla mücadelede etkin denetim, Türkiye'de en çok yolsuzluk görülen alanlar, yolsuzluğun vergisel araçlarla önlenmesi, yolsuzlukla mücadelede kollektif eylem yaklaşımı, yolsuzlukla uluslararası mücadelede, yolsuzluğun önlenmesinde ülkemiz şartlarında alınması gereken önlemler açıklanacaktır.

3.1. Türkiye'de Yolsuzluk

Bu bölümde yolsuzluk genel olarak ele alınacak, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Türkiye'deki yolsuzluk incelenecektir.

3.1.1. Osmanlı Döneminde Yolsuzluk

Yolsuzlukların önemli bir şekli olan rüşvet Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünün önemli nedenlerindedir. Osmanlı'da rüşvet memur atamalarında çok yaygındı. Tanzimatın ilanından sonra padişah ve yüksek rütbeli memurlar dahil, devlet idaresinde olanların rüşvet almayacaklarına dair Kuran'a el bastığı bilinmektedir. 16 ncı yüzyıla kadar güçlü bir otoritenin ve düzenli memur kadrosunun ve gelişmiş bütçe düzeninin varlığı ve kararlı politikalar yolsuzluğu önlemiştir. (Tarhan, v.d., 1987:16).

Osmanlı İmparatorluğu'nda, güçlü merkezîyetçi ve yerel yapı olduğundan, çok az görülen yolsuzluk, çöküş döneminde hızlanmış, idari ve mali sistemi tahrip etmiş imparatorluğun çöküşünde etkili olmuştur (Aydın ve Yılmaz, 2010), (Gür,2014:195).

III. Murad'ın vezirlerinden Şemsi Paşa Osmanlı Devletine rüşveti ilk bulaştırandır. Şemsi Paşa, ataları Kızıl Ahmetli ailesinin öcünü almak için padişaha

40.000 altın rüşvet almayı kabul ettirerek, rüşvet hastalığını devlete bulaştırmış, padişaha verilen dilekçelerin sahiplerinden rüşvet alarak bir bölümünü de padişaha vermiştir. 16 ncı yüzyıldan sonra, Osmanlı'da devlet, otoritesini kaybetmiş, idari ve mali sistem zayıflamış; yolsuzluk ve rüşvet olayları artmıştır. İmparatorluk mali ve parasal sıkıntıya düşmüş, dar gelirli kamu yöneticilerinin geçim sıkıntısı da yolsuzluğu desteklemiş, rüşvet yaygınlaşmıştır. “Memurlar kaçakçılık dahil yolsuzluğa bulaşmış, çoğu zaman mal, ırz ve can güvenliğinden mahrum kalan halk, eşkiyaya ilaveten, devlet görevlilerinden de kaçır olmuştur.”(Tarhan, v.d., 1987 :16).

Osmanlı'nın duraklama ve çöküş dönemindeki yönetim ve sosyal yapısındaki zafiyet yolsuzluklara zemin hazırlamıştır. III. Selim'in başlattığı ve II. Mahmut'un hızlandırdığı Tanzimat ve ıslahat çalışmaları ile I. ve II. Meşrutiyet Dönemlerinde askeri ve idari yapının düzenlenmesi, bünyedeki yolsuzluğu önleyememiştir. Rüşvet bünyeyi tahrip etmiş, yönetim ve yargıdaki keyfi hareketler bu kurumların çöküşüne neden olmuştur. Devlet otoritesi zayıflamış, halk güvenini kaybetmiştir. Rüşvetin aldığı boyutu açıl原因 bir örnek de Divan şairi Fuzuli'nin “Selam verdim rüşvet değildir deyu almadılar” sözüdür. (Korkmaz vd., 2001:11).

Osmanlı'da yaşanan yolsuzluklar, Avrupa ve Ortadoğuda da görülmekteydi. Nitekim, Avrupa'da büyük ihalelerde önemli boyutta yolsuzluklara rastlanmıştır. Toplumları mali, ekonomik, sosyal ve toplumsal çöküntüye düşüren yolsuzluklar günümüzde de aynen devam etmektedir. Gür, 2014:196).

Yolsuzluğun önlenmesi toplumun temiz ve ideal bir topluma dönüşmesini gerektirmektedir. Bunun için siyaset temizlenerek yeniden organize edilmeli, menfaat çatışmaları yerini, fikir ve program çalışmalarına bırakmalıdır. Pahalı bir iş olan siyasette, maddi ve manevi borçlanan bazı siyasetçiler, seçildikten sonra borçlarını ödeyebilmek için kirli ilişkilere girebilmektedir. Aynı durum iş aleminde söz konusudur. Ancak siyaset ve iş adamlarımızın hepsini kazanç için hertürlü yolsuzluk yapanlarla aynı tutamayız. (Korkmaz v.d., 2001:11).

Padişahlar rüşvet ve yolsuzlukları önlemek için halkın dertlerini ve davaları dinleyip çareler aramıştır. Esasen Divan-ı Hümayun'un ilk görevi de şikayet dinlemektir. Orhan Bey ve II.Murad saray kapısında halkı dinlerken, Fatih Sultan Mehmed'in Divan'da hazır bulunmayı kaldırması nedeniyle padişahlar davaları "Adalet Köşkünden" izlemiştir.(Tarhan v.d., 1987:17).

Avrupa'daki model esas alınarak, İkinci Mahmut döneminde köklü reformlar yapılmış, ehliyetsiz kişilerin memur olması sıkı sınavlarla önlenmeye ve modern bir bürokrasinin kurulmasına çalışılmıştır. Bir ceza kanunnamesi çıkarılarak, kamu görevlilerinin, özellikle rüşvet suçundan cezalandırılması sağlanmıştır. Ancak, alınan tedbirlere rağmen rüşvet engellenememiştir. (Erdoğan Keleş, 2005:260-262).

1839'da Tanzimat Fermanı ile rüşveti önlemeye yönelik tedbirler getirilmiş. 1840'de yürürlüğe giren Ceza Kanunnamesi ile rüşvet suçu geniş şekilde düzenlenmiştir. Rüşvet sayılacak ve sayılmayacak hediyeler 1855'de nizamname ile belirlenmiştir. 1858'de Fransız Ceza Kanunundan yararlanılarak yeni bir Ceza Kanunu çıkarılmıştır. Önceleri başarılı sonuçlar alınmışsa da, uygulamalar gevşetildiğinden, rüşvet ve yolsuzlukları önlemede başarı sağlanamamıştır. (Tarhan, v.d., 1987:16-17).

3.1.2. Cumhuriyet Döneminde Yolsuzluk

İmparatorluğunun gerileme devrinde yaygınlaşan rüşvet geleneği, Osmanlı kamu yöneticilerinin Cumhuriyet'de yer almaları nedeniyle, bunların alışkanlıkları, davranış kalıpları ve değer yargıları Türkiye Cumhuriyetine dahil olmuştur. Osmanlı'daki bazı örgütlenme biçimleri, yasal çerçeve, yöntem ve uygulamalar da Cumhuriyetin yönetimine girmiş, ekonomik güce sahip azınlıklar da Cumhuriyette yer almıştır.(Yavuz Bayar, 1979:47). (Özsemerci, 2003:36-37).

Cumhuriyet döneminde, yolsuzluğa bulaşan herkese ayrılık gözetilmeden hesap sorulmuştur. Siyasette tek partinin olduğu 1923-1946 döneminde, bir bakan Yüce Divana sevk edilmiş, Havuz-Yavuz davası diye bilinen olayın sanıkları

mahkûm edilmiş ve siyasal yaşamları sona ermiştir. 1946'da çok partili demokraside de yolsuzluklar devam etmiştir. Popülist politikalar 1950'lerde yaygınlaşmış, 1970'lerde ivme kazanan bürokrasinin "siyasallaşması" sürecinde, "siyasal kayırmacılık" ve "nepotizm" artmıştır. Bu dönemde, Türk siyasal hayatında uzun yıllar iktidarı koruyan bir başbakanın yakınlarının fiili "hayali ihracat" ve "mobilya yolsuzlukları" başta olmak üzere yeni yolsuzluk türleri Türkiye'nin gündemine girmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında bazı siyasiler hakkında yolsuzluk soruşturmaları açılmış, 1982'de Sosyal Güvenlik Bakanı Hilmi İşgüzar ve Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı görevini kötüye kullanmak suçlarından Yüce Divan'ca mahkum edilmiştir. Bu dönemde uygulanan "liberalleşme" politikalarıyla, yönetim yasa dışında ve denetimden uzak işlemiştir. Ülkenin makro ekonomisi ve gelir dağılımı da olumsuz etkilenmiş, Uluslararası Para Fonu programları nedeniyle kamu cari harcamaları kısıtlanırken; yatırımlar düşük seviyede kalmıştır. 1980 sonrası yolsuzluklar arasında: Devlet Bakanı İsmail Özdağlar'ın rüşvet yolsuzluğu; F-16 savaş uçağı alımındaki rüşvet olayı; İstanbul Bankası; TÜRK BANK; İSKİ; Karayolları; İLK SAN; ve Hayali İhracatlar sayılabilir. (Tarhan, v.d., 1987:20).

Cumhuriyet kurulduktan sonra devlet sisteminin demokrasiden uzak olması, aşırı merkezîyetçi yapı yolsuzluklara ortam yaratmıştır. Askeri ihtilallerde hazırlanan anayasalar da bunu önleyememiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında iktidar ve kamu organları, muhalefetin denetiminden mahrum kalmışlardır. Çok partili hayata geçildiğinde de siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının yetersizliği devam etmiş, birçok siyasi parti, vakıf, dernek ve sendika askeri idarelerce kapatılmıştır. Devlet organları bazı güç odaklarının baskısı altında kalmış, halkın taleplerini karşılayacak yapılar kurulamamıştır. Türkiye siyasi partiler, yaşları itibarıyla yeni kurulmuş gibidir. Gerçekte Türkiye'de siyasi hareketler 1876 yılında başlamıştır. Askeri müdahaleler, siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının gelişmesini önlemiştir. "İçişleri Bakanlığı verilerine göre Türkiye'de şimdiye kadar kurulan dernek sayısı 217.400 olup bunlardan 132.127'si feshedilmiştir. Faal olan dernek sayısı ise 85.273'tür (www. dernekler. gov,2010)." Nüfusu Türkiye'den 13 milyon az olan Fransa'da Türkiye'dekinin 16,2 katı STK vardır. (Bozan, 2011).

Devletin aşırı borçları, yatırım ve cari harcamalara yeterli bütçe ayrılmasını engelemekte, gelir dağılımını da bozmaktadır. Devlet borçlarının artışı, yolsuzluklar için uygun fırsatlar hazırlar. Terör yolsuzluğun boyutlarını artırmaktadır. Bürokrasideki kuralsızlık ve yetersiz denetim, devlet içinde bazı yasa dışı örgütleri doğurmuştur. Neticede; bürokrat-siyasetçi-mafya işbirliğinden oluşan Susurluk olayı gibi skandallar olmuştur. Kararların bir kişiye atfedilmesi (iktidarın kişiselleşmesi) 1980 sonrası politik yozlaşmayı artırmıştır. (Tarhan, v.d., 1987: 20-21).

Türkiye'de Cumhuriyetten sonra bir süre ülke tek partili bir düzenle yönetilmiştir. Çok partili siyasal yaşamda da, seçim yasaları “halkın çıkarlarına hizmet etmeyen” iktidarlar doğurmuş ve siyasal otorite “halk iradesinden” ayrılmıştır. Bu nedenle geniş kitlelerin siyasal otoriteyi etkileyerek çıkar sağlaması kısıtlı kalmıştır. Ayrıca yeni düzen hak arama ve hak yaratma yerine siyasal baskı ile kamudan menfaat sağlama yolunu açmıştır. (Özsemerci, 2003: 37-38).

TBMM sorunların çözümünde akla ilk gelen kurumlardandır. Yasama meclisinin denetim yolları olan soru, gensoru ve meclis soruşturması Cumhuriyet döneminde 1924 Anayasası'yla hukuk sistemimize girmiştir. 1961 Anayasası genel görüşme ve meclis araştırmasını TBMM'nin denetimine dahil etmiştir. 1982 Anayasasıyla “yasama”, “Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek” ve bilgi edinme ve “denetim” yetkilerine sahip olmuştur. Soru; sözlü veya yazılı cevaplandırılmak üzere başbakan veya bakanlardan bilgi istemektir. Meclis araştırması, bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemedir. Genel görüşme; toplum ve devlet faaliyetlerine ait bir konunun, Meclis Genel Kurulunda görüşülmesidir. Başbakan veya bakanlar hakkında, soruşturma açılması isteği olan Meclis Soruşturması, en etkili denetim yoludur. Bu istem mecliste, en geç bir ay içinde görüşülür ve gizli oyla karara bağlanır. (Tarhan, v.d., 1987: 21-22).

Parlamente denetim, meclisin yasa yapma ve karar alma gibi diğer önemli temel görevidir. Parlamento denetimde sivil toplum katkısı önemlidir. Meclisin güvenoyu verdiği hükümeti kontrol esastır. Ancak, parlamente denetim genellikle

muhalefet milletvekillerince işletilmektedir. İktidarın hatalarını ele alıp yıpratmada denetim yolları muhalefetin en önemli kozudur. (Habib Kocaman, 2009:3).

Cumhuriyet döneminde bazı bakanlar ve milletvekilleri Yüce Divana sevk edilmiştir. Yavuz Zırlı'nın onarımında yolsuzluk yaptığı iddiasıyla 26 Ocak 1928'de Yüce Divan'a sevk edilen; Bahriye Eski Bakanı İhsan (Eryavuz) 2 yıl ağır hapis, (Bilecik) Milletvekili Dr. Fikret'i (Onuralp) 4 ay hapis cezası almıştır.

Sosyal Güvenlik eski Bakanı Hilmi İşgüzar; yolsuzluk yaparak Bağ-Kur ve SSK'yı zarara uğrattığı iddialarıyla 2 Şubat 1981'de Yüce Divana sevk edilmiştir. İşgüzar, 9 yıl 8 ay ağır hapis ve 5 milyon 251 bin lira para cezası almıştır.

Milli Güvenlik Kurulu, Gümrük ve Tekel eski Bakanı Tuncay Mataracıyı; "rüşvet almak" iddiasıyla 23 Nisan 1981'de Yüce Divana sevk etmiştir. Mataracı 36 yıl ağır hapis ve 787 milyon 386 lira para cezası almıştır.

Milli Güvenlik Kurulu, Bayındırlık Eski Bakanı Şerafettin Elçi'yi "rüşvet almak" ve "görevini kötüye kullanmak" iddialarıyla 17 Mart 1982 tarihinde Yüce Divana sevk etmiştir. Elçi, 2 yıl 4 ay hapis cezası almıştır.

15 Mayıs 1985 tarihinde "rüşvet almak" ve "görevini kötüye kullanmak" iddiasıyla Yüce Divana sevk edilen Devlet eski Bakanı İsmail Özdağlar, 2 yıl hapis ve 30 bin lira para cezası almıştır. (Tarhan v.d.,1987:26-29).

Diğer taraftan; Eski Başbakan Mesut Yılmaz ve eski Devlet Bakanı Güneş Taner; Türkbank ihalesinin yapımına ve fiyat oluşumuna fesat karıştırmak; bir medya düzeni kurmada siyasî rant elde etmek; ayrıca Kamuran Çörtük'e Genç TV'nin bedelsiz verilmesini sağlamak iddiası ile; yüce divana sevk edilmiştir. Yüce Divan; 23.06.2006 tarihli karar ile, davanın kesin hükme bağlanmasını ertelemiştir. (www. anayasa. gov. tr: 195,196,332).

“J.J.Rousseau demokrasilerde de “oklokrasi” gibi kötü örneklerin olabileceği ifade etmektedir. Oklokrasi’yi ahlaki değerleri zayıf, yeteneksiz, tesadüflerle makam sahibi olmuş kişilerin demokrasiyi yürütme şekli olarak açıklamaktadır.” Böyle kişilerin devleti ele geçirmesi, basın da ekonomik çıkar grubunun sesi olması ve tekelleşmesi yozlaşma ve yolsuzlukların artmasına neden olur. Türkiye’de kamu arazilerinin işgali, rantı yüksek sahillerin yağmalanması, Civangate-Emlak Bankası olayı, Türk Hava Kurumu, Kızılay, ortakların birbirini karşılıklı aklama yolsuzluğu, İSKİ, TEAŞ, örtülü ödenekte Parsadan, Susurluk, Söylemez, gibi olaylar bu tanıma uygundur. (Korkmaz v.d., 2001: 44-46).

3.1.2.1.Türkiye’de Finansal Liberalizasyon, Kırılganlık ve Krizler

Yanlış makroekonomik politikalar, finansal yapıdaki zayıflıklar, döviz sistemi ve kurunun belirlenmesindeki hatalar, dışsal makroekonomik koşullar, denetim ve düzenleme ile ilgili sorunlar finansal krizleri ortaya çıkaran nedenlerdir.

24 Ocak 1980 Kararları ile finansal liberalizasyon ve ihracata yönelik sanayileşme başlatılmış, döviz kuru ve faiz politikalarındaki reform düzeyindeki değişiklikler, yeterli hazırlıklar yapılmadığından krizlere yol açmıştır. 1989’da tam liberalizasyona geçilerek döviz işlemleri ve sermaye hareketlerine serbestlik tanınması, bankalara yurtdışından borçlanma ile önemli kaynak sağlamıştır. 1993’de faizlerin düşürülmesi, döviz aşırı değerlendirmiş, merkez bankası gerekli müdahaleyi yapamamıştır. Aşırı artan borçlar nedeniyle, toplam vergi gelirleri borç taksidi ve faizini karşılayamaz duruma gelmiştir. Kriz sinyallerine rağmen, para ve faiz politikasında gerekli ayarlama yapılamadığından, ekonomi 5 Nisan’da krize girmiştir. 1999 yılı sonunda başlatılan “Enflasyonu Düşürme (Dezenflasyon) Programı” faiz oranlarını hızla düşürmüştür, enflasyon 14 yıldır ilk defa yüzde 30’un altına inmiş, üretim ve iç talep canlanmıştır. “Ancak, TL’nin beklenenin üzerinde reel değer kazanması, iç talepteki hızlı canlanma, ham petrol, doğal gaz gibi enerji fiyatlarının artması ve Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler sonucunda 2000 yılında cari işlemler açığı aşırı artmıştır.” Yapısal reformlarda duraklama ve politik

belirsizlikler, uluslararası sermayeyi tedirgin etmiş, yabancı sermaye girişi azalmış, “Kasım 2000’de krize yol açmıştır. Finansal piyasalardaki risklerin ve ekonominin krize karşı duyarlılığının artması, 2001 Şubat ayında yeni bir krizi ortaya çıkarmıştır.” Enflasyonu düşürme programı çökmüştür. (Mert Ural, 2003:15-18).

3.1.2.2.Türkiye’de 2000 ve 2001 Bankacılık Krizi

Türkiye’de kamu kesimi açıklarının çok yüksek olması, 1989 yılından sonra uygulanan yüksek yurtiçi faiz hadleri ve düşük kur politikası ülkeyi, “sıcak para” bağımlısı yapmış, sermaye girişleri daha çok kısa vadeli olmuştur. Aralık 1993 - Nisan 1994 finansal krizleri, bu durumun sürdürülemez olduğunu göstermiştir. “Kasım-Aralık 2000 ve Şubat-Mart 2001 aylarında şiddetli bir bankacılık ve döviz kuru krizi yaşanmıştır. Bankaların borç verme vadelerini kısaltması, döviz borçlarının artmasına ve aktif-pasif kalemlerin vade uyumsuzluklarına neden olmuştur.” Bankalar kamu kesimine kredi veren kurumlar haline gelmiş, riskli kredileri artmıştır. TMSF’na devredilen bankaların sahip ve yöneticilerinin Kasım 2000’de tutuklanması, paniğe yol açmış, yabancı tasarrufların kaçışını hızlandırmıştır. (06.11.1997-03.07.2003 devresinde aktif toplamı 21.378 milyon TL., devir zararı 23.205 milyon \$ olan 25 bankanın faaliyet izni kaldırılmış/ TMSF’ye devredilmiştir). Piyasalardaki TL sıkıntısı, gecelik repo faizini Bankalar arası Para Piyasasında % 200’e yükseltmiş, aşırı gecelik borçlanma ihtiyacındaki kamu bankaları ve TMSF kapsamındaki bankaların mali yapıları daha da bozulmuş, T.C. Merkez Bankası’nın müdahale etmemesi, gecelik repo faizi % 1700’e yüksemiş, İMKB endeksi %26 gerilemiştir. (Şahinöz, 2001 :186). (Erhan Morkoç, 2014).

“1990’lı yılların sürdürülemez iç borçları 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerine neden olmuştur. (Nazım Kadri Ekinci, 2006:285). Türkiye 2001 krizini iyi yönetememiştir.” Eylül 2008 küresel krizinde ABD Merkez Bankası FED piyasaya kaynak vermiş, Hazine ile birlikte bankaları kurtarmaya çalışmış, Avrupa Merkez Bankaları da likidite verme ve kurtarma operasyonlarını desteklediklerini açıklamıştır. Aynı IMF Türkiye krizinde, bankaları kurtarma operasyonlarının ahlaki

çöküntü yaratacağını ileri sürerek piyasaya likidite verilmesine karşı çıkmıştır. (Mahfi Eğilmez, 2008:79-80). (Kurtoğlu,2012: 644-646).

3.1.2.3.İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Batan Şirketler

İSMMMO (İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası)’nın “İMKB ve Mağdur Yatırımcı” araştırmasına göre; İMKB (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası) 26’cı yılın sonunda 55 şirketin hissesi işleme kapatılmış, 400 bin küçük yatırımcı mağdur olmuştur. İMKB, SPK ve Borsa Yatırımcıları Derneği verilerine göre yaklaşık 1 milyar dolar zarar meydana gelmiştir.

Tablo 15: İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Batan Şirketler

İSTANBUL MENKUL KIYMETLER BORSASI'NDA 26 YILDA 55 ŞİRKET BATTI		
Abana Elektromekanik	İhlas Finans	Raks Elektronik
Aktaş Elektrik	İktisat Finansal kiralama	Sabah Pazarlama
Alfa Menkul Değerler	İntermedya Yayıncılık	Sabah Yayıncılık
Apeks Dış Ticaret	Kepez Elektrik	Santral Holding
Arat Tekstil	Koniteks Tekstil	Sevgi Hastanesi
Asil Çelik	Koruma Tarım	Sezginler Gıda
Birlik Tütün	Köytaş Tekstil	Sifaş İplik
Çukurova Elektrik	Lio Yağ	Simtel Ticaret
Demirbank	Marmara Bank	Söksa
EGS Egeser	Medya Holding	Sun Elektronik
EGS Finansal Kiralama	Meges Moya	Tam Sigorta
EGS Holding	Mensucat Santral	Toprak Kağıt
Emek Sigorta	Metaş	Toprakbank
Emsan Beşyıldız	Mudurnu Tavukçuluk	Tunca Tekstil
Emsan Paslanmaz Çelik	Nasas	UKİ konfeksiyon
Esbank	Nergis Holding	Ünal Tarım
Facto Finans	Polylen İplik	Yaşarbank
Gorbon Işıl	Rabak	
Gümüşsuyu Halı	Raks Ev Aletleri	

Kaynak: İSMMMO,2011:2

İSMMMO Başkanı, Yatırımcıların mağduriyetinin özellikle 2001 krizinden sonra oluştuğuna dikkat çekerek: “10 yıldan beri küçük yatırımcının sorunlarını kimsenin dikkate almadığını, tahtası işleme kapatılan bazı şirketler ticari faaliyetlerini sürdürürken, küçük yatırımcının hak ve çıkarının korunamadığını, “yatırım fonları hariç 337 şirketin işlem gördüğü, şirketlerin piyasa değerinin 300 milyar dolar’ları aşan 26 yıllık geçmişi bulunan borsada yatırımcı sayısının hala 1

milyonu zor aşmasında güven erozyonunun etkisinin büyük.” olduğunu açıklamıştır. Sonuçta önemli sayıda yatırımcı mağdur olmuştur. (İSMMMO, 2011: 2-3).

Türkiye’de tasarruf seviyesinin ve yerli sermayenin yapılacak yatırımlar için yeterli olmaması sebebiyle yerli ve yabancı tasarrufların hisse senetlerine çekilmesinde, 337 şirketin bulunduğu İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında 55 şirketin batması ve bu şirketlere para bağlayanların mağdur edilmesi çok kötü bir örnek olmakta ve ülke imkanlarının bu yönde gelişmesini engelleyecektir. Ticari hayatın gereği olarak çeşitli sebeplerle batan şirketler olabilecekse de, toplam şirketlerin %16,3 ünün batması akla yolsuzluk ve ağır ihmalleri de getirmektedir. Türkiye’de menkul kıymet yatırım fonları portföyünün GSYH oranla büyüklüğü 2014’de % 1,8 dir. Dünyada önde gelen ilk 10 ülkenin ortalama portföy büyüklüğü ise GSYH oranla % 48 dir. Dünya menkul kıymet portföyünün ortalama % 44’ü hisse senetlerine aitken, Japonya’da bu oran % 82, Türkiye’de ise sadece % 4 dür. (Budak,2014: 17).

3.1.2.4. Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporları

Bu kısımda Avrupa Komisyonunun Türkiye ile ilgili; kamu yöneti; Yargı ve Temel Haklar; ile Yolsuzluk ve Denetim hakkındaki görüş ve tesbitlerine yer verilecektir.

3.1.2.4.1. Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporu (Kamu Yönetimi)

Türkiye'nin, kamu yönetiminde reform ihtiyacı devam etmektedir. Liyakate dayalı terfi sistemi yetersizdir. Hizmet sunumu, işlemlerin basitleştirilmesi ve temel kamu hizmetlerinin çevrimiçi sağlanması (e-devlet) iyileştirilmiş, ancak hesap verebilirlikde ilerleme olmamıştır. Yıllık bütçeleme süreci şeffaf kurallara dayalıdır. Döner sermaye harcamaları genel bütçe kapsamına alınmamıştır. Yerel yönetimler ve kamu iktisadi teşekkülleri hazine onayı olmadan borçlanabilmektedir. İlerleme sınırlı kalmıştır. (Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporu)

Kamu Denetçiliği Kurumuna yapılan şikayetler genellikle; insan hakları, kamu hizmetleri, sosyal güvenlik ve (ekonomik, mali, ve vergi gibi) mülkiyet haklarına aittir. Başvuruların %35'i kabul edilebilir bulunmamıştır. Kurum 56 tavsiye kararı vermiş ve 60 şikayet tahkim usulü ile karara bağlanmıştır. Tavsiye kararları; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin düşünce, vicdan, din, toplanma özgürlüğü, kolluk görevlilerinin aşırı güç kullanımının engellenmesi gibi temel demokratik ilke ve kararlara dayalıdır. (Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporu)

3.1.2.4.2. Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporu (Yargı ve Temel Haklar)

Türkiye'de son zamanlarda yargıdaki gelişmeler, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda endişe yaratmış; kuvvetler ayrılığı ve hukuk devleti ilkelerinin uygulanmasına yönelik şüpheleri artırmıştır. (Önsöz,2014:11-12).

Adalet Bakanlığının hazırladığı Yargı Reformu hedeflerine önemli ölçüde ulaşılmıştır. “Yargının bağımsızlığıyla ilgili, Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ve Adalet Akademisi Kanununda yapılan değişikliklerde, paydaşlarla yeterli istişare yapılmamıştır.” Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruları kabul etmesi; özgürlük, güvenlik ve adil yargılanmayı güvenceye almış, yeniden yargılamanın önü açılmıştır. (Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporu).

Özel Yetkili Mahkemelerin faaliyetlerine son verilmiş, Özel yetkilere sahip Bölge Ağır Ceza Mahkemeleri kaldırılmış ve on yıl olan azami tutukluluk süresi beş yıla indirilmiştir. AB'deki uygulamaya göre bu süre halâ uzundur. Yargılama öncesi tutukluluk ve arama kararları, iletişimin dinlenmesi ve gizli görevlilerin atanması, malvarlıklarına el konulması ile ilgili güvenceler yakından takip edilmelidir. “Adalet Bakanlığı bünyesinde İnsan Hakları Tazminat Komisyonu'nun tesis edilmesini öneren ve Ocak 2013'te kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Olan Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun'un

uygulanması ile olumlu sonuçlar alınmıştır.” Bu şekilde; yargılama süresinin uzaması, mahkeme kararlarının uygulanmaması halinde bir iç hukuk yolu açılmıştır. “Komisyon, Ağustos 2014 itibarıyla 5.925 başvurudan 4.710'nu hakkında karar almıştır. Başvuranlar 1.180 karara (toplamın %25'ine) itiraz etmiştir. Başvurular yaklaşık 165 günde incelenmektedir.” İddianamelerdeki gerekçelerin yetersizliği ve yaygın şekilde gizli tanık kullanılması endişe konusudur. Anayasa Mahkemesi tutukluluk halleri makul süreyi aşanları ve milletvekili seçilenleri serbest bırakmıştır. (Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporu).

Siyasi partilerin finansmanına ilişkin konu, ele alınmamıştır. AİHM’de Türkiye’nin taraf olduğu dava sayısında ciddi düşüş olmuştur. Kişisel verilerin korunması Avrupa standartlarına getirilmeli, kadın, çocuk ve kültürel haklar korunmalı, cinsiyet eşitliği sağlanmalıdır. (Önsöz,2014:26-27).

3.1.2.4.3. Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporu (Yolsuzluk ve Denetim)

Yargıda ve devlet kurumlarında “paralel yapı”nın olduğu iddia edilmektedir. Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi kapsamında, çalışma gruplarının raporlarının kamuoyu ile paylaşılmasında ve sivil toplum kuruluşlarının katkısı sınırlı kalmıştır. “Başbakanlık Teftiş Kurulunun yetkileri, kapasitesi ve bağımsızlığı gibi konular netlik kazanmamıştır. Kurulun hâlihazırda yalnızca strateji ile ilgili yapılan çalışmaları denetleme ve yönetmelik yoluyla eşgüdüm sağlama yetkisi bulunmaktadır.” Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu’nun (GRECO) tavsiyelerine uyulmamaktadır. Siyasetçiler ve kamu görevlilerinin mal beyanlarıyla ilgili yeterli kontrol yapılamamaktadır. B.M. Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi gereği, haksız zenginleşme suç sayılmalıdır. Bazı kamu görevlilerinin ve milletvekillerinin yolsuzlukla ilgili suçlarda dokunulmazlıkları kaldırılmalıdır. Sayıştay Kanunu’ndaki ve meclis denetimindeki hesap verebilirlikle ilgili eksiklikler giderilmelidir. (Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporu).

3.2. Yolsuzluğun Önlenmesi Çalışmaları

Bu bölümde yolsuzluğun nedenlerinin belirlenmesi; Türkiye’de siyaset ve yolsuzluk ilişkisi; devlet yönetiminin sınırsız yetkisi, seçmen ve STÖ’lerinin yetersizliği; Türkiye’de siyasetçi-iş adamı ilişkisi konuları açıklanacaktır.

3.2.1.Yolsuzluğun Nedenlerinin Belirlenmesi

Yolsuzluğun nedenlerinin belirlenmesi ve güvenilir istatistiklerin bulunması oldukça zordur. Ekonomik işlemlerde çeşitli izin ve onayları kamu görevlilerinin vermesi, bürokratlara rüşvet alma imkânını getirir (V.Tanzi 1998:15). Kamu harcama ve gelirlerinin önemli boyutlarda olması ve artan bürokrasi yolsuzluk ortamını büyütmektedir. Yolsuzluk seviyesini; toplumun sosyal yapısı, global etkenler (Lambsdorff,1999:9), uluslararası ticaret ve iş hacminin artması da belirler. Şirketler kazançlarını artırmak ve rakip firmalara üstünlük sağlamak için rüşvet vererek cazip ihaleleri düşük maliyetlerle kazanmaya çalışır. (V.Tanzi, 1998:13). Yolsuzluğun, devletin faaliyetleri, tekel ve takdir gücü ile bağlantıları vardır. “Yolsuzluğa doğrudan neden olan faktörleri V.Tanzi; yasal düzenlemeler (lisans, izin, onaylar), vergilendirme (Johnson, Kauffman, Zoşdo-Lobaton 1998:8), harcama kararları, malların ve hizmetlerin piyasa fiyatlarının altında sunulması ve siyasi partilerin finansmanı şeklinde sıralamıştır.” Tanzi’ye göre yolsuzluğu etkileyen dolaylı faktörler; ücret seviyesi, bürokrasinin kalitesi, kurumsal kontroller, kuralların şeffaflığı, liderlik ve ceza sistemleridir.(Ercan Baldemir,v.d., 2009:51-52).

Yolsuzluğun ana nedenleri; siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürelidir. Yolsuzluğun temel unsurları ve tanımında; yönetsel, ekonomik, sosyal ve siyasal dört açıklama mevcuttur. “Yönetsel yaklaşım kamu sektöründe; ücretler, tazminat sistemi, atama, yolsuzlukla mücadele düzenlemeleri ve uygulama mekanizmaları dâhil olmak üzere, örgütlenme ve yönetim tarzının yolsuzluğa neden olduğudur.” Ekonomik ve sosyal yaklaşım; ekonomik, kültürel, coğrafi, sosyolojik veya siyasi-kurumsal unsurların siyasal yolsuzlukta etkili olduğunu ileri sürmektedir. “Siyasal yaklaşım ise; hükümetin çeşitli konularda politika oluşturmak için tercih ettiği

modellerin kamu görevlilerinin davranışlarını biçimlendirmede oynadığı role dikkati çekmektedir.” Nedenler ortadan kaldırılmadan yolsuzluk önlenemez. Yolsuzluğa neden olan hususlar: 1.Aşırı merkeziyetçi bürokrasi, 2.Kuralların çokluğu ve karmaşıklığı, 3. Kalitesiz ve yetersiz personel, 4.Saydamlığın olmaması, 5.Şikâyetlerin dikkate alınmaması 6.Hesap verme mekanizmalarının yetersizliği, 7.Denetimin yetersizliği, 8. Dengesiz Gelir dağılımı ve düşük ücretler 9.Yozlaşmış medya, 10.Yüksek enflasyon 11.Devletin ekonomideki büyüklüğü, 12.Eğitimin yetersizliği,13. Sivil toplum örgütlerinin yetersizliği, 14.Popülist Politikalar’dır (Şener Gönülaçar, 2012:3-5).

1980 sonrasında demokrasideki ve eğitimdeki gelişme, düşük seviyeli yolsuzlukları azaltmış fakat, bürokrasinin etkinliğinde bir yükseliş olmamıştır. Rüşvet talepleri daha çok politik kampanyaların finansmanında artmıştır. Politik yolsuzluk ekonomik kalkınmada zararlı olmuştur (I.Hors,1997: 8). Yolsuzluklar toplumun ve ekonominin gelişmesini engellemektedir. Yolsuzluklar “daraltıcı yolsuzluklar” ve “genişletici yolsuzluklar” şeklinde iki çeşittir. Daraltıcı yolsuzluklar sosyal faydayı artıracak fırsatları azaltarak, ekonomik kalkınmayı olumsuz etkiler. Genişletici yolsuzluklar ise (Yakar, 2007 :19), sosyal bakımdan verimli fırsatları artırır. (Ekonomiye zarar verecek uygulamaları önlemek genişletici yolsuzluktur.) Devletin müdahaleci olması da yolsuzlukları artırır. Nitekim; Çin ve Sovyetler Birliği gibi totaliter toplumlarda yolsuzluk daha çoktur. Devletin geniş faaliyet alanı hem daraltıcı hem de genişletici yolsuzlukları artırır. (Baldemir v.d., 2009: 53-54).

Bardhan’a göre (1998) yolsuzluklara ahlaki ve kaderciler açısından bakılmaktadır. Konuya ahlaki açıdan bakanlara göre; yolsuzluklarla mücadelede sosyal değerler ve kuralların tamamen değişmesi gerekmektedir. Kadercilere göre; Gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluklar önlenemez boyutta olup, mücadelenin yararı yoktur. Oysa, uluslararası çalışmalar, yolsuzlukların tamamen önlenemese de, azaltılabileceğini ileri sürerek mücadelenin kararlı ve sürekli olmasını önermektedir. Yolsuzluk sosyal açıdan hukuk sistemine ve devlete olan güveni, ahlaki değerleri zayıflatmaktadır. B.M. yolsuzlukla mücadele stratejilerini: siyasi bağımsızlık, şeffaflık, somut delillere dayalılık, içsellik, çağdaşlık, sonuç odaklılık ve esneklik olarak belirlemiştir. Dünya

Bankası yolsuzlukla mücadelede; siyasi hesap verebilirliğin, etkin denetimin, sivil toplum katılımının, rekabetçi özel sektör ve güçlü kamu yönetiminin yer almasını önermektedir. (Gönülaçar, 2012:3-5)

3.2.2. Türkiye’de Siyaset ve Yolsuzluk İlişkisi

Türkiye’de siyasilere ait alan, devlet bürokrasisi tarafından kontrol edilmiş ve onar yıl aralarla gerçekleşen askerî darbelerle (1960, 1971, 1980) daraltılmış, 12 Eylül askerî rejiminde faaliyetler askerî bürokrasinin güdümünde yürütülmüş, siyasetçiye sadece ekonomi yönetimi verilmiştir. 12 Eylül askerî idare döneminde hazırlanan “Siyasi Partiler Kanunu” da “siyasi partileri lider sultasına, siyasetçiyi lidere biate mahkûm etmiştir.” Siyasi hayatın iç dinamiklerinin ve siyasetçi-toplum ilişkilerinin çerçevesini hukuksal ve kurumsal alt yapı belirler. Bu alt yapının en önemli dayanağı “Siyasi Partiler Kanunu” ve “TBMM iç Tüzüğü”dür. Etkin şekilde yolsuzlukla mücadele edilebilmesi, siyaset yapma biçiminin temelden değiştirilmesine bağlıdır. Türk siyasi hayatının karakteristiği siyasetçiyi yolsuzluğa “mahkûm” etmektedir. Devlet sivil toplumun gelişmesini sağlayamadığından “Batı’daki şekliyle Türkiye’nin siyasal gelişmesinde kendi değerlerini topluma empoze edecek gerçek bir aristokrasi ve burjuvazi gelişmemiştir.” (Heper, 1993: 369). Sivil toplum ise benimsemediği bu kuralları çiğnemekte tereddüt etmemektedir. Bu nedenlerle Türkiye’de yolsuzlukla mücadelede yeterli başarı sağlanamamıştır. (Besim Bülent Bali; Zeynep Şarlak, 2008: 28-30).

Siyasi partilerle ilgili temel esaslar liderlere bırakılmamalıdır. Siyasi partiler kanunu ve tüzüklerinde, lider ve yöneticilerin görev süreleri ve seçim usulleri, demokratik kurallar çerçevesinde düzenlenmeli ve Anayasa güvencesine alınmalıdır. Parti yöneticileri ve milletvekili adayları partiye kayıtlı üyeler tarafından seçilmelidir. Bu şekilde adayların, az sayıdaki delegeleri menfaat sağlayarak etkilemesi önlenir. Siyasi parti lideri üst düzey yöneticilerini belirli aralıklarla değiştirerek, diğer partililere de imkan tanınmalıdır. Parti üst yöneticilerinin görev süreleri belli olmalıdır. Partilerin milletvekili çıkarması ve devlet yardımı için, %5 oy yeterli olmalıdır. (Gökçe, 2013:77-78).

Ahlak toplumsal düzeni sağlamada çok önemlidir. Ahlak kurallarından mahrum bir toplum, siyasal yozlaşmalar ve bozulmalar nedeniyle yıkılmaya mahkumdur. Toplumun ahlak kurallarına bağlılığı temiz siyasetle, siyasal ahlak kuralları çerçevesinde gerçekleşir. Siyasal ahlakın bozulması toplumu yozlaşmaya sürükler. Bu nedenle siyasal ahlak kurallarına titizlikle uyulması gerekir. (Bahri Süren, 2012:7).

Toplumun ahlak kurallarına bağlı olması siyasetçilerin güvenilir ve üstün nitelikli kimselerden oluşmasını gerektirir. Bunu sağlayacak düzenlemeler (Üstün nitelikte güvenilir siyasetçilerin seçiminin teşvik edilmesi gibi) yapılmalıdır.

Siyasi Partiler Kanunu, demokratik esaslardan uzaktır. Parti genel başkanlarının görev sürelerine kısıtlama getirmeyen kanun, “genel başkana keyfi üye silinmesi, il ve ilçe başkanları ile yönetimlerinin görevden alınabilmesi, milletvekili adaylarının tespitinde ve sıralamasında asıl karar verici olma ayrıcalığı vermektedir (Batum, 2001:15-39).” Milletvekilleri ve parti üyelerinin inisiyatifleri önlenmiş, Çaha (t.y.)’nın ifadesiyle siyasal partiler modern cemaatler hâline sokulmuş, milletvekilleri, liderin istediği zamanlarda/liderin istediği yönde oy kullanır duruma gelmiştir. “Genel başkanın millete seçtirdiği/atadığı kişilerden kendilerine oy verenlerin iradesini yansıtmaları beklenemez.” Esasen, birçok durumda, grup kararı alınmaktadır. Milletvekili seçilmenin önemli maddi kaynak gerektirmesi aday olmayı önlemekte, adayları ise borça sokarak, yasadışı ilişkilere sevk etmektedir. Lider tarafından bir daha listeye alınmama endişesi yaşayan milletvekilleri kısa sürede masraflarını çıkartmaya çalışır. Parti hesaplarının ve seçim harcamalarının şeffaf olmaması ve denetimin bulunmaması Türk siyasetinin önemli zaafıdır. İş adamları ve seçmenlerin önemli bir kısmı da, yolsuzluğa tepki yerine, çarpık dağıtım mekanizmasından nemalanma yoluna gitmektedir. (Bali; Şarlak, 2008: 30-31).

3.2.2.1.Devlet Yönetiminin Sınırsız Yetkisi, Seçmen ve STÖ Yetersizliği

Sivil toplum Kuruluşları, siyasal iktidarın hukuka uygun hareket etmesini sağlamaya çalışır. Ancak, ekonominin serbest ve paylaşımcı olmadığı toplumlarda sivil toplum güçlü olamadığından siyasal iktidara karşı kararlı mücadele yapamaz. Bu durum, aydınların demokratik sürece gerektiği biçimde katkı yapmasını da önler. (Ahmet Karadağ, 2006: 97).

“Devleti yönetenlerin güç ve yetkilerinin sınırlandırılmamış olması; Siyasal süreçte rol alan aktörlerin (siyasetçiler, bürokratlar, çıkar ve baskı grupları ve seçmenler) kendi çıkarları peşinde koşmaları, siyasetin yozlaşmasının en önemli nedenidir.” Temsili Demokraside devletin egemenlik hakkı ve kudretini temsil eden siyasal güç ve yetki oylama mekanizması ile milletin vekillerine devredilmektedir. Vekiller bu yetkileri hiçbir sınırlama olmadan istedikleri gibi kullanmaktadır. Siyasetçiler için seçimi kazanmak esas hedef olduğundan politikacılar, zararlı sonuçlar doğuracağını bilse dahi, yetkilerini oylarını arttıracak şekilde kullanırlar. Siyasal yozlaşmanın önlenmesi için, siyasilerin yetkileri ve sınırları belli olmalıdır. Seçmenlerin siyasete olan ilgisizliği ve bilgisizliği; siyasetçilerin seçmenlerin tercihlerini siyasal manüplasyonla saptırmalarından ötürü seçim sistemi ve oylama mekanizması "halkın gerçek iradesi" ne ulaşmada yeterli olmaz. Ekonomik ve siyasal yozlaşmaların önlenmesi için, Anayasal-Yasal-Kurumsal çerçeve yeniden düzenlenmelidir. “ABD Virginia Politik İktisat Okulu çağdaş iktisadi düşünce ekolünün temsilcileri Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat adını verdikleri bir disiplin içerisinde devletin gücü ve yetkilerinin niçin ve nasıl sınırlandırılması gerektiğini incelemektedirler.” Kamu tercihi iktisatçılara göre; iyi bir toplumsal düzen için, bireylerin hakları; devletin “siyasal” ve “ekonomik” hak, yetki, görev ve sorumlulukları anayasa ile belirlenmelidir. (Aktan-Anayasal İktisat Perspektifi,2001)

3.2.2.2. Türkiye’de Siyasetçi-İş Adamı ilişkisi

Türkiye’de zenginleşmede kamu kaynakları kullanılmıştır. Siyasetçinin kamulaştırmada ödenen tazminatlardaki keyfi uygulamaları; yerel yönetimlerin sahip olduğu izin ve denetim yetkileri, özel sektör üzerinde önemli etkileri olabilecek kararların geriye dönük alınabilme özelliği (Buğra, 1995: 233-9); hükûmetlerin (Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu vb.) denetim kurumlarını harekete geçirebilme otoritesi; siyasi iktidarların yeterli desteği vermeyen iş adamlarına zorluk çıkartabilme olanakları, iş dünyasını siyasetçiye yakın durmaya zorlamaktadır. Nitekim; siyasetin, rant yaratmaya yönelik imar planı değişiklikleri yapabilme gücü, kamu bankalarının verdiği kredilerde belirleyici olması, teşvikleri siyasi yakınlık kriterine göre dağıtabilmesi, ihaleleri yönlendirebilme özelliği iş dünyasını bağımlı kılar. Türkiye’de seçmen, siyasilerin başarısını kişisel yararlarına göre değerlendirmektedir. (Dündar, 2008). Kent çevresindeki kamu arazilerinin yağmalanmasına, siyasetçi oy hesabıyla kendinden olanlara göz yummuştur (Işık ve Pınarcıoğlu, 2003: 52). (Bali; Şarlak, 2008: 30-31).

3.3.Yolsuzlukla Mücadelede Etkin Denetim

Yolsuzluğa karşı etkili tedbirler: Kamu yönetiminde saydamlığın tesisi; Hesap verme sorumluluğunun sağlanması; Kamu çalışanlarının mali durumlarının iyileştirilmesi; Kurumsal yapıların kurulması; Denetimde etkinliğin sağlanması; Etik kuralların belirlenmesi; Adalet duygusu ve hukukun üstünlüğünün tesisi; Medya ve sivil toplum örgütlerinin güçlü olması şeklinde açıklanabilir. (Hasanoğlu, M. ve Aliyev, Z; s. 41, 42-46, 48-53 - Tarhan, B. R; s. 617 - Tanzi, V; s. 131, 132, 138 - Emek, U. Ve Acar, M; s. 70). Dünya Bankası’na göre yolsuzlukla mücadelede başarı için; siyasi hesap verebilirlik; güçlü sivil toplum katılımı; rekabetçi özel sektör; etkin denetim; güçlü kamu yönetimi; toplumun duyarlılığı önemlidir. (Gönülaçar, 2012:5).

3.3.1. Teftiş Kurulları Zamana Uyum Sağlamalıdır

Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) öncülüğünde 1963 yılında hazırlanan “Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi (MEHTAP)”, merkezi hükümetin ve bürokrasisinin etkili ve verimli kamu hizmeti vermesi amacıyla reform düzeyindeki en önemli girişimdir. (Leblebici, 2005: 7-8). 24 Nisan 1963’de Başbakanlığa sunulan MEHTAP raporu, reformun başarısını üst düzey yöneticilere bağlı görmekte; tüm bakanlık ve kurumlarda “İdareyi Geliştirme Komitesi” kurulmasını önermektedir. (Gökhan Kalağan, 2010: 71-72). MEHTAP Raporuna göre; “Teftiş hizmeti sadece suç arayıcı ve cezalandırıcı amaçlar taşımamalı, yaratıcı ve düzeltici olmalıdır.” TODAİE; Merkezî Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi Yönetim Kurulu Raporu (MEHTAP,1966 :354-356).

Mehtap Projesinden 28 yıl sonra hazırlanan KAYA (Kamu Yönetimi Araştırması) Raporunda, “Müfettişlerin görev alanında üç temel konu: denetim, soruşturma ve rehberlik şeklinde değerlendirilmiştir.” Rehberlik esastan denetimle çelişmektedir. Ayrıca denetimin yönetimi geliştirmede etkinliği sınırlıdır. TODAİE, Kamu Yönetimi Araştırması Genel Raporu (KAYA), (1991: 21-23). 5227 sayılı Kanunun yasalaşmamıştır. Kanun’un gerekçesinde; 2003 yılında Türkiye’de Belediyeler ve KİT’ler hariç 50’nin üzerinde teftiş biriminde, 23.104 denetim elemanının siyasi tercihlerle amaç dışı kullanıldığı ve denetimin etkisiz hale geldiği ifade edilmiştir (Dinçer, Ö. ve Yılmaz, C, 2003: 48). Kamu yönetimlerinde, 1990’lardan itibaren yönetim kavramının yerini, tüm toplumsal aktörlerin işbirliği ve uzlaşması sözkonusu olan yönetim almıştır. Yönetişimde, “Demokrasiye, hukukun üstünlüğüne ve insan hak ve özgürlüklerine önem veren, katılımcılığın, denetimin, yerinden yönetimin, açıklık, saydamlık ve hesap verebilirliğin, kalitenin, liyakatin ve etiğin hâkim olduğu;” sivil toplumu öne çıkaran, gelişmesinin önünü açan, yargının bağımsız olduğu, teknolojideki gelişmelerle uyumlu bir ekonomik ve siyasi düzendir (Gönülaçar, Ş; 2010: 25). Aşırı merkeziyetçi, bürokrasi odaklı, “sistem yerine çalışanları yargılayan” denetim yönetişimle uyumlu olamaz. (Gönülaçar, 2012:9).

3.3.2. Teftiş Kurulları Uluslararası Denetim Standartlarına Uyum Sağlamalıdır

Hukuk devletlerinde denetim, yönetimin hatalarını asgariye indirmeyi amaçlar. Kamu denetimi, yönetimin iş ve işlemlerini mevzuata, kurumsal hedeflere, plan ve programlara ve kamu yararına uygunluk açısından inceleyerek, aykırı uygulamaların düzeltilmesini sağlar. İyi denetim mekanizması yönetimin başarısına yardımcı olur, tüm personeli iş ve işlemlerinde daha temkinli çalışmaya sevk eder. (Atay, C.,1997:10). (Adem Yaman, 2013:2).

“Türkiye'nin kamu yönetiminde Audit terimiyle ifade edilen “denetim” uygulama alanı bulamamıştır. Bunun yerine inspection olarak adlandırılan “teftiş”, Tanzimat'tan itibaren 150 yıldır varlığını sürdürmektedir. (Gönülaçar, Ş: 2010-30). 130 yılı aşan, köklü bir kuruluş olan Maliye Teftiş Kurulu, statüsünü korumak için büyük bir mücadele vererek, 2009 yılına kadar uluslararası denetim standartlarını kabul etmemişse de, kapatılması önlenememiştir. (T.C. Resmi Gazete, 27990, 8 Temmuz 2011). “Türkiye’de yönetime yardımcı olan, yol gösteren, geliştiren ve değer katan bir teftiş kültürü” kurulamamıştır. Anglosakson uygulamasında denetim, değişimi ve gelişimi sağlarken, Türkiye’de, Müfettiş, korkulan, uzak durulması gereken bir karakter olarak görülmüştür (Gönülaçar, 2012:9-10).

Yönetim ve teftişin birbirinden bağımsız gelişmesi düşünülemez. Her ikisinde Yönetimin fonksiyonlarıdır. Teftiş’de, kamu yönetiminde teftiş öne çıkmaktadır. “Kamu yönetiminde teftiş dendiğinde; sistemin sahip olduğu insan unsuru ve maddi kaynaklarını kullanarak danışmanlık, rehberlik, inceleme, araştırma, kontrol ve soruşturma yoluyla devletin temel amaçlarının gerçekleştirilmesi anlaşılır.” İdarenin eylem ve işlemlerinin doğruluğunu araştıran, önemli yetki ve sorumluluklarla donatılan, yönetsel ve mali teftiş yapma yetkisine sahip, denetim ve temsil gibi işlevleri yapan kamu görevlisine müfettiş denmektedir. Denetimin amacı; faaliyetlerin, kanun ve mevzuatlara, kalkınma plan ve programlarının ilke ve hedeflerine uygunluğunun belirlenmesidir. Ayrıca kurumun üst yönetimine, iyileştirmelere yönelik teftiş sonuçları sunulur. (Yakup Bozkurt, 2010:270).

3.3.3. Kamuda Yolsuzlukla Mücadelenin Tek Bir Kurum Tarafından Yürütülmemesi

Türkiye’de ulusal düzeyde yeni bir “Yolsuzlukla Mücadele Kurumu” oluşturulması tartışılmaktadır. Meagher (2004), yolsuzlukla mücadelede tek kuruma yetki veren ülkelerin başarılı sonuç alamadıklarını belirtmektedir. “BM Sözleşmesi’ne göre, yolsuzluklarla mücadele, önleme, soruşturma - kovuşturma ve eğitim destek hizmetlerini yerine getirecek uzman birimlerin oluşturulması ve vasıflı personel çalıştırılması gerekmektedir.” Yolsuzlukla mücadele birimlerinin başarılı olması, siyasetten bağımsızlığına ve uzman personele bağlıdır. Ayrıca kurum güçlü ve yetkili olmalı; bizzat soruşturma başlatabilmeli; vatandaşlar korku duymaksızın şikâyetle bulunabilmelidir (Emek, U. ve Acar, M,2010:68, 72, 73, 76). Kamu kaynağının verimli, ekonomik ve etkili kullanılmasının hesabını verecekler, kurumların harcama yetkilileridir. Kurumların mali denetim ve yolsuzlukla mücadelede kapasitelerinin güçlendirilmesi önemlidir. (Gönülaçar, 2012:9-11).

3.3.4. Türk Denetim Sisteminin Güncel Sorunları

20. yüzyılın sonlarında devletin yapısal ve işlevsel dönüşümünün hızlanması, kamusal güç ve yetkilerin demokratik kontrolü, kamuda etkinliğin sağlanması ve yolsuzluğun önlenmesi gibi işlevleri olan hesap verebilirliğin dayandığı ilkeler ile sorumluluk mekanizmalarında değişim yaratmıştır. Siyaset ve kamu yönetimi arasında sorumluluk bağları zayıflamış, bürokrasinin kamu politikalarındaki rolü genişlemiştir. Geleneksel hesap verme ve hukuki uygunluğa dayalı sorumluluk anlayışı önemini yitirmeye başlamış, “hesap verebilirlikte girdilerden çok çıktı ve sonuçlara, dikey sorumluluktan yatay sorumluluğa, yurttaşlık haklarından müşteri taleplerine doğru bir değişim yaşanmıştır.” Şeffaflık ve cevap verebilirlik ilkelerine dayanan hesap verebilirlik anlayışının, etkin sonuçlar verebilmesi, güçlü denetim ve kontrol mekanizmalarını gerektirmektedir. (Ahmet Taner, 2012:27).

Türkiye’de denetimin başlıca kurumsal ve işlevsel sorunları şunlardır:

1.Denetim standartları yetersizdir. (Akın,C.,2000:104). 2.Denetim AB standartlarının gerisinde olup, gelişmeler uygulamada iyi kullanılmamaktadır. Daha çok uygunluk denetimi yapılmaktadır. İç kontrol mekanizmalarının denetimi, mali sistemlerin ve mali tabloların doğruluğunun ve güvenilirliğinin denetimi ve performans denetimi yeterli düzeyde değildir. (DPT, 2000:92). 3.Denetimsiz alanlar bulunmaktadır.(Ak,M.,2003:148). 4.Denetimde stratejik planlar ve yıllık programlarla öncelikli ve riskli alanlar dikkate alınmamaktadır. (Ak, M.,2003:140). 5. Hizmetiçi eğitim yetersizdir. (Ak, M.,2003:143). 6.Denetim birimleri arasında yeterli işbirliği kurulmamıştır. 7.Denetim kurumlarının faaliyetlerine ait veriler kamuya açık değildir. (DPT,2000:96). 8.Denetim birimleri ve elemanları yeterli derecede bağımsız değildir. (DPT,2000:89) 9.Denetim konuları, sistematik ve sürekli olmayıp, tesadüfi veya şikâyetlere dayalı, ve belirsiz zamanlıdır. 10.Yargı boyutuna dayalı denetimlerde, yargılama sonuçları çok gecikmelidir. 11.Denetim raporlarının etkili takibi yoktur. (Sanal, R, 2002:265). (Yaman, 2013:11-15).

3.3.5. Denetim Sisteminde 2011 Yılında Yapılan Köklü Değişiklik

Teftiş ve denetim birbirinden farklı kavramlardır. Teftiş, Bakanlıklarda müfettişler tarafından yapılmakta ve sonuçları bakana veya kurumun hiyerarşik üst amirine sunulmaktadır. 1980’li yıllarda bakanlık örgütlenmesi dışındaki yapılanmaların 5018 sayılı kanunla iç denetçilik kurumunu getirmesi denetimden kaçışı başlatmış, daha sonra 5227 sayılı Kamu Yönetimi Temel Kanunu ile tüm bakanlık teftiş kurulları kaldırılmıştır. Ancak Kanun kadük olunca 2011 KHK ile 5227 sayılı Kanundaki değişim yumuşatılarak işleme konulmuştur. 2011 KHK ile Bakanlık denetim sisteminde önemli ve köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Teftiş kurulları bakanlar yerine yönetsel sorumlu idarecilere bağlanmıştır. 5 Bakanlık ve Başbakanlık dışında, denetim birimlerinin %73’ü değişikliklerden olumsuz etkilenmiştir. Bakanlıklarda bakana bağlı olan teftiş kurulları, bakanlıkların hiyerarşik yapısı içine alınırken, bazı bakanlıklarda görev yapan kontrolör unvanlı denetim elemanları müfettiş unvanı alarak KHK’lerden olumlu yararlanırken,

müfettişler; denetmen, denetçi ve uzman unvanı olarak olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca, denetim görevlilerinin unvanları da bakanlıklarda; müfettiş, kontrolör, denetçi, denetmen, denetim yetkisi verilen uzman şeklinde çeşitli unvanlarda istihdamı nedeniyle bir standart da oluşmamıştır. (Nazmi Küçükyağcı, 2014:51-52).

“Maliye Teftiş Kurulu, 1879 yılında kurulmuş, üye sayısı 2010’da 163’dir (Maliye Teftiş Kurulu, 2011). Bu kuruldan temel görevi vergi incelemesi olan Hesap Uzmanları Kurulu 29 Mayıs 1945’te çıkmıştır. Üye sayısı 2010’da 338’dir. (Hesap Uzmanları Kurulu, 2011).” Her iki kurul doğrudan Maliye Bakanı’na bağlı olarak büyük mükellefleri (holdingler, bankalar, sanayi şirketleri gibi) incelemekteydi. Teftiş Kurulunun çalışmaları iç denetime, Hesap Uzmanları Kurulunun ise dış denetime yönelikti. Gelirler Kontrolörleri Gelir İdaresi teşkilatının denetimi ve çalışanlarının soruşturmalarını yapma ve vergi inceleme yetkisine sahipti (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2011). “Gelir İdaresi Başkanı’na bağlı ve 2009 yılında 363 kişiden oluşan gelirler kontrolörleriyle birlikte maliye’nin merkezi denetim kadrosu yaklaşık 864 kişi idi. Maliyenin taşra denetimini oluşturan ve 2009’da sayıları 2779’a ulaşan, Vergi Denetmenleri 26 ilde, İl Vergi Dairesi Başkanı’na bağlı olup, (Ünal, 2007: 17-23),” toplam denetim kadrosunun %80’ine tekabül etmekte, vergi incelemelerinin %90’nı gerçekleştirmektedir. Maliye denetim birimlerinin farklı mercilere bağlı olmaları, statü ve çatışmalara neden olmuştur. Vergi Usul Kanunu gereği dört denetim grubu da vergi inceleme yetkisine sahiptir. Birimlerin inceleme konusu ve yeri, farklı birimlerin üst düzey yöneticilerinden oluşan ve yılda bir kez toplanan Vergi İnceleme Koordinasyon Kurulu’nca (VİKK) belirlenmektedir. Büyük mükellefleri Hesap Uzmanları denetlerken (Mülakat, 22 Şubat 2010), denetmenler, küçük mükelleflerin vergi incelemelerini yapmaktadır. (Uras, 2010: 43) (Bakır, 2012: 85-87).

666 sayılı KHK Denetim görevlileri ile uzmanların mali haklarını eşitlemiştir. Daha önce genel müdür yardımcıları düzeyinde mali haklara sahip denetim elemanları mali kayıplara uğramıştır. Bakanlıklardaki teftiş kurulu ve kontrolörlük denetimleri 2011’de çıkarılan KHK’lerle bağımsızlık unsurundan uzaklaşmıştır. (Küçükyağcı, 2014:51-52).

Tablo 16: Uzman ve Denetim Görevlileri Sayısı (2003- 2013)

Denetim Görevlileri	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Müfettişler	5.935	6.262	5.314	6.329	6.459	6.933	7.376	7.321	7.763	4.741	4.884
Kontrolör Denetmen	262	252	277	998	914	932	931	698	1.198	4.051	4.420
Toplam Denetçi	6.197	6.514	5.591	7.327	7.373	7.865	8.307	8.019	8.961	8.792	9.304
Toplam Uzman	2.577	2.956	4.012	4.363	8.051	11.760	14.327	17.335	23.289	29.710	30.918

Kaynak: Küçükyavaş, 2014: 45-46, Tablo 5.6.

Maliye denetim görevlileri sayısal açıdan incelendiğinde; kontrolör ve denetmen sayısında 2006'da ve 2012'de önemli bir artış olduğu, 2012 yılına kadar hafif bir artış gösteren müfettiş sayısı ise, 2012 den itibaren % 40 gibi yüksek düzeyde azalmıştır. 2011 Sayılı KHK ile unvan ve maddi hakların gerilemesi, müfettişleri çok olumsuz etkilemiş, bunların istifa etmelerine veya diğer kurumlara geçmelerine neden olurken kontrolör ve denetmenlerin yeni haklar kazanmaları ise, sayılarının artması ile sonuçlanmıştır. Toplam uzman sayısı ve toplam denetim görevlisi (müfettiş, kontrolör ve denetmen) karşılaştırıldığında, toplam uzman sayısı 2007 yılından itibaren toplam denetim görevlisi sayısını geçmiştir. 10 yıllık devrede toplam uzman sayısı 12 kat artarken, toplam denetim görevlisi sayısı 1,5 kat artmıştır. Halen 2.584.623 kişi olan kamu personeline göre toplam denetim görevlisi sayısı yetersizdir. (Bakır,2012: 46-47).

Türkiye'de denetim yapan kurumlar; Cumhurbaşkanlığı adına Devlet Denetleme Kurumu; Yasama adına Sayıştay ve Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurumu; Başbakanlığa bağlı Başbakanlık Teftiş Kurumu; Bakanlıklar Teftiş Kurulları; Kontrolörlükler: (genellikle Bakanlıklara bağlı ve bağımsız genel müdürlüklerde daha çok gerçek ve tüzel kişilerin mali yükümlülüklerini denetler.) Uzmanlıklar: (Bankalar Yeminli Murakıplığı, Hesap Uzmanlığı, Gümrük ve Hazine Müsteşarlığı gibi kurumlarda denetim yapar.) Yerel Yönetimler Teftiş Kurulları ve Kontrolörlükleri: Yerel yönetim birimleri sadece belediyelerde oluşturulmuştur. İl Özel İdarelerinde de kurul biçiminde olmayan kontrolörler vardır. Köy tüzel kişiliklerinde denetim birimleri yoktur. Belediyeler bünyesinde halen 117 Teftiş Kurulu bulunmaktadır.(Hülya Muratlı, 2009)

Her düzeyde çok sayıda ve yaygın denetim organlarının mevcudiyetine rağmen yolsuzlukların önemli boyutlarda ve yaygın şekilde sürmesi nedeniyle; Denetimde Yeni Düzenlemelere ihtiyaç bulunduğu anlaşılmaktadır. Kamu kuruluşlarında Kurumun üst amirinin, Denetim Kurulu Başkanının ve Denetçilerin görev, yetki ve sorumlulukları, yolsuzlukları önlemeye yönelik olarak belirlenmelidir.

3.4. Türkiye’de Ençok Yolsuzluk Görülen Alanlar

Bu kısımda Türkiye’de ençok yolsuzluk görülen kamu iş ve işlevleri: Kamu İhale ve İnşaatları; İthalat, İhracat, Gümrük; Finans Sektörü; Enerji Sektörü; Sağlık Sektörü; Silah ve Savunma Sanayi Sektörü açıklanacaktır.

3.4.1. Kamu İhale ve İnşaatları

Devlet ihtiyacı olan mal ve hizmetler ile yatırımları kamu ihaleleri ile karşılamaktadır. Bunların ihale sürecinde yolsuzluk olmaktadır. Diğer taraftan, Devlet Planlama teşkilatı verilerine göre birçok yatırım süresinde bitirilmemektedir. “Projelerin ortalama tamamlanma süresi 9,3 yıldır. Bu kadar uzun sürede mali bilgiler kaybolmakta, yatırımdan sorumlu olanlar değişmekte, bu durum çeşitli yolsuzluklara neden olmaktadır. (Özsemerci, 2003).” 2004 yılında 2.859 milyar YTL ile KİT’ler en fazla ihaleye çıkan kurum olmuş, bunu Belediyeler ve Yüksek Öğrenim Kurumları izlemiştir. (Kamu İhale Kurulu, 2005:109). İhalelere ait Yüksek Denetleme Kurumuna en fazla şikayet Ulaştırma Bakanlığı ve KİT’ler hakkında yapılmıştır (Yüksek Denetleme Kurulu, 2005). Seçim döneminde yatırım projeleri ve kamu harcamalarının aşırı artışı, ihale kurallarına uyulmaması ve fizibilite çalışmalarına önem verilmemesi yolsuzlukların önemli nedenidir. Ayrıca ihalelerde Kamunun da teminat garantisi vermesi (İzmit Şehrinin su ihtiyacının karşılanması yatırımında, kullanılmayan su bedelinin Hazinece karşılanması gibi). Kamu zararına neden olmaktadır. Sorumlulardan hesap sorulmaması, yolsuzluk yapanları cesaretlendirip, mücadeleyi zayıflatmaktadır. (Havva Çaha, 2009: 120-121).

Alım, satım ve ihale işlerinin yoğun olduğu kuruluşlarda yolsuzluk ve İhaleye fesat karıştırma ihtimali yaygındır. İhale mevzuatının yetersizliliği; İhalelerin şeffaf olmaması; firmalar arasındaki gizli anlaşmalar; İhale mafyası ile ihaleyi açan kuruluşun gizli işbirliği, menfaat ilişkileri; Yasalarda ağır cezalar öngörülmemesi İhaleye fesat karıştırma suçunun önemli nedenleridir. Yolsuzlukları önlemek için: İhalelerin yoğun olduğu kuruluşlarda etkin denetim yapılmalı, ayrıca şikayetler değerlendirilmelidir. (Aktan, Canaktan. Org).

3.4.2. İthalat, İhracat ve Gümrük

Türkiye’de ithalat, ihracat ve gümrük işlemleri yolsuzlukların en çok görüldüğü alanlardır. En çok kullanılan yolsuzluk yöntemleri: Ekonomik değeri bulunmayan mallar vergiye tabi mallar listesinden gösterilerek; Vergi iadesi olmayan veya düşük olan mallar, yüksek vergi iadeli mal gibi beyan edilerek; İhracat yapılmadığı halde, sahte belgelerle (Hayali İhracat/ Evrakta Sahtecilik yöntemiyle) vergi iadesi alınmaktadır (Altuğ, 1994: 127).

1980 sonrasında hayali ihracatta ve diğer yolsuzluklarda önemli artışlar meydana gelmiştir. Yolsuzluklar %24’e ulaşan vergi iadesinde yoğunlaşmıştır. Bu durum uluslararası kuruluşların da dikkatini çekmiştir. Nitekim Dünya Bankası 1981’deki ihracatın %14’ünün, (Yeldan-Roe,1991:565), IMF 1984-1987 devresindeki ihracatın %26’sının hayali olduğunu açıklamıştır. AT’a yapılan ihracatın da %21,5’nun hayali olduğu iddia edilmektedir (Ülgen,1989: 191). Hayali ihracat denetiminin zayıf olduğu Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaygın olup, Uluslararası Kuruluşlara göre kara para aklamayı da kolaylaştırmaktadır. Ekonomik krizi önlemek için 1996-1998 devresinde, ihracat bedeli olarak yurda getirilen dövizlerin kaynağının sorgulanmaması Türkiye’yi kara para aklayan ülkeler arasına sokmuştur. (Ergül,2002). Vergi iadelerinin % 50’sini aşan KDV iadelerinde de önemli derecede yolsuzluk bulunduğu tahmin edilmektedir. (Çaha, 2009:121-122).

Gümrükler yolsuzlukların çok yaygın olduğu yerlerin başında gelmektedir. Dünya Bankasının (World Bank, 2003) 80 ülkedeki anket sonuçlarına göre:

firmaların % 40'ı gümrükleri yatırım kararlarında önemli bir engel olarak belirtmiştir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü de; gümrükleri, polis ve vergi dairelerinden sonra yolsuzlukların en yoğun görüldüğü birim olarak belirlemiştir. (Transparency International, 2005:3). Türkiye Sosyal Etüdler ve Ekonomik Araştırmalar Vakfı (TESEV) de, iş adamları ile yapılan ankette rüşvetin ve yolsuzlukların en yaygın olduğu kurumların birincisinin gümrükler, ikincisinin emniyet teşkilatı (trafik polisleri) olduğunu belirlemiştir. İş adamlarının %77'si gümrükleri rüşvet ve yolsuzlukların en yaygın olduğu kurum olarak göstermiştir. İş adamlarının % 22'si ihracat işlemlerinin % 50'den fazlasında; iş adamlarının %29'u ithalat işlemlerinin yarıdan fazlasında kural dışı ödeme yapıldığını, iş adamlarının %53'ü (son iki yıl içerisinde) gümrüklerde kural dışı ödeme ya da hediye istendiğini belirtmiştir. İş adamlarının %24'ü gümrüklerde aracı kullanmış, %24'ü işin geciktirileceğini veya yapılmayacağını düşünerek rüşvet verdiğini söylemiştir. (Selçuk Akçay, 2009:8-10).

3.4.3.Finans Sektörü

Türkiye'de yolsuzlukların yoğun olduğu alanlardan biri de Finans Sektörüdür. Tasarruf mevduatına verilen güvence yolsuzluğun önemli nedeni olmuştur. İlk güvence 1936 yılında 2999 SK ile, mevduat tutarının %40'ı oranında uygulanmıştır. Güvence 1958 yılında %50'ye yükseltilmiştir. 153 SK ile 7129 Sayılı Bankalar Kanununda 1960 yılında değişiklik yapılarak Bankalar Tasfiye Fonu kurulmuş, 1983 yılında fonun adı Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu olarak değiştirilmiştir. Fon bankanın ödeyememesi halinde yatırılan mevduatın sigorta kapsamına alınan tutarını mevduat sahibine ödemektedir. Ekonomik krizin etkisiyle bankalardan mevduat kaçısını önlemek amacıyla 1994'den sora güvence tutarı, %100'e yükseltilmiştir. Ancak, finans sektörü krizinin temel nedeni bu uygulama olmuştur. Bazı bankalar 1997 yılından itibaren işlev yapamadıkları için TMSF bünyesine alınmıştır. Devlet, 2001 krizi sebebiyle 1997-2005 devresinde TMSF'na alınan ve batan bankalar nedeniyle GSMH'nın % 35'i tutarında 18 trilyon TL zarara uğramıştır. Bu zararın faturası topluma yüklenmiştir. Banka sahipleri ve idarecileri bu nedenle cezai bir işleme tabi tutulmamıştır. Fonun idaresi 18.06.1999 tarihinde

kurulan Bankalar Düzenleme ve Denetleme Kuruluna verilmiştir. 06.01.2001’de %100 güvenceden, kısmi güvence sistemine dönülmüş, 2005’de kısmi güvence 50 bin lira olmuştur.(Alövsat, 2006). Halen güvence 100 bin liradır. Finans Sektöründe bilançolarda yapılan muhasebe hileleri ile de yolsuzluk gerçekleşmektedir. Şirket karları, olduğundan yüksek gösterilerek yatırımcılar, mevduat sahipleri ve kredi veren kuruluşlar yanıltılarak zarara uğratılmaktadır (Ulusoy,2002). (Çaha,2009:123-125).

Diğer taraftan hisse senedi piyasasında kötü niyetli kimselerin çeşitli yollardan ele geçirdikleri şirketlerin hisselerini cazip göstererek yükselttiği fiyattan yeni ortaklara satıp, şirketin içini çeşitli borsa oyunları ile boşalttıktan sonra ortadan çekilmeleri, önemli ve çok zararlı bir yolsuzluk çeşididir. Hisse senetleri sermaye birikimi için önemli bir potansiyel taşımakta ve gelişmeye çok müsaittir. Türkiye’de tasarruf seviyesinin ve yerli sermayenin yapılacak yatırımlar için yeterli olmaması sebebiyle yerli ve yabancı tasarruflarının hisse senetlerine çekilmesinde, 337 şirketin bulunduğu İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında 55 şirketin batması ve bu şirketlere para bağlayanların mağdur edilmesi çok kötü bir örnek olup, ülke imkanlarının bu yönde gelişmesini engelleyecektir. Burada ticari hayatın gereği olarak gerçekten çeşitli sebeplerle batan şirketler olabilecekse de, toplam şirketlerin %16,3 ünün batması akla yolsuzluk ve ağır ihmalleri de getirmektedir. Türkiye’de menkul kıymet yatırım fonları portföyünün GSYH oranla büyüklüğü 2014’de %1,8 dir. Dünyada önde gelen ilk 10 ülkenin ortalama portföy büyüklüğü ise GSYH oranla %48 dir. Dünya menkul kıymet portföyünün ortalama %44’ü hisse senetlerine aitken, Japonya’da bu oran %82, Türkiye’de ise sadece %4 dür. (Budak, 2014:17).

3.4.4. Enerji Sektörü

Türkiye’de Enerji sektöründe önemli yolsuzluklar yapılmaktadır. Petrol ürünlerinde bütçeye gelir sağlamak amacıyla konulan ATV, AFİF ve KDV gibi çok yüksek vergiler yolsuzluğun en önemli nedenidir. Nitekim, 1998-2002 devresinde ATV vergi gelirlerinin takribi % 15’ini sağlamıştır. Aşırı vergiler kaçakçılığı teşvik

etmektedir. Yabancı bandıralı gemiler için vergisiz ithal edilen akaryakıt ve komşu ülkelerden kaçak gelen ürünler sahte belgelerle iç piyasaya sürülmektedir.

Elektirik Sektöründe garantili alımlar yolsuzluklara neden olmaktadır. 1970 sonrası devlet yatırımlarının yetersizliği nedeniyle, ekonomik büyümede 1980 yılından itibaren özel sektörün YİD (Yap İşlet Devret) ve Yİ (Yap İşlet) modelleri ile devreye sokulması amaçlanmıştır. Hazine ödemelere garanti verirken, Kamu elektrik üretim ve dağıtım kuruluşları TEAŞ ve TEDAŞ ise üretilen elektriğin alımını taahhüd etmiştir. (Gülen, 1998: 30). Ancak, özel sektöre alım garantisinin TEAŞ'in maliyetinin çok üzerinde fiyattan ve çok uzun bir süre için verilmesi Hazine zararına yol açmıştır. "TEAŞ'in ortalama maliyeti 3,6 ABD Cent/kwh iken YİD modeliyle üretim yapan Konya Ilgın Kömür Santralına enerji alım bedeli 38 yıl süreyle 1997 yılı baz fiyatı 9 Cent/kwh tarife sözleşmesiyle verilmiştir." (TBMM, 2003:842). Ayrıca, YİD yönteminde, ilan verilmemesi, başka firmalardan teklif alınmaması ve ihale yapılmaması, (Sayıştay, 2004:2) sözleşmelerin yeterli kontrol yapılmadan düzenlenmesi toplam yatırım maliyetini yükseltirken, işi üstlenen şirketler dolar bazında % 85 lere varan aşırı kazanç sağlamıştır. (Sayıştay, 2004:3).

Doğalgaz sözleşmeleri uygulamaları kamuyu zarara sokmuştur. "1988 yılı sözleşmesinin fiyat formülünde yapılan değişiklik Mayıs 2003 itibariyle takribi 388 milyon dolar fazla ödemeye neden olmuştur." Diğer taraftan 2 milyar m³ olan yıllık alımın gayri kabili rücu 8 milyar m³ ve 1 yıl olan "alım taahhüdünün 23 yıla yükseltilmesi de çok hatalı olmuştur (Sayıştay, 2003:727)." (Çaha, 2009:125-127).

3.4.5.Sağlık Sektörü

Yolsuzluk; sağlık ve eğitim hizmetlerine ayrılan kaynakların azalmasına ve toplumun bu hizmetlerden daha az yararlanmasına yol açar. Ayrıca, yolsuzluk vergi gelirlerini, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı olumsuz etkilediğinden, sağlık ve eğitime daha az kaynak ayrılır. Hükümetler yolsuzluğun fazla olduğu hizmet alanlarına, yapılan harcamalar politikacıya kısa sürede kazanç sağlamayacağından ve

yolsuzlukla mücadele yöntemi gereği daha az ödenek ayırır. (Al-Marhubi, 2000:199; Mauro, 1998:263-265; Tanzi, 1998:562). (Mehmet Top, 2004:76-77).

Türkiye’de sağlık sektöründe yolsuzluklar önemli boyutlara ulaşmıştır. Sağlık harcamalarının %70’i kamu kaynaklarından karşılanmaktadır. Harcamaların %40’ı ilaç alımında kullanılmaktadır. Bu oran OECD ülkelerinde çok daha azdır. Son yıllarda genel bütçe harcamalarında önemli düşüşler olurken, döner sermaye harcamaları artmıştır (Sayıştay, 2005:15). “Sağlık sektöründe yolsuzluk nedeniyle meydana gelen zararların %60,2’si yeşil kart kullanımı, %13,2’si tedavideki usulsüzlüklerden kaynaklanmıştır. 2004 yerel ve 2007 merkezi seçimlerinde dağıtılan yeşil kartlar nedeniyle kamu zararı artmıştır.” (Çaha, 2009:127-128).

Yolsuzluklar ve çeşitli amaçlarla yapılan yanlış uygulamalar SGK’da önemli boyutta zarara neden olmuş, Kurum görev yapamayacak hale gelmiştir. Popülist politikalarla çok sayıda insana erken emekli olma hakkı verilmesi, kayıt dışı çalışanların artması Kurumun mali dengesini bozmuştur. Sağlık alanındaki giderler ile ilaç ve tedavi yolsuzlukları, SGK giderlerini önemli ölçüde artırmıştır. (İş ve Sosyal Güvenlik, 2013b). 2013 yılında SGK’nun “devlet katkısı dâhil gelirleri”, giderlerinin ancak % 68,8’ini karşılamış, Kurum devamlı açık vermeye devam etmektedir. Popülist politikayla 1990’lı yıllarda kadınların 38, erkeklerin 43 yaşında emekli edilmesi Kurumu finansal krize sokmuştur. Çok yanlış ve zararlı bu uygulamaya 25.08.1999 tarihli 4447 sayılı Kanunla son verilmiştir. Kurum birikimleri, sigortalılara ek gelir ve daha iyi hizmet sağlamaya yönelik yüksek getiri sağlayacak şekilde işletilmemiştir. (Canbay ve Demir, 2013: 307). Kurum kaynakları eritilmiştir. (Egeli ve Özen, 2009). “1965 yılından sonraki dönemde SSK fonlarının getiri oranı hep negatif olmuş ve enflasyon oranının %104,4’e çıktığı 1980 yılında fonların net kaybı %96’a ulaşmıştır. 1980’den sonra sürekli değer kaybeden fonların yıllık ortalama kayıp oranı %26-52 arasında değişmiştir” (Arıcı ve Alper, 2013: 174). (Sevgi Işık Erol, 2014: 46-53).

Sağlık sektöründe şikayetlere dayalı olarak yapılan soruşturma sonuçlarından, tıbbi cihaz ve malzeme alımlarında önemli yolsuzlukların yapıldığı anlaşılmaktadır. “İhalelerin % 50,7’si şikayete konu olmuş, yapılan incelemelerde 131 ihalede mevzuata aykırılık tesbit edilmiştir.” (Kamu İhale Kurumu, 2005). Soruşturmaların şikayet üzerine açılmış olması, yolsuzlukların daha fazla olduğunu göstermektedir. (Çaha, 2009:128).

Ülkemizin mali kaynak sorunu yaşaması, bütçe ve sosyal güvenlik açığını önemli hale getirmiştir. Nitekim, bütçe açığının en önemli nedenlerinden biri sosyal güvenlik açığıdır. SGK’nun prim ve gelirleri giderlerini (emekli maaşı ve sağlık ödemeleri gibi) karşılayamadığında, açık genel bütçeden transferle giderilmektedir. Sağlık alanındaki suiistimal ve yolsuzluklar Kurumun dengesini çok olumsuz etkilemektedir. Başkasının üzerine reçete yazdırılması, hatta adına reçete yazılan kişinin, ilacı almış gibi gösterip parasını SGK’dan alması gibi yolsuzluklar önlenmelidir. (Erol, 2014: 63, 65).

Sağlıktaki iyileşme işgücü verimliliğini ve ekonomik büyümeyi artırmaktadır. Sağlık düzeyindeki iyileşme bireyin yaşam döneminde gelirini tüketim harcamaları ve tasarruflar arasında nasıl paylaşacağını da etkiler. F. Modigliani, A. Ando ve R. Brumberg’in geliştirdiği ömürboyu gelir modeline göre, emeklilik döneminde yaşam standardının ve tüketim ihtiyacının korunması için çalışılan dönemdeki gelirin bir kısmı tasarruf edilmelidir. Toplumun ölüm oranları düştüğünde ve doğuştan beklenen yaşam süresi uzadığında tasarruf eğilimi artar (Skinner, 1985: 1143). Artan ömür ile yükselen tasarruf fonları, gelişmekte olan ekonomilerde sabit sermaye yatırımlarını, işgücü verimliliğini ve kişi başına gelir artışını hızlandırır. Diğer taraftan, sağlık düzeyindeki iyileşme doğrudan yabancı sermaye yatırımları girişini artırır, toplumda eğitimi yaygınlaştırır. Bebek ölümlerinde azalma, nüfus ve işgücü artışı hızlandırılmış bir ekonomik büyüme için potansiyel hazırlamış olur (Bloom/Canning/Malaney, 2000: 257-258). (Özcan Dağdemir, 2009:87-89).

Tablo 17:Türkiye 2013 Yılı Kamu Sağlık Harcamaları ve % Payları

Harcama Cinsi	Milyon TL.	G.S.M.G. ORANI	Harcama % Payları	Kişi Başı Harcaması(TL)
Cari Sağlık	65.727	4,19	94,5	846
Teşhis,Tedavi	38.614	2,46	55,5	497
Temel Koruyucu Sağlık	8.999	0,57	12,9	116
İlaç	15.753	1,01	22,7	203
Diğer	1.501	0,10	2,2	19
Sağlık Yönetimi	861	0,05	1,2	11
Sağlık Yatırımı	3.817	0,24	5,5	49
Toplam Kamu Kesimi	69.544	4,44	100	895

Kaynak:TC Kalkınma Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.s.260,Tablo 8.17(a),8.17 (b)

Türkiye’de sağlık harcamaları 2013 yılı itibariyle GSMG’in %4,44’ü nisbetinde toplam 69,5 milyar liradır. Harcamaların %55,5’u teşhis ve tedavi, %12,9’si temel koruyucu sağlık, %22,7’si ilaç, %2,2’si diğer, %1,2’si sağlık yönetimi ve %5,5’u sağlık yatırımlarına isabet etmektedir. Aynı yıl 77.696.000 nüfusa göre kişi başına sağlık harcaması 895 liradır. En önemli harcama kişi başına 497 lira ile teşhis ve tedaviye, 203 lira ile ilaç harcamalarına sarfedilmiştir.(Tablo 18).

Genel devlet sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasındaki payı, 2012 yılında %79,2, 2013 yılında ise %78,5 olarak gerçekleşmiş, hanehalkları tarafından yapılan cepten sağlık harcamasının toplam sağlık harcaması içindeki payı, 2012’de %15,8 iken, 2013’de %16,8’e yükselmiştir.(TÜİK,2014:Haber Bülteni Sayı 18853).

2016 yılında Türkiyede toplam sağlık harcaması 119.756 milyon TL. olup, kamunun payı %78,5, özel sektörün payı %21,5’dir. (TÜİK,2017:Haber Bülteni Sayı: 24574).

3.4.6. Silah ve Savunma Sanayi Sektörü

Dünya genelinde en çok yolsuzluk yapılan alanlardan biri de Savunma sektörüdür. Ancak savunma harcamalarının ayrıntılı dökümü olmadığından yolsuzluğun kesin hacmi bilinmemektedir. NATO’da en büyük 2. Askeri güce sahip olan Türkiye’de savunma harcamaları Milli Savunma ve Jandarma Genel Komutanlığı bütçeleri, Savunma Sanayi Fonu, TSK Geliştirme Vakfı ile dış krediler ve dış yardımlarla karşılanmaktadır. NATO ülkelerinin askeri harcamalarında 1988 yılından itibaren azalma olmuştur. Türkiye’de 2002 yılından itibaren savunma

harcamalarında ılımlı bir azalma görülmektedir. Savunma harcamaları: silah; personel; silah dışı PDCH (personel dışı cari harcama); yatırım ve transfer harcamalarından oluşmaktadır. PDCH alt bölümünde yer alan “470 savunma alım ve giderleri” savaşın gerektireceği kayıt dışı harcamaları da kapsar (Şenesen, 2002:57). Savunma harcamalarının denetiminin yapılamaması uluslar arası finans kurumları tarafından Türkiye'nin önüne bir sorun olarak konulmaktadır. (Çaha, 2009:128-129).

3.5.Yolsuzluğun Vergisel Araçlarla Önlenmesi

Yolsuzluğun önlenmesinde yasal düzenlemeler ve Türk vergi sistemi çok yetersizdir. Mal bildirim beyannameleri sadece devlet memurlarını kapsarken, yolsuzluğun önemli kaynağı olan iş adamlarıyla ilgili bir düzenleme yoktur. “Başta işadamları olmak üzere bürokratlar ve politikacıların rüşvet alıp vermelerini önleyecek (servet vergilemesi, kıymet artışı vergisi ve özel yasal düzenlemeler gibi) vergisel düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.” (Orhan Şener, 2014:399).

Vergi idarelerindeki, yolsuzluk, en yaygın alanların başında gelmektedir. “Yolsuzluğun izleri, vergi muafiyetleri ve vergi alınacak kalemlerin tanımında görülmektedir.” Yolsuzluklar vergi gelirlerini azaltır, hesap verilebilirliği önler ve hükümetin meşruiyetini yok eder. Kamusal yükümlülüklerden kurtulmak için kişi ya da kuruluşlar rüşvet vermeyi veya çeşitli menfaatler sağlamayı tercih edebilirler. Yolsuzluklar ile vergilemede yatay adaletin sağlanması da engellenir. Sektörler arasında, kaynak tahsisinde sapmalar meydana gelebilir (Karakaş vd,2009:64) Yolsuzluğa karşı her ülke yerel gerekliliklerine göre en iyi tedbirleri geliştirmelidir. Ülkelerinin gelişmesinde ve yolsuzluğun önlenmesinde, güçlü kurumlar daha etkilidir. (World Bank,1997:39). Yolsuzlukla mücadelede vergi sistemi sadeleştirilmelidir. Az sayıda vergi ve vergi muafiyeti, düşük vergi oranları, kaynakta vergi kesintisinin daha çok uygulanması, öngörülebilir gelire dayalı asgari vergi oranları, açık kurallar, vergi memurlarının takdir yetkisinin dar tutulması gerekmektedir (Edling, 2007:20). (Burcu Gediz Oral, 2011: 403-405).

Kamu hizmetlerinden yararlanan mükelleflerin vergiye dirençleri azalır ve vergi ödeme isteği artar. Mükellef vergilerin hizmet olarak kendilerine dönmediği kanısına varırsa vergiye direnir, vergi kaçırmaya çalışır. Vergi kaçırma diğer mükelleflerin vergi yükünü arttırarak vergide adaletsizliğe yol açar. (Laufenburger, 1967:291). Vergilemede fayda ilkesinin gözetilmesi toplumun vergi bilincini geliştirir ve vergi adaletini olumlu etkiler. (Yereli; Ata, 2011:29).

3.5.1. Vergi Oranlarının Düşürülmesi

Vergi oranlarının yüksek olması mükellefleri vergi kaçırmaya sevk eder. Bu durumda vergi matrahı daralır ve gelir kaybı olur. Düşük vergi oranları vergi kaçırma ve vergiden kaçınmayı azaltarak, vergi tabanını genişletir (Siverekli, 2003:106). Başlangıçta vergi gelirlerinde düşüş yaratan vergi oranları indirimi, orta vadede kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması ve üretim artışının etkisiyle vergi azalışını telafi eder. Yatırım ortamının çekeceği yerli yabancı sermayenin iş hacminin etkisiyle toplam vergi gelirleri artar (Saticı, 2002:252). (Oral, 2011: 405).

3.5.2. Vergi Muafiyetlerinin Sınırlandırılması

Vergi istisnaları mümkün olduğunca az olmalıdır (Purohit, 2007:293). Vergi muafiyetleri ve sübvansiyonlar için, özel sektör, karmaşık vergi sistemleri ve geniş kamu sektörü düzenlemelerini teşvik eder. Vergi istisnaları yolsuzluğa yönelik olmamalıdır (Fjeldstad-Tugodden, 2001:8).(Oral, 2011: 405-406).

Sosyal, ekonomik, mali ve idari nedenlerle bazı kişi yada vergi konuları, vergi dışı tutulmaktadır. Amaçlarına göre yararlı olabilecek bu uygulamalar gelişigüzel olmamalı ve genellik ilkesine ters düşmemelidir. (Akdoğan, 2003:185-187).(Ali Emin Uzun, 2007:56-57).

3.5.3.Kaynakta Vergilendirme ve Beyan Esası

Beyan esasında mükellefler vergi idaresine, vergi kanunlarına göre hesapladıkları yükümlülüklerini bildirirler. Bu sistem, vergi memurlarıyla mükellef

arasındaki etkileşimi azaltacağından yolsuzlukların ve vergi kaybının önlenmesine yardımcı olacaktır. Buna mukabil, bağımsız hareket imkanı bulan mükelleflerin vergi kaçırmasını cesaretlendirebilir. Fakat mükelleflerin beyanı vergi yönetimince her zaman denetlenebilir. (Tanzi, 1997). Kaynakta vergilendirmenin benimsenmesi vergi uygulamasında önemli yarar sağlayabilir (Akdogan, 1999:102). Kaynakta vergilendirmenin uygulanmadığı alanlarda örneğin, “küçük işletmelerin öngörülen değerler esasına dayalı olarak vergilendirilmesi vergi memurlarının takdir yetkilerini azaltarak vergi hesaplamasını daha basit hale getirir. Satış istatistikleri, işletme arazisi, kadronun büyüklüğü esas alınabilir” (Gupta vd., 1999:1).(Oral, 2011: 406).

Denetimlerde önemli matrah farkının bulunması bazı mükelleflerin, daha az vergi ödemek için vergi kaçırmaı tercih ettiğini göstermektedir. Diğer taraftan kayıtdışı üretim ve istihdamın artışı da vergi gelirlerini düşürmektedir. Maliyenin 1999-2005 dönemi denetiminde %55 ile %184 gibi önemli matrah farkı bulunmuştur. (Sönmez,2002:63 ve GİB, 2006:131). Mükelleflerin tamamının denetimi mümkün olmayacağından, mükelleflerin vergilerini tam ödemelerini sağlamak için kontrol mekanizmalarına (vergi güvenlik tedbirlerine) ihtiyaç vardır. “Genel vergi güvenlik tedbirleri; Vergi Usul Hukuku ve vergi tekniği ile ilgili önlemlerdir. Vergi cezaları, bilgi alma, fatura ve belge düzeni, çek kullanma, vergilerin açıklanması gibi tedbirler bu kapsamdadır (Aksoy,1999:263).”Ancak vergi güvenlik tedbirlerinin çeşitli nedenlerle terk edilmesi vergi gelirlerinin azalmasına yol açacaktır. Nitekim; Vergi sistemimizde uygulanmış özel güvenlik tedbirlerinden servet beyanı ve gider bildirimini 18.4.1984 tarihinde 2995 Sayılı Kanunla; ortalama kâr haddi ve asgari gayri safi hasıla esasları 1.1.1996 tarihinde 4108 Sayılı Kanunla; asgari zirai kazanç esası, asgari zirai vergi ve hayat standardı esası 1.1.1999 tarihinde 4369 S. K. ile yürürlükten kaldırılmıştır (Aksoy, 1999:263-271). 4369 S.K. ile gelir ile harcama bağlantısından yararlanılarak beyan edilen gelirin doğruluğunu kontrole olanak verecek bir güvenlik sisteminin ihdası amaçlanmıştır. “Bu şekilde gelir beyanına dahil kazançlarla harcama ve tasarruflar arasındaki tutarsızlıkların sorgulanması öngörülerek, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kavranmasına uygun sistemin oluşturulmasına çalışılmıştır.” Kayıt dışı varlıklar, “mali milat” olarak bilinen bir günlük bildirimle aklanmıştır. (Yalçın,1998:150). 4369 S.K.’la yapılan değişiklikler

önce ertelenmiş daha sonra hiç uygulanmadan 4785 S.K. ile 1.1.2003'de yürürlükten kaldırılmıştır. Bu durum ücretliler ve tevkifata tabi gelir elde edenler dışındaki mükelleflerin vergi kaçırmasına uygun bir ortam hazırlamıştır.(Uzun, 2007:104-106).

3.5.4. Mevzuatın Sadeleştirilmesi

Vergi yasaları basit, anlaşılabilir ve uygulanabilir olmalı ve sürekli değişiklik yapılmamalıdır. Devamlı değişen, uzmanların bile izlemekte zorluk çektiği karmaşık bir yapıya dönüşen yasalar, mükelleflerin vergilerini ödeyememelerine de neden olabilmektedir. Vergi mevzuatındaki çok sayıda yasa, BKK, genel tebliğ, Mükerrer ve geçici maddeler açıklık ilkesini zedelemekte ve mükellefleri kayıtdışılığa yöneltmektedir (Aydın, 2000:22). (Oral, 2011: 406).

3.5.5. Vergi Cezaları ve Yargısı

Devlet vergilerini ödemiyecek suç işleyenlere “vergi cezaları” uygulamaktadır. Vergi cezaları, yasadışı yollarla Hazineye zarar veren mükelleflere uygulanmaktadır. (Hüseyin Güçlü Çiçek; Hatice Herek, 2012:316).

Caydırıcı olması bakımından “yolsuzluk yapanlar, meslekten men, para cezası yanında hapis cezası da verilmek ve rüşvet yoluyla elde edinilen mallara el konularak daha ağır şekilde cezalandırılmalıdır (Purohit, 2007:294).” Buna rağmen, cezalar yolsuzlukları önlemeye yetmeyebilir. “Nitekim, Çin ve Vietnam’da idam cezası verilmesine rağmen, yolsuzluk yaygındır (Huther-Shah, 2000:4). Vergi kaçırmanın hırsızlıktan farklı olmadığı topluma gösterilmeli, ve cezası da daha ağır olmalıdır.” Bazı ülkelerde kamu görevlilerine verilen rüşvet uzun yıllar vergi indirimine tabi tutulmuştur. “17 Aralık 1997’de 29’u OECD ülkeleri üyesi 34 ülkenin bakanı, yabancı yatırımcıların verdiği rüşveti önlemeye yönelik bir anlaşma imzalayarak rüşvetin her şekli suç sayılmıştır (Tanzi-Davoodi, 1997:21).” Yargı kararlarının uzun zaman alması, çelişkili olması, yasalara uygun bulunmaması, mükelleflerin ve vergi idaresinin sisteme olan inancını zayıflatmaktadır. Bu durum, kişi ve kurumları, uyuşmazlıkları yasadışı yollarla çözmeye kalkışmasına ve vergi sisteminin çöküşüne neden olabilir (Aydemir, 1995:45). Yargının bağımsızlığı ve

tarafsızlığı dürüst, şeffaf ve hesap verebilir bir idare için önemlidir. (Pope, 2000:63). “Günümüzde vergi yargısında hakimler inceleme elemanlarından gelen raporları genellikle bilirkişilere havale etmektedir. (Sarı, 2002:447).” (Oral, 2011: 406-407).

Bu nedenle bilirkişinin seçimi, niteliği ve başarısı yargıda çok önemli hale gelmiştir. Bilirkişi rapor sürelerinin uzaması, davacı ve davalı itirazları nedeniyle çok sayıda ve değişik bilirkişinin görevlendirilmesi zorunlu olarak dava sürelerinin çok uzamasına neden olmaktadır. Bu durum önlenmelidir.

3.5.6. Vergi Denetiminin Etkinliği

Vergi bilinci ve ahlakının yanı sıra, vergi tahsilatını etkileyen en önemli faktörlerden biri de vergi idaresinin yapısı ve denetim süreçlerinin etkinliğidir. “Gelişmişlik düzeyi ve vergi kültürünün yönü ne olursa olsun, bir ekonomide etkin bir vergi idaresi ve vergi denetim süreci yoksa, kayıtdışılık arzu edilen düzeye çekilemeyecek, vergi tahsilatı potansiyeli yansıtmayacak ve nihayetinde vergilemede adalet sağlanamayacaktır.”(Ferhat Akbey,2014:65).

Vergisel düzenlemelerin yarar sağlaması, denetimlerin yeterli olmasına bağlıdır. (Tuay-Gönenç, 2007:30). Denetimin yetersizliği, kayıtdışının gelişmesine yol açar. (DPT, 2001:34). Mesleğin onurunu benimsememiş bazı vergi müfettişlerinin rüşvet alarak vergi kaçakçılığını örtbas edebilmesini önlemek için, müfettişlerin raporları analiz edilebilir (tekrar incelettirilir) (Vasin-Panova, 1999:6-7). Vergi denetimleri uzmanlarca yapılmalı ve kısa sürede sonuçlanmalıdır. (Bilici,1997:124). “Türkiye’de denetim uluslararası standartlara (bağımsızlık, tarafsızlık, çıkar çatışmasından kaçınılması, meslek sırlarının saklanması, mesleki yeterlilik ve mesleki gelişime açık olma gibi) uygun olmalıdır.” Özellikle "denetimin bağımsızlığı" ilkesi çok önemlidir. Denetim öncelikle, yolsuzluk riski yüksek alanlar ve gelir ve giderleri fazla kurumlarda yoğunlaşmalıdır. (Özsemceri, 2002:90). “Son yıllarda 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu kurum ve kuruluşlarında yapılan denetim tanımlanmış ve denetim türleri belirlenmiştir.” Denetim iç ve dış denetim olmak üzere ikiye ayrılırken; yapılacak denetimler ise;

hukuka uygunluk denetimi, mali denetim ve performans denetimi şeklindedir. Dış denetim, Sayıştay'a bırakılmıştır (Koçberber, 2009:297). (Oral, 2011: 408-409).

3.5.7.Yolsuzluğun Önlenmesinde Servet Vergisi

Servet vergisinin yolsuzluğun önlenmesinde ekonomik, sosyal yararları ve toplumun refahını maksimize özelliği vardır. Avrupa'da 1950'li ve 1980'li yıllar arasında Almanya, Fransa, İngiltere dahil 15 ülkede görülen servet vergisi sermayenin uluslararası dolaşımını sağlamak amacıyla, günümüzde bazı ülkelerde yumuşatılarak uygulanmaktadır.

Gelir, tüketimin bir yıllık toplamına servette ortaya çıkan net artış ilave edilerek hesaplanır. Bu tanıma uygun vergileme yapıldığında, gelirin ekonomik tanımına göre vergileme ve adil gelir dağılımı da sağlanır. Ödeme gücü kriterine göre adaleti sağlayacak vergileme, servetin gelire eklenmesiyle mümkündür. Vergilemede emek geliri elde edenler lehine ayırma ilkesi uygulanmaktadır. "Servetin vergi dışı tutulması, yüksek ve düşük gelir grupları arasındaki gelir uçurumunu artırır. "ABD'de ve Türkiye'de ulusal servetin %40' ı, nüfusun %1' i tarafından kontrol edildiğinden, gelir dağılımı her yıl daha da bozulmaktadır." Gelir dağılımı adaletini ölçmede kullanılan Gini katsayısının, 1980li yıllardan 2000 li yıllara göre 0.33 den 0.38'e ve 0.41'e yükselmesi de bu durumu doğrulamaktadır. "1980'li yıllarda, sermaye geliri lehinde vergisel düzenlemeler yapan İngiltere, ABD ve Türkiye OECD ülkeleri içinde gelir dağılımının en adaletsiz olduğu ülkelerdir." Ekonomide temel amaç olan; Kaynak tahsisinde etkinliğin, gelir dağılımında adaletin ve makro ekonomik istikrarın sağlanabilmesi, kişisel servet vergisi, kişisel harcama vergisi ve kişisel gelir vergisinin vergi sisteminde yer almasını gerektirmektedir. (Şener, 2014: 400-401).

"Türkiye'de toplam vergi gelirlerinin %68'i harcama vergisi, % 29'u gelir üzerinden alınan vergiler % 3'ü ise servet vergilerine aittir. Türkiye'de veraset ve intikal vergisinin toplam servet vergisi gelirleri içindeki payı çok düşük olup ortalama %1- %3 civarındadır." Nisbi önemsizliğine rağmen ödeme gücüne göre

vergileme ilkesi bakımından servet vergisi alınmalıdır. Devlet servetteki artışı vergilendirmelidir. (Öncel ve diğeri,2010:371).(Ersan Öz; H.Kutbay; D. Bozkıran, 2014:6-8).

Servet vergileri, kişiler arasındaki gelir ve servet farklılıklarını azaltır, fırsat eşitliğine ve boş tutulan iktisadi değerlerin harekete geçirilmesine katkı sağlar. (Uluatam, 1997: 364). Yoksulluğun ve yolsuzluğun önlenmesi için servet vergilerine daha fazla önem verilmelidir.(Murat Aydın, Timur Türgay, 2011: 261).

Türkiye’de gerçek anlamda servet vergisi uygulanmamaktadır. Yüksek muafiyet ve istisnalar nedeniyle, bir servet vergisi olan Veraset ve İntikal vergisinin devlet bütçesine katkısı ise çok sınırlıdır. Çiller Hükümeti zamanında ekonomik krizde kısa bir süre, düşük oranlı bir sermaye vergisi alınmıştır. Servet vergisiyle sağlanan vergi geliri çok önemsizdir. Ancak vergi gelirlerini artırıcı özelliği bu verginin önemini arttırmaktadır. Avrupa ülkelerinde, servet vergisinin vergi gelirleri içindeki payı % 3 civarındadır. Kapsamlı bir servet vergisi olmadığından, Türkiye’de bütçe gelirleri içindeki payı % 0.3 kadardır. “Servet vergisi beyannamesi, gelir, kurumlar, kıymet artışı vergisi gibi diğeri vergilerin beyannamelerinin özeti biçiminde hazırlandığından, bütün vergilerin kontrolüne katkı sağlar. Bir mükellefin harcaması başka bir mükellefin gelirini oluşturduğundan, servet vergisi beyannamesi vergi kaçakçılığını ortaya çıkarmada etkin bir araçtır.”Ayrıca rüşvet olayları belirlenebilir, servetin yurtdışına kaçışı önlenir.(Şener, 2014: 402-403).

3.6.Yolsuzlukla Mücadelede Kollektif Eylem Yaklaşımı

Yolsuzluğun önlenmesi amacıyla son yıllarda yapılan yatırımlara rağmen bu konuda bir iyileşme görülmemektedir. Artan sayıda bilim adamı bunun nedenini uygulanan yanlış teorilerde görmektedir. Çare olarak, halen kullanılmakta olan Asil-Vekil Teorisine nazaran yolsuzluğun daha iyi anlaşılmasına ve önlenmesine yardımcı olacak Kollektif Eylem (Collective Action) Teorisi öne sürülmüştür. Mevcut teoriler özellikle zayıf kurumsal ortamlarda karşılaşılan zor problemlerin çözümünde yolsuzlukla mücadelede tam olarak etkili ve yeterli olamaz. Çoğu zaman, birbirini

tamamlayıcı olan bu teorilerin hepsinin anlayış ve bakış açılarından istifade gerekir. Asil-Vekil Teorisi yolsuzluğa karşı veya dahil olsun olmasın bireylerin hesaplamalardaki rolüne dikkat çeker. Bu hesaplamada saydamlık, izleme, yaptırım, izlemenin teknik zorlukları, yozlaşmış davranışların yaptırımını önemlidir. Burada hesaplamaların bireyler tarafından akılcı yapıldığı esas alınır. Kollektif Eylem Teorisi yolsuzlukla mücadele çalışmalarının zorluklarına dikkat çeker. Grup kararlarının dinamikleri bireylerin kararlarında etkilidir. Yolsuzluk normal görüldüğü zaman insanlar yolsuzluktan kaçınmada veya yaptırım ve reformlar için ilk adımı atmada daha az istekli olurlar. Yolsuzluk bazen sosyal, yapısal, ekonomik ve siyasi sorunların çözümünde bir yol sağlayabilir. Bu nedenle yolsuzlukla mücadele çalışmalarında, yolsuzluğun özellikle zayıf kurumsal ortamlarda insanların karşılaştığı gerçek problemleri çözdüğü hususu da dikkate alınmalıdır. Her iki teoriye göre yüksek derecede yolsuzluk olan ülkelerde bu durum sürmektedir. Çünkü yolsuzluğun izlenmesi ve kovuşturma yapılması zor olup, karşı eylem yapılması için yeterli teşvikler de genellikle bulunmamaktadır. Diğer taraftan yolsuzluk politikacılar tarafından kazanmak ve siyasi durumlarını korumak için kullanılan bir alet olduğundan yolsuzlukla mücadele çalışmaları başarısız olmaya devam edecektir. Bu durumda yolsuzluğun neye hizmet ettiği ve neleri engellediği dikkate alınarak izlenecek politik kararlar belirlenmelidir. Yolsuzlukla mücadelede alınacak kararların yatırımlara olumsuz yansımaları önlenmelidir. Bu zor bir öneridir, ancak önemle gözönünde tutulmalıdır. Yolsuzlukla mücadele herne olursa olsun sürdürülmelidir. İzlenecek yöntem Kollektif Eylem Teorisi, Asil-Vekil Teorisi veya daha farklı olsun, (örneğin; izleme, şeffaflık ve yaptırım önlemleri gibi) büyük bir etkiye sahip olabilir. Farklı bir ifadeyle Kollektif Eylem Teorisinden esinlenen yolsuzlukla mücadele yaklaşımları, bu değerlere dayalı eğitim ve kamunun bilinçlendirilmesi gibi çalışmalar tüm bağlamlarda evrensel çözümler olarak görülmemelidir. Bu teoriler ve bunlardan türetilen ve geçmişte uygulanan yöntemlerin yolsuzluğa etki durumu dikkate alınmalıdır. (Marquette Heather; Caryn Peiffer, 2015:1,11).

Kollektif eylemin önemli bir hedefi yolsuzluğa ait teşvik ve fırsatların azaltılmasıdır. Kollektif eylem özel şirketler ve diğer paydaşlar (menfaat sahipleri)

arasında koordineli ve devamlı bir süreçtir. Yolsuzlukla, bir ilkeler ve standartlar kümesinde birleşmiş şirketler koalisyonunca yapılan mücadeleler çok daha etkili olur. Uluslararası kalkınma ve demokrasi içindeki toplumlarda yolsuzluk gibi sorunlarda yapılan çalışmalar çok daha hızlı ve başarılı olmaktadır. Sadece son onbeş yılda OECD yabancı kamu görevlilerinin rüşvet hakkındaki sözleşmesini, keza Dünya Bankası ilk yolsuzlukla mücadele stratejisini ve Birleşmiş Milletler yolsuzluğa karşı sözleşmeyi kabul etmiştir. Bugün yolsuzluk çeşitli uluslararası kuruluşların karşılaştığı olağan üstü önemli konular arasındadır. Yolsuzluğun maliyetine önem verilmesi, hükümetlerin, uluslararası bağışçı kuruluşların ve STK'nın daha fazla reform çalışmalarına yol açmıştır. Bu çabalar daha çok kamu sektörüne odaklıdır. Düzenleyici reformlar, açıklama ve yeni gözetim oluşturulması, farkındalık (bilinçlendirme) çalışmaları çok sayıda paydaş ve bilhassa özel sektörün yolsuzluğa verdiği önemi artırmıştır. (John Morrell; Kim Eric Bettcher, 2013:1-2).

“Gelişmekte olan ülkelerin GSYH'sının % 17 si yolsuzluk, dolandırıcılık ve kötü yönetim nedeniyle kaybedilmektedir. (Asya Kalkınma Bankası 2004).” Bu nedenle temel insan hakları (temel gıda ve suya, eğitime, sağlık ve sosyal hizmetlere erişme gibi) ve demokrasi olumsuz etkilenmektedir. Muhafazakar tahminle yılda 1 trilyon ABD dolarından fazla kayıp olmaktadır (BMZ 2011). Bu etkiler daha çok fakir insanlar üzerinde görülmektedir (Ki-Moon, 2009) (Corruption Watch, 2014). Ayrıca toplulukların devlet ve vatandaş arasındaki toplumsal sözleşmeye güvenini zayıflatmaktadır. İstatistikler yolsuzluğun dünyada yaygın olduğunu belirtmektedir. Tarihsel gelişme yolsuzluğun geçmiş bir olay olmayıp, kamu görevlilerinin mevkilerinin sağladığı gücü kötüye kullanarak özel kazanç sağladığını, işletme yöneticileri, ailelerin başkanları, ve dini liderlerin özel kazanç için güçlerini kötüye kullandığını göstermektedir (Popa, 2000). Yolsuzlukla mücadelede bir son bulunmamalı, fakat amaç tüm vatandaşların yararına çalışan daha etkili, adil ve verimli demokratik hükümetler tarafından toplumların yönetilmesi olmalıdır. Bu nedenle yolsuzlukla mücadele çalışmaları demokrasilerin inşasına odaklanmalıdır. Fakirlerin daha iyi yaşamaları, insan haklarına daha saygılı olunması çalışmalarının yaygın olarak teşvik edildiği yerlerde olumlu gelişmeler sağlanır (Popa, 2000). Bu konudaki iyimser havanın kaybolmaması için yolsuzlukla mücadele çalışmalarının

durmasına izin verilmemelidir. Yolsuzluğu önleme mücadeleleri sivil toplum ile devlet ve özel sektör aktörlerinin ortak çalışmaları halinde daha başarılı olur. Bu şekilde farkındalığı artıracığından ve bütünlüğü oluşturacağından sistematik düzeyde daha yüksek başarı oranları elde edilir. Sivil toplum kuruluşlarının yıllar sonra bu çalışmalara katılımının artmasıyla hükümet hesapları, demokrasi ve hizmet sunumunda olumlu gelişmeler olmuştur (Spurk, 2010). (Joy Saunders, www.Integrityaction.org:1-2).

İşletmeler kar amacı güttüğünden kendilerine maliyet yükleyecek yasalardan kaçınırlar. Hükümet kontrollerini önlemek amacıyla rüşvete başvururlar. Ancak rüşvetin çok artması ve yaygınlaşması özel sektörü, özellikle küçük işletmeleri çok olumsuz etkiler. Nitekim Dünya’da CIPE (Uluslararası Özel Sektör Merkezi) projeleri, sadece özel sektör yolsuzluklarıyla ilgilenmemiş, ayrıca somut adımlar atmak hususunda harekete geçirmiştir. Kollektif eylem; yolsuzlukla mücadelede iş dünyasını harekete geçiren stratejik bir yaklaşımdır. Yolsuzluğun bulaşıcı özelliği yolsuzlukla mücadeleyi önemli kılmaktadır. Bu nedenle çarpık hükümet yetkilileri ve şirket yöneticileri ayıklanmalıdır. Yolsuzluk kurumsal bir sorundur ve kurumsal çerçevede sürmektedir. Kollektif eylemin ana hedefi yolsuzluğu önlemede teşvik ve fırsatları azaltmaktır. Kurumsal ortamın değiştirilmesi için ekonomide yolsuzluğun hem arz hem de talep cephesi ele alınmalıdır. Yolsuzlukla mücadele girişimleri hükümetlerin bu konudaki düzenlemelerinin güçlendirilmesine odaklanır. Bunlar kanuni ihtilafların daraltılması, kamu ihale reformları, seçilmiş görevlilerin varlıklarını açıklaması (mal beyanı yapmaları), kamu sektöründe çalışanların teşviki ve kabiliyetlerinin sınırlandırılması suretiyle yetkilerini kötüye kullanarak rüşvet istemelerinin önlenmesidir.

Arz yönlü yetenek ve teşvikleri sınırlandırmaya yönelik reformlar özel sektörün yolsuzluğa girişmesini engeller. Bu tedbirler işlemlerde şeffaflığı, hesap verilebilirliği, muhasebe ve yönetişimi içerir. Bunlara ilaveten özel sektör genelinde etik ve ahlaki değerler ve bütünlük sağlanmalıdır. Kollektif eylem iş dünyasını bir dizi ilke ve standart etrafında birleştiren stratejik bir yaklaşımdır. Bu şekilde işletmelerin yolsuzluk yapma olasılığı azaltılır. Her firma kendi yolsuzlukla

mücadele politikalarının uygulanmasında, kontrollerinde ve prosedürlerinde inisiyatif olarak yolsuzluk riskini azaltabilir. Ancak firmaların çabaları rekabetçi baskılar, gasp, tehdit ve özgürlük hakkındaki şüpheler tarafından kısıtlanır. Eğer özel paydaşların yolsuzlukla mücadelede işbirliği yoksa ve bazıları yolsuzluktan geçici avantaj sağlıyorsa, ayrıca bireysel firmalar uygun standartları belirlemede ve iyi uygulama hakkında bilgi sahibi olmada zorlanıyorsa başarı şansı olumsuz etkilenecek azalmaktadır. (Morrell; Bettcher, 2013:2-3).

Yolsuzlukla ilgili önemli çalışma gruplarından biri de Uluslararası Şeffaflık Örgütüdür. Yolsuzlukla ilgili reform çalışmaları ve farkındalığın geliştirilmesinde tanınan önemli bir kurum olmuştur. 1990 ve 2000' li yıllar arasında uluslararası standartların, kanun ve yönetmeliklerin yürürlüğe konulması ile önemli bir mesafe katedilmiştir. Bu yasaların ve düzenlemelerin uygulanması için birçok devlet ve işletmeler uyumluluğu sağlayacak komisyonlar kurarak, ihbar ve şikayetler için acil hatlar, kodlar oluşturmuştur. Bu konudaki davranış kuralları ve uyum desteklenmiştir. Yapılan uygulamalar netleştiğinde yolsuzluğu önleme çalışmalarının yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Yolsuzluğun fırsatlar ve eğilim sayesinde geliştiği ve bunun bir ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Netice olarak yolsuzluğun sistematik reform ve işbirlikçi çalışmayla (etkin bir önlem, uygulama, denetim, caydırıcılık, hesap verebilirlik ve toplumun eğitimi) ile Kollektif Eylem yaklaşımıyla önlenebileceği görülmüştür (Heeks, 2011), (Persson; Rothstein; Teorell, 2013). (Saunders,2014:4).

Teknolojideki gelişmeler yapılmakta olan çalışmaları çok daha kolay, süratli ve ucuz hale getirmiştir. Bu şekilde hükümetlerin veri ve bilgileri toplayıp kamuya duyurması çok kısa sürede mümkün olabilmektedir. Ayrıca sosyal medya aracılığıyla internet erişimi ve cep telefonu toplumu harekete geçirmeyi, katılımını ve bilgilendirilmesini çok kolaylaştırmıştır. Yolsuzluğu azaltmaya çalışırken odaklanma daha etkili ve adil insan hakları ve yurttaş sorumluluğunun gerçekleştirilmesine kaymaktadır. OECD herhangi bir uzun vadeli yolsuzlukla mücadele reformunda olduğu gibi, kamunun (halkın) bütünlüğünü tanıyan ana örgütlerden biridir. Yolsuzlukla mücadele kurumları, ister hükümetler, iş örgütleri yada sivil toplum

kuruluşları olsun, tek başına yolsuzlukla mücadele edemezler. Ancak kurumlardan, vatandaşlardan gelen girdiler ve çözümler çok önemli olup demokratik toplumlara yol açar (Pope, 2000). Çok paydaşlı yaklaşım yolsuzlukla mücadelede önemli derecede etkili olup, Kollektif sorumluluk bu çabalara en büyük ödülü getirmektedir. (Saunders, www.Integrityaction.org:3-4).

3.7.Yolsuzlukla Uluslararası Mücadele

Her çeşid yolsuzluk tüm ülkelerce yasaklanmıştır. Ancak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yeterli irade, Know-How ve yerel kapasite olmadığından, doğru strateji uygulanamamakta ve yolsuzluğu önlemede başarı sağlanamamaktadır. Böyle durumlarda Uluslararası işbirliği önemli rol oynar. (Klitgaard, 1998:3).

Küreselleşme; ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda ülkelerin değerlerinin diğer ülkelere yayılarak adeta ortak değerlerin oluşmasıdır.

Küreselleşmede;

a) Dış ticaret kaynaklı döviz gelirleri daha önemli hale gelir.

b) Bölgesel örgütler (Avrupa Birliği, NAFTA, LAFTA gibi) ve uluslararası örgütler (Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi) ülkelerin politikalarını devletlerin üzerinde bir alana taşır. Uluslararası antlaşmalar iç hukukun üzerinde olduğundan anayasaya aykırılığı ileri sürülemez.

c) Sivil Toplum Örgütlerinin ve Yerel Yönetimlerin önemi arttığından katılımcı demokrasiler öne çıkar. Yolsuzluk ülkelerarası bir sorun halini alır. Dünyanın herhangi bir yerindeki yolsuzluk ve kriz, bütün dünyayı etkileyeceğinden uluslararası düzenlemelere ihtiyaç duyulur. Bu kuruluşlar yolsuzlukla mücadelede sözleşmeler yapar, ilkeleri geliştirir ve uluslararası kamuoyu oluşturur. Türkiye yolsuzluğa ait temel uluslararası sözleşmeleri imzalamıştır. (Karakaş; Çak, 2007:79).

3.7.1. Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası Kuruluşlar

Yolsuzlukla mücadelede yer alan; Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Saydamlık Örgütü ve Avrupa Birliği gibi Kuruluşlar bu kısımda açıklanacaktır.

3.7.1.1. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi, 14 Aralık 2005'te kabul edilmiştir. Türkiye sözleşmeyi 11 Ağustos 2006'da onaylamıştır. BM Sözleşmesi, yolsuzlukla mücadelede etkili politikaların uygulanmasını, uygun kamu ihale sistemlerinin tesisini ve yolsuzluklara karşı önlemlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu şartlar Türkiye'de; devlet malının alım satımı ve kiralanmasına dair 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve kamu kuruluşlarının mal ve hizmet ihalelerini düzenleyen 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'dur. "4208 Sayılı Kara paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun ile aynı kanunun uygulanmasına ait 1997 tarihli Düzenleme de BM Sözleşmesinin getirdiği yükümlülükleri karşılamaktadır." (TESEV, 2014: 55).

Birleşmiş Milletler yolsuzluklarla mücadelede devletlere yol göstermekte ve "Suçtan ve Yetki İstismarından Mağdur Olanlara Adalet Sağlanmasına Dair Temel Prensipler Bildirisi; Yolsuzluğa Karşı Eylem ve Kamu Görevlileri İçin Uluslararası Davranış Kuralları; Uluslararası Ticari İlişkilerde Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Deklarasyonu" gibi kararların alınmasını sağlamaktadır.

a) Suçtan ve Yetki İstismarından Mağdur Olanlara Adalet Sağlanmasına Dair Temel Prensipler Bildirisi, 1985'de kabul edilmiştir. Bildiride; Suçtan Mağdur Olanlar; (UNHCHR, 2007), "ceza kanunlarının eylem veya ihmal yoluyla ihlal edilmesi nedeniyle, bireysel veya toplu olarak, fiziksel veya ruhsal biçimde yaralanma da dahil, manevi acılar çeken, ekonomik kayba uğrayan, veya temel hakları esaslı biçimde zayıflayan ve bu suretle zarar gören kimsedir." şekilde

tanımlanmıştır. Mağdurların tazminat alabilmesi için, güçlü yargısal veya idari mekanizmalar oluşturulur. (Karakas; Çak, 2007 :80).

“Mağdur” terimi mağdurun ailesini veya bakmakla yükümlü olduğu kişileri ve mağdura yardım ederken zarar gören kişileri de kapsar. Bildiri hükümleri; (Milliyet, din, ırk, cinsiyet, renk, yaş, dil, kültürel inanç, ailevi statü, mülkiyet, etnik köken) ayrımı yapılmadan uygulanır. (Muharrem Balcı; Gülden Sönmez,2001 :203).

Devletler mağdurlara tazminat ve her türlü maddi, tıbbi, psikolojik ve toplumsal yardım ve desteği kapsayan başvuru yolları sağlayacak hukuki düzenlemeleri yapar. Birleşmiş Milletlerin bildirisine “kamu yetkisinin özel çıkar amaçlı kötüye kullanılması” (Tanzi, 2002: 7-8) anlamına gelen yolsuzluk açısından bakıldığında, yetki istismarı konusunda önemli düzenlemelerin getirildiğini görmekteyiz. (Karakas; Çak,2007:80-81).

b) Yolsuzluğa Karşı Eylem ve Kamu Görevlileri İçin Uluslararası Davranış Kuralları: 12 Aralık 1996’da kabul edilmiş, yolsuzlukla mücadelede başarı sağlanması için yapılması gerekenleri ve kamu görevlilerinin davranış kurallarını belirtmektedir. (R. Bülent Tarhan,2006:78)

Birleşmiş Milletlerin yayınladığı bu kurallara göre; kamu görevlileri kanun ve mevzuata uygun, verimli, etkin ve dürüst görev yapmalı, halka davranışlarında tarafsız ve adaletli olmalıdır. (UN,1996a). İç hukuk kuralları ve Birleşmiş Milletler düzenlemeleri gereği; görevleri nedeniyle edinilen bilgileri görev sonrası çıkar sağlamada kullanamazlar ve görevden ayrıldıktan sonra belli bir süre özel sektörde çalışamazlar. (Karakas; Çak,2007:81).

c)Uluslararası Ticari İlişkilerde Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Deklarasyonu: Yolsuzlukla mücadele için, uluslararası ticari ilişkilerde kanuni düzenlemeler yapmanın zorunluluğuna dikkat çeken deklarasyon, 16 Aralık 1996’da kabul edilmiştir. Bankacılıkta gizlilik hükümlerine riayet edilmesini, bu konularda yaptırımların düzenlenmesini ve uygulanmasını, üye ülkelerin üst düzeyde işbirliği yapmasını öngörmektedir. (Tarhan, 2006,78-79).

Yolsuzluk ve rüşveti önlemede, ulus ve bölge düzeyinde yapılanmalara ilaveten her seviyede uluslararası işbirliği önemlidir. Birleşmiş Milletler ayrıca ulusal özel ve kamu şirketlerinin çok uluslu şirketlerle müşterek çalışmasını önermektedir. (UN, 1996b). Ceza soruşturmaları ve hukuk davalarında, ülkelerin destek ve işbirliğini istemektedir.(UN, 1996b). (Karakaş; Çak,2007:81).

d) Birleşmiş Milletler Uluslararası Suç Önleme Merkezi. (United Nations Centre for International Crime Prevention - CICP) : 1997 yılında kurulan “Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Birimi” suçların önlenmesinden ve suça ait kanunların yenilenmesinden sorumlu olup, özellikle sınıraşan organize suçlarla mücadele ve yasadışı insan ticareti konularıyla ilgilenmektedir. (Uğur, 2012:316).

Uyuşturucu Kontrolü ve Suç Önleme Ofisi Uluslararası Suç Önleme Merkezi Yolsuzluğa Karşı Global Program Eylem Planı: Global Program Eylem Planı'nın amacı, yolsuzlukla mücadelede uluslararası yerleşmiş tedbirlerin teşviki ve uygulanmasıdır. Eylem planı Roma'daki “Birleşmiş Milletler Bölgearası Suç ve Ceza Araştırma Enstitüsü ile birlikte Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Kontrolü ve Suç Önleme Ofisi Uluslararası Suç Önleme Merkezi tarafından geliştirilmiştir.” Mücadelenin temel amacı yolsuzluğun önlenmesidir. Etkin önleme mekanizması yolsuzluğun maliyetini önemli ölçüde azaltacaktır. Halkın yolsuzluğa karşı tutumu, bakış açısı, tedbirlerin belirlenmesinde ve yolsuzluğun önlenmesinde önemlidir. Diğer taraftan, medyanın yolsuzlukları ortaya çıkarma çalışmaları ve halkın doğru bilgilendirilmesi de önemlidir. “Yolsuzluğun sosyal, ekonomik, tarihi ve hukuksal şartlara göre ülkeden ülkeye değişen koşullara bağlı olması nedeniyle, Global Eylem Planı ülkelerin ve uluslararası şartların dikkate alınmasını önermektedir (UNICRI, 2007).” Kamu alımları ve yolsuzluktan elde edilen kazançlar geri alınmalıdır. (UNICRI, 2007). “Birleşmiş Milletler Suçları ve Yargılamayı Araştırma Enstitüsü ile uluslararası Suçları Önleme Merkezince” müştereken yolsuzluğa ait uluslararası veritabanı oluşturulmalıdır. (Karakaş; Çak, 2007 : 81-82).

e) Teknolojik gelişmeler, küreselleşme ve silahlı çatışmalar 21. yüzyılda sınıraşan suçları önemli derecede arttırmıştır. Organize suçlar küresel hal almış,

lkeleri ve uluslararası güvenliği tehdit eden boyut kazanmıştır. Küresel suç ekonomisi; uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, fidye amaçlı adam kaçırma, göçmen kaçakçılığı, vergi kaçakçılığı, tarihi eser kaçakçılığı, evre ve bilişim suçları, suç gelirlerinin aklanması, çeşitli yolsuzluklar ve yasadışı faaliyetlerle büyük bir parasal güce sahip olmuşdur. Bu faaliyetlerin kazanı, suç rgt, rgt herbakımdan koruyan kişi ve kuruluşlarca paylaşılmaktadır. Siyasi ve ekonomik istikrarın, i güvenliğin, denetimin ve demokrasinin yetersiz olduğu ülkelerde organize suç faaliyetleri önlenememektedir. (www. yargitaycb. gov. tr, 2015 :20).

Sınır Aşan rgtl Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: Sınır aşan örgütlü suçların önlenmesi ülkelerin işbirliği halinde etkin mücadelesini gerektirmektedir. Bunu sağlamak için ye ülkeler ulusal projeler hazırlamalı ve kamu görevlilerinin yolsuzluklarını tespit etmede ve cezalandırmada gerekli tedbirleri almalıdır. (UNDP, 2007). Kara para aklanmasının önlenmesi için; bu kimselerin kimliklerinin tesbiti, yapılan işlemlerin kaydedilmesi ve şüpheli olan durumların kayıt edilmesi sözleşme gereğidir. (UNDP, 2007). (Karakա; ak,2007:82).

Kara para aklamayı önlemede bankalar, mali kuruluşlar ve karapara aklamaya müsait kurumlar; şüpheli işlemlerin bildirilmesini teminen gerekli ihtiyaçları karşılayabilecek, düzenleyici ve denetleyici sistem oluşturacaktır. “Taraf devletler meşru sermayenin dolaşımı engellenmeksizin, bilginin kullanımını temin edecek, nakdin ve parasal değere sahip evrakın sınırları içinde dolaşımını denetleyecek ve izlenmesini sağlayacaktır.” Kişi ve kuruluşların önemli miktarda nakdin ve parasal değere sahip evrakın sınırötesi naklinin bildirimini zorunlu olabilir. (TEPAV,2015: 441-442).

f) Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: Yolsuzlukla mücadele amacıyla BM sözleşmesi hazırlanması 2000 yılında kabul edilmiştir. Türkiye sözleşmeyi imzaya açıldığı 10 Aralık 2003 tarihinde imzalanmıştır. Bu Sözleşme, küresel ölçekte yolsuzlukla mücadelede ilk hukuk belgesi olup, etkin şekilde işleyen uluslararası işbirliğini amaçlamaktadır. Yolsuzlukla mücadelede ülkelerin kapasitelerini güçlendirmek için teknik yardımlar yapılmaktadır. (UNODC, 2007).

Ülkelerden yolsuzlukla mücadelede: halkın katılımının, kamu harcama ve alımlarında hesap verme ve saydamlığın; ayrıca haksız zenginleşmenin suç sayılmasının ve bu şekilde edinilmiş varlıkların transferlerinin önlenmesi ve geri verilmesinin ve uluslararası işbirliğinin sağlanması istenmektedir. (UNODC, 2007). Sözleşmede; Ulusal ve Yabancı Kamu Görevlileri ile Uluslararası Örgüt Görevlilerinin Rüşvet, Zimmet, Görevin Kötüye Kullanılması ve Nüfuz Ticareti gibi konular bulunmaktadır. Ülkeler yolsuzlukla mücadelede hukukun üstünlüğüne ve yargı bağımsızlığına önem verecektir. (UNODC, 2007). “Yolsuzluktan sağlanan gelirler kaynak ülkeye iade edilecektir.”(Karakaş; Çak, 2007: 80-83).

Gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarının ve yapılan yardımların etkin kullanılması önemlidir. “Afrika’da her yıl, kıtanın GSYH’nın yüzde yirmi beşi (148 milyar dolar) yolsuzluk nedeniyle kaybedilmektedir. (2004 Afrika Birliği Raporu). Dünya Bankası’na göre ise, her yıl 1 trilyon dolardan fazla rüşvet verilmektedir.” (U4 Anti-Corruption Resource Center, 2007). Kamuda yapılan yolsuzluklar küresel tehdit haline gelmiştir. “Organize suç, yolsuzluk, vergi kaçakçılığı gibi suçlardan elde edinilen yıllık gelirlerin 1 ile 1,6 trilyon dolar olması, konunun önemini göstermektedir.” Yolsuzluk gelirlerinin gidebileceği, vergi cennetleri sıkı denetime tabi tutularak, suç gelirlerinin gelişmekte olan ülkelere bu ülkelere kaçıışı önlenmelidir. (The World Bank, 2007). (Hatice Topkaya; A.Topkaya,2009:25-27).

3.7.1.2. Dünya Bankası

Dünya Bankası yolsuzlukla mücadelede 5 strateji önermektedir(World Bank, 2007a).

1.Politik hesap verme sorumluluğunun artırılması: Yürütmenin parlamentoya hesap vermesi, politikada rekabetin ve saydamlığın olması, siyasi partilerin finansmanının düzenlenmesi, etik kodların oluşturulması, kamu alımları mevzuatının yenilenmesi ve mal varlığının bildirilmesi gibi konuları içermektedir.

2.Sivil toplum desteğinin kuvvetlendirilmesi: Yolsuzlukla mücadele bütünlükçü açıdan yapılmalıdır. STÖ’nin katkısı ve mücadeleye halkın iştiraki sağlanmalıdır. Hükümet uygulamaları izlenerek, kamuoyu bilgilendirilmeli,

medyanın rolü geliştirilmeli, ifade ve örgütlenme özgürlükleri korunup geliştirilmelidir.

3.Rekabetçi bir özel sektörün oluşturulması: Rekabet ortamı iyileştirilmeli, özel sektörde iyi yönetim ilkeleri hayata geçirilmeli, ticaret birliklerinde, sendikalarda ve diğer alanlarda çok uluslu işbirliği sağlanmalıdır.

4. Devlet Kurumlarının Güçlerinin Etkin Bir Şekilde Kullanılması: Yargı bağımsız ve etkin olmalı, denetim sistemi geliştirilmeli, yolsuzluk karşıtı ve kara paranın aklamasıyla ilgili yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

5. Kamu kesimi yönetiminin iyileştirilmesi: Bütçe, vergi yönetimi ve gümrük sisteminde saydamlık ve hesap verme sağlanmalıdır. hizmetlerin sunumunda adem-i merkeziyetçi idare şekli benimsenmelidir. (Karakaş; Çak, 2007: 83-85).

Yolsuzluk ülkelerdeki maliyetleri yükseltmekte, ekonomik istikrarını bozmakta, yabancı doğrudan yatırımları azaltmakta,firmaları kayıt dışı ekonomiye yöneltmekte, küçük girişimcilerin büyümesi önlemekte, çevresel sorunlara yol açmakta, yoksulluğu artırmakta ve Dünya Bankasının kredilerini yetersiz kılmaktadır. Bu nedenle; Dünya Bankası son yıllarda yolsuzluğa karşı daha etkili ve kararlı politika izlemektedir. (World Bank, 1997:18-19). (Selçuk Akçay, 2004:114).

Verdiği kredilerin, verimlilik, etkinlik ve tutumluluk esasına göre kullanılmasında Dünya Bankası, dört düzenleme önermektedir.(World Bank, 2007b).

1. İktisat Politikası Reformu: Rant kollamanın azaltılması, vergi sisteminin basitleştirilmesi, vergi ödeme kapasitesinin güçlendirilmesi, vergi ve gümrüklerdeki yolsuzlukların önlenmesi, özelleştirmede saydamlığın sağlanması, fiyat kontrollerinin kaldırılması, kredi alan ülkelerin iyi uygulama politikaları.

2. Kurumsal Reform: Kamu mali yönetiminde (bütçe, muhasebe ve denetim sisteminde) iyileştirme reformu, kamu ihale sistemlerinde saydamlık ve rekabetin oluşturulması, çalışanlara hizmet içi eğitim verilmesi, yargı reformu.

3. Güvene Dayalı Kontrol: Dünya Bankasınca verilen kredilerin kullanılmasında yolsuzluğu önleyecek denetimin sağlanması.

4. Çok Taraflı Ortaklıklar: Yolsuzlukla mücadelede, kamu kurumları, özel sektör, STK ve ulus üstü kuruluşların işbirliği (Karakaş; Çak,2007:83-85).

3.7.1.3. Uluslararası Para Fonu

IMF, 1990'lı yıllarda yolsuzlukla ilgili çalışmaları yoğunlaştırmıştır. Yolsuzluğun önlenmesinde sürdürülebilir gelişmenin devamı için hukukun üstünlüğünün sağlanması, kamu sektöründe saygınlığın ve verimliliğin artırılması gibi bazı reformların tamamlanması gerekmektedir. (imf.org,1996). Yolsuzluğun makro-ekonomik dengeleri bozmasını önlemede, IMF müdahaleyi hedeflemiştir (imf.org, 2006). 11 Eylül 2001 ikiz kuleler saldırısından sonra, terörün finansmanının önlenmesi çalışmaları artırılmıştır.(Cengiz Başak,2008:108).

Kamu sektörünün düzenlenmesinde IMF' nin hazırladığı Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Tüzüğü önemlidir. Mali saydamlık; kamu sektörü hesaplarının, mali politika uygulamalarının, hükümetin alacağı tedbirlerin, kamuoyuna açıklanmasıdır. Mali saydamlıkta ekonomik politikalara destek artacağından, borçlanma faizleri düşecektir. (Hürcan vd, 2000:100-103). Mali saydamlık İyi Uygulamalar Tüzüğü dört temel ilke içermektedir. (IMF, 2007).

1. Rollerin ve Sorumlulukların Açık Olması: Kamunun bütçe dışı faaliyetleri bütçenin tabi olduğu esaslara göre yürütülmeli ve denetlenmeli, yarı mali nitelikli işlemler tanımlanmalı, faaliyetlerin işleyişi ve mali yönetime ait sorumluluklar yasal bir çerçeveye sokulmalıdır.

2. Bilginin Kamuya Açık Olması: Bilgi kamuoyuna sürekli aktarılmalıdır. (Bütçe dışı faaliyetler bütçede gösterilmeli, mali veriler ve raporların yayınlanma takvimleri açıklanmalı, merkezi hükümetin borçları ve içeriği, gerçekleşmesi muhtemel yükümlülükler, bütçe ile birlikte yayınlamalıdır.)

3. Bütçe Hazırlama, Uygulama ve Raporlama Süreçlerinin Açık Olması: Bütçenin hazırlanması, kesin hesapların yayınlanması süreçleri saydam olmalıdır.

4. Denetim ve İstatistik veri Yayımlamanın Bağımsız Olması: Bütçenin yasalara uygunluk denetimi Sayıştay Başkanlığınca yapılmaktadır. Yüksek denetim

kurumunun standartları Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Örgütü (INTOSAI)'nın standartlarına uygun olmalıdır. (Karakaş; Çak, 2007 :83-86).

3.7.1.4. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)

Yolsuzlukla mücadelede 1994'den itibaren çeşitli uluslararası kuruluşların yaptığı çalışmalarda öncülüğü OECD'nin kurduğu Rüşvet Üzerine Çalışma Grubu yapmış ve rüşvetin suç sayılarak vergi indirimi dışında tutulması esas alınmıştır. Yolsuzluğu önleyici projeler ve mücadele algısının topluma yayılması başarının temel şartıdır. Hesap verme sorumluluğu ve mali şeffaflığın sağlanması için, toplum bilinçlendirilmeli ve yolsuzlukla mücadelede ortak hareket etme duygusu oluşturulmalıdır. (Dilaver Nişancı, 2014: 328-329).

OECD yolsuzluğun önlenmesi için standartlar ve ilkeler ortaya koymakta, ülke raporları, rehberler ve deklarasyonlar yayınlamaktadır. OECD'nin temel amacı ticari işlemlerde yolsuzlukla mücadele etmek ve kuruluşlara rekabet ortamı oluşturmaktır. OECD'nin "Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi" Sözleşmesi'nin içerdiği hususlar:

1.Yabancı devlet memurlarına rüşvet verenlerin, kendi ülkesindeki memurlara rüşvet vermiş gibi değerlendirilmesi; 2. Rüşvet yoluyla elde edilen kazançlara ve malvarlığına el konulması; 3. "Rüşvetin, suçlularının iade edilecek suç kapsamında görülmesi"; 4. Kendi memuruna verilen rüşveti karaparanın aklanması suçu kabul eden taraf devletlerin, yabancı devlet memuruna verilen rüşveti de bu kapsamda sayması; 5. Ülke dışında böyle bir suç işlenmesi halinde yargılama yetkisinin elde edilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasıdır. (Karakaş; Çak,2007:87).

3.7.2. Yolsuzlukla Mücadelede Bölgesel Ölçekli Kuruluşlar

Avrupa Birliği, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve düzgün işleyen piyasa ekonomisi için yolsuzlukla mücadeleye çok önem vermekte, birliğe dahil ve aday ülkelerde, yolsuzluğun önlenmesinde çeşitli programlar ve yasal düzenlemeler uygulamaktadır. Bunlar genellikle Komisyon, Birlik Konseyi, Merkez Bankası ve

Sayıştayca alınan kararlar şeklindedir. Yolsuzlukla mücadeleye dolaylı katkı sağlayan çeşitli yasal düzenlemeler de bulunmaktadır. (Musa Kayrak, 2006:97).

3.7.2.1. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği, bölgesel ölçekli ulusüstü bir kuruluştur. Yolsuzluğu toplumsal, ekonomik ve siyasi gelişmeyi önleyen, demokratik ve ahlaki değerleri zayıflatan bir mesele olarak görmektedir. Küreselleşme yasadışı faaliyetleri yaygınlaştırarak, yolsuzluğun boyutunu genişletmiştir. Yolsuzluk ulusal ve uluslararası düzeyde ele alınmalı ve işbirliği yapılmalıdır. (Karakaş; Çak,2007:87).

3.7.2.1.1. Avrupa Parlamentosu Yolsuzlukla Mücadele Kararı

Avrupa Parlamentosu Yolsuzlukla Mücadele Kararı: Avrupa Parlamentosu, yolsuzlukla mücadelenin üye ülkelerin hepsini ilgilendirdiğini, yolsuzluğu önlemede cezai düzenlemelerin ve yasal hükümlerin yeterli olmadığını belirtmektedir. Avrupa parlamentosu üye devletlerden, rüşveti suç kabul etmelerini istemekte, suçunu tespit edilmeden kabul eden ve diğer suçluların ortaya çıkmasını sağlayanlara daha az ceza verilmesini önermektedir.(TEPAV, 2007).

3.7.2.1.2 Avrupa Dolandırıcılıkla Mücadele Bürosu (OLAF)

Avrupa Birliği Komisyonu dolandırıcılıkla mücadeleyi güçlendirmek için 1999'da Avrupa Dolandırıcılıkla Mücadele Bürosunu (OLAF'ı) kurmuştur. (OLAF, 2007)

OLAF çok uluslu organize suçlar, dolandırıcılık, hile, sahtekarlık ve birliğe zarar verecek yasadışı faaliyetlerle ilgilenmekte ve önleyici çalışmalar yapmaktadır. Genel müdürü bağımsızdır. Üye ülkelerle işbirliği ve müzakereleri bünyesindeki COCOLAF(Committee for the Coordination of Fraud Prevention) adlı birim sağlar; OLAF'daki uzman personel, Denetim birimlerindeki tecrübeleri ve yargı hizmetleri verilerinden yararlandığından, önemli birikime sahiptir. (Karakaş; Çak, 2007:88).

OLAF'ın soruşturmalarında, müfettişler; her türlü bilgiye erişmeye ve yok edilme tehlikeleri varsa el koymaya yetkilidir. Soruşturmada tespit edilen kişilere ait gerekli bilgi ve belgeler kurumlarına iletilir. Birlik bünyesindeki tüm kurum ve kuruluşlar, sahtecilik, yolsuzluk ve diğer illegal faaliyetlerin ortaya çıkması halinde, buna ait dokümanları OLAF'la paylaşmak zorundadırlar. Soruşturmada tespit edilen yasadışı işlemler konusunda kurumlar bilgilendirilir. Harici soruşturmalarda düzenlenen raporlar ve belgeler ilgili ülke resmi makamlarına, dahili soruşturmalarda ise kuruluşlara gönderilir. (M. Hakan Özbaran, 2003:23).

3.7.2.1.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

AGİT, yolsuzlukla mücadelede uluslararası işbirliğinden yararlanmaya, araçların verimli kullanımına ve yardımlaşmaya önem vermektedir. Üye ülkeler yolsuzlukları önlemede iyi yönetim ve toplumsal bütünlüğe katkı sağlamaya çalışır. "AGİT, hukukun üstünlüğünü geliştirmede yolsuzluklara karşı güçlü kamu ve iş çevreleri oydaşmasına bağlı NGO'larla çalışacaktır." Demokrasi, İnsan hakları ve İnsani Sorunlar Komitesi ve Ekonomik İşler, Bilim, Çevre ve Teknoloji Komiteleri AGİT'e yolsuzlukla mücadelede yardımcı komitelerdir. Demokrasi, İnsan Hakları ve İnsani Sorunlar Komitesi; saydam bir devlet yapılanması, demokrasinin geliştirilmesi, ve etkin - güvenilir adalet sisteminin oluşturulmasına çalışır. Kaynaklarının büyük bölümü seçim sisteminin iyileştirilmesinde kullanılmaktadır. Ekonomik İşler, Bilim, Çevre ve Teknoloji Komitesi, yolsuzlukla mücadelede iyi yönetim, saydamlık, ve güçlü kurumların sağlanmasına yardımcı olur (Karakaş; Çak,2007:89).

3.7.2.1.4. AB Sayıştayı

"Mali denetim, uluslararası örgütlerin yetkilerini kullanırken yasal gerekçelere dayanmalarını ve kaynaklarını verimli kullanmalarını öngören hesap verebilirlik ilkesinin önemli bir bileşenidir". Avrupa Birliği'nde, üye devletlerce gerçekleştirilen yetki devri, diğer uluslararası örgütlere göre daha kapsamlıdır. Mali denetimi AB Sayıştayı (ABS) yerine getirmektedir. (Özgür Mengiler,2010:3).

1993’de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile AB Sayıştayını birliğin beşinci kurumu olmuş ve bağımsızlığı artmıştır. AB Sayıştayını’na Avrupa Denetçiler Mahkemesi (ECA) da denilmektedir. Yargılama yetkisi yoktur (Tekinalp, 2000:271). Birliğin fonlarını kullanan her kuruluştaki denetime yetkilidir.(Moussis, 1993:55; NAO, 2000:33). Her türlü bilgi ve belgeye ulaşılabilir. Birliğin gelir ve giderlerinin yasalara uygun toplanması ve harcanmasını teminle görevlidir. (Karakas; Çak, 2007:90).

ECA, denetimlerde yolsuzlukla ilgili bulduğu delilleri OLAF’a iletir, ayrıca OLAF’ ın ihtiyaç duyduğu bilgi ve belgeleri de karşılar. ECA ihbar aldığıında, değerlendirme yaptıktan sonra OLAF’ a bildirir (Kayrak, 2006:98).

3.7.2.1.5. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Yönetişimin ve İdarenin Geliştirilmesine Yönelik Destekleme Girişimi (SIGMA)

SIGMA, AB ve OECD tarafından, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin kamusal yönetim alanında merkezi hükümetler seviyesinde çalışmalar yapmak amacıyla 1992’de kurulmuştur. (SIGMA, 2007): Amaçları; ülkelere iyi yönetim için destek olmak, reform önceliklerini belirlemek, kamu çalışanlarının hukukun üstünlüğüne ve demokratik değerlere saygılı olmalarını sağlamak; merkezi hükümet kapasitesinin artırılmasına ve Avrupa Birliğinin bütünleşmesine katkı yapmak; kurumların yasal düzenlemelerinin tesbitine yardımcı olmak; Kamu yönetimi reformunun, eylem planlarının ve projelerinin oluşturulmasında AB ve diğer ülkelere destek sağlamaktır. SIGMA’nın esas faaliyetleri kamu sektörünün etkin işleme çerçevesindedir. Dış ve Mali Denetim; Kamu Harcama Yönetimi; Düzenleyici Reformlar ve Kamu İhaleleri alanlarında ülkelere katkı sağlar. Kamu mali yönetimi çalışmaları yolsuzluğu azaltmada etkilidir.(Karakas;Çak, 2007:90-91).

SIGMA’nın TBMM’nin etkinliğini incelediği, ve Ağustos 2010’da yayınlanan rapor, “yasamanın fren ve denge mekanizması etkinliğini” azaltan üç alanı belirlemiştir: Bunlar: “Yasama kalitesi ve yürütmenin yasama üzerindeki etkisi;

Hükümetin parlamenter denetim ve gözetiminin zayıflığı; Meclis'in, bütçe süreci, kamu hesaplarının oluşumu ve gözetimindeki yetersizliğidir" (Emin Dedeoğlu; Emre Demir, 2011).

3.7.2.1.6. Yolsuzlukla Mücadele Amacıyla 10 Tavsiye

AB'nin yolsuzlukla mücadeleye katkısı; kurumsal yapısı içindeki Parlamento, Konsey, Sayıştay, Adalet Divanı ve Komisyon gibi kuruluşlarla olmaktadır. Avrupa Birliği komisyonunun aday ve 3. ülkeler için yolsuzlukla mücadelede tavsiye kararları (Commission of EC, 2003; Mahon, 2005) şunlardır:

1-Yolsuzluğun suç olduğu mesajı topluma verilmeli ve kamuoyunun hassaslığı sağlanmalı, 2-Siyasi parti finansmanı saydam olmalı, 3-Özel sektör yolsuzlukların etkileri ve sonuçları bakımından bilgilendirilmeli, 4-Yolsuzlukla etkin mücadelede kamu ve özel sektör ilişkileri güçlendirilmeli, 5-Yolsuzlukla mücadelede başarı için kamu davranış normları geliştirilmeli, 6- Kamu yönetiminde saydamlık ve hesap verme sorumluluğu hakim kılınmalı, 7-Yolsuzlukla mücadelenin uluslararası boyutu bilinerek, ülkelerin ulusal stratejisi dikkate alınmalı, 8-Aday ve üçüncü ülkelerin yolsuzlukla ilgili uluslararası belgeleri imzalaması sağlanmalı, 9-Yolsuzlukla mücadelede yeterli sayıda nitelikli personel görevlendirilmeli, 10-Vatandaşlar kamu hizmetinden eşit yararlanmalı, çalışanların ücretleri ve sosyal haklarında denge sağlanmalı, önemli görev yapanlar, konumlarını istismar etmemesi için rotasyona tabi tutulmalıdır. (Karakaş; Çak, 2007:89-91).

3.7.2.2. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi 5 Mayıs 1949'da on Avrupa devleti tarafından kurulmuştur. Türkiye Konseye 8 Ağustos 1949 tarihinde kurucu üye olarak katılmıştır. Konsey, savunma ve güvenlik konuları dışında insan hakları, sosyal işler, halk sağlığı, hukuk, eğitim, kültür gibi çeşitli alanlarda işbirliğini öngörmektedir. (Ali Servet Öncü; Erkan Cevizliler, 2013: 15).

Merkezi Strasburg'da olan konseyin İnsan haklarına, demokrasiye, uluslar arasında barış ve işbirliğine önemli katkısı bulunmaktadır. Amacı üye devletlerin bireysel özgürlüğünü, hukuk düzeni ve siyasal serbestliğini korumada destek sağlamaktır. Konseye göre; İnsan haklarına, demokrasiye, hukukun üstünlüğüne, ve sosyal adalete tehdit oluşturan, ekonomik gelişmeyi engelleyen yolsuzlukla mücadelede başarı için uluslararası işbirliği gereklidir. Bu nedenle Konsey yolsuzlukla mücadeleyi güçlendirecek programlar yapmakta, ceza hukuku ve özel hukuk alanında standartlar belirlemektedir. (Karakas; Çak, 2007:91-92).

Konsey, Avrupa Birliği Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'nden daha kapsamlı düzenlemeler getirmiş, Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi'ni hazırlayarak Avrupa Birliği üyelerini yolsuzluğa karşı, ulusal düzeyde düzenlemeler yapmaya davet etmektedir. Sözleşme hükümlerine göre, yabancı görevliler, parlamento organları ve özel sektör de kapsama dahildir. (Başak, 2008: 95).

3.7.2.2.1. Avrupa Konseyi Yolsuzlukla Mücadelede Yirmi Temel İlke Kararı

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi yolsuzlukla mücadelenin disiplin içinde yapılması için Yirmi Temel İlke Kararı getirmiştir. (Council of Europe,1997). Bunlar: Yolsuzluğu önlemede etkin tedbirler alınmalı ve kamuoyuyla paylaşılmalı; Yolsuzluk failleri cezalandırılmalı; Yolsuzluk alanında çalışan görevlilere dokunulmazlık, kurumlara özerklik sağlanmalı, görevlilere yardım edenler korunmalı; yolsuzluk kazançlarına el konulmalı ve kullanımı önlenmeli; Yolsuzluk suçlarında dokunulmazlık sınırlandırılmalı; Yolsuzlukla mücadelede gerekli araç ve gereçler ve saydamlık sağlanmalı; Kamu ihale sistemi: saydam, rekabeti teşvik edici ve yolsuzlukları caydırıcı olmalı; Siyasi partilerin ve seçimlerin finansmanı saydam olmalı; Medya yolsuzlukla ilgili konularda bilgi alabilmeli ve yayabilmeli; Yolsuzlukla ilgili araştırmalar teşvik edilmeli; Yolsuzlukla mücadelede, organize suç ve kara para aklama bağlantıları araştırılmalı; Uluslararası işbirliğine önem verilmeli; Mali mevzuatın mücadeleye katkısı sağlanmalı, yolsuzlukla bağlantılı giderler vergi dışı tutulmamalı (Karakas; Çak, 2007:92-93). Şeklindedir.

3.7.2.2.2. Avrupa Koseyi Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi

Konsej, Avrupa Birliği üyelerinin yolsuzluklara karşı, ulusal hukuklarında düzenleme yapmalarını istemektedir. Ülke görevlilerine ilaveten, yabancı görevliler, uluslararası kurum görevlileri, parlamento organları, özel sektör işverenleri de kapsama dâhildir. (Başak, 2008:95).

Uluslararası mahkemelerin hakim ve görevlilerinin yolsuzluğu, Ulusüstü kuruluşlarda görev yapanların yolsuzluğu; nüfuz ticareti de bu kapsamdadır. Avrupa Konseyi'nin 1999'de imzaya açtığı, amacı üye ülkelerin yolsuzluğa karşı korunması ve ortak bir ceza politikası izlenmesini sağlamak olan "Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi'ni" Türkiye 2001'de imzalamış, TBMM'de 2004 yılında kabul etmiştir. (MASAK, 2007b):

Kamu görevlisi tanımlarındaki farklılık ve politik engeller nedeniyle yabancı kamu görevlilerine verilen rüşvetin kovuşturulması tıkanmıştır. Ayrıca, sözleşmede ülkeler arasında yolsuzluk suçlarının uyumlu olması ve yolsuzluğun suç sayılması yer almaktadır. (Karakaş; Çak, 2007:93).

3.7.2.2.3. Avrupa Koseyi Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi

Konsej tarafından 1999'da imzaya açılan ve Türkiye'nin 2001 yılında imzaladığı "Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi'ni" TBMM 2003 yılında kabul etmiştir. Sözleşmenin amacı, yolsuzluk nedeniyle zarara uğrayanların haklarını korumak ve tazminat dahil elde etmelerine yardımcı olmaktır. Ülkeler yolsuzluk davalarında iç ve uluslararası hukuka dayanarak işbirliğine gider(UHDIGM, 2007). (Karakaş; Çak, 2007:93).

Avrupa Konseyi üyeleri ve diğer Devletler, yolsuzlukla mücadelede uluslararası işbirliğinin önemini dikkate alarak; yolsuzluğun hukukun üstünlüğü,

insan hakları ve hakkaniyet için ciddi bir tehdit oluşturduğunu, ekonomik gelişmeyi engellediğini, piyasa ekonomilerinin düzgün işlemlerini bozarak bireyler, devlet kurumları, uluslararası kuruluşlar ve şirketler için çok menfi sonuçlar yarattığını anlayarak; özellikle zarar görmüş kişilerin hakkaniyete uygun bir tazminat alabilmesi için yolsuzlukla mücadelede bu sözleşmeye taraf olmuşlardır. (Tarhan, 2006:268).

3.7.2.2.4. Avrupa Konseyi Standartlarını izleyen Birimler

Konsey tarafından Oluşturulan Standartları izleyen birimler aşağıda açıklanmıştır.

3.7.2.2.4.1. Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO)

Türkiye, 1 Ocak 2004’de GRECO’nun üyesi olmuştur. GRECO’nun Türkiye hakkındaki 2010 tarihinde yayınlanan raporundaki öneriler aşağıda açıklanmıştır.

a) Yolsuzlukla mücadelede ulusal stratejilerin uygulanmasını denetleyen bağımsız bir organın oluşturulması, b)Yolsuzluk halinde soruşturma yetkisi olan bir birimin kurulması, c)Milletvekili dokunulmazlığının ele alınması, d)Yolsuzluk karşıtı politikalar ve “Etik İlkeler’in” geliştirilmesi, e)Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunun bağımsızlığının kuvvetlendirilmesi, f)Hakimlerin atanmalarında ve denetlenmesinde Adalet Bakanlığı’ndan bağımsızlığının artırılması, g)Teftiş Kurulları sisteminin iyileştirilmesi, h) Ombudsmanlık kurumunun işlerliğine öncelik tanınması, i)Yolsuzluk ihbarı yapanların korunması, j)Tüzel kişilerin yükümlülükleri bakımından Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi’nin (ETS173) normlarına uyulması.

“Rapora göre d, e, h, l ve j önerileri yeterli şekilde a, f ve g önerileri kısmen, yerine getirilmiş, b ve c önerileri yapılmamıştır.” (TESEV, 2014: 56-57).

Avrupa ülkeleri adalet bakanlarının girişimi ile 1994'de kurulan yolsuzlukla ilgili çok disiplinli grup (Multidisciplinary Group on Corruption - GMC), Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulunca uluslararası yolsuzlukla mücadele kriterlerinin tespitiyle görevlendirilmiştir. Yolsuzluğun boyutlarının artmasıyla daha etkin bir yapıya duyulan ihtiyaç, nedeniyle 1 Mayıs 1999'da, görevi üye ülkelerin yolsuzlukla mücadelesini izlemek ve kapasitelerinin artırılmasına yardım etmek olan GRECO (Group of States Against Corruption) kurulmuştur.(GRECO a, 2007). Avrupa Konseyi üyeleri ile anlaşmaların hazırlanmasına katkısı bulunan ülkeler GRECO' ya katılabilirler. (Karakaş; Çak, 2007:93-94).

Sovyetler Birliği'nin 1990'ların başında dağılmasıyla, Rusya, Doğu Avrupa ülkeleri ve bağımsızlığını kazanan diğer ülkelerde plansız şekilde uygulanan piyasa ekonomisi, yolsuzluğu önemli ölçüde artırmıştır. Diğer taraftan hakim kamu yönetimi zihniyeti; 1997 Asya ve 1998 Rusya krizi; devletin etkinliğini, şeffaflığını ve yolsuzlukla mücadeleyi uluslararası ölçekte, temel amaç edinen birçok girişimin ve kurumun doğmasına neden olmuştur. Yolsuzluğa Karşı Ülkeler Grubu (GRECO) da bu kapsamda kurulmuştur. Türkiye dahil 46 üyesi vardır. (Dedeoğlu; Emre, 2011).

3.7.2.2.4.2. Karaparanın Aklanmasıyla Mücadele Komitesi

(MONEYVAL)

MONEYVAL Eylül 1997'de FATF üyesi olmayan Konsey üyesi ülkelerin karapara aklamaya karşı mücadelesi amacıyla kurulmuş ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından, 2002 de "MONEYVAL"a dönüştürülmüştür. Faaliyet alanı 11 Eylül 2001'den sonra terörizmin finansmanı ile mücadeleyi de kapsamıştır. Sekreteryası Strazburg'dadır. MONEYVAL'da FATF'ı, Fransa ve Hollanda tam üye statüsünde temsil etmektedir. MONEYVAL, FATF'a 2006 da imtiyazlı üye olmuştur.(Üstün, Oktay, 2010:30-31)

3.7.2.2.4.3. Yolsuzlukla Mücadeleyi Destekleyen Programlar

1. PACO Programı Yolsuzluğa Karşı Eylem Programı, Avrupa Konseyi tarafından 1999'da Güney Doğu Avrupa'da yolsuzluk ve organize suçlarla mücadele için oluşturulmuş olup, Avrupa standartları ile uyumlu olarak yolsuzluk ve organize suçlarla mücadele yeteneğinin artırılmasını amaçlamakta, ayrıca, İstikrar Pakti'nin uygulama alanı ile sınırlı olarak insan kaçakçılığı ve organize suçlarla mücadeleye de önem vermektedir.(PACO, 2007).

2. OCTOPUS Programı, Avrupa Konseyi ile Avrupa Komisyonu'nun 1996'da başlattıkları bir program olup yolsuzlukla mücadeleyi desteklemektedir. OCTOPUS 1 (1996-1998) halen mevcut durumun analizine ve yapılacak reformlara odaklanmış iken, OCTOPUS 2 (1999-2000) Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin kurumsal, yasal, ve uygulamaya ait düzenlemelerinin Avrupa Birliği Müktesebatına göre yapılmasına çalışır. (OCTOPUS, 2007). OCTOPUS 2001 yılından itibaren Avrupa Konseyi bünyesinde çalışmaktadır. (Karakaş; Çak, 2007:94-95).

3.7.3. Uluslararası Saydamlık Örgütü

Uluslararası Saydamlık Örgütü merkezi Berlin'de olmak üzere 1993 yılında kurulmuştur. Kötü yönetimler ve uluslararası kuruluşlar geleneksel yöntemlerle yolsuzlukla mücadelede başarısız olduklarında sivil toplum örgütleri yapıcı rol oynar. Sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesi sayesinde benzer kazanımlar diğer bir çok alanda da (İnsan hakları ihlalleri, Çevre tahribatı ve İş-çalışma standartları gibi) sağlanabilir. Sivil toplum örgütleri gibi, Uluslararası Saydamlık Örgütü (TI) de yolsuzluğa karşı küresel mücadelede hükümetlerle ve iş çevreleriyle işbirliği sağlayarak yolsuzluğun nedenlerini somut hale getirerek ilerleme sağlayabilir. (Eigen, 2013: 1287-1288).

İstifa eden Dünya Bankası görevlilerinden bir grubun kurduğu Uluslararası Şeffaflık Örgütü, yolsuzluğa karşı işbirliği sağlamak için; uluslararası kuruluşların, hükümetlerin, ve iş dünyasının temsilcilerini bir araya getirerek, kamu yönetimi,

ihaleler, seçim sistemi ve iş ilişkilerinde saydamlığı geliştirecek bir ortam oluşturmaya çalışmışlardır (Glyn, Stephen, Moises, 1997:16). Ayrıca yolsuzlukla mücadelede topluma duyarlılık kazandırmayı hedeflemişlerdir. (Başak, 2008:102).

Uluslararası Saydamlık Örgütü (TI-Transparency International) 90'ın üzerinde ülkede faaliyet göstermektedir. Örgütün Türkiye'deki temsilcileri "Türkiye Toplumsal Saydamlık Hareketi Derneği'dir." (Transparency International, 2007). Yolsuzlukla mücadele ve saydamlığı teşvik için; çeşitli ortamlarda (seçimler, kamu yönetimi, kamu ihaleleri, kamu mali yönetimi ve iş dünyası gibi), hükümetten, sivil toplumdan, iş ve medya dünyasından temsilcileri bir araya getirirler. Mali ve kurumsal açıdan ülke temsilcileri Berlin'deki merkezden bağımsızdır. Örgüt, uluslararası ölçekte yolsuzluğun nedenlerini araştırır, öneriler hazırlar, çalışmalara öncülük eder, hükümetler, kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarının uygulamalarını izler ve yolsuzlukla mücadelede uluslararası çerçeveyi tayin eder. Her yıl "Yolsuzluk Algılama Endeksi" ve "Rüşvet Ödeyen Ülkeler Endeksi" yayımlar; Global Yolsuzluk Raporları hazırlar; "Uluslararası Saydamlık Dürüstlük Ödülü" verir; "Yolsuzlukla İlgili Online Araştırma ve Bilgi Sistemi" sunar. (Karakas; Çak, 2007:95-96).

Yolsuzlukla mücadelede uluslararası organizasyonlarda yer alan TI, ülkelere yol göstermek ve destek sağlamak amacıyla "Ulusal Güvenilirlik Sistemleri Modeli" (National Integrity System) oluşturmaktadır. Ulusal Güvenilirlik Sistemi bir kontroller ve dengeler sistemidir. Sistem "Ulusal Güvenilirlik Atölye Çalışmalarında", yolsuzlukla mücadelenin öznesindeki aktörler (Yasama, Yürütme, Yargı, Sayıştay, Ombudsman, Kamu Kurumları, Sivil Toplum, Medya, Özel Sektör, Uluslararası Kuruluşlar) bir araya gelerek yolsuzluğun sebeplerini ve etkilerini ortaya koyup çözüm önerilerini tespit ederek bir "Eylem Planı" hazırlar ve 12-18 aylık bir sürede reformlar uygulamaya konulur. Bir sonraki aşamada Reformların uygulamaya yansıyor yansımadağı izlenir. Bu yaklaşımın temelleri yolsuzluktan en ağır etkilenen Uganda ve Tanzania gibi üçüncü dünya ülkeleri tarafından atılmış ve uygulanmıştır.

Yolsuzluğun toplumları ve bireyleri nasıl etkilediğinin tesbiti amacıyla, her yıl "Rüşvet Ödeyen Ülkeler Endeksi" yayımlar. Bu endekste, kapitalist (gelişmiş)

ülkelerin dünyada gerçekleştirdikleri yatırımlarda ve ticari ilişkilerde verdikleri rüşvet belirlenir. Her yıl ülkelerin yolsuzluk puanlarını gösteren “Yolsuzluk Algılama Endeksi” yayımlanır. (Özbaran, 2003: 24-27).

2015 yılında yolsuzluk algılama endeksi sıralamasında 1 inci sıradaki ülkenin puanı 9,10 iken Türkiye 168 ülke arasında 4,20 puanla 66 üncü sırada yer almıştır. (Transparency.org/cpi2015/results.)

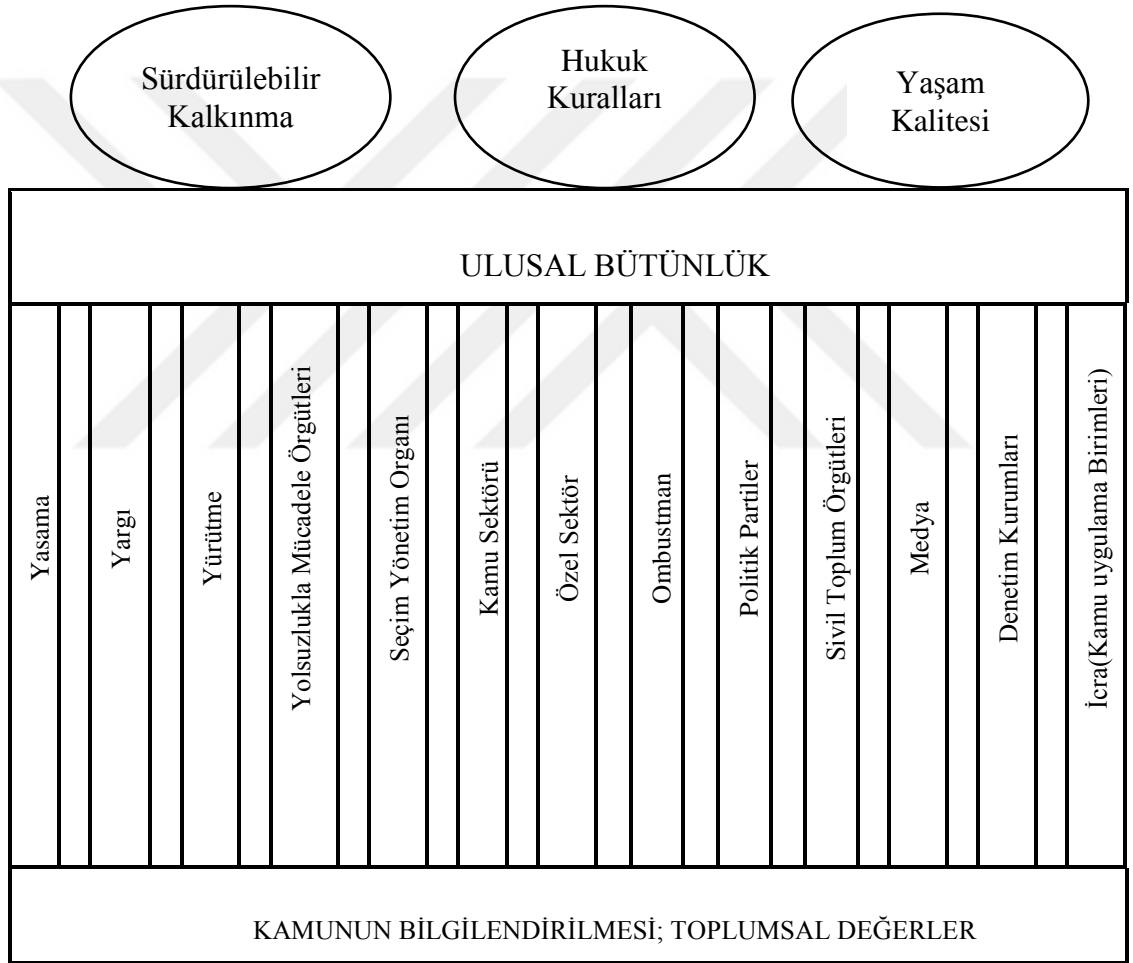
Her yıl yayımlanan “Küresel Yolsuzluk Raporları” ile halkın gözüyle ülkelerdeki yolsuzluk durumları belirlenir. Ayrıca insanların yolsuzluğun yıllara göre nasıl değiştiği hakkındaki düşünceleri öğrenilir. Bu şekilde, kamu oyunun yolsuzluğa bakışı saptanırken, hükümetler için önemli veriler üretilmiş olur. (Kayrak, 2006:96).

Önemli yolsuzluk olaylarının detaylarını ortaya koyan bu raporların ilki 2001’de yayımlanmıştır. Ayrıca iyi uygulama örnekleri ile yasal değişiklikler de raporun kapsamında yer alır. Eğitim faaliyetleri organize eder. ABD dahil birçok ülkede, demokrasi ve yoksulluk arasındaki ilişki araştırılır. Yolsuzlukla mücadele amacıyla seminerler, konferanslar, ve eğitim faaliyetleri düzenler. TI’nın yolsuzlukla mücadelede temel hedefi yolsuzluğu “yüksek riskli” ve “düşük getirili” bir duruma getirerek önlemektir. Bir çok ülke, teknik destek sağlamada, Dünya Bankası ve IMF yerine, yardımı daha kolay sağlayan TI’yi tercih etmektedir. (Özbaran, 2003:27-28).

Avrupa Birliği Bütünlük Sistemi, yolsuzluğun ulusal siyasi sistemlerde neden ve nasıl vuku bulduğunu araştırarak, ideal liberal demokratik ülkelerin inşasını sağlamayı amaçlar. Uluslararası Saydamlık Örgütü (Transparency International) -TI- bu konuda tartışarak ve çeşitli uygulamalarla uzun süredir çalışmaktadır. Burada en önemli sorun NIS’in (Ulusal Bütünlük Sistemi) kurumsal olarak politik sistemi, yolsuzluğu minimum düzeye indirerek, etik davrananları cesaretlendirerek, yolsuzluk yapanları ise cezalandırarak caydıracak şekilde kurumsal ve yasal en uygun yapıların oluşturulmasıdır. Olaya uluslararası düzeyde bakıldığında, kavramsal temelli ve öz esaslı bir metodun ulusal sisteme tatbiki gerekmektedir. Yolsuzlukla ilgili kapsamlı çalışma ve EU seviyesinde bütünlük, birkaç istisna dışında AB’nin Yolsuzlukla

Mücadele Ofisi OLAF (EU Anti-Fraud Office) ajan perspektifinden (Brandt & Svendsen, 2013) veya etik rolüne bakılırsa (Demmke, 2007) EU seviyesinde bütünlük sistemi, Ulusal Bütünlük Sistemi (NIS), daha önceki bulgular ve akademik tartışmalarla Avrupa yönetiminde bütünlük, saydamlık ve hesap verilebilirlik üzerinde zenginleştirilmiştir. (Mark Perara; Ronny Patz,2013:4).

Şekil 2: Ulusal Bütünlük Sistemi

Kaynak: Perara; Patz,2013:5, A.J.Brown; John Uhr,“Integrity Systems: Conceiving, Describing, Assessing” ,https://www.adelaide.edu.au/apsa/docs_papers/Others/Brown&Uhr.pdf,s.3, şekil 1.

NIS’in (Ulusal Bütünlük Sistemi) özünde politik ve sosyal sistemi taşıyan ayaklar: yasama, yargı, yürütme, icra (kanun uygulayıcı), kamu denetçisi, yolsuzlukla mücadele kurumları, medya, iş alemi, kamu sektörü, seçim yönetim organı, denetim kurumları, politik partiler ve sivil toplum örgütleridir. Politik ve

sosyal sistemi taşıyan bu unsurların her bakımdan sağlıklı ve güçlü olması gerekir. Aksi halde toplum sendeler ve gücünü kaybeder. Sürdürülebilir kalkınma, yaşam kalitesi ve adaletli hukuk sistemi sağlanamaz. (Perara; Patz, 2013:4-5).

3.7.4. Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları

Yüksek Denetim Kurumları (sayıştaylar) uluslararası ve bölgesel teşkilatlarıyla denetim yapar. Bu konuda Uluslar arası Yüksek Denetim Kurumları Örgütü (INTOSAI) en büyük örgüt'dür. Küba'nın başkenti Havana'da 1953'de kurulan INTOSAI'nın üye ülke sayısı 170'dir. Sayıştaylar kamu yönetiminin daha iyi ve etkin işlemesine çalışır. (Barrett, 1999: 8). Kamu örgütlerinin faaliyetlerini test edeceği ve performanslarını geliştirme imkanı bulacağı En İyi-Daha İyi Uygulama Rehberleri üretirler. Parlamento adına denetim yapan Sayıştaylar, kamu kesiminin yolsuzlukla mücadelesinde, hesap verme ve saydamlığın sağlanmasında, etkin kamu hizmeti sunabilecek yönetim yapısının oluşmasında, performans denetimleri vasıtasıyla önemli role sahiptir. Sayıştaylar denetim alanlarının genişletilmesine; bağımsızlığının sağlanmasına; denetimlerin yolsuzluk ve sahteciliğe yöneltilmesine; yolsuzlukla mücadelede ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğine önem vermektedir. Kamu görevlileri INTOSAI'nın Meslek Ahlakı Kuralları'ndan yararlanmalıdır. (Karakas; Çak, 2007:96).

INTOSAI ve bölgesel kuruluşlar yolsuzluğa karşı uyanık bir ortam oluşturmali ve denetçiler arasında yetenek paylaşımı sağlanmalıdır. Yolsuzluk denetimi yeni bir kavramdır. Denetçiler Yolsuzluğa fırsat yaratacak alanlara işaret ederek, yolsuzluğun önlenmesine yardımcı olabilirler. Denetçiler Kamudan hizmet alanlardan ve halkdan bilgi toplamalıdır. Yolsuzluk denetimi metodolojisinde kamuoyu araştırması önemlidir. Uygunluk denetiminde, bu tür araştırmalar pek yapılmamaktadır. Vergi gelirlerinde, mükelleflerden ve vergi idaresinden kaynaklanan kayıpları önlemede sayıştaylar denetimi güçlendirmelidir. Yolsuzluk fırsatları minimize edilmelidir. Sayıştay denetim raporları, kamuoyuna açık ve anlayabileceği tarzda hazırlanmalıdır. "Sayıştayları güçlendirmede, gelişmekte olan ülkelere finansal, teknik ve eğitim yardımı yapılmalıdır." (Khan, 2009: 115-116).

3.7.5.Uluslararası Ticaret Odası

1919’da Uluslararası Ticaret Odasının kuruluşunda, Belçika, Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD'nin payı bulunmaktadır. Oda’nın gayesi, uluslararası ticaret ve işbirliğinin geliştirilmesi, bunları engelleyen yolsuzluk, ticari suçlar gibi unsurların ortadan kaldırılması, iş dünyası ve uluslararası kuruluşlar arasında diyalog kurulması, özel teşebbüsün güçlendirilmesi gibi konularda düzenlemeler yapmaktır. Uluslararası Ticaret Odası faaliyetlerinin temelini 75 ülkeden Milli Komitelerin kendi ülkelerindeki uzmanlarının hazırladığı ve teknik komisyon toplantılarında görüşülen çalışmalar oluşturur. Komisyon toplantıları uluslararası boyutta sorunların çözümünün tesbiti bakımından önemlidir. Rüşvet ve Yasadışı Faaliyetlerle Mücadele Komisyonunun ele aldığı konular (ICCWBO, 2007): Özel sektörde rüşveti önleyecek metodları geliştirmek; Rüşvet ile ilgili kurallar ve tavsiyelerin ele alınması; Yolsuzlukla ilgili kamuoyu desteğinin sağlanması; Yolsuzlukla mücadelede Birleşmiş Milletler ve OECD'deki gelişmelerin takip edilmesidir (Karakas; Çak,2007: 96-97).

Ticaretin kolaylaştırılması firmaların maliyetlerini azaltacağından ve rekabet güçlerini artıracığından önemlidir. Dış ticaretin kolaylaştırılması için; gerekli işlemler basitleştirilmeli, belgeler ve maliyet azaltılmalı, ticarete konu malların satıcılar ile alıcılar arasındaki hareketi hızlandırılmalıdır. Dünya Ticaret Örgütüne göre ticaretin kolaylaştırılması, “uluslararası ticaret prosedürlerinin basitleştirilmesi ve uyumlu olması”na bağlıdır. (DGÖ 2011). (Murat Deliçay, 2015:6).

Yolsuzluk toplumun demokrasiye inancını sarsmakta, hukukun üstünlüğünü zayıflatmakta, adalet ve eşitlik ilkelerini, devlete olan güveni yok etmekte, ekonomide rekabeti önlemekte, verimsiz yatırımlara neden olmakta, yabancı sermaye girişini engellemekte, kalkınmayı yavaşlatmakta, yoksulluğu ve eşitsizliği artırmaktadır. Yolsuzlukla mücadelede ulusal mücadele yeterli olmadığından, Ulusüstü örgütlerin (Dünya Bankası, OECD, IMF, Avrupa Birliği, UN, TI gibi) katkılarına ihtiyaç vardır. Ayrıca uluslararası normların varlığı, ülkelere kurallara

uymada daha cazip gelir. Siyasi, İktisadi, idari ve toplumsal etkileri nedeniyle, yolsuzlukla mücadeleyi etkin kılar. (Karakaş; Çak,2007:97-98).

3.8.Yolsuzluğun Önlenmesinde Ülkemiz Şartlarında Alınması Gereken Önlemler

Bu bölümde verilerin ışığında Türkiye'nin zayıf yönleri belirlenerek, ülkemiz şartlarında alınması gereken, daha ziyade ekonomik önlemlere yer verilecektir. Zira yolsuzluk seviyesi az olan ülkeler genellikle gelişmiş ülkelerdir. Ayrıca Türkiye'nin yolsuzluğu önlemek için başta ekonomisi olmak üzere herbakımdan güçlü olması gerekmektedir.

3.8.1. GSYH Yükseltilmeli, Gelir Dağılımı İyileştirilmelidir

2013 yılında Dünya GSYH sı 74.699,3 milyar \$ olup, KBGSYH 10.514 \$ düzeyindedir. Türkiye'nin aynı yılda GSYH' sı 820 milyar \$ ve KBGSYH' sı 10.946 \$ dir. Türkiye Dünya nüfusunun % 1,1'ne karşılık, Dünya GSYH'dan aynı düzeyde % 1,1 pay almıştır. Ancak gelişmiş ülkelerin KBGSYH'sı 30.000-50.000 \$ arasında seyretmektedir. Türkiye'de gelir dağılımının da çok adaletsiz olması nedeniyle bu durum sosyal sorunlara ve yolsuzluğa da zemin hazırlamaktadır.(TC Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2015:Tablo 1,3 ve 9).

Tablo 18: Gelirin Yüzde 10'luk Nüfus Dilimlerine Göre 2005-2012 % Dağılımı

	1.%10 Gelir	2.%10 Gelir	3.%10 Gelir	4.%10 Gelir	5.%10 Gelir	6.%10 Gelir	7.%10 Gelir	8.%10 Gelir	9.%10 Gelir	10.%10 Gelir	10./ 1.Gelir Grubu Katı
2005	2,2	3,9	5,0	6,1	7,3	8,6	10,2	12,4	15,8	28,7	13,0
2010	2,2	3,6	4,7	5,9	7,0	8,3	9,8	12,1	15,5	30,9	14,0
2011	2,2	3,6	4,8	5,8	6,9	8,3	9,8	11,9	15,5	31,3	14,2
2012	2,2	3,7	4,8	5,8	6,7	8,2	9,8	11,8	15,5	31,1	14,1

Kaynak:http://www.umutoran.com/wp-content/uploads/2014/05/GELİRDAĞILIMISOSYALDEVLET_UMUTORAN.pdf, 31.03.2016.

Gelir dağılımında %10 nüfusa göre veriler daha geçerli ve etkili sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır. Türkiye'de 2005-2012 devresinde nüfusun en yoksul 1.

%10 tabakasının gelirden aldığı pay %2,2 iken, 2. %10'un % 3,6-3,9 pay alması da, bu şekilde bir ayırımın daha isabetli olacağını göstermektedir. Yapılan hesaplamada 2012 yılında en düşük %10 gelir grubunda olanların GSYH'dan yılda kişi başına 4.121 TL,(2.327 \$), ayda 339 TL(191,3 \$) ve günde 11,3 TL (6,4 \$) aldığını göstermektedir. Bu durumda Türkiye'de nüfusun 1. %10 gelir grubunun yardıma muhtaç olduğu, hatta gelirden % 3,6 - % 5 pay alan 2. ve 3. %10 grubunun da aynı şekilde yardımlara dahil edilmesi gerekmektedir. Yani nüfusun % 30'u (22,7 milyon kişi) yardıma muhtaç durumdadır. Diğer taraftan nüfusun 2012 yılında en yüksek %10 gelir grubunda olanların GSYH'dan yılda kişi başına 58.261 TL(32.796 \$), ayda 4.855 TL (2.733, \$) ve günde 162,8 TL (91,1 \$) aldığı anlaşılmaktadır. Buna göre Türkiye'de gelirden en yüksek pay alan %10 nüfusun KBGSYH'sının dahi gelişmiş AB ve ABD ülkelerinin ortalama KBGSYH'nın çok altında kaldığı görülmektedir. (TÜİK, İstatistiklerle Türkiye, 2014:9,Tablo 3.2.).

TÜİK verilerine göre 2013 yılında 4.963 TL yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranı %15, yoksulluğun son bulması için 11,1 milyon yoksula yapılması gereken yardım 14,2 milyar TL.; 5.956 TL yoksulluk sınırına göre ise yoksulluk oranı %22, yoksul sayısı 16,6 milyon, yapılması gereken yardım 26,1 milyar TL hesaplanmıştır.

Diğer taraftan Türkiye 2014 yılında varlıklıların payı açısından Rusya'dan sonra en yüksek eşitsizliğe sahip ikinci ülkedir. 2014 yılında Türkiye'nin en varlıklı %10'luk kesimi ülke toplam servetinin %78'ine sahipken geri kalan %90'ı ise %22'sine sahiptir. Türkiye, Rusya ve Hong Kong servetin en eşitsiz dağıldığı, Belçika, Japonya ve Fransa ise en eşit dağıldığı ülkelerdir. 2007 - 2014 devresinde eşitsizlik diğer ülkelerde ortalama 3 puan yükselmişken, Türkiye'de 8 puan yükselmiştir. (Civan, Abdülkadir,2015:3). Dünya nüfusunun %68,7'si küresel servetin ancak %3'lük düzeyine sahipken, nüfusun %0,7'si ise dünya servetinin %41'ine sahiptir. Bu eşitsizliğe bölgesel dağılım açısından bakıldığında durum daha vahimdir. Bu servetin %65'lik kısmı Amerika ve Avrupa kıtalarında (RBC Wealth Management, Wealth Report, 2013 : 22). (Mahmut Bilen, 2016:30).

3.8.1.1.İşsizlik Azaltılmalıdır

Bilindiği gibi gelirin artırılması üretimin, istihdamın gelişmesine, doğal kaynaklardan tam olarak istifade edilmesine, eğitilmiş-donanımlı beşeri sermayeye, yeterli tasarruflara, yatırımlara, iç ve dış ticaretin geliştirilmesi gibi çok sayıda faktöre bağlıdır.

Türkiye’de 2016 yılında 15 yaş ve üzeri nüfus 58.720.000 kişi, işgücü 30.535.000 kişi, işgücüne katılım % 52 (2014’de kadın % 30,3, erkek % 71), istihdam oranı % 46,3, işsiz olanların sayısı 3.330.000 kişi, işsizlik oranı % 11,1, genç işsizlik oranı ise %19,6 dur.(TÜİK Haber Bülteni,2017, Sayı 24635) Diğer taraftan üniversiteye başvuranların büyük bölümü açıkta kalmaktadır (2014’de başvuran 2.086.115 öğrencinin % 44,2’si yerleştirilmiştir). (TC Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2015: 249-250,269).

İş sahaları yaratılarak işgücüne katılım ve kadınların oranı artırılmalı, işsizlik ve özellikle genç işsizlik oranı alınacak planlı tedbirlerle makul seviyelere çekilmeli, üniversiteye başvuranların tamamına cazip eğitim imkanları sunulmalıdır.

3.8.1.2.Tasarruflar Artırılmalıdır

Ülkelerde yurt içi tasarrufların yeterli seviyede olması, dış borçlanma ve bunun doğuracağı çeşitli maliyetleri (faiz ödemeleri ve dışa bağımlılık gibi) önleyecektir.

Tablo 19: Yurtiçi Tasarrufların ve Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYH’deki payları

	Kamu Tas.	Özel Sek.Tas.	Toplam Tas.	Kamu S.S.Yat.	Özel S.S.Yat.	Tolam S.S.Yat.
1995	-0,1	24,6	24,6	3,1	19,6	22,7
2000	-3,4	21,8	21,8	5,2	15,7	20,9
2005	2,8	13,2	16,0	3,8	17,6	21,4
2010	1,5	12,0	13,5	4,3	15,0	19,3
2011	3,7	10,7	14,4	4,1	18,0	22,1
2012	2,9	11,6	14,5	4,2	16,3	20,5
2013	3,4	9,9	13,4	5,0	15,6	20,6
2014	3,2	11,7	14,9	4,8	15,7	20,5

Kaynak: TC Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler,2015:97,Tablo: 3.3.

Türkiyede tasarrufların düşük olduğu, ayrıca giderek azalarak 1995-2014 devresinde G.S.Y.H.'nın %24,6 sından % 14,9'a gerilediği. Aynı dönemde yatırımlar muhtemelen kredi - borçlanma yoluyla genellikle G.S.Y.H.'nın % 20'sinin üzerinde tutulabilmiştir. Gerek tasarruf ve gerekse yatırımların büyük bölümü (Takribi % 75 ve daha fazlası) Özel Sektörce karşılanmıştır.

Tasarruf ve yatırım yapanlar cazip faiz uygulamaları ve çeşili kolaylıklar sağlanarak desteklenmelidir. Devletin ihtiyacına göre uzun vadeli tasarruflara ve döviz hesaplarına yurt dışından borçlanma faiz haddine yakın faiz verilmelidir. Halkın tasarrufları verimli ve riski düşük yatırımlara yönlendirilerek çeşitli yolsuzluklardan uzak tutulmalıdır. Lüks ve sosyal maliyeti olan harcamalar ise belli ilkeler dahilinde daha yüksek oranda vergilendirilmelidir.

Borsada halka açık şirketler daha düşük kurumlar vergisi uygulanarak teşvik edilebilir. Vergi kaybı olmaması için, OECD ülkelerine göre en az %50 düşük olan kurumlar vergisi önce %20 den %30'a yükseltilir. Halkın şirket ortaklıklarına katılımı arttıkça kademeli olarak %20'ye kadar düşürülebilir. Ancak halka açık şirketlerin denetim ve güvencesi Devlet'ce sağlanmalı, küçük ortakların hakları (azınlık hakları) korunmalı, yatırımcının izni olmadıkça hisselerin şirketlerce piyasa bedeli üzerinden (Borsadaki değerinden) maledinmesi önlenmelidir. Halka açık şirketlerin Bilanço ve Kar-Zarar hesapları daha iyi sorgulanarak, karlarının artırılması için devlet denetim organlarınca gerekli yöntem ve öneriler geliştirilmelidir. Halkın payı enaz % 5 olan şirketlerde yönetim ve denetim kurullarında bu hisseleri temsilen birer üye bulundurulması düşünülebilir.

3.8.2. Bütçe Dengesi Sağlanarak, Kısıtlamalar Önlenmelidir

Türkiye'de bütçe gelirleri, harcamaları cari transferler ve faiz ödemeleri nedeniyle karşıyamamakta ve önemli ölçüde açık vermektedir. Zorunlu olarak borçlanma yoluna gidilmekte ve gerekli bazı hizmetler yapılamamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıkları cari açık sorunlarına neden olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde bu ilişki daha zayıftır. Ekonomik yapıda kamu kesiminin ağırlıklı olduğu ülkelerde cari işlemler dengesini kamu harcamaları belirlemektedir. Kamu harcamalarının yatırım yerine tüketim harcamalarında yoğunlaşması, bütçe açıklarını, borçlanmayı ve faiz oranlarını artırır. Ulusal para dış piyasada değer kazanır, neticede cari açıklar meydana gelir. İkiz açıklarla mücadelede öncelikle bütçe dengesinin ele alınması, içsel dengeleri de sağlayacaktır. Dışsal dengeler de olumlu yönde etkilenecektir. Kısa vadeli yabancı sermayenin piyasaya giriş ve çıkışlarının serbest olması da makro dengeleri olumsuz etkiler. Dış ticaret dengesi üzerine baskı oluşturur.(Erşan Sever; Murat Demir, 2007:60-61).

Tablo 20: 2014-2015 Merkezi Yönetim Bütçesi Gerçekleşmesi ve Oranları

Gelir-Gider Çeşiti	2014 Milyon TL	Bütçeye Oranı	GSYH Oranı	2015 Milyon TL	Bütçeye Oranı	GSYH Oranı
Top.Gelir	425.383	100	24,3	483.386	100	24,6
Vergi	352.514	82,8	20,2	407.475	84,3	20,8
Diğer	73.324	17,2	4,2	75.911	15,7	3,9
Top.Harcama	448.752	105,5	26,0	505.992	104,7	25,8
Personel	110.370	25,9	6,3	125.046	25,9	6,4
Sos.Güv.Kur. Dev.Primi	18.929	4,4	1,1	21.042	4,4	1,1
Mal,Hiz.Alımı	40.801	9,6	2,3	45.444	9,4	2,3
Faiz Harcaması	49.913	11,7	2,9	53.006	11,0	2,7
Cari Transferler	162.282	38,1	9,3	182.787	37,8	9,3
Sermaye Giderleri	48.201	11,3	2,8	56.875	11,8	2,9
Sermaye Transferleri	7.707	1,8	0,4	10.460	2,2	0,5
Borç Verme	10.550	2,5	0,6	11.333	2,3	0,6
Bütçe Dengesi	-22.370	5,3	-1,3	-22.606	4,7	1,2
Finansman	20.667	4,9	1,2	21.641	4,5	1,1
Dış Borçlanma	8.076	1,9	0,5	-2.689	0,6	0,1
Kullanım	20.645	4,9	1,2	10.403	2,2	0,5
Ödeme	-12.569	3,0	0,7	-13.092	2,7	0,7
İç Borçlanma Net	11.642	2,7	0,7	25.476	5,3	1,3

Kaynak: TC Kalkınma Bakanlığı Merkezi Yönetim Bütçesi Gerçekleşmeleri, Tablo:VI.3.

Türkiye’de 2015 yılında Bütçe gelirlerinin %84,3’i vergi gelirleri, %15,7’si diğer gelirlerdir. Bütçe giderlerinde faiz harcamaları % 11, cari transferler %37,8 pay

almıştır. GSYH’da toplam Bütçe gelirleri % 24,6, toplam vergi gelirleri % 20,8 paya sahiptir. Toplam harcamalar ise toplam bütçe gelirlerinden % 6 oranında 22.606 milyon TL fazla gerçekleşmiştir. Bütçe gelirin % 48,8’inin, GSYH’nın %1,2 sinin; yapılmakta olan önemli miktardaki faiz harcamaları ve cari transferlere tahsisi, devletin olanaklarını önemli ölçüde kısıtlamakta, gerekli yatırımları, mal ve hizmet harcamalarını önlemekte, ayrıca devlet borç ve faizlerinin büyümesine neden olmaktadır. 2015 yılında Cari Transferler ve Faiz Harcamaları 235.793 milyon TL dir.

Türkiye’de vergi yükünün OECD ve bazı ülkelerle mukayesesinde; 2013 yılı itibariyle sosyal güvenlik primi hariç Türkiyede vergi yükü %21,2 iken, OECD ülkeleri ortalaması % 25,1, ABD’ de % 19,3 ve Japonya’da % 17,9 olmuştur. (<http://www.gib.gov.tr>).

Türkiye’de FBGSYH bu ülkelere göre çok düşük olduğu halde vergi yükünün ABD ve Japonya’dan yüksek ve birçok OECD ülkesine yakın olması karşısında vergi gelirlerini yükseltebilecek önemli bir potansiyelin bulunmadığı düşünülmekle beraber, 2015 yılı vergi gelirleri, ana kalemler halinde vergi gelirlerindeki paylarına göre incelendiğinde; vergi gelirlerinde gelir vergisi % 22,7, kurumlar vergisi % 8, dahilde alınan KDV % 17,2, ÖTV % 22,9 (petrol ve doğal gaz ürünleri % 11,1, tütün mamulleri % 5,8), ithalden alınan KDV % 16, Gümrük vergisi % 1,8, Damga vergisi % 2,6, harçlar % 3,7 ve diğerleri % 5,1 pay aldığı görülmüştür. (GİB Merkezi Yönetim Brüt Gelirleri Tahsilatı,Tablo 52).

TAPDK’ın hesaplamalarına göre Türkiye’de kaçak sigara, toplam tüketimin %10’u seviyesindedir. 2007 yılı verileri dikkate alındığında, kaçak sigaranın toplam değeri yaklaşık 1,5 milyar TL., hazinenin vergi kaybı ise 1,1 milyar TL.dir. (Nazmi Bilir,2010:64). 2015 yılında tütün mamullerinden alınan 26.967,1 milyon lira ÖTV’ye göre %10 kaçak tütün mamulatından hazinenin 2015 yılı vergi kaybı 3 milyar TL.’ya yakındır.

Diğer taraftan Türkiye’de vergi kayıp ve kaçığı yirmi yıllık sürede ortalama %45, minimum %21, maksimum %65 olmuştur. En yüksek vergi kayıp ve kaçığı %65 ile 2001 krizinde, %56 ile 1986 yılında ve %54 ile 1994 kriz yılında meydana gelmiştir. Ayrıca 1985-2004 devresinde denetim elemanlarınca 77 katrilyon TL matrah incelemesinde 63 katrilyon TL matrah farkı (Altı sıfır atılmış şekliyle 77 milyar TL matrah da 63 milyar TL matrah farkı) tespit edilmiştir. (DPT IX. Kalkınma Planı,Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2007:16-18).

Bu duruma göre Türkiye’de kayıt dışı ekonominin, vergi kayıp ve kaçığının önlenmesi halinde vergi gelirlerinde önemli artış olacağı anlaşılmaktadır.

Gelir vergisinde gelir vergisi tevkifatı % 93,7 iken, beyana tabi gelirlerin payının sadece % 4,2 olması burada vergi kaçığı ihtimalini akla getirmektedir. Diğer taraftan kurumlar vergisinin 37.009,5 milyon TL vergi ödemesiyle toplam vergi gelirlerinde % 8 gibi düşük bir paya sahip olması karşısında, durum OECD ülkeleri ile mukayese edildiğinde; 2013 yılında Türkiye’de kurum gelirleri üzerinden alınan vergilerin GSYH’daki payı % %1,9 iken, OECD ortalaması % 2,9, ABD’de % 2,2 ve Japonya’da %4 olması, ayrıca kurum gelirleri üzerinden alınan vergilerin gelir üzerinden alınan toplam vergilerdeki payı Türkiye’de % 6,3 iken, OECD ortalaması %8,5, ABD’de %8,5 ve Japonya’da %13,2 olması, Türkiye’de kurum gelirleri üzerinden alınan vergilerin OECD ülkelerinin çok gerisinde ve yetersiz olduğunu ve bir vergi potansiyelinin bulunduğunu göstermektedir.(<http://www.gib.gov.tr>,Tablo 11-12).

1986-2003 devresinde “Kurum bazında, gelir vergisi stopajı ve surtax-ek vergi- dahil” yasal kurumlar vergisi oranları; Türkiye’de % 44-49, OECD ortalaması % 30,5-41, ABD’de % 40-46 ve Japonya’da % 42-52 arasında değişmiştir. (S. Yenal Öncel, 2005). Türkiye’de kurumlar vergisi oranları 2004’de % 33, 2005’de % 30 ve 2006 dan itibaren %20 olmuştur. (<http://ymm.org>, kurumlar-vergisi-oranlari).

Bu duruma göre Türkiye’de kurumlar vergisi oranı % 30’a yükseltirirse, GSYH’ daki payı %2,8, toplam vergi gelirlerindeki payı %9,5’ olarak OECD ülkeleri seviyesine gelmiş ve vergi gelirleri de yaklaşık 18.505 milyon TL artmış olacaktır.

Tablo 21: Türkiye 1995-2016 Devresi GSYİH, Dış - İç Borçları ve Faiz Ödemeleri

Yıl	GSYİH Milyon \$	Dış Borçlar Milyon \$ (*)			İç Borçlar Milyon TL	İçborç Faizi MilyonTL	Toplam Dış Borçların/ GSYİH Oranı(%)
		Toplam	Kamu	Özel			
1995	225.941	75.948	42.003	21.774	1.361	576	33,6
2000	265.384	118.602	50.081	54.431	36.421	20.440	44,7
2005	481.497	170.733	70.411	84.896	244.782	45.731	35,5
2010	731.608	291.868	89.110	191.193	352.841	48.299	39,9
2011	773.980	303.817	94.280	200.203	368.778	42.232	39,3
2012	786.283	338.924	104.023	227.812	386.542	48.416	43,1
2013	823.044	389.115	115.944	267.937	403.007	49.986	47,3
2014	800.107	402.415	117.697	282.235	414.649	49.907	50,3
2015	859.797	396.100	114.500	281.600	440.124	39.775	46,1
2016	863.464	404.500	120.700	283.800	468.644	37.394	46,8

Kaynak:TC Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler,2015:97;107;143;169;Tablo: 3.3; 3.10; 5.7; 5.15 ve 2017:Tablo 6.Bölüm VI(*)[www.hazine.gov.tr/tr-TR/istatistik-Sunum-Sayfasi..\(x\)2015-2016 yılı, Hazine Müşteşarlığı, 2017:14.](http://www.hazine.gov.tr/tr-TR/istatistik-Sunum-Sayfasi..(x)2015-2016%20yılı,%20Hazine%20Müşteşarlığı,%202017:14)

AB üyesi ülkelerin ekonomik ve parasal birlik (EPB) alanına girebilmeleri için, ekonomik rasyolarının Maastricht yakınlaşma kriterlerine uygun olması gerekmektedir. Bunlar; enflasyon, faiz, döviz kuru ve devletin finansal durum kriterleridir (bütçe ve borç kriteri). Mali değerlendirmede (bütçe açığı ve kamu borcu) kriterleri kullanılmaktadır. Üye devletlerin bütçe açıklarının GSYİH’nın %3’ ünü geçmemesi (bütçe açığı kriteri) ve kamu borçlarının GSYİH’nın %60’ını aşmaması (borç kriteri) gerekmektedir. 2006 yıl sonu itibariyle Türkiye’nin kamu borcu GSYİH’nın (%60,7) olup AB ortalaması (%62,1’in) altında olup, kamu borcu rasyosuna uygundur. Türkiye’de 2000 ve 2002 yıllarında iki haneli rakamlara ulaşan bütçe açığı, 2004 yılında gerileyerek GSYİH’nın %5,8’ine inmiş, 2006’da ise bütçe GSYİH’nın % 0,4’ü fazla vermiştir. (Belgin Akçay, 2008: 26-27).

2014 yılında bütçe giderleri gelirlerini GSYİH’nın %1,3’ü oranında 23.369 TL aşmış, toplam devlet borçlarının GSYH’ya oranı ise %40 olup AB’nin belirlediği kriterlere uyulmuştur. Ancak aynı yıl özel sektör borçlarının GSYH’ya oranı %35’e yükselmiştir. Türkiye’de 1998-2016 devresinde toplam dış borçlar % 433 artarak

75.948 milyon dolardan 404.500 milyon dolara, yükselmiştir. (Tablo verilerinden hesaplanmıştır).

Türkiye GSYİH'sında 1995-2016 devresinde önemli artış olmakla beraber, bu seviye halen gelişmiş ülkeler fert başı GSYİH'larının çok altındadır. Diğer taraftan dolar kurunda çok değişkenlik olduğundan, istikrarın sağlanmasında güçlük olacağı tabiidir. Kamunun dış borçlarındaki artış GSYİH'da sağlanan artışla dengelenmektedir. Özel Sektörün dış borçlarında önemli artış olmuştur. Son yıllarda döviz kurunda meydana gelen yükselişlerin olumsuz etkisinden kaçınmak için bu konuda dikkatli olunmalıdır. Kamu içborç faiz ödemeleri 2000 yılından sonra %150 seviyesinde artmıştır. Kamu bütçesinde bunun ağırlığı hissedilecektir. Yurt içi tasarruflar artırılarak, borçlar ve faiz ödemeleri azaltılmalıdır.

Tablo 22: 2014 Yılı Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi

Gelir-Harcama Cinsi	Milyon TL	GSYİH'ya Oranı
Gelirler	178.762	10,22
Prim Tahsilatı	135.754	7,76
Giderler	198.835	11,36
Sigorta Ödemeleri	136.553	7,80
Sağlık Giderleri	54.603	3,12
Yatırım Harcaması	206	0,01
Gelir Gider Farkı	-20.074	-1,15
Bütçe Transferleri	21.229	1,21
Toplam Bütçe Transferleri	77.294	4,42
Finansman Açığı	-1.155	-0,07

Kaynak: TC Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler,2015: 10; 197, Tablo 1.8; 5.45.

Sosyal güvenlik kuruluşu gelirleri sosyal güvenlik harcamalarının oldukça gerisinde kalmıştır. 2014 yılında prim tahsilatları sigorta ödemelerine dahi yetmemiş, GSYİH'nın %3,12'sine tekabül eden 54.603 milyon lira sağlık giderleri ve diğer harcamalar zorunlu olarak bütçe transferleri ile karşılanmıştır. Aynı yıl toplam bütçe transferleri GSYİH'nın %4,42'si seviyesinde 77.294 milyon lira olmuştur. Toplam bütçe transferlerine geçmişte de devamlı başvurulmuştur. Nitekim 1995-2014 döneminde Sosyal Güvenlik Kuruluşu gelirlerinin giderlere yeterli olmaması nedeniyle GSYİH'nın %1,04-4,42'si seviyesinde toplam bütçe transferi yapılmıştır. (Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2015: 197, Tablo 5.45). Bütçeye yük olunmaması ve imkanlarının kısıtlanmaması açısından

planlı politikalarla Sosyal Güvenlik Kuruluşu bütçesinin devamlı artan açıklar vermesi önlenmeli ve kendine yeterli hale getirilmelidir.

3.8.3. Dış Ticaret Açıkları Önlenmelidir

Tablo 23: Türkiye 1995-2016 Devresi Yıllık İhracat, İthalat ve GSYH'ya Oranları

Yıl	İhracat Milyon \$	İhracat/ GSYH Oranı	İthalat Milyon \$	İthalat/ GSYH Oranı	İhracat- İthalat Farkı	Farkın GSYH Oranı
1995	21.637	9,6	35.709	15,8	-14.072	6,2
2000	27.775	10,5	54.503	20,5	-26.728	10,0
2005	73.476	15,3	116.774	24,3	-43.299	9,0
2010	113.883	15,6	185.544	25,4	-71.661	9,8
2011	134.907	17,4	240.842	31,1	-105.935	13,7
2012	152.462	19,4	236.545	30,1	-128.808	10,7
2013	151.803	18,4	251.661	30,6	-99.858	12,2
2014	157.617	19,7	242.177	30,3	-84.560	10,6
2015	143.839	17,9	234	25,8	-63.395	7,8
2016	142.530	19,3	198.619	26,9	-56.089	7,6

Kaynak: TC Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2015: 96;98; Tablo 3.2; 3.4. 2015-2016 yılları: Ekonomik Göstergeler, 2016: Tablo V2; V11, 2016 tahmini veridir.

Türkiye nin ihracatı 1995-2016 devresinde 21.637 milyon dolardan, % 558,7 artışla 142.530 milyon dolara, ithalatı % 456,2 artışla 35.709 milyon dolardan 198.619 milyon dolara, ihracat ithalat farkı maksimum olduğu 2012 yılında % 815,3 artışla -128.808 milyon dolara yükselmiş, bu fark 2016' da % 398,6 artışla -56.089 milyon dolar ve ihracatın ithalatı karşılama oranı % 71,8 olmuştur. Bu durum turizm ve diğer gelirlerle ve borçlanma ile kapatılmaktadır. Esas olan, dengenin ihracatın artırılarak, gereksiz ve lüks ithalatın kısılarak sağlanmasıdır.

Tablo 24: Türkiye 2013 Yılı Mal Gruplarına ve Ülkelere Göre İhracat-İthalat

İhracat					İthalat				
Mal Cinsi	Milyar Dolar	Yüzde Payı	Satılan Ülke	Ülke Payı	Mal Cinsi	Milyar Dolar	Yüzde Payı	Alınan Ülke	Ülke Payı
Motorlu K.Taşıtı	17,0	11,2	Almanya	9,0	Mineral, Yakıt, Yağ	55,9	22,2	Rusya	10,0
Makine	13,0	8,6	Irak	7,9	Makine	30,1	12,0	Çin	9,8
Demir Çelik	9,9	6,5	İngiltere	5,8	Demir Çelik	18,7	7,4	Almanya	9,6
Elektronik	9,5	6,3	Rusya	4,6	Elektrik Elektronik	17,8	7,1	İtalya	5,1
Giyim	15,0	9,9	İtalya	4,4	Motorlu K.Taşıtı	16,8	6,7	ABD	5,0
Kıymetli Taş, Metal	7,0	4,6	Fransa	4,2	Kıymetli Taş, Metal	16,2	6,4	İran	4,1
Mineral, Yakıt, Yağ	6,7	4,4	ABD	3,7	Plastik Mamulleri	13,9	5,5	İsviçre	3,8
Demir-Çelik Ürünleri	6,1	4,1	B.Arap Emirliği	3,3	Organik Kimyasal Mallar	5,3	2,1	Fransa	3,2
Plastik Mamulleri	5,6	3,7	İspanya	2,9	Optik Ölçüm Cihazları	4,6	1,8	İspanya	2,5
Gıda	5,8	3,8	İran	2,8	Ecza Ürünleri	4,1	1,6	Hindistan	2,5
Diğer	56,2	36,9	Diğer	51,4	Diğer	68,3	27,2	Diğer	44,4
Toplam	151,8	100,0	Toplam	100,0	Toplam	251,7	100,0	Toplam	100,0

Kaynak: TIM Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu, 2014:49,124-126.

Türkiye'nin ihracatında motorlu kara taşıtları %11,2, giyim %9,9, makine %8,6, demir-çelik %6,5, elektrik-elektronik %6,3 ile enyüksek paya sahip mal grupları olurken, toplam 151,8 milyar dolar 2013 ihracatı içinde Almanya %9, Irak %7,9, İngiltere %5,8, Rusya %4,6 ve İtalya %4,4 en fazla pay almışlardır. Türkiye'nin 2013 yılı 251,7 milyar dolar ithalatında; mineral, yakıtlar, yağlar % 22,2, makine %12,0, demir-çelik %7,4, elektrik-elektronik %7,1 motorlu kara taşıtları % 6,7 paylarla ilk sıralarda yer alırken, toplam ithalatta Rusya %10,0, Çin %9,8, Almanya %9,6, İtalya %5,1 ve ABD %5,0 ile ülkemize en fazla mal satan ülkeler olmuştur. Türkiye'nin Rusya'dan ithalatı 2011 ve 2012 yıllarında %10 artarken, 2013 yılında %5,9 oranında gerileyerek toplam 25,1 milyar dolar olmuştur. Rusya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği ürünlerin başında, mineral yakıt ve yağlar gelmektedir. Rusya kökenli ithalatın %68,3 gibi önemli bir kısmını oluşturan ve doğalgaz ile petrol ağırlıklı ürünlerde 2013 yılında %10 oranında düşüş

gözlenmektedir. Bu düşüş, Rusya'dan yapılan toplam ithalatın artış hızını 7,1 puan aşağı yönlü etkilemiştir. (TİM Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu, 2014:49,124-126).

Tablo 25: Türkiye 2015 Yılı Mal Gruplarına ve Ülkelere Göre İhracat-İthalat

İhracat					İthalat				
Mal Cinsi	Milyar Dolar	Yüzde Payı	Satılan Ülke	Ülke Payı	Mal Cinsi	Milyar Dolar	Yüzde Payı	Alınan Ülke	Ülke Payı
Motorlu K.Taşıtı	17,5	12,1	Almanya	9,3	Mineral, Yakıt, Yağ	37,8	18,3	Rusya	9,8
Makine	12,3	8,6	Irak	5,9	Makine	25,6	12,3	Çin	12,0
Demir Çelik	6,6	4,6	İngiltere	7,3	Demir Çelik	14,8	7,1	Almanya	10,3
Elektrikli Cihaz	8,3	5,8	Rusya	2,5	Elektrik Elektronik	17,6	8,5	İtalya	5,1
Giyim	8,9	6,2	İtalya	4,8	Motorlu K.Taşıtı	17,5	8,5	ABD	5,4
Kıymetli Taş,Metal	11,3	7,8	Fransa	4,1	Kıymetli Taş,Metal	4,2	2,0	İran	2,9
Mineral, Yakıt, Yağ	4,5	3,1	ABD	4,4	Plastik Mamulleri	12,3	5,9	İsviçre	1,2
Demir-Çelik Ürünleri	5,5	3,8	B.Arap Emirliği	3,3	Organik Kimyasal Mallar	4,7	2,3	Fransa	3,7
Plastik Mamulleri	5,4	3,7	İspanya	3,3	Optik Ölçüm Cihazları	4,6	2,2	İspanya	2,7
Gıda	6,5	4,5	İran	2,5	Ecza Ürünleri	4,3	2,1	Hindistan	2,7
Diğer	48,8	39,8	Diğer	52,6	Diğer	63,8	30,8	Diğer	44,2
Toplam	143,9	100,0	Toplam	100,0	Toplam	207,2	100,0	Toplam	100,0

Kaynak: TİM Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu, 2016:49;64-71;91;104-116;Tablo:23;26).

2015 yılında ithalat 2013 yılına göre 44,5 milyar dolar azalmıştır. En fazla ithalat yapılan 20 fasıldan 17'sindeki azalış ve özellikle Mineral, Yakıt ve Yağ bedellerinin petrol fiyatlarındaki önemli düşüşe dayalı 18,1 milyar dolar gerilemesi bu sonucu yaratmıştır. İthalatta ilk sırayı %12 payla Çin almıştır. Bunu Almanya %10,3 ve Rusya %9'la takip etmiştir.

2015 yılında ihtacatta ilk sırayı %9,3 payla Almanya almıştır. Bunu İngiltere %7,3 ve Irak %5,9'la takip etmiştir. 2013-2015 döneminde ithalatta her yıl gerileme olurken, ihracatta 2014'de artış, 2015'de azalış olmuştur. Ancak dış ticaret açığı petrol fiyatlarının düşmesinin de tesiriyle 2013'de 99,9 milyardan 2015'de 63,3

milyar dolara gerilemiştir. (TİM Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu, 2016: 47,89-91 Tablo:20;21).Türkiye'nin 2015 yılı ihracatı 143.935 milyon dolardır. İhracatta ilk 20 ülkeye toplam ihracata % 69,5 pay alan 98.528 milyon dolarlık mal satılmıştır. Diğer ülkelerin payı %31,5 la 45.407 milyon dolar olmuştur.(TİM 2016 Raporu: 47, Tablo 21). İhracatta diğer ülkelerin payları artırılarak dış ticaret açığı önlenmelidir.

Türkiye tükettiği enerjinin dörtte üçünü ithal etmekte ve dışa bağımlılığı en yüksek ülkeler arasındadır. Tüketilen birincil enerjinin yaklaşık yüzde 64'ü 10 ülkeden, yüzde 43'ü 3 ülkeden ve yüzde 27'si bir ülkeden alınmakta ve enerji arz güvenliği oldukça risk taşımaktadır. Ayrıca, enerjide dışa bağımlılık her yıl artmakta, yerli üretim kaynağı bulunamaması halinde bağımlılığın yüzde 80'leri aşması muhtemeldir. 2013'te ithal edilen enerji maddelerinin maliyeti 60 milyar dolar iken düşen petrol fiyatları nedeniyle 2012'de 55,9 milyar dolar olmuştur. Bu gerileme, 2014'de de sürmüş, enerji ham maddeleri maliyeti 2013'e göre %18 azalarak 54,9 milyar dolar olmuştur. (Oğuz Türkyılmaz, 2015:2,4).

Tablo 26: Cinsleri ve Yerli - İthal Ayırımına Göre Enerji Kaynakları Yüzde Payları

Cinsi	2000 Yılı Yüzde Payları		2013 Yılı Yüzde Payları	
	İthal	Yerli	İthal	Yerli
Doğal Gaz	16,7	0,7	30,1	0,4
Petrol	37,7	3,6	27,3	2,0
Kömür	13,0	15,5	16,5	12,0
Odun-Cöp	-	8,0	-	3,5
Hidrolik	-	3,3	-	4,2
Yeni	-	1,6	-	3,4

Kaynak: Oğuz Türkyılmaz,2015: 4.

Türkiye'de kullanılan enerji kaynaklarının büyük bölümünde ithal payı yerli üretim aleyhine devamlı artmaktadır. Nitekim 2000'de ithal edilen doğalgaz, petrol ve kömürün payı 2000'de %67,4 iken 2013'de %73,9'a yükselmiştir. Bu durum yeni kaynak bulunamadığını ve mevcut kaynakların üretiminin düştüğünü veya yeterli ölçüde artırlamadığını göstermektedir. İthal enerji kaynağına yılda 60 milyar dolar ödenmesi ve yıllık ortalama 100 milyar dolar dış ticaret açığı verilmesi dikkate alındığında, konunun hayati önem taşıdığı anlaşılmaktadır.

Tablo 27: Turizm Gelirinin GSYH ve İhracata Oranı ve Turist Sayısı

Yıl	Yabancı Turist Sayısı(Bin)	Yabancı Turist Geliri(Milyon \$)	İhracat Gel.Oranı	Çalışan Sayısı(Bin)	GSYH Oranı	Yerli Turis(Bin)	Yerli Turist Geliri (Milyon \$)
2005	17.202	13.061	17.8	(x) 949	2,7	3.601	4.374
2010	28.510	19.110	16.8	(x) 1.177	2,6	4.517	5.558
2013	33.827	25.322	16.7	(x)1.208	3,1	5.399	6.760
2014	35.850	27.778	17.6	(xx) 889	3,5	5.565	6.289
2015	35.592	25.439	17.7	(xx) 889	3,0	6.025	5.843
2016	25.265	15.991	11.2	(xx) 889	1,9	6.099	5.965

Kaynak: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9851/turizm-istatistikleri.html/>;(x) Akdeniz Turistik Otelciler Birliği, 2015;(xx) TOBB Turizm Raporu,2016:6

Türkiye’de Turizm gelirleri, ülkemizin her bakımdan çok uygun ve cazip olması nedeniyle ve yapılan başarılı uygulamalarla devamlı bir şekilde büyüyerek, birçok sektöre dolaylı katkıları hariç 1963 yılında GSMH’da oranı % 0,1, ihracat gelirlerinde % 2,1 iken, önemli ölçüde büyümüşdür. (TİM Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu, 2014:16). 2005-2016 döneminde ülkeye gelen yabancı turist sayısı 17.2-35.9 milyon kişi ve turizm gelirleri 13.061-27.778 milyon dolar arasında değişmiştir. Aynı dönemde yerli turist vatandaşlarımızın sayısı 3,6-6,1 milyon kişi ve turizm geliri 4.374-6.760 milyon dolar arasında değişmiştir. Ancak ülkemizdeki terör olayları ve bölgemizdeki savaş ve yoğun göçler gibi olaylara karşı turizm sektörünün çok hassas özellikleri nedeniyle, olumsuz etkilenmemesi için gereken önlemlerin titizlikle alınması gerekmektedir.

3.8.4. Sosyal Yardım Gerekmeksizin Yoksulluk Önlenmelidir

Tablo 28: Yıllar İtibariyle Sosyal Yardım Harcamaları ve GSYİH’ya Oranı

Yıl	2002	2005	2009	2010	2011	2012	2013(x)	2014(x)
Toplam Harcama Milyon TL	1.376,1	4.340,3	13.035,5	12.931,6	15.160,8	16.656,2	20.730	25.500
Toplam Harcama/ GSYH Payı (%)	0,50	0,67	1,37	1,18	1,18	1,18	1,15	1,25

Kaynak: Sümer İncedal, 2013:70, Tablo 13.(x) E.T.Karagöl;N.Dama, 2014:19,Grafik 5)

Türkiye’de 03.06.2011 tarihli ve 633 sayılı KHK ile sosyal yardım ve hizmet faaliyeti yürüten birçok kamu kurumu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesine alınması sonucunda; yardımların kurumsal dağılımında köklü değişiklikler olmuştur.

Muhtaç durumda olanlara yapılan yardımlarda ve GSYH'daki payında önemli artışlar meydana gelmiştir. Yardımların 2002'deki tutarı olan 1.376,1 milyon lira % 1.753,1 artarak 2014'de 25.500 milyon liraya ve GSYH'daki payı %0,50' den 1,25'e yükselmiştir. (İncedal, 2013:70-71).

“Türkiye’de kamu sosyal harcamaları OECD ülkelerinden ve ABD’ den oldukça düşüktür. Nitekim 2009 yılında toplam kamu sosyal harcamalarının GSYH’ya oranı %12,8 iken, 2012’de Fransa’da %32,1, Danimarka’da %30,5, Belçikada %30, Finlandiya’da %29, Avusturya’da %28,3, İngiltere’de %23,9, OECD ülkeleri ortalaması %21,7 ve ABD’de %19,4 dür.” (Yeşim Can, 2013: 22, Tablo 9).

Müslümanlara dinin emri olan, ihtiyacı üzerindeki malının % 2,5’ unun yoksullara verilmesi mükelefiyeti, toplumlarda devlet yardımlarının yetersiz olması halinde önemli bir imkandır. Zekât, toplumda gelir adaletsizliğini azaltarak sosyal ve ekonomik barışın teminine yardımcı olabilir. Bazı müslüman ülkelerde; “Yemen, Suudi Arabistan, Libya, Sudan, Pakistan ve Malezya” gibi zekâtı zorunlu toplayan kamu kurumları oluşturulmuştur. “Mısır, Ürdün, İran, Bangaldeş, Bahreyn ve Irak’ta’da” zekat toplayan kamu kurumları vardır, ancak zekât verilmesi gönüllülük esasına dayanmaktadır. Halen zekât ve vakıf kurumuna sosyal güvenlik sistemi içinde yer veren müslüman ülke bulunmamaktadır. “Pakistan’da zekât potansiyelinin (2007-2008 için GSYİH’nın %5,5 kadar)” ve toplanan kısmının GSYİH’nın %2-4 arasında olması dikkate alındığında, zekât kurumunun kamu politikalarına dahil edilmesi halinde, tek başına bu soruna yetecek fon sağlayabileceği anlaşılmaktadır. Ekonomisi gelişmiş ülkelerin kendi zekât potansiyeli ile yoksulluğu önleyebileceği, yoksul ülkelerde kalan kısmın ise oluşturulacak müslüman ülkeler topluluğu zekât fonu birikiminden karşılanması mümkün olabilir.

Dünyada küresel servet eşitsizliğinin önemine dikkat çeken Piketty kapital isimli eserinde (2013), sınırlı sayıda aile veya bireyin aşırı servet sahibi haline gelmesinin, artan oranlı bir servet vergisi ile önlenebileceğini açıklamıştır. Piketty’nin önerdiği yaklaşık %2,5 servet vergisi, varlıklı Müslümanların din gereği

yoksullara her yıl ödemesi gereken mükellefiyete denk düşmektedir.(Bilen, 2016:27,30-31).

Türkiye’de veraset vergisinin çok düşük olması, vergi gelirlerinde dolaylı vergilerin payının % 70’in üzerinde bulunması nedeniyle beyana dayalı vergi gelirlerinin artırılması ve ödeme gücüne göre vergi alınması açısından sevet vergisi uygulaması düşünülebilir. Ayrıca bir zekat toplama ve dağıtma kurumu oluşturularak isteğe bağlı zekat toplanıp, zekat ödemelerinin servet vergisinden düşülmesi (maksubu) ile bir fonda toplanarak yoksullara tahsis edilerek onların durumu iyileştirilebilir.

Diğer taraftan yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine yardımlar karşılıksız yapılmaktadır. Devletin güçlü olması ve potansiyeline göre daha yüksek yardımların yapılması (eğitim, iş kurma, konut verme gibi) için yapılan yardımlar, muhtaç yaşlılar, sakatlar ile yoksulluk durumunda olanlar dışında, faiz tahakkuk edilmeksizin, ödeme gücünü kazananlardan uygun şekilde geri alınması da düşünülmelidir.

3.8.5. Terör ve Aşırı Güvenlik Harcamaları Önlenmelidir

Türkiye otuz yılı aşan bir süredir terör örgütü ile mücadele etmekte, milli gelirinin önemli bir bölümünü güvenlik ve askeri harcamalara sarf etmektedir. Merkezi bütçeye bakıldığında, örneğin 2012’de “savunma hizmetleri” diye tanımlanan harcamaların milli gelirin yüzde 1,5’ne tekabül eden toplam 18,5 milyar TL olduğu ve Polis harcamalarının askeri harcamaları geçtiği görülmektedir. “CIA kaynakları (cia.gov.) Türkiye’nin askeri harcamalarını milli gelirin yüzde 5,3’ü olarak göstermekte ve askeri harcaması milli gelirine göre en yüksek ülkeler sıralamasını: Umman (%11,4), Katar(%10), S.Arabistan (%10), Ürdün (%8,6), Irak (%8,6), İsrail (%7,3), Yemen (%6,6), Suriye (%5,9), Kuveyt (%5,3) ve Türkiye (%5,3) şeklinde açıklamaktadır.” ABD ve diğer silah endüstrisine hakim ülke tekelleri, Orta Doğu’nun sürekli çatışma bölgesi tutulmasıyla karlarını artırmaktadırlar. Ülkeler, terörü önlemek için kaynaklarını öncelikle silahlanmaya ve

askeri harcamalara tahsis ederler. Bu durum, petrol gelirine sahip ülkeleri fazla etkilemez. Ancak kişi başına geliri 10 bin dolar, dış borçları 330 milyar doları aşan Türkiye'nin bu kadar askeri harcamaya gücü yetmeyeceği gibi bu durum gelişmesini de olumsuz etkileyecektir. Bu kaynakların, başta Güneydoğu'nun ve diğer bölgelerin yoksul yöreleri için, onların iş-aş, eğitim, sağlık bütçelerine aktarılması daha doğrudur. Güneydoğu illerine ayrılan kaynakların enaz %30'unu asker-polis harcamaları oluşturmaktadır. Bu oran Tunceli'de %60, Hakkari'de %56, Şırnak'da %46, Diyarbakır'da %30'dur. (Mustafa Sönmez,2013).

Terörün sona erdirilerek, bu kaynakların ülkenin refahı için sarfedilmesi ve gerekli tedbirlerin zamanında alınması, tüm ülkeyi huzura kavuşturacaktır.

3.8.6. Devlet Adaletli, Doğru ve Popülizmden Uzak Uygulamalarla Topluma Güven Vermelidir.

Devlet Yönetimi uygulamaları ile topluma hem güven vermeli hem de örnek olmalıdır. Örneğin bazı konulardaki vatandaşa yapılan hatalı uygulamalar için yargıya açılmış davada bir karar varsa bu hakdan diğer vatandaşların dava açmasına gerek kalmaksızın yararlanmaları sağlanmalıdır. Ülkemizde esasen yargının yetersiz, davaların ise fazlalığı nedeniyle sonuçlanması uzun süreler almakta, ayrıca vatandaşın zaman ve maddi kaybına neden olmaktadır.

Bu konuda, “27/01/2017 tarihli ve 29961 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, 18/01/2017 tarihli ve 6770 sayılı Kanun ile 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununa eklenen geçici 226 ncı maddeyle”; 07/01/2015 tarihinden önce emekli olan ve emekli oldukları tarihteki hükme bağlı sınırlama nedeniyle 30 yılı geçen sürelerine emekli ikramiyesi ödenmeyenlere dava yoluna gidilmeksizin 30 yılı aşan her tam hizmet yılı için emekli ikramiyesi ödenmesine imkan tanınmıştır.(6770 S.K.) Benzer uygulamalar sürdürülmelidir.

Diğer bir örnek, elektrik kaçak bedellerinin tüketicilere yansıtılması olayıdır. Türkiyede ödeme yapmadan kullanılan elektrik bedelleri haksız şekilde diğer

abonelere yüklenmekte ve itirazlara rağmen bu durum telafi edilmemektedir. “Türkiye tüketiminin 5’te 1’ini gerçekleştiren hane kullanıcılarından, EPDK’nın yetkisiz bir şekilde aldığı kararlar hedef kayıp ve kaçak oranları revize edilip yükseltilmesi nedeniyle sadece beş bölge için 2013-2015 devresinde haksız yere tahsil edilen toplam tutar, 1.654 milyon TL’ya ulaşmıştır.” Tüketicilerden 3 yılda toplam 5.2 milyar TL’lık kayıp ve kaçak bedeli tahsil edileceği ortaya çıkmaktadır. Sanayi ve ticarethanelerden de tahsil edilen kayıp ve kaçak bedelleri hesaba katıldığında yolsuzluğun boyutları büyümektedir. (Banu Salman; Kahraman Yapıcı,2015:40).

Devlete güveni sarsan bu ve benzeri olaylara son verilerek, haksız tahsilatlar faizleriyle dürüst abonelere iade edilmelidir.

Türkiye’de 2000-2001 krizinde devir zararı 23,2 milyar dolar olan 25 bankanın faaliyet izni kaldırılması sonucu kamunun önemli ölçüde zarara uğraması, daha önce yeterli önlemlerin alınmadığı ve sonrasında ise yanlış politika uygulandığını göstermektedir. 2008 küresel krizinde ise “ABD Merkez Bankası FED piyasaya likidite vererek Hazine ile ortaklaşa bankaları kurtarma operasyonları düzenlemiş AB Merkez Bankaları IMF de benzer adımlar atmış, likidite verme ve kurtarma çalışmalarını desteklediklerini devamlı açıklamıştır.” Aynı IMF Türkiye banka krizinde piyasaya likidite verilmesine karşı çıkmış, bankalara yönelik kurtarma operasyonunun ahlaki çöküntü yaratacağını ileri sürmüştür. (Kurtoğlu, 2012:644-646).

Çoğu 2001 krizinden sonra toplam 337 şirketin bulunduğu İMK Borsasında 55 şirketin batması, tasarruflarını iyi niyetlerle hisse senetlerine bağlamış çok sayıda yatırımcının zararına neden olurken, Türkiye’nin gelişmesinde halkın desteğinde önemli olumsuzluk yaratacaktır. (İSMMMO,2011:2-3). Bu durum, yeterli önlemlerin alınmadığını göstermekle beraber yolsuzluk ihtimalini de akla getirmektedir.

Son yıllarda borsada işlem gören bazı hisse senetleri, halkın iştiraki % 5 gibi azınlığa düştüğünde, hisse sahiplerinin rızası alınmadan büyük ortak mülkiyetine

dahil edilmiştir. (Örneğin Petrol Ofisi hisse senedi). Bu durum hiçbir bakımdan tasvip edilemeyeceği gibi güven sarsıcıdır. Telafi edilmeli ve önlem alınmalıdır.

Devlet yönetimi toplumu ve gelecek kuşakları borçlandırarak ve zora sokacak papülist politikalarından uzak durmalıdır. Örneğin Demirel Hükümetleri zamanında oy amacıyla seçim meydanlarında “kim ne veriyorsa 5 fazlasını veriyorum” diye ilan edilen ve uygulanan yüksek tarım ürünleri fiyatları ekonomiye önemli zararlar verirken, tütün gibi bazı ürünlerin fazla alınmasına, gereksiz yere bakım masraflarına ve bu ürünlerin yakılmasına neden olurken, 1992’de kadınlara 38, erkeklere 42 yaşında emeklilik hakkının verilmesi de kamu açıklarının artmasına ve sosyal güvenlik sisteminin çöküşüne neden olmuştur. Popülist politika ve uygulamalar az veya çok her dönemde genellikle sürmüştür.

SONUÇ

Her dönemde varlığını koruyan Yolsuzluk; kamu yetki ve gücüne sahip olanların görevlerinin verdiği yetkiyi ve gücü kendilerine veya başkalarına özel çıkar sağlamak veya geleceğe dönük beklentiler elde etmek amacıyla kullanmasıdır. Yolsuzluk daha çok gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de siyasette, kamu kuruluşları, belediyeler ve bankalarla ilgili olarak devamlı şekilde gündemde yer almış olup, kamu ve basının enfazla ilgi duyduğu konulardandır. Yolsuzluk ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarına göre farklılık gösterdiğinden, her zaman ve her yerde geçerli olan bir tanımı yapılamaz.

Yolsuzluk: ekonomik büyüme ve kalkınmayı engelleyen, vergi gelirlerini ve yabancı sermaye girişini azaltan, gelir dağılımını bozarak yoksulluğu artıran, kamu kaynaklarının israf edilmesine yol açarak eğitim, sağlık, güvenlik gibi zorunlu kamu yatırımlarını olumsuz etkileyen, kamu kurumlarına, yöneticilerine ve adalet sistemine duyulan güveni zedeleyen en önemli unsurlardan kabul edilmekte, toplumun tüm kesimlerinin ahlaki ve manevi değerlerini zayıflatıp yok ederek, çalışma, yardımlaşma, dayanışma, güven duygusu ve gücünü zaafa uğratmaktadır. Bu özelliğiyle yolsuzlukla mücadele sadece ahlaki bir konu olmayıp, yoksulluğun önlenmesinde de temel bir araçtır.

Tez çalışmasında; yolsuzluğun tanımı, çeşitleri, ortaya çıkış nedenleri, etkileri ve önlenmesi için yapılan çalışmalar ve alınması gereken önlemler araştırılmıştır. Yapılan çalışmalarda yolsuzluğun farklı tasnife tabi tutulduğu görülmekle beraber, genelde üzerinde mutabık kalınan ve önemli görülen yolsuzluk çeşitlerinin: Yasalarca suç sayılan yolsuzluklar: (Rüşvet, İrtikap, Zimmet, Emniyeti Suiistimal, Kara para aklama, Devlet Sırlarının Açıklanması, Kaçakçılık ve Dolandırıcılık) Yasalarca suç sayılmayan yolsuzluklar: (Kayırmacılık, Rant Kollama, Lobıcılık, Oy Ticareti, Patronaj) şeklinde sıralandığı anlaşılmaktadır.

Yolsuzluğun nedenleri ve etkileyen unsurlar: Kamu Harcamalarının ve Gelirlerinin Büyüklüğü; Milli Gelirin Yetersizliği; Dengesiz Gelir Dağılımı; Yoksulluk Oranının Yüksekliği; Ahlaki Değerlerde Gerileme (Yolsuzluğa karşı toplum bilincinin oluşturulamaması, toplumun duyarsızlığı ve etkinsizliği); Çalışanlarla İlgili Personel uygulamalarının Yetersizliği (Çalışanların Seçimindeki hatalar, Yetki ve Sorumlulukların iyi belirlenmemesi, Ücret Düzeyinin Yetersizliği, Mevzuatın Sıkça Değiştirilmesi ve karmaşık olması, Kadroların Siyasallaştırılması); Yönetimde Merkeziyet ve Ademi Merkeziyet tercihindeki hatalar; Caydırıcı olacak Denetim Sisteminin Etkin Çalıştırılmaması; Bürokratik İşlemlerde Aşırı Kırtasiyecilik; Kurumlarda Fazla veya Noksan İstihdam; Vergi Mevzuatında ve Uygulamalarındaki Yanlış Tercihler; Adli Sistemdeki Yetersizlikler; Toplumun Yapı ve Değişimindeki Olumsuzluklar; Ekonomi Politikaları, Yatırım, İç-Dış Ticaret Kararları ve Uygulamalarındaki Hatalar; Kayıt Dışı Ekonomi ve Haksız Rekabet; Siyasal Politikada Yapılan Yanlış Uygulamalar; Girişimciliğin Önündeki Normal Prosedür Dışı Engeller; Demokrasi Dışı Yönetimler ve Demokrasiye hertürlü Müdahaleler; Terör ve Savaşlar olarak belirlenmiştir.

Yolsuzluğun nedenleri olarak görülen unsurlar ile yolsuzluğun etkileri genelde birbirine karşılıklı tesir etmektedir. Örneğin: ahlaki değerlerde gerileme yolsuzluğa neden olurken; yolsuzluktaki artış da ahlaki gerilemeyi artırmaktadır. Keza: yetersiz gelir, dengesiz gelir dağılımı ve yoksulluk yolsuzluğa neden olurken; yolsuzluk da gelirlerin düşmesine, dengesiz gelir dağılımına ve yoksulluğun artışına nedendir.

Bir kısım bilim adamı yolsuzluğun ekonomiye olumlu etkileri olduğunu, yasal boşlukları doldurarak bazı dar boğazların aşılmasını ve işlerin hızlandırılmasını sağladığını ileri sürmektedir. Etkin yağlama olarak adlandırılan bu yaklaşımların daha çok az gelişmiş ülkeler için geçerli olduğu belirtilmektedir. Ancak yolsuzluğun olumsuz etkilerinin çok daha büyük zararlar yarattığı, bazı işleri hızlandırıyor diye göz yumulması halinde yağınlaşarak ahlaki çöküntüye ve telafisi çok zor zararlara neden olduğu anlaşılmaktadır. Zaten gelişmiş ülkelerde yolsuzluklara daha az rastlanırken hiçbir şekilde müsamaha gösterilmemektedir. Gelişmişlik düzeyi, kültür,

eğitim, gelir seviyesi, demokratik yönetim Şekli, kadınların iş hayatında daha fazla yer alması, ahlak, din, örf ve adetlere bağlı/saygılı olunması, yargı ve denetimin iyi işlemesi, her sahada hak ve hukukun tanınması, teşvik ve cezaların objektif uygulanması, toplum sağlığının gözetilmesi, vatandaşların sosyal ve ekonomik imkanlara erişmesinin, güven ve emniyetinin, kamuda saydamlığın, bilgi ve haber alma hakkının sağlanması, Sivil Toplum Kuruluşlarının ve üyelerinin çoğalması, Yargının, Denetimin ve Medyanın bağımsız hareket edebilmesi, kuvvetler ayrılığının (Yürütme-Yasama ve Yargı) mevcudiyeti halinde yolsuzluğun azalacağı anlaşılmaktadır.

Yolsuzluk küresel nitelikte olduğundan, mücadelenin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yapılması gerekmektedir. Uluslararası Kuruluşlar: Birleşmiş Milletler, OECD, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, IMF, Uluslararası Şeffaflık Örgütü ve Önde Gelen diğer Örgütlerdir. Türkiye’de Kamu - Özel Sektör ve Sivil Toplum Örgütlerinin işbirliği ve dayanışma halinde çalışmaları önem arz etmektedir.

Yolsuzluk yasadışı faaliyet olduğundan, ülkelerin yolsuzluk düzeyini tam olarak ölçme olanağı bulunmamakta, ancak ülke bazında yolsuzluk düzeyi çeşitli kriterlere göre ölçülerek araŐtırmacılarca yolsuzluk çalışmalarında kullanılmaktadır. Yolsuzluk düzeyi hakkında önemli derecede fikir sahibi olunmasını sağlayan bu çalışmaların en çok tercih edilenleri: Yolsuzluk Algılama Endeksi; Rüşvet Ödeyenler Endeksi; Yönetişim Endeksi; Politik Risk Endeksi; ve Saydam Olmama Endeksidir. Daha çok yoksul ülkelere yönelik ihalelerde el deđiŐtiren paranın önemli bir kısmı (takribi 1/3’ü) rüşvete harcanmaktadır. GOÜ’lerde Şirketler, piyasada tutunmak ve işlerini daha çabuk yapabilmek için sıklıkla rüşvete başvururlar. Bu davranış zamanla rüşvet veren firmalar ve rüşvet alan kamu görevlilerince normal kabul edilerek yaygınlaşır.

Yolsuzluğun önlenmesi için yasal düzenlemeler, plan ve programlar açık ve anlaşılır olmalı, uygulamadan önce kamuya gerekli duyuru ve açıklamalar yapılmakla beraber, bu uygulamada süreklilik sağlanmalı, Mali Prensipler Uluslar Arası Normlar gözetilerek ülke yararına en uygun Şekilde belirlenmeli ve taviz

verilmemeli, her kademedede denetime önem gösterilmeli ve caydırıcı yaptırımlar uygulanmalıdır. Yolsuzluğa neden olan ana faktörlerin tasfiyesini sağlayacak tedbirler alınmalı, bununla ilgili yapılan planlar ve gelişmeler gerçekleştirilmeli, bu amaca yönelik olarak ülke kaynakları yeterli hale getirilmeli, her bakımdan tam ve verimli kullanılmalı, mevcut engeller giderilmelidir.

Türkiye’de son yıllarda yolsuzluğun önlenmesi çalışmalarına genel irade ve planlama safhasında önem verilmektedir. (Başbakanlık Teftiş Kurulunun, Başbakanlık Genelgesi ile Yolsuzlukla Mücadele Koordinasyon Birimi olarak görev yapması uygun görülerek bu alandaki çalışmaların uluslararası norm ve prensiplere uygun olarak işbirliği halinde sürdürülmesi öngörülmüştür.)

Küreselleşme sürecinde 1970’li yıllarda Dünya’da ortaya çıkan ekonomik krizlerin ve yolsuzlukların sorumlusu kamu sektörünün büyüklüğü gösterilerek, sağlık ve sosyal güvenlik dahil kamu kuruluşları özelleştirilmişse de, yolsuzluk önlenememiş, aksine artmıştır. Bu uygulamalar özellikle gelişmekte olan ülkelerde çok hatalı olmuştur. Zira bu ülkelerdeki yetersiz GSYİH ve gelirin çok adaletsiz dağılımı, devletin gelir artırıcı, istihdam yaratıcı faaliyetlerde bulunmasını ve yoksullara yardım yapılmasını gerektirmektedir. Esasen birçok gelişmiş ülkede, gelişmekte olan ülkelere nazaran GSYİH nın daha büyük payı bu hizmetlere ayrılmaktadır.

Yolsuzluk Etik açıdan sosyolojik; toplumsal refah ve gelişmeye etkileri bakımından ise ekonomik bir olaydır. Bireyler ait olduğu toplumun değerlerine, normlarına göre iktisadi açıdan rasyonel davranış varsayımı altında fayda-maliyet analizi yaparak: (yetkili görevli; yakalanma riskini, verilecek cezanın derecesini ve sağlayacağı avantajın büyüklüğünü, mükellef ise; ödenecek kamusal yükümlülüğe göre verilen rüşvetin çok daha az olmasını dikkate alarak) önemli ölçüde kazançlı olduklarında yolsuzluk eylemine dahil olacaktır. Tekel gücü ve takdir yetkisi yolsuzluğun artmasına, hesap verebilirlik ve saydamlık ise azalmasına yardımcı olur. Yolsuzlukları önlemek için Tekelci yapılar azaltılmalı, takdir yetkileri daraltılarak kurallara bağlanmalı, şeffaflık ve hesap verebilirlik arttırılmalıdır.

Türkiye’de küreselleşmenin artması, açık ekonomi politikaları ve büyüyen uluslararası ticari faaliyetler nedeniyle kamuda ve özel sektörde yolsuzluk daha fazla karşılaşılan bir sorun haline gelmiş ve çözülmesi gereken öncelikli konular arasına girmiştir. Karar yetkisini elinde bulunduran siyasetçi bürokrat birlikteliği, iş adamları ilişkileri ve Devletçi sistem yolsuzluğun en önemli nedenidir.

Yolsuzluk az gelişmiş ülkelerde, servet ve gelir dağılımındaki büyük eşitsizlik nedeniyle daha yaygındır. Toplumda, siyaseti zenginliğe erişmede önemli ve etkin vasıta görenler olabilmektedir. Ahlaki değerlerin değişimindeki çatışmalar, toplumsal ve kamu icra mekanizmalarındaki yetersizlik, milli birlik duygusundaki zafiyet ve boşluk, devlet kurumlarının meşruluktan uzaklaşması yolsuzluğa neden olmaktadır.

Yolsuzluğun maliyetleri vergilere ve fiyatlara yansıdığından kamu hizmetleri pahalı hale gelir, iktisadi kalkınma ve sosyal gelişme olumsuz etkilenir. Yolsuzluğun bulaşıcı özelliği de bulunmaktadır. Yolsuzluğun neden olduğu haksız rekabetten olumsuz etkilenenlerin kazançlarını koruyabilmek için yasadışı yola kayması yolsuzlukları arttırır. Yolsuzluklar normal görüldüğünde ve yaygınlaştığında yolsuzluğun önelenmesi zorlaşır. İnsanlar bundan kaçınmada ve mücadelede daha az cesaretli ve isteksiz olur. İdeal ve temiz toplumun yaratılıp korunması için yolsuzlukla mücadelede tüm kurum ve şahıslara görevler düşmektedir.

Bazı ülkelerde şahıs ve şirketlerin kamu görevlilerine hediye vermeleri yerleşmiş bir gelenektir. Ancak toplumlarda hediye kılıfı altında verilen yüklü rüşvetlerle yolsuzluk yapıldığı da bilinmektedir. Hediyein hangi aşamada yolsuzluk olarak nitelendirileceği belirlenmeli ve alınacak tedbirlerle rüşvet suçu önlenmelidir.

Büyük sermaye sahipleri, medya vasıtasıyla meclisi ve hükümeti etkileyerek, ekonomik menfaatler elde edebilir. Uluslararası devletler, kuruluşlar ve şirketler çıkar amacıyla çeşitli yollarla bazı yasaların çıkmasını sağlayabilir. Çıkar grupları, karar alma sürecinde lobicilikle, kamu yararına kararlar alınmasını engelleyebilir.

Yolsuzluk bütçenin hazırlanmasında ve yapılan değişikliklerde gizli olabilir. Kötü niyetli siyasetçiler ve bürokratlar yolsuzluk yapılmasına daha müsait harcama kalemlerini yüksek tutmaya ve denetim dışı harcamalara kaydırmaya çalışırlar. Bu şekilde harcama yetki ve miktarları fayda-maliyet analizi kriterlerine aykırı ve verimlilikten uzak politik kazanç peşindekilerin çıkarları doğrultusunda gerçekleşir.

Gelişmekte olan ülkelerde siyasi partilerin kurumsallaşmamış olması, seçmenlerin gerekli bilgi ve bilinçten yoksun bulunması yolsuzluğu beslemektedir. Güçlü STK ve bağımsız medya kuruluşları yolsuzlukları önlemede etkili olabilir.

Yolsuzlukla mücadelede politik ve sosyal sistem ve uygulama birimleri: yasama, yargı, yürütme, icra (kanun uygulayıcı), kamu denetçisi, yolsuzlukla mücadele kurumları, medya, iş alemi, kamu sektörü, seçim yönetim organı, denetim kurumları, politik partiler ve sivil toplum örgütleri çok önemlidir. Bu unsurlar her bakımdan sağlıklı, güçlü ve güvenilir olmalıdır.

Yolsuzluğu önlemede münferit eylemler, sınırlı ilerleme sağlayabilir. Başarı için ortak irade, işbirliği ve çalışma gereklidir. Günümüzde uluslararası örgütlerin çeşitli faaliyetlerine rağmen yolsuzluklar önlenememektedir. Ancak, yolsuzlukların kısmen önlenip, sorumlularının cezalandırılması yolsuzlukları duraklatırken, çalışmaların şevk ve heyecanla sürdürülmesine de imkan hazırlar. Yolsuzluğu önlemede küresel düzeyde yeni bir anlayışa, yönetişime ihtiyaç bulunmaktadır.

Yolsuzlukla mücadelede Kollektif Eylemin önemli bir hedefi yolsuzluğa ait teşvik ve fırsatların azaltılmasıdır. Kollektif eylem özel şirketler ve diğer paydaşlar arasında koordineli ve devamlı bir süreçtir. Yolsuzlukla, bir ilkeler ve standartlar kümesinde birleşmiş şirketler koalisyonunca yapılan mücadeleler daha etkili olur.

Kalkınmış ve demokrasileri gelişmiş toplumlarda yolsuzluk daha düşük düzeyde olup, önlenmesi de daha kolaydır. Son yıllarda OECD, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların yolsuzluğu önemli konular arasına alması dikkatleri yolsuzluğun maliyetine çekmiş, hükümetleri, uluslararası bağışçı

kuruluşları ve STK'nı daha fazla reform çalışmalarına sevk etmiştir. Ancak çabalar daha çok kamu sektörüne odaklıdır. Düzenleyici reformlar, yeni gözetim oluşturulması, farkındalık (bilinçlendirme) çalışmaları, çok sayıda paydaşın, toplumun ve kurumlarının yolsuzluğu önlenmede kararlı olması başarıyı artıracaktır.

Yolsuzluk, birçok politikacının kazanmak ve siyasi durumlarını korumak için kullanılan bir alet olduğundan, mücadelede kesin başarı sağlanması çok zor olup, yolsuzluklar azalsa da devam edecektir. Bu durumda yolsuzluğun neye hizmet ettiği ve neleri engellediği dikkate alınarak izlenecek politik kararlar belirlenmeli, ve yolsuzlukla mücadele kararlı şekilde sürdürülmelidir.

Çeşitli Kanun ve Talimatlarda caydırıcı hükümler bulunmasına rağmen yolsuzluk önlenememektedir. Ayrıca, ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik durumlarına göre destekleyici tedbirler alınmalıdır. Demokrasi gelişmiş, yargı bağımsız ve "kuvvetler ayrılığı prensibine göre" İcra ve Yasama ile eşit güçte olmalı, Basın ve Bireyler ifade özgürlüğüne sahip bulunmalı, STK gibi müesseseler ve çalışmalara önem verilmeli, denetim yapıcı, bağımsız ve güvenli hale getirilmeli, Din ve Ahlak konularında toplum eğitilmelidir.

Olaya Türkiye'de yolsuzluğun önlenmesi cephelerinden bakarsak: Din ve Ahlak konusunda eğitilmiş toplumlarda yolsuzluğun daha az olması nedeniyle toplumun ilk okul seviyesinden başlayarak Din ve Ahlak konusunda eğitilmesi çoğu zaman cezai müeyyidelerden daha etkili olabilir. Protestan hristiyanlarda yolsuzluğun daha düşük seviyede olması da bu durumu doğrulamaktadır. Bilindiği gibi bütün dinlerde yolsuzluk yapılmaması hususunda çeşitli uyarılar bulunmaktadır. Ayrıca toplumun yardımlaşması gereğine işaret edilmektedir. (Müslümanlıkta muhtaçlara zekat, fitre ve sadaka verilmesi gibi). Diğer taraftan ahlaki konularda verilecek eğitim ise bütün insanları dine ilaveten veya dinden bağımsız olarak doğru yola sevkedeceğinden yolsuzluklar azalacaktır.

Dünyada özellikle küresel servet eşitsizliğinin insanlığın önemli bir sorunu olduğuna dikkat çeken bir kısım bilim adamı özellikle sınırlı sayıda aile veya

bireyin ülkelerde çok büyük servet sahibi haline gelmesinin önüne geçilmesi için artan oranlı bir servet vergisi önermektedir. Önerilen servet vergisi dilimlerinin tartılı ortalaması yaklaşık olarak %2,5 gibi bir orana denk gelmektedir. Bu oran Müslüman dini gereği yoksullara varlıklarının her yıl ödemesi gereken mükellefiyet kadardır. Türkiye’de veraset vergisinin çok düşük olması, gelir vergilerinde dolaylı vergilerin payının % 70’in üzerinde bulunması nedeniyle vergi gelirlerinin artırılması ve ödeme gücüne göre vergi alınması açısından servet vergisinin uygulanması düşünülebilir. Ancak bu vergi; çalışmayı, kazanmayı, tasarrufları ve yatırımları önlememelidir. Ayrıca bir zekat toplama ve dağıtma kurumu oluşturularak isteğe bağlı zekat ödemeleri servet versisinden düşülmelidir.

Din ve ahlak eğitimine ilaveten tüm insanlar yeterli gelire sahip olmalıdır. Ülkelerin zenginliklerinin, GSYH’nın çok farklı olması ve gelir dağılımlarının da bozuk bulunması nedeniyle planlı ve programlı tedbirlerle gelir seviyeleri yükseltilmelidir. Ancak herşeyden önce Dünya’da süregelen, yaşam hakkına en ağır müdahale olan ve geri dönüşümü olmayacak zarar ve felaketlere yol açan Savaşlar ve Terör Olayları öncelikle önlenmelidir. Bu hususta Yetkili ve Sorumlu Kuruluş Birleşmiş Milletler ve ilgili diğer kuruluşlardır. Alınacak kararlarla Savaşlar önlenmeli, Terörle mücadelede ise ülkelere yol gösterilmeli, Teröre, çeşitli menfaatler sağlamak için yardım eden, silah veren Devlet ve Örgütlere ağır ceza ve yaptırımlar uygulanmalıdır.

Türkiye bölgesinde uzun yıllardan beri süren savaşlardan muzdaripdir. Başta ölen insanlar, yıkılan-yakılan varlıklar, insanların sağlıkları, psikolojileri ve toplumun yaşamı, ticaret ve turizm gelirleri, olmak üzere geleceği ve güveni çok olumsuz etkilenmektedir. Diğer taraftan Savaş ve Terör nedeniyle yerlerini terk edip göç edenler bu durumdan en çok mağdur olurken, Savaşın komşu ülkelerde olması nedeniyle Türkiye’ye sığınan üç milyonu aşan Suriyeli göçmenin getireceği ek maliyet, ülkenin esasen kendi vatandaşlarına dahi yeterli olmayan kaynaklarını daha da zorlayacaktır. Savaşları önlemede yeterli caba göstermemiş olan gelişmiş AB ülkelerinin bu göçmenlerin çok az kısmını dahi, sınırlarına ulaştıkları halde kabul etmemesi ise düşündürücüdür.

Türkiye'nin FBGSYH'sı Avrupa ve gelişmiş ülkelerin 1/3 - 1/5'i seviyesindedir. Süregelen önemli gelişmelerle son yıllarda fert başı gelir onbin Dolar olmuşsa da, bu gelir seviyesi mevcut şartlarda (Savaş, Terör, Nüfusun Eğitimi, Sağlık, İstihdam, Sosyal Güvenlik Kuruluşu açıklarının karşılanması, Borçların ve faizlerinin ödenmesi, Muhtaçlara Yardım yapılması, ödemeler dengesi açığının kapatılması, tasarruf, yatırım ve GSYH'nın artırılması gibi) ülkenin tüm ihtiyaçlarını sürekli şekilde karşılamaya yeterli görülmemektedir.

Türkiye'de yolsuzluğun önlenmesini teminen alınması gereken tedbirler aşağıda sıralanmıştır:

Nüfus, okul devresinde ve sonrasında din ve ahlak konusunda eğitilmeli, yolsuzluğun zararları ve önlenmesi konusunda bireylere düşen görevler açıklanmalı, toplum bilinçlenmelidir.

Ülke GSYH'sı gelişmiş ülkeler seviyesine yükseltilmeli ve gelir dağılımı iyileştirilmelidir. Bunun için doğal kaynaklardan tam olarak istifade edilmeli, yeni kaynaklar bulunması için araştırma çalışmaları artırılmalıdır.

Eğitim seviyesi AB ülkeleri düzeyine yükseltilmelidir. Üniversiteye başvuranların % 44 olan kabul seviyesi yükseltilerek, eğitimin önü açılmalıdır.

Sağlık hizmetlerine daha fazla önem verilerek, koruyucu sağlık hizmetleri geliştirilerek toplum sağlığı korunmalı, Kamu Sağlık Kuruluşlarına başvuranların sağlık durumları ve şikayetleri daha fazla zaman ayırmaya ve kesin teşhislere olanak verecek bir sisteme oturtulmalıdır. Aile Hekimlerinin fonksiyonları ve yol gösterici yönleri geliştirilmelidir. Böylece sağlık hizmetleri daha verimli olurken harcamalar düşecektir. Ayrıca toplum sağlığına zararlı maddelerin (Sigara gibi) kullanımı, içim alanlarının sınırlandırılması ve caydırıcı fiyat-vergi politikaları ile azaltılmalıdır.

Yüzde 10 olan işsizlik kabul edilebilir düzeye düşürülmeli, yüzde 50,5 olan işgücüne katılım bir plan dahilinde kademeli şekilde artırılmalı, yüzde 30,3 olan kadınların işgücüne katılımı çeşitli teşviklerle geliştirilmelidir.

Merkezi Yönetim Bütçesi açıkları, borç ve faiz ödemeleri, ve transfer harcamaları (SGK açıkları ve sosyal yardım harcamaları gibi) alınacak olumlu tedbirlerle azaltılmalıdır. Ülkemizde yardıma muhtaç nüfus ve ödenen çeşitli yardımlar her yıl artmaktadır. 2011'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlanan bu hizmetler için 2012'de 16,7 milyar lira çeşitli yardım yapılmıştır. GSYH'daki payı 2002'ye göre 10 kat artarak yüzde 1,2 ye yükselmiştir. Yüzde 20,8 olan vergi gelirlerinin bütçedeki payı; kayıtdışı işletmeler ve kaçak işçi çalıştıran işyerleri kayıt altına alınarak, vergi kayıp ve kaçağı ve prim kaybı önlenerek artırılmalıdır.

Türkiye'de kurumlar vergisi gelirleri ve vergi oranı birçok ülkelere ve OECD üyelerine göre oldukça düşük olduğundan % 30'a yükseltilmesi halinde GSYH' daki ve toplam vergi gelirlerindeki payı OECD ülkeleri seviyesine gelmiş ve vergi gelirleri de yıllık yaklaşık 18.505 milyon TL artmış olacaktır.

Hazineyi kayba uğratacak hertürlü yasadışı faaliyet önlenmelidir. TAPDK'nın hesaplamalarına göre Türkiye'de kaçak sigara, toplam tüketimin % 10'u seviyesindedir. 2007 yılı verileri dikkate alındığında, kaçak sigaranın toplam değeri yaklaşık 1,5 milyar TL., hazinenin vergi kaybı ise 1,1 milyar TL.dir. 2015 yılında kaçak sigaradan hazinenin kaybı ise yaklaşık 3 milyar TL dir.

Tasarrufların, yatırımların ve büyümenin artırılmasını teminen tasarruflar ve yatırımlar çeşitli yöntemlerle teşvik edilmeli, son yıllarda çok gerileyen kamu tasarruf ve yatırımları artırılmalıdır. Halkın yatırımları verimli ve riski düşük yatırımlara ve hisse senetlerine yönlendirilerek katılımı teşvik edilmeli, yolsuzluklardan uzak tutulmalı ve küçük ortakların hertürlü azınlık hakları Devlet güvencesine alınmalıdır. Hisseleri halka açık ve borsada işlem gören şirketlere, halka açıklık derecesine göre kademeli şekilde daha düşük kurumlar vergisi uygulanmalı, küçük ortakların hisselerinin, rızası olmaksızın büyük ortaklara devri önlenmelidir.

Türkiye’de Devlet Borçları Maastrich “Bütçe Açığı” ve “Kamu Borcu” kriterlerine uygun durumdadır. Ancak Özel Sektör borçları dahil edildiğinde azami borç kriteri aşılmaktadır. Döviz kurundaki oynaklık dikkate alınarak bu durum ekonominin geneline etkisi bakımından önemle takip edilmelidir.

Türkiye ihracat gelirleri ithalat giderlerini karşılayamamaktadır. 2015’de karşılama oranı yüzde 69,4’dır. Bu açık GSYH’da yüzde 3’e, ihraç gelirlerinde yüzde 17,7 paya sahip turizm gelirleri ve borçlanma ile kapatılmaktadır. Nitekim kamu ve özel sektör borçlarında önemli artışlar olmaktadır. Döviz kurunun oynak olması, turizm gelirlerinin çeşitli olaylardan (Savaş, Terör ve Ülkeler Arası münasebetler gibi) etkilenmesi riskli bir durum yaratmaktadır. İhracat artırılıp, lüks ve gereksiz ithalat kısılarak, verimlilik ve tasarruflar teşvik edilerek denge sağlanmalıdır. Turizm gelirlerinin olumsuz etkilenmemesi için güvenlik önlemleri artırılmalı, uluslararası münasebetler korunmalı, mevcut sorunlar giderilmelidir. Türkiye’de son yıllarda kalabalık nüfuslu büyük şehirlerde toplu taşıma sisteminde (Metronun yaygınlaşması gibi) önemli gelişmeler olmuştur. Toplu taşıma araçlarının fiyat ve konfor bakımından teşviki, ferdi araç kullanımının ise, uygulanacak caydırıcı yakıt fiyatları, köprü ve paralı yol geçiş ücretleri politikası ile kısıtlanarak ithalata dayalı yakıt gideri azaltılabilir. Diğer taraftan teknolojinin imkanlarından yararlanarak, taşıtların kasko ve trafik sigorta prim bedelleri ve yakıtın ÖTV’si taşıtların kullanım durumlarına göre kademeli şekilde alınabilir. Yakıtta alınan tek fiyata göre ödenen bedelden, yıl sonlarında araç kilometresine (veya daha uygun görülecek yonteme) göre hesaplanacak ödenmesi gereken bedel arasındaki fark tüketicilere iade edilebilir. Sigorta poliçelerinde de aynı usul uygulanabilir. Bu sistem konutlarda ve işletmelerde kullanılan yakıt, m² büyüklüğüne göre değerlendirilerek yapılacak hesaplama ile indirim tutarları, aldığı ısı koruma tedbirleri ve yapılan yakıt tasarrufu nedeniyle tüketicilere yıl sonlarında iade edilebilir. Bu şekildeki uygulamadan maaşları düşük olan önemli sayıda emekli de faydalanmış olur. Zira bunlar esasen araçlarını ortalama haftada bir veya iki kere ve genellikle kısa mesafelerde kullanmaktadır. Böylece ithal yakıt harcamaları azalırken ulaşımda da önemli rahatlama görülecektir. Ayrıca çok tenkit edilen vergi adaleti (Vergilerin ödeme gücüne ve kullanıma göre alınması) ilkesi de sağlanmış olacaktır.

Devlet, Yönetimi ve uygulamaları ile topluma hem güven vermeli hem de örnek olmalıdır. Örneğin bazı konulardaki vatandaşa yapılan hatalı uygulamalar için yargıya açılmış davada bir karar alındığında bu hakdan diğer vatandaşların dava açmasına gerek kalmaksızın yararlanmaları sağlanmalıdır.

Diğer bir örnek, elektrik kaçak bedellerinin tüketicilere yansıtılması olayıdır. Türkiyede elektrik kayıp kaçağı AB ülkelerine göre çok fazladır. Yolsuzluk yapmak suretiyle ödeme yapmadan kullanılan elektrik bedelleri haksız şekilde diğer abonelere yüklenmekte ve itirazlara rağmen bu durum telafi edilmemekte ve sürmektedir. Devlete güveni sarsan bu ve benzeri olaylara son verilerek, haksız tahsilatlar faizleriyle hak sahibi abonelere iade edilmelidir.

Devlet yönetimi toplumu ve gelecek kuşakları borçlandırarak ve zora sokarak papülist politikalarından ve hatalı uygulamalardan uzak tutulmalıdır. Örneğin Demirel Hükümetleri zamanında oy amacıyla seçim meydanlarında “kim ne veriyorsa 5 fazlasını veriyorum” diye ilan edilen ve uygulanan yüksek tarım ürünleri fiyatları ekonomiye önemli zararlar verirken, tütün gibi bazı ürünlerin fazla alımına, gereksiz yere bakım masraflarına ve bu ürünlerin yakılmasına neden olurken, 1992’de kadınlara 38, erkeklere 42 yaşında emeklilik hakkının verilmesi de kamu açıklarının aşırı artmasına ve sosyal güvenlik sisteminin çöküşüne neden olmuştur. 2000 ve 2001 banka ve finansman krizinde uygulanan çok yanlış denetim, para ve faiz politikaları ise kamu borçlarını, vergi ve diğer devlet gelirleriyle ödenemeyek seviyeye yükseltmiştir.

Her düzeyde çok sayıda ve yaygın denetim organlarının mevcudiyetine rağmen yolsuzlukların önemli boyutlarda ve yaygın şekilde sürmesi nedeniyle; Denetimde Yeni Düzenlemelere ihtiyaç bulunduğu anlaşılmaktadır. Denetimin yolsuzlukla mücadelede başarılı olabilmesi, üst yöneticilerin tutum ve davranışları ile ilgilidir. Eğer üst yöneticiler yolsuzluk yapanlara dahil ise denetim etkili olamaz.

Kamuda Kurumun üst amirinin, Denetim Kurulu Başkanının ve Denetçilerin görev, yetki ve sorumlulukları, yolsuzlukları önlemeye yönelik olarak belirlenmelidir.

Netice olarak; bir ülkede yolsuzluğun önlenmesi için hem devlet hem vatandaşlar kararlı olmalı, birbirine güven duymalı, Devletin yaptığı icraatlar dikkate alındığında devamlı şekilde her bakımdan adaletli ve doğru davranış sergileyeceğinden şüphe duyulmamalıdır. Diğer taraftan devlet ve bireyler yolsuzluğun olmaması ve önlenmesi için yapılacak planlı çalışmaların gerektireceği harcamaları/mükellefiyetleri karşılayabilecek derecede donanımlı ve ekonomik bakımdan yeterli güce sahip olmalı, bunun için Devlet ve Birey olarak gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abed, George T.; Gupta, Sanjeev: (2002),“The Economics of Corruption: An Overview”, **International Monetary Fund**, Sep., (Çevrimiçi) [www. imf. org/ external/ pubs/ nft/ 2002/ govern](http://www.imf.org/external/pubs/nft/2002/govern), 25.02. 2014.
- Akalın, Kürşat Haldun: 2013,“Rasyonel Bürokrasinin Batıdaki Temelleri ve Etkileri”, **Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Haziran, Sayı 4, s. 38-56.
- Akarçay, Erhan: 2009,“Türkiye’de İslam Ahlaki ve Kapitalizmin Ruhü (olabilir mi?)”, s.180-199 (Çevrimiçi) [www. sosyolojidernegi. org. tr/ kutuphane/ icerik/ akarçay _erhan .pdf](http://www.sosyolojidernegi.org.tr/kutuphane/icerik/akarçay_erhan.pdf),19.07. 2015.
- Akbey, Ferhat: 2014,“Türkiye’de Vergi Denetimi ve Gelirleri Üzerine Bir İnceleme” **Dokuz Eylül Ü. İİBF Dergisi**, Cilt XXIX, Sayı 1, s. 63-103,19.07.2015.
- Akdeniz Turistik Otelciler Birliği: 2015, “Turizm ve Konaklama Sektörünün Sosyo-Ekonomik Etkileri ” (Çevrimiçi) [http://www. yasarsari. com / wpcontent/ uploads/ 2015/03/ aktobarastirma. Pdf](http://www.yasarsari.com/wpcontent/uploads/2015/03/aktobarastirma.Pdf). 17.03.2016.

- Akçay, Belgin: 2008, “Avrupa Birliği’nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye”,**Maliye Dergisi** ,Sayı 155, s. 11-38.
- Akçay, Selçuk: 2009,“Gümrüklerde Yolsuzluk: Dıssal Nedenleri, Sonuçları ve Önlemleri”, **İş Ahlakı Dergisi**, Cilt II, s. 7-20.
- Akçay, Selçuk: 2004,“Yolsuzlukla Mücadele: Dünya Bankasının Rolü”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt XXXVII, Sayı 3, s. 111-120.
- Aktan, Coskun Can: 2001, “Anayasal İktisat Perspektifi”, (Çevrimiçi) [www. canakahlak/ ahlak/ yolsuzlukla-mucadele-stratejileri/tum-yazilar/anayasal-iktisat-perspektifi. pdf](http://www.canakahlak/ahlak/yolsuzlukla-mucadele-stratejileri/tum-yazilar/anayasal-iktisat-perspektifi.pdf), 25. 08.2015.
- Aktan, Çoşkun Can: 2001,“Siyasal Ahlak ve Siyasal Yozlaşma”, **Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri**, Hak İş Yayınları, Ankara, (Çevrimiçi) [http://www. canaktan. org/ din- ahlak/ ahlak/ yolsuzlukla- mucadele- stratejileri/ tum-yazilar/ siyasal-yozlasmalarin- nedenleri. pdf](http://www.canaktan.org/din-ahlak/ahlak/yolsuzlukla-mucadele-stratejileri/tum-yazilar/siyasal-yozlasmalarin-nedenleri.pdf). 20.04.2015.
- Aktan, Çoşkun Can: 2001,“Siyasal Patoloji ve Siyasal Hastalıkların Anatomisi (Tanı ve Tedavi)”,(Çevrimiçi)[canaktan.org/din-ahlak /ahlak/yolsuzluk-mucadele-stratejileri/ tum-yazilar//Siyasal-patoloji-Siyasal hastaliklarin Anatomisi. Pdf](http://canaktan.org/din-ahlak/ahlak/yolsuzluk-mucadele-stratejileri/tum-yazilar/Siyasal-patoloji-Siyasal-hastaliklarin-Anatomisi.Pdf),20. 04.2015.

- Aktan, oşkun Can: 2001, “Siyasal Yozlaşmanın Nedenleri”[http:// www. canaktan.org/ din-ahlak/ ahlak/ yolsuzlukla-mucadele-stratejileri/ anasayfa-yolsuzlukla-mucadele.Htm](http://www.canaktan.org/din-ahlak/ahlak/yolsuzlukla-mucadele-stratejileri/anasayfa-yolsuzlukla-mucadele.Htm). 20.04. 2015.
- Algan, Neşe; Aktaş, Başak Gül; Tekin, İpek: 2014, “Toplumsal Bir Mesele Olarak Yolsuzluk ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”,(Çevrimiçi) [http: //avekon.org/ papers/996.pdf](http://avekon.org/papers/996.pdf),11.11.2015.
- Altan,Cemal: 2011,“Eğitim-Siyasal Eğilim İlişkisi-Mersin Örneği”,**Cumhuriyet Ü.İİB Dergisi**, Cilt XII, Sayı 1, s. 313-329.
- Altın, Aytuğ: 2013,“Kamu Hizmeti Anlayışında Değişim”, **Muş Alparslan Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt I, Sayı 2, s.101-118.
- Ampratwum, Edward Fokuoh: 2008,“The Fight Against Corruption and Its Implications for Development in Developing and Transition Economies” **,Journal of Money Launderib Control**, Cilt XI, Sayı 1, s.76-87.
- Aral, Berdal: “Bir Grup Hakkı Olarak Barış Hakkı”, (Çevrimiçi) [http://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/insanhaklari/ 250. pdf](http://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/insanhaklari/250.pdf),27.03.2016.

Aslanoğlu, Suphi:

(2007),“Türkiye’de Kayıdışı Ekonomi Olgusu, Bu Olguyu Azaltmaya Yönelik Çözüm Arayışları ve Öneri: Rasyo Analizi Yoluyla Etkin Bir İnceleme Sisteminin Oluşturılması”,**SosyoEkonomi Dergisi**,Cilt VI,Sayı 6,s.127-146.

Aslan,Volkan:

2013, **İÜHF Mecmuası**, Cilt LXXI, Sayı 1, s.43-66.

Ata,Ahmet Yılmaz:

2011, “Ücretler, İşsizlik ve Suç Arasındaki İlişki: Yatay-Kesit Analizi” **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Cilt 4, Sayı 31, s.113-134,(Çevrimiçi)[http:// www. Calisma toplum. org/ sayi31/ata. pdf](http://www.Calismatoplum.org/sayi31/ata.pdf), 21.05. 2016.

Avrupa Komisyonu Türkiye 2014

İlerleme Raporu:2014, Brüksel, 08.10. 2014 SWD (2014)307.

Avrupa Komisyonu Türkiye 2016

İlerleme Raporu:2016, Brüksel, 04.03. 2018 SWD (2016)366.

Ay, Ahmet; Yardımcı, Pınar:

2008,“Türkiye’de Beşeri Sermaye Birikimine Dayalı Ak Tipi İçsel Ekonomik Büyümenin Var Modeli İle Analizi (1950-2000)”, **Maliye Dergisi**, Sayı 155, s.39-54.

Ayan, Sezen,

2006,“şiddet ve Fanatizm”,**Cumhuriyet Ü. İ.İ.B. Dergisi**, Cilt VII, Sayı 2, s. 191-209.

- Aydoğmuş, İsmail v.d.: 2005,“ Yolsuzluk ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar ”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi , İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt VII, Sayı 2, s. 1-21.
- Ayranđöl, Zülküf; Tekdere, Mustafa: 2014,“Türkiye ve OECD Ülkelerinde Yapılan Eğitim Harcamalarının Karşılaştırmalı Analizi” ,**EUL Journal of Social Sciences (V:II) LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, s.1-30.
- Ay, Yusuf: 2013,“İç Göçlerin Emniyet ve Aşayişe Etkisi” **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, s. 35-53.
- Bağdigen,Muhlis; Dökmen, Gökhan: 2006, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt II, Sayı 3, s. 53-69.
- Bakır, Caner: 2012, “Maliye Bürokrasisinde Örgütsel Değişim ve Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı'nın Kurulması”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt XLV, Sayı 2, s. 81-102.
- Bakırtaş, Doğan: 2012, “Yolsuzluğun Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği” **Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt XIX, sayı 2, s. 87-98.
- Balcı, Muharrem; Sönmez Gülden: 2001,**Temel Belgelerde İnsan Hakları**, Danışman Yayınları No 4.

- Baldemir, Ercan v.d.: 2009, “MIMIC Model ve Yolsuzluk Üzerine Türkiye Uygulaması”, **Dokuz Eylül Ü.İ.İ.B. Fakültesi Dergisi**, Cilt:XXIV, Sayı:2, s.49-63.
- Bal, Harun: 2011,“İktisadi gelişme ve doğal kaynaklar: Geçiş Ekonomileri Çerçevesinde bir İnceleme” **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt XX, sayı 1, s. 87-104.
- Bali, Besim Bülent; Şarлак, Zeynep: 2008,“Türkiye’de Siyaset Yolsuzluğa Mahkum mu?,”**İş Ahlakı Dergisi**, Cilt I, Sayı 2, s.27-37.
- Baltacı, Cemal; Eke, Erdal: 2012,“Siyasal Propaganda Araçlarının Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisine Yönelik Seçmen Algısı: Isparta Örnek Olayı”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt IV, Sayı 1, s.115-126.
- Başak, Cengiz: 2008, “ Uluslararası Örgütlerin Yolsuzlukla Mücadeledeki Rolü” **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt X, Sayı 2, s. 91-114.
- Başbuğ İlker: 2015,**Nasıl Bir Türkiye**, Kaynak Yayınları ,No 778, İstanbul.

Başel, Furkan:

2014,“Yolsuzluk Endeksleri Çerçevesinde Türkiye'nin Durumu” PESA (Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi), s. 1-6.(Çevrimiçi) [http:// pesar.org/ sites/ default/ files/ yolsuzluk_ endeksleri_ve_turkiye.pdf](http://pesar.org/sites/default/files/yolsuzluk_endeksleri_ve_turkiye.pdf),05.03. 2015.

Bayar, Güzin:

2010,“Türkiye'de Yolsuzluk-Ekonometrik Bir İnceleme”,**Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 28, s 105-131.

Bilen, Mahmut:

2016,“Küresel Servet Eşitsizliği: Piyasa veya Devlet Eksenli Çözümde İslam Ekonomisinin Konumu”, **Türkiye İslam İktisadı Dergisi**, Cilt III, Sayı 1, s 17-35.

Bilir,Nazmi v.d.:

2010,**Türkiye’de Tütün Kontrolü Politikaları**, Dünya Sağlık Örgütü Yayını.

Bozan, Mahmut:

2011,“Yolsuzluk ve Demokrasi Çıtası”, 3. Ulusal Kurumsal Yönetim Yolsuzluk Etik ve Sosyal Sorumluluk Konferansı, Trakya Üniversitesi Yayını, s.259-271.

Bozkurt, Yakup:

2010, “Kamu Yönetiminde Teftiş Kurulu Başkanlığının Kaldırılmasına Dönük Sorunlar”, **Ankara Barosu Dergisi** ,Sayı 4, Yıl:68, s.269-278.

Bribe Payers Index:

2011, (Çevrimiçi) [http// bpi.transparency.org/ bpi2011/ results](http://bpi.transparency.org/bpi2011/results), 30.07.2014.

- Budak, Alparslan: 2014, **Türkiye Sermaye Piyasası** No: 73.
- Can, Yeşim: “Sosyal Hizmetler ve Yoksulluk, Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, (Çevrimiçi) [http://www. Trakya 2023. com/ uploads/ docs/ 28062013 Yed 095.pdf](http://www.Trakya2023.com/uploads/docs/28062013Yed095.pdf), 31.03.2016.
- Christoph, Stükelberger: 2010, “Corruption-Free Churches are Possible Experiences, Values and Solutions”, s.1-278, (Çevrimiçi), [http:// www.globethics.net/documents/ 4289936/ 13403252 /Focus Series 02_Corruption_ Christoph_text. pdf](http://www.globethics.net/documents/4289936/13403252/Focus_Series_02_Corruption_Christoph_text.pdf), 07.09.2016.
- Çaha, Havva: 2009 “Türkiye’de Yolsuzluk: Yapısal Boyutlar ve Uygulama”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt XLII, Sayı 1, s. 105-137.
- Çak, Murat; Şeker, Murat: 2008 “Cinsiyet ve Yolsuzluk İlişkisi”, **İ.Ü.İktisat F. Mecmuası**, Cilt LVIII, Sayı 1.
- Çavdar, Ayşe: 2010, “ Medya Neden Yolsuzlukla Mücadele Edemez?”, **İş Ahlakı Dergisi**, Cilt III, Sayı 6, s. 47-60.
- Çelen, Mustafa: 2008, “ Küreselleşme ve Yolsuzluk: Türkiye İçin Dersler”, **Türkiye’nin Küreselleşmesi Fırsatlar ve Tehditler**, İTO Yayını, s. 159-170. İstanbul.

Çelen, Mustafa:

2007, **Yolsuzluk Ekonomisi, Kamusal Bir Kötülük Olarak Yolsuzluğun Ekonomik Analizi**, Tor Ofset, İSMMMO Yayın No:77, İstanbul.

Çiçek Güçlü, Hüseyin; Herek Hatice,

2012,“Türkiye’de Vergi Suç ve Cezalarının Değerlendirilmesi: Antalya İli Örneği” **Marmara Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt XXXII, Sayı 1, s. 311-342.

Çondur, Funda; Bölükbaş, Mehmet:

2014,“Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik-Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”,**Amme İdaresi Dergisi**, Cilt XLVII, Sayı 2, s. 77-93.

Dağdemir, Özcan:

2009,“Sağlık ve Ekonomik Büyüme:1960-2005 Döneminde Gelişmekte Olan Ülkelerde Sağlık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Analizi”, **Ankara Ü.S.B.F. Dergisi**, Cilt LXIV, Sayı 2, s.75-96.

Dancíkova, Zuzana:

2012, Costs of Corruption Transparency International Slovakia (Çevrimiçi) http://www.transparency.sk/wpcontent/uploads/2010/01/CostsofCorruption_Dancikova.pdf, 27.12.2015.

Dedeoğlu, Emin; Demir,Emre:

2011,**Yolsuzlukla Mücadele ve Sivil Toplum İlişkisi: Bir Perspektif Denemesi**, TEPAV.

Deliçay, Murat:

2015, **Dünya’da ve Türkiye’de Dış Ticareti Kolaylaştırmaya Yönelik Ulusal Koordinasyon Çalışmaları**, T.C Kalkınma Bakanlığı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No: 2943, Sayı 6.

DPT IX. Kalkınma Planı:

Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2007.

E.B.S.O.:

2015, “**2014 yılında Türkiye, Dünya Ekonomisi, 2015 Beklentileri.**

Eigen, Peter:

2013, “International Corruption: Organized Civil Society for Better Global Governance”, **Social Research**, Cilt. LXXX, Sayı 4, s. 1287-1308.

Elmas, İ. Halil:

2010, “2003-2005 Yılları Tütün Mamulleri Satışı”, (Çevrimiçi) tutuneksper.org.tr/Yayinlar-bultenler, Sayı 76, 26.11.2010.

Erdoğan, Seylan:

2006, **Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi.**

Erol, Sevgi Işık:

2014, **Kamu-İş Dergisi**, Cilt XIII, Sayı 3, s.37-70.

Esarey Justin; Chirillo Gina:

2013. “Fairer Sex or Purity Myth? Corruption, Gender, and Institutional Context” **Politics & Gender**, Sayı 9, s. 361–389.

Fan C.,Simon; Lin, Chen; Treisman, Daniel: 2008, “Political Decentralization and Corruption Evidence From Around the World”, s.1 (Çevrimiçi) [http:// www.sscnet. ucla.edu/ polisci/ faculty/ treisman/ Papers/ pol %20dec %20and %20corruption. pdf](http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/treisman/Papers/pol%20dec%20and%20corruption.pdf),30.04.2015.

Gazali, İmam-ı t.y.:

Kimya-ı Saadet, (Çev. Abdullah Aydın; Abdurrahman Aydın), Aydın Yayınevi, İstanbul,

Gedikli Ayfer:

2011, “Kamu Hizmetlerinin Yönetimi Sürecinde Yolsuzluğun Derinleştirdiği Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme” **Öneri Dergisi**, Cilt IX, Sayı 36, s. 169-188,

GİB:

2015 Yılı Merkezi Yönetim Brüt Gelirleri Tahsilatı, Tablo 52.

Giray, Filiz:

2005, “Yolsuzluk ve Yolsuzluğun Vergi Yapısı Üzerine Etkileri”, **İ.Ü.Siyasal B.F.Dergisi**, No 32, s.111-137.

Giunnakopoulos, Angelos:

2010, “Yunanistan ve Türkiye’deki Yolsuzluk Algıları ve Bu Algıların Yolsuzlukla Mücadele Politikaları Üzerindeki Etkisi” Çev. Erguvan, Deniz, **İş Ahlakı Dergisi**, Cilt III, Sayı 6, s. 35-45,

- Gökçe, Ali Fuat: 2013, “Siyasi Partilerde Parti içi Demokrasi ve Disiplin Algısı”, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt V, Sayı 9, s. 65-79.
- Gönülaçar, Şener: 2012, “Etkili Bir Yolsuzlukla Mücadele İçin Kamu Denetiminde Yeni Bir Kurumsal Yapı Önerisi”,**Mali Hukuk Dergisi**, Sayı 159, s.40-50.
- Güney, Taner ; Durman, Mustafa: 2014,“Yolsuzluğun Refah Düzeyi Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi”, **Süleyman Demirel Ü.,İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt XIX, Sayı 3, s. 253-266.
- Gür, Mehmet Fatih: 2014, “Yolsuzluk Nedir? Yolsuzluk Çeşitleri ve Ülkeler Arası Yolsuzluk Algılaması”,**İSMMMO Mali Çözüm**, s. 193-210.
- Gür,Nurullah: 2016, “Ekonomik Gelişmişliğin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme”, **Kafkas Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt VII, Sayı 13, s.341-362.
- Güvel, E. Alper; Ata A.Yılmaz: 2011, “Yolsuzluğun Sosyo-Politik Dinamikleri”: AB Ülkeleri Üzerine Bir Analiz, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt XLIV, Sayı 1, s.155-185.
- Hafızoğulları Zeki; Küçüktaşdemir Özgür: 2016, “Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk”, **Başkent Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: II, Sayı: 2, s. 123-170.

- Hazır, Mesut: 2010, “Toplumsal Çözülme Üzerine Bir Deneme” **Dumlupınar Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 27, s.335-340.
- Heather Marquette; Caryn Peiffer: 2015, “Corruption and Collective Action”, **Corruption Resource Centre**, wwwU4, No Research Paper 32, s. 1-16.
- İkincioğulları, Füzuran: 1997,“Hukuk Devleti”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**,Cilt:I,sayı:1(Çevrimiçi)http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/1_1_tam.pdf
- İncedal, Sümer: 2013, “Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları”, **Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi**, Ankara.
- İnönü, Akgün Alp: 2013, “Terörün Ekonomik Etkileri”, **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi** , Cilt: IV, Sayı 1, s. 1-19.
- İSMMMO: 2011,“İMKB’de 26 yılda 55 şirket battı 400 bin yatırımcı mağdur” **İSMMMO** Sayı 4, s. 1-8.
- İtişgen, Rezzan: 2013 **İ.Ü.Hukuk F. Mecmuası**, Cilt LXXI, Sayı 1, s. 639-672.

Jonathan, Gruber; Botond, Köszegi:

“A.Modern Economic View of Tobacco Taxation”, (Çevrimiçi) tobaccofreeunion.org/asset/Technical%20Resources/Economic..EN.pdf, 24.09.2010.

Kabaş, Tolga:

2014,“Türk Kamu Politikası Modelinin Doğuşu ve Gelişmesi” ,**Çukurova Ü.İ.İ.B. Dergisi**, Cilt XV,Sayı 1, s. 115-130.

Kahya, Mustafa:

2006, **Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, Nisan-Haziran Sayısı, s.6-11.

Karadağ, Ahmet:

2006, “ Sürdürülebilir Demokrasi”, **Cumhuriyet Ü.İ.İ.Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, s.75-101.

Karagül, Mehmet:

2003,“Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, **Akdeniz Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 5, s.79-90.

Karakaş, Eser:

2004, **Sivil Siyaset Küresel Ekonomi**, s.11-15, (Çevrimiçi)[http:// www. hiperkitap.com/ ekitap](http://www.hiperkitap.com/ekitap), 29.11.2014.

Karakaş, Mehmet; Çak, Murat:

2007, “Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası Kuruluşların Rolü”, **Maliye Dergisi**, Sayı 153, s. 74-101.

- Karakaya, Kerim : 2014,(Çevrimiçi) http://bilimakademi_si.org/wp_content/uploads/2014/03/SevketPamukWSJ.pdf,20.07.2015.
- Kaya, İ. Gökçe: 2014,“Türkiye’de Kamu Sektörünün Optimal Büyüklüğü”, **Maliye Finans Yazıları**, Yıl 28, Sayı 101, s. 125-150.
- Kayrak, Musa: 2006,“Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası Örgütler” **Sosya Ekonomi Dergisi**, Sayı 2, s. 85-107.
- Kazgan, Gülten: 1999,**Tanzimattan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Keleş, Erdoğan: 2005,“Tanzimat Döneminde Rüşvetin Önlenmesi için YapılanDüzenlemeler (1839-1858).” s.259-280. (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/35/313.pdf>,14.07.2014.
- Khan M. Akram: 2009,“Yolsuzlukla Mücadelede Denetimin Rolü” (Çev. Özsemerci, Kemal), **Sayıştay Dergisi**, Sayı 72, s.85-116.
- Kızmaz, Zahir: 2004,“Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç – Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, **Fırat Ü. S. Bilimler Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı: 2, s. 291-319.

Klitgaard, Robert:

1998,“İnternational Cooperation Against Corruption”, **Finance & Developmet**, s.3-6. (Çevrimiçi) [www.imf.org/ external/pubs/ft/fandt /1998/03/ pdf/ klitgaard. pdf](http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandt/1998/03/pdf/klitgaard.pdf), 25.02.2014.

Kocaman, Habib:

2009, Parlamenter Denetim Yolları: Genel Görüşme, Meclis Araştırması, Meclis Soruşturması ve Gensoru, Ankara, (Çevrimiçi) [http://www.yasader.org / web/ faaliyetler/05-11-2009-kadin-stk/08kocaman.pdf](http://www.yasader.org/web/faaliyetler/05-11-2009-kadin-stk/08kocaman.pdf),25. 02.2014.

Koç, Oktay:

2015, “Ombudsman Tavsiye Kararları ve Türk Kamu Yönetiminde Uygulanabilme Sorunu” (Çevrimiçi) [http://www.ombudsman.gov.tr/ contents/ files/ yayinlar/ dergi_ son_ 29_ 06_ 2015.pdf](http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/yayinlar/dergi_son_29_06_2015.pdf), 25.02.2014.

Konya Ticaret Odası:

2015,“ Terörün Türkiye ve Bölge Ekonomisine Etkileri” **Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu**, Konya.

Korkmaz Esfender vd.:

2001, **Türkiye'de Yolsuzluğun Sosyo Ekonomik Nedenleri Etkileri ve Çözüm Önerileri**, İstanbul Ticaret Odası Yayın No : 35, İstanbul.

Kunt,Veysel:

2010, “Savaş Ortamında Suçların Sosyal ve Antropolojik Açından İncelenmesi” ,**Yayınlanmamış Doktora Tezi.**”

Kurtoğlu, Ramazan:

2012, **Türkiye Ekonomisi (1838-2010)**
Mali Bağımlılık Büyüme, Krizler ve
Siyasi Sonuçları, 1.bs., Sinemis Yayın,
Ankara.

Kurtulmuş Numan:

“Terörün Maliyeti 1.2 Trilyon Dolar”,
(Çevrimiçi) <http://www.Aktifhaber.com/terorun-maliyeti-1,2-trilyon-dolar-874513.htm>,05.03.2016.

Küçükyağcı, Nazmi:

2014, “2011 Yılında Çıkarılan Kanun
Hükmünde Kararnamelerin Bakanlık
Denetim Sistemine etkileri”, Ankara, s.1-
108. (Çevrimiçi) <http://www.igb.gov.tr/Kutuphane/Nazmi-Denetim%20Sistemi.pdf>,04.11.2015.

Lederman, Daniel vd.:

2001, “Accountability and Corruption:
Political Institutions Matter” (Çevrimiçi)
<http://courses.wcupa.edu/rbove/eco343/040compecon/general%20compar/040300institut.pdf>,04.03.2016.

Lindbeck, Assar:

1998, “Swedish Lessons for Post-Socialist
Countries”, Institute for International
Economic Studies Stockholm University,
1998, Seminar Paper No. 640,

Mauro Paolo:

1988, “Corruption: Causes, Consequences,
and Agenda for Furter Research, **Finance**
& Development, s.11-14.

- Maviş, Volkan: 2015, **İ.Ü.Hukuk F. Dergisi**, Cilt 6, Özel Sayı, s.597-626.
- Mengiler,Özgür: 2010, “Avrupa Birliği Sayıştayının Kurumsal Etkinliği”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 77, s. 1-32.
- Meraklı, Serkan: 2009, “Güveni Kötüye Kullanma Suçu (TCK m.155)”, **Dokuz Eylül Ü.Hukuk F. Dergisi**, Cilt XI,Özel Sayı.
- Meriç, Metin: 2004, “ Yolsuzluk Nedenleri ve Önlemeye Yönelik Çalışmalar”, **Muğla Ü. S.B.E. Dergisi** , Sayı 12, s.71-85.
- Minibaş, Türkel: (Çevrimiçi) [https:// www. tubitak. gov.tr/ tubitak_ content_ files/ vizyon_2023/ csk/ EK-15.pdf](https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon_2023/csk/EK-15.pdf) ,11.11.2015.
- Morkoç, Erhan: 2014, Kasım 2000-Şubat 2001 Bankacılık Krizi. (Çevrimiçi) [https:// stratejikoperas yon.files.wordpress.com/2014/08/kasm-2000-ve-ubat-2001-bankaclk-krizi.pdf](https://stratejikoperasyon.files.wordpress.com/2014/08/kasm-2000-ve-ubat-2001-bankaclk-krizi.pdf), 18.05.2015.
- Morrell, John; Bettcher, Kim Eric : 2013, “Approaches to Collective Action: How Businesses Together Can Lead the Fight Against Corruption” (Çevrimiçi)[http:// www. cipe. org/ sites/ default/ files/ publication-docs/FS_09-10-2013_JMKB_Collective %20Action.pdf](http://www.cipe.org/sites/default/files/publication-docs/FS_09-10-2013_JMKB_Collective%20Action.pdf),09.12.2015.

- Muratlı, Hülya: 2009, **Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu**, Mesleki Değerlendirme Toplantısı, 12-18 Nisan 2009, Antalya.
- Nişancı, Dilaver: 2014, “Yolsuzluk ve Yolsuzluğun Önlenmesine İlişkin Olarak OECD Rüşvetle Mücadele Sözleşmesindeki Denetim Süreci” **TBB Dergisi**, Sayı 114, s. 315-346.
- Nye J. S.: 1967, “Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis” **The American Political Science Review**, Cilt LXI, No. 2, s. 417-427.
- Oral, Burcu Gediz: 2011, “Yolsuzluk: Mali Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri; Türk Vergi Sistemi”, **S.Demirel Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt XVI, Sayı 3, s.403-431.
- Oral B. Gediz; Sayın Ferhan: 2009, **İ.Ü.İ.F. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**.
- Oran,Umut: (Çevrimiçi) [http:// www. umutoran. com/ wp-content/uploads/2014/05/GELİR DAĞIMI-SOSYAL DEVLET UMUTORAN.pdf](http://www.umutoran.com/wp-content/uploads/2014/05/GELİR_DAGIMI-SOSYAL_DEVLET_UMUTORAN.pdf), 31.03.2016.
- Öncel, S. Yenal: 2005, **Kurumlar Vergisinde Değişim ve Uluslararası Vergi Rekabeti**, İ.Ü.İ.F. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Yıl 2005, Seri 47.

- Öncü, Ali Servet; Cevizliler, Erkan: 2013, **Akademik Bakış**, Cilt VII, Sayı 13, s.15-44.
- Öner, Sera: 2005, “Yolsuzluk Olgusuna Siyaset Bilimi Çerçevesinden Bir Bakış”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 57, s. 39-54.
- Önsöz, Melih: 2014, “Avrupa Komisyonu 2014 Türkiye İlerleme Raporu Değerlendirmesi”, İktisadi Kalkınma Vakfı, Sayı 93.
- Özbaran, M. Hakan: 2003, “Yolsuzluk ve Bu Alanda Mücadele Eden Uluslararası Örgütler ve Birimler”, **Sayıştay Dergisi** Sayı: 50-51, s. 17-34.
- Özbay Özden,: 2007, “Üniversite Öğrencileri Arasında Din ve Sosyal Sapma”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt XXXI, No 1, s.1-24.
- Özcan, Burcu: 2012, “OECD Ülkelerinde Yolsuzluğun Ekonomik Belirleyenleri: Panel Veri Analizi”, **İ.Ü.İktisat Fakültesi Dergisi**, sayı 62/2, s.253-282.
- Özen, Ercan; Hamarat, Bahattin: 2015, “Türkiye’de Tasarruf Tercihlerini Etkileyen Değişkenlerin Kanonik Korelasyon Analizi ile Belirlenmesi” **Journal of Life Economics**, Sayı 1 s. 47-74.

- Öz, Ersan; Kutbay, H.; Bozkıran, D.: 2014,“Türk Servet Vergisi Sistemine Modern Bir Yaklaşım” **Gümrük ve Ticaret Dergisi**, Cilt II, Sayı 4, s. 1-9
- Özsemerci, Kemal: 2003,Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri, **Sayıştay Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi**.
- Özsemerci, Kemal: 2011, “Yolsuzlukla Mücadele Bağlamında Performans Denetimi ve Son Yasal Düzenlemeler”, **Dış Denetim**, s. 102-111.
- Öztürk, Serdar; Çelik, Kamil: 2009,“TerörizminTürkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri”, **Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, s.85-106 (Çevrimiçi) www.alanyadergi.akdeniz.edu.tr-dinamik/164/22.pdf,22.04.2015.
- Paldam, Martin: 2001,“Corruption and Religion Adding to the Economic Model”, **KYKLOS**, Cilt LIV, Sayı 2, s. 383-414.
- Paolo Mauro: 1998,“Corruption: Causes, Consequences, and Agenda for Further Research” **Finance & Development**, March, s. 11-14
- Perara, Mark; Ronny, Patz: 2013,(Çevrimiçi) <http://www.Transparencyinternational.eu/wp-content/uploads/2013/10/TI-EU-Conference-Paper-Paris-Oct2013.pdf>, s. 1-15,25.02.2014.

- Pustu, Yusuf: 2014, “Yolsuzlukla Mücadelede Medyanın Rolü”, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir’de düzenlenen ‘Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi’ bildirisi, (Çevrimiçi) www.bilgelerzirvesi.org/bildiri/stk/131.pdf, 05.04.2015.
- Redhouse Sözlük: 1992, Milliyet Gazetesi, İstanbul.
- Sakal, Mustafa; Kitapçı, İsmail: 2009, “Siyasal Ahlak Dışı Davranışlara Farklı Bir Çözüm: Anayasal İktisat ve Ahlak Anlayışı”, **Sosya Ekonomi Dergisi**, Temmuz-Aralık, 2009/2.
- Salman, Banu; Yapıcı, Kahraman: 2015, “Kayıp ve kaçak Hedefleri tepetaklak” ,Elektrik Mühendisliği, Sayı 453.
- Saunders, Joy: “Is Fighting Corruption a Collective Responsibility?” (Çevrimiçi) http://www.Integrityaction.org/sites/www.Integrityaction.org/files/documents/files/Fighting_Corruption_Paper_r2.pdf, 09.12.2015.
- Savaşan, Fatih; Başel, Furkan: 2014, “Türkiye’de Yapısal Kırılmalar Altında Yolsuzluk-Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **Kocaeli Ü. Sosyal B. Dergisi**, Sayı 27, s. 73-86.

Sencer, Muzaffer:

“İnsan Hakları ve Savaş”, (Çevrimiçi)[http://todaie.gov.tr/resimler/ekler/d78281b57424376_ek.pdf?dergi=Insan %20Haklari%20Yilligi](http://todaie.gov.tr/resimler/ekler/d78281b57424376_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi), 24.03.2016.

Sever, Erşan; Demir, Murat:

2007,“Türkiye’de Bütçe Açığı ile Cari Açık Arasındaki İlişkinin VAR Analizi ile İncelenmesi”,**Eskişehir Osmangazi Ü. İİBF Dergisi**, s.47-63.

Sevinç, İsmail:

2015,“Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Yeni Bir Yöntem Olarak Ombudsmanlık Kurumunun Uygulanabilirliği” **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** Cilt XX, Sayı 4, s.99-121 .

Sönmez, Mustafa:

Çevrimiçi) <http://alternatif.siyaset.net/2013/03/30/mustafa-sönmez-savas-butcesi-barisa-harcansin/>(23.03.2016).

Sözeri Ceren:

2015,**Türkiye’de Medya-İktidar İlişkileri /Sorunlar ve Öneriler**, İstanbul Toplum Siyaset ve Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Swamy, Anand v.d.,

“Gender and Corruption”,(Çevrimiçi) http://web.williams.edu/Economics/wp/Swamy_gender.pdf, 11.07.2014.

- Şaylan, Gencay, 1975,“Toplumsal Değişme, Yöneysel Bozulma ve Yoksulluk”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt VIII, Sayı 4, s.83-96.
- Şener, Orhan: 2014,“Yolsuzluğun Vergisel Araçlarla Önlenmesi” **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XVIII, Sayı 2, s.395-407.
- Şen, Mustafa: 2014,“Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi”, **Çalışma ve Toplum Dergisi** Sayı 40, s. 231-256
- Süren, Bahri: 2012, “Prof. Dr. Coşkun Can Aktan’ın Siyasî Ahlâka Bakışı”, **İstikâmet**, Sayı: 4, s. 7-12.
- Taner, Ahmet: 2012, “Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Arayışları ve Hesap Verme Sorumluluğuna Etkileri”,**Sayıştay Dergisi**, Sayı 85, s. 27-50.
- Tanzi, Vito: 1998, “Corruption Around the World Causes, Consequences, Scope and Cures” IMF Yayını, (Çevrimiçi)[http:// www.imf.org/ external/ pubs/ ft/ wp/ wp9863.pdf](http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9863.pdf), s. 1-39, 27.01.2016.
- Tarhan, Bülent v.d.: 1987,“ BirOlgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler ,Etkileri ve Çözüm Önerileri”,Ankara, (Çevrimiçi) [http:// www.tedmer.org.tr/ pdf/yolsuzluk.pdf](http://www.tedmer.org.tr/pdf/yolsuzluk.pdf), 02.04.2014).

Tarhan,R.Bülent:

2006,Yolsuzlukla Mücadele Mevzuatı
(Kanunlar Yönetmelikler Uluslararası
Sözleşmeler Eylem Planları) Matsa
Basımevi, Ankara.

TC Kalkınma Bakanlığı:

2013 Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.

TC Kalkınma Bakanlığı:

Merkezi Yönetim Bütçesi Gerçekleşmeleri:
(Çevrimiçi) [http:// www. Kakinma. gov.tr/](http://www.Kakinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx)
[Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx](http://www.Kakinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx).

TC Kalkınma Bakanlığı:

2015, Uluslararası Ekonomik Göstergeler.

TEPAV:

2006, Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenleri,
Etkileri ve Çözüm Önerileri.(Çevrimiçi)
[http://www. tepav.org.tr/upload/files/131347](http://www.tepav.org.tr/upload/files/13134754134.Bir_Olgu_Olarak_Yolsuzluk_Nedenle_Etkiler_Cozum_Onerileri.pdf)
[54134.Bir Olgu Olarak Yolsuzluk Nedenle](http://www.tepav.org.tr/upload/files/13134754134.Bir_Olgu_Olarak_Yolsuzluk_Nedenle_Etkiler_Cozum_Onerileri.pdf)
[_Etkiler _Cozum _Onerileri.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/13134754134.Bir_Olgu_Olarak_Yolsuzluk_Nedenle_Etkiler_Cozum_Onerileri.pdf) 11.05.2016.

TEPAV:

2009, **Hane Halkı Gözünden Kamu**
Hizmetleri ve Yolsuzluk, TEPAV
Yayınları No 43, Matsa Basımevi,
İstanbul.

TEPAV (Türkiye Ekonomi
Politikaları Araştırma Vakfı):

(2015),**Yolsuzlukla Mücadele Mevzuatı**
ve Uluslararası Müktesebat, Matsa
Basımevi, Yayın No 76 .

TESEV (Türkiye Ekonomik
ve Sosyal Etüdler Vakfı):

2014,Yolsuzluk ve Yolsuzlukla Mücadele
de Türkiye Değerlendirme Raporu,
(Çevrimiçi) [http:// www. tesev.org.tr/assets/
publications/file/ 02032015173022.pdf](http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/02032015173022.pdf),
09.09.2015.

TİM:

2014, Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu
(Çevrimiçi) [http://www. tim.org.tr/ files/
downloads/ raporlar/ tim_ ekonomi_ve_
dis_ticaret_raporu_2014.pdf](http://www.tim.org.tr/files/downloads/raporlar/tim_ekonomi_ve_dis_ticaret_raporu_2014.pdf), 17.03.2016.

TİM:

2016, Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu
(Çevrimiçi) [http://www. tim.org.tr/ files/
downloads/ raporlar/ tim_ ekonomi_ve_
dis_ticaret_raporu_2016.pdf](http://www.tim.org.tr/files/downloads/raporlar/tim_ekonomi_ve_dis_ticaret_raporu_2016.pdf), 20.12.2017.

TOBB(Türkiye Odalar
ve Borsalar Birliği):

Turizm Sektör Meclisi Turizm Raporu,
2016 [https://www. tobb.org.tr/ Documents/
yayinlar/ 2015/TURIZM16/#1](https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/TURIZM16/#1)

Topkaya, Hatice; Topkaya Ahmet:

2009, “Yolsuzlukla Mücadelede Etkin
Bir Araç:BM Sözleşmesi Çerçevesinde
Yolsuzluk Kaynaklı Mal Varlıklarının Geri
Alınması”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 74-75,
s.25-44.

Top, Mehmet:

2004, “Yolsuzluk ve Sağlık Hizmetleri”,
Amme İdaresi Dergisi, Cilt XXXVII, Sayı
2, s.75-95.

- Tosuner, Mehmet ; Demir,İhsan Cemil: 2007,**Gazi Ü. İ.İ.B. Fakültesi Dergisi**, Cilt IX, Sayı 3, s.1-20.
- Turan Erol: 2014, **Kamu Yönetiminde Yolsuzluk Olgusu**, Türk Akademisi Siyasi, Sosyal, Stratejik Araştırmalar Vakfı,Rapor No. 13.
- Tuzcu, Gökhan: 2006,“Eğitimde Vizyon 2023 ve Avrupa Birliği’ne Giriş Süreci”, Ankara. (Çevrimiçi) [http:// portal. ted. org.tr/ genel/ yayinlar/ Egitimde Vizyon2023 ve Avrupa Birligine Giris Sureci.PDF](http://portal.ted.org.tr/genel/yayinlar/Egitimde_Vizyon2023_ve_Avrupa_Birligine_Giris_Sureci.PDF),12.03.2016.
- TÜİK: 2014 Haber Bülteni,Yayın No 18853 Ankara.
- TÜİK: 2017 Haber Bülteni, Yayın No 24574 Ankara.
- TÜİK: 2013, İstatistiklerle Türkiye, Yayın No 4169, Ankara.
- TÜİK: 2015, İstatistiklerle Türkiye 2014, Yayın No 4380, Ankara.
- TÜİK: 2014, Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2013, Haber Bülteni. Sayı 16161.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü: 1992, İstanbul.

Türkyılmaz, Oğuz:

2013 “Ocak 2015 İtibarıyla Türkiye Enerji Görünümü Raporu: Enerji Politikaları Artan Bağımlılık Çıkmazında”(Çevrimiçi)<http://pmo.org.tr/wp-content/uploads/2013/02/Ocak-2015>, 03.02.2015.

Uğur, Hüsamettin:

2012,“Türkiye’nin Yolsuzlukla Mücadele Enstrümanları”,(Çevrimiçi)www.tbbergisi.barobirlik.org.tr/m2012-98-1129,s.301-344, 29.04.2015.

Ulengin, Füsün; Önsel Ekici, Şule;

Tamer, Emre:

2014, **Türkiye’nin Küresel Rekabet Düzeyi**, Editör: Emre Tamer; Gizem Özvarnalı, TÜSİAD-Sabancı Ü.

Uluslararası Şeffaflık Derneği:

2015, **Türkiye’de Yolsuzluk**, Kamuoyu Araştırma Sonuçları.

Ural, Mert:

2003,“Finansal Krizler ve Türkiye”, **D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi**, Cilt XVIII, Sayı:1, s. 11.

Uzun, Ali Emin:

2007, “Türkiye’de Gelir Vergisi ve Gelir Dağılımı”, **Yayılanmamış Yüksek Lisans Tezi**.

Üstün, Oktay:

2010,“Karapara Aklama ve Terörün Finansmanı ile Mücadelede Uluslararası Girişimler ve Araçlara Toplu Bakış”, **Bankacılık Dergisi**, Sayı 65, s. 19-36.

Yakışık, Harun; Çetin, Ahmet:

2014,“Yolsuzlukların Sosyo ekonomik Belirleyicileri: Yatay Kesit Veri Analizi”**Atatürk Ü. İ.İ.B. Dergisi**, Cilt XXVIII, Sayı: 3, s.25-224.

Yaman, Adem:

2013, “Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Türk Denetim Sistemine Genel Bir Bakış, Güncel Sorunlara İlişkin Değerlendirme ve Öneriler”, (Çevrimiçi) [http:// www. bertankaya. net/wp-content/ uploads/ 2013/05/turk_denetim_sis1.pdf](http://www.bertankaya.net/wp-content/uploads/2013/05/turk_denetim_sis1.pdf) 02.11.2015.

Yapar Saçık, Sinem:

2009, “Büyümenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dışa Açıklık” (Çevrimiçi) [dergipark. gov.tr/download/ article-file/289266](http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289266), s.525-548.

Yavuz yiğit; Musa Hikmet:

1996, “Türkiye’de Rüşvet ve Yolsuzlukların Nedenleri ile Çözüm Yollarının Tartışılması”,*Sayıştay Dergisi*, Sayı 23.

Yazıcı, Mehmet:

(Çevrimiçi) [http:// www.turkishstudies. net/ Makaleler/ 1258727939 _091Yaz% C4% B1c% C4% BMehmet-dil-ed-1489-1501. pdf](http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1258727939_091Yaz%C4%B1c%C4%B1Mehmet-dil-ed-1489-1501.pdf), 27.11.2011.

Yereli, A. B.; Ata, Ahmet Yılmaz:

2011, “Vergi Adaletine Ulaşma Yöntemleri Çerçevesinde Fayda İlkesinin Teorik Açından Değerlendirilmesi” **Maliye Dergisi**, Sayı 161, s.21-32.

Yereli, A. B.; Atsan E.; Kızıltan M.: 2015, “Yolsuzlukla Mücadelede e-Yönetişim ve Kırgızistan’daki Durum”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt IV, Sayı 1, s. 129-150.

Yıldırım, Arzu: 2014, “Sosyo-Kültürel Yapı ve Suç Olgusu Arasındaki İlişki: Malatya İli Örneği”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, (Özel Sayı I), 16, s.1-7,.

Yılmaz,Ahmet Mesut;Taner,Güneş Kararı: (Çevrimiçi)[www.anayasa.gov.tr/files/pdf / 02yilmaz_taner_05_02.pdf](http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/02yilmaz_taner_05_02.pdf), 29.07.2015.

Yüce Divan Kararları: (Çevrimiçi) [www. anayasa. gov. tr/ files/ pdf7k20072. pdf](http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf7k20072.pdf), 29.07.2015.

İnternet Kaynakları

(Çevrimiçi)<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/TRaporlar/yolsuzluk/2bolum.pdf>,
16.11.2011.

(Çevrimiçi)<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/TRaporlar/yolsuzluk/3bolum.pdf>,
16.11.2011.

(Çevrimiçi)<http://www.borsagundem.com/haber/demireli-populizm-mi-baba-yapti/225413>) “Demirel’i Popülizm mi ‘Baba’ yaptı” 11.05.2016.

(Çevrimiçi) <http://www.canaktan.org/din-ahlak/ahlak/yolsuzlukla-mucadele-stratejileri/tumyazilar/siyasal-yozlasmalarin-nedenleri.pdf>. 02.08.2014.

(Çevrimiçi)<http://www.dusunthink.net/dosya/bulten/1607222916haftalikdudsudnce-odzgudrludgdud-budlteni.pdf>, 04.08.2016.

(Çevrimiçi)http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm, Tablo 11-12. 11.05.2016.

(Çevrimiçi)<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1272962-tskdan-ihrac-edilen-general-amiral-subay-ve-astsubaylar-belli-oldu> 13.11.2016.

(Çevrimiçi)www.hazine.gov.tr/tr-TR/istatistik-Sunum-Sayfasi 11.05.2016.

(Çevrimiçi)<http://www.mahfiogilmez.com/2014/09/gelirdagiliminda-sondurumumuz.html> 25. 08.2016.

(Çevrimiçi)http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/atilladolarslan/003/30.11.2016_

(Çevrimiçi)<http://www.transparency.org/cpi2015/results>, 19..11.2017..

(Çevrimiçi)<https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/TURIZM16/#1>

(Çevrimiçi)<http://www.yargitaycb.gov.tr/forum/documents/ForumRaporu.pdf>,
18.11.2015.

(Çevrimiçi)<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9851/turizm-istatistikleri.html>
03.01.2018.

(Çevrimiçi)[http://ymm.org/dokumanlar/ymm.org.yillaritibariyle kurumlar vergisi
oranlari.pdf](http://ymm.org/dokumanlar/ymm.org.yillaritibariyle_kurumlar_vergisi_oranlari.pdf). 25.08.2016.

ÖZGEÇMİŞ

1938’de İstanbul’da doğdu. 1964’de İ.Ü.İktisat Fakültesi’nden mezun oldu. 1968 yılında Tekel Genel Müdürlüğü’ne müfettiş muavini olarak girdi. 1976 yılında Ekonomik Araştırmalar Dairesi Başkanlığı görevini üstlenerek, bu ünite bünyesinde yer alan, mevcut İstatistik Şubesi’ne ek olarak, Dokümantasyon-Kütüphane ve Yayın ile Araştırma şubelerinin kuruluş çalışmalarını yaptı. Tekel’de yeni reorganizasyon çalışmaları çerçevesinde Çeşitli araştırma çalışmalarını sevk ve idare etti. 1981 yılında İ.Ü. İktisat Fakültesi’nde İstatistik branşında yüksek lisansını “Regresyon ve Korelasyon Tekniğiyle Sigara Satışlarının Analizi ve Talep Projeksiyonu” konulu çalışma ile tamamladı. 1984 yılında Tekel’in KİK statüsüne alınmasıyla kurulan Alkol ve Alkollü İçkiler Sanayii İşletmeleri Müessesesinde Müessese Müdür Yardımcısı olarak görevlendirildi. 1987 yılında Sigara Sanayii İşletmeleri Müessesesi’nde Müessese Müdür Yardımcılığına atandı. Tekel S.S. Tüketim Kooperatifi’nde Yönetim Kurulu Başkanlığı görevinde bulundu. TEKEL’de bir yıl süreyle Başmüdürlük görevi de yaptıktan sonra kendi isteği ile 1996 yılında emekli oldu. 2000-2003 döneminde 11.000 üyesi bulunan Tekel Çalışanları Dayanışma Vakfı ve Ticari İşletmelerinde muhasebe müdürü olarak görev yaptı. Halen, 2005 yılında başladığı Tekel Mensuplarına ait Yapı Kooperatifinde denetim görevini sürdürmektedir.